

E-ISSN: 2536 – 4464

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES JOURNAL**

Yıl/Year: 2022

Cilt/Volume: 12

Sayı/Number: 02

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES JOURNAL**

İmtiyaz Sahibi / Publisher

Prof. Dr. Alptekin YASIM
Rektör / Rector

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN (Baş Editör / Editor-in-Chief)
Prof. Dr. Salih YEŞİL (Editör Yardımcısı / Assistant Editor)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül KÜÇÜKDAĞLI (Editör Yardımcısı / Assistant Editor)
Prof. Dr. M. Mustafa KISAKÜREK (Alan Editörü / Field Editor)
Prof. Dr. Seyhan TAŞ (Alan Editörü / Field Editor)
Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ (Alan Editörü / Field Editor)
Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL (Alan Editörü / Field Editor)
Prof. Dr. Abdullah SOYSAL (Alan Editörü / Field Editor)
Prof. Dr. Ali Haluk PINAR (Alan Editörü / Field Editor)
Prof. Dr. Ali Çağlar ÇAKMAK (Alan Editörü / Field Editor)

Sekreteryaya / Secretary

Arş. Gör. Şevval Nur MERİÇ

KSÜ İİBF DERGİSİ / KSÜ JOURNAL OF EASF

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Avşar Yerleşkesi
46100 KAHRAMANMARAŞ

Tel: (0344) 300 1574

Fax: (0344) 300 1532

<http://iibfdergisi.ksu.edu.tr>

iibfdergisi@ksu.edu.tr

E-ISSN: 2536-4464

Yayın Türü / Type of Publication

Online Süreli Yayın-Ulusal Hakemli Dergi
Online Periodical-National Peer-Reviewed Journal

Dizgi / Type Setting

Arş. Gör. Şevval Nur MERİÇ

Aralık / December

2022

DANIŐMA KURULU* / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Osman PEKER	Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Harun UÇAK	Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Prof. Dr. Emre ALKIN	Altınbaş Üniversitesi
Prof. Dr. Ercan GEGEZ	Altınbaş Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal YILDIRIM	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür TONUS	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Erinċ YELDAN	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Majed R. MUHTASEB	California State Polytechnic University
Prof. Dr. Arthur T. DENZAY	Claremont Graduate University
Prof. Dr. Muammer TEKEOĐLU	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Recep KÖK	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan KOCAGÖZ	FOM University of Applied Sciences
Prof. Dr. Anarkul URDALETOVA	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
Prof. Dr. Murat TAŐDEMİR	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet İNCEKARA	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. ErtuĐrul KIZILKAYA	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Burak ATAMTÖRK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Cem SAATÇIOĐLU	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. F. Bahar ŐANLI GÖLBAHAR	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Seyhun DOĞAN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Aydan KANSU	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Zekai ÖZDEMİR	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Esra NEMLİ ÇALIŐKAN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. N. Alkan SOYAK	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Suat OKTAR	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin GÖRİŐ	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ÇOKGEZEN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet YILMAZ	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nadir EROĐLU	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nurdan ASLAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut TEKÇE	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Barış TEKİN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet TABAKOĐLU	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Başak YÜCEMEMİŐ	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz BAHÇEKAPILI	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. EriŐah ARICAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Gölsum AKALIN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe GÖNER	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Gölay YILMAZ	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar Pirtini	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KİBAROĐLU	MEF Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail TUNCER	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman DEĐİRMEN	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Gölzin ERLAT	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Őaban NAZLIOĐLU	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Kerem ALKIN	Türkiye İhracatçılar Meclisi

Prof. Dr. M. Kabir HASSAN
Prof. Dr. Tony ROYLE
Doç. Dr. Hakan HOTUNLUOĞLU
Doç. Dr. Tayfur BAYAT
Doç. Dr. Selman YILMAZ
Doç. Dr. Mehmet Akif İÇKE
Doç. Dr. Başak Turan İÇKE
Doç. Dr. Jale Yalınpala ÇOKGEZEN
Doç. Dr. Semiha AYTEMİZ
Doç. Dr. İlkey YILMAZ
Doç. Dr. Erkan AKTAŞ
Doç. Dr. Selim KAYHAN
Doç. Dr. İlhan KÜÇÜKKAPLAN

University of New Orleans
University of York
Adnan Menderes Üniversitesi
İnönü Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
Marmara Üniversitesi
Mersin Üniversitesi
Mersin Üniversitesi
Mersin Üniversitesi
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Pamukkale Üniversitesi

*** İsimler unvan ve üniversite isimleri esas alınarak alfabetik sıraya göre dizilmiştir.**

BU SAYININ HAKEMLERİ* / REFEREES

Prof. Dr. Hacı Mustafa PAKSOY	Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan EVİN	Adıyaman Üniversitesi
Prof. Dr. Lütfiye ÖZDEMİR	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Selim COŞKUN	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz DEMİRHAN	Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih BUDAK	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim AKBEN	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ÇAM	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Nezihe TÜFEKÇİ	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Umut KEDİKLİ	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIZ	Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bilge GÜLER	Niğde Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elnur PAŞA	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ferhan İSPİROĞLU	Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gül DERTLİ	İstanbul Topkapı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Selcen ALTINBAŞ UMUT	Trakya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sibel TOKATLIOĞLU	Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Meltem KILIÇ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice KOÇAR UZUN	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

* İsimler unvan ve soyisim esas alınarak alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

ABOUT THE JOURNAL

- KSU Economic and Administrative Sciences Journal is a peer-reviewed online journal that is written Turkish or English and published 2 times in a year (June and December).
- With publication of journal, it is intended to increase communication and information sharing among researchers, professionals, academics and policy makers and to work financial and economic system effectively.
- All articles submitted to journal should not have been published or submitted for publication in other journals. Studies presented in scientific congresses and symposia can publish. Some types of submissions are original research, review articles, case report Project, presentation and book review (provided that article format).
- Firstly, articles are assessed by editor. If articles deemed appropriate in terms of subject matter and content, editor sends them two referees. However, in case of disagreement between the two referees, article is evaluated by the Editorial Board and editorial board decides whether publish or not. In case of asking for correction, author has to send corrections within 15 days.
- All rights' of accepted articles belong to KSU Economic and Administrative Sciences Journal. Authors are responsible for thoughts and opinions mentioned in articles. Published articles can be used by quoting as authority.
- Articles should be e-mailed to iibfdergisi@ksu.edu.tr
- The address is **KSU Journal of EASF, Kahramanmaraş Sütçü İmam University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Avsar Campus, 46100 KAHRAMANMARAŞ**

DERGİ HAKKINDA

- KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, iktisadi ve idari bilimlere ait bilim dalları ve bölümlere ilişkin Türkçe veya İngilizce yazılmış, literatüre katkıda bulunacak özgün makalelerin yer aldığı yılda 2 kez (Haziran ve Aralık) elektronik olarak yayınlanan hakemli bir dergidir.
- Derginin yayımlanmasıyla; akademisyenler, profesyoneller, araştırmacılar ve politika yapıcılar arasındaki iletişimin ve bilgi paylaşımının artırılarak, finansal ve ekonomik sistemin etkin çalışmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.
- Yayımlanmak üzere gönderilen makalelerin başka bir yayın organında yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olması gereklidir. Bilimsel kongre ve sempozyumlara bildiri olarak sunulmuş çalışmalar da yayımlanabilir. Dergide yayımlanması için gönderilecek çalışma türleri şunlardır: Özgün araştırma ve inceleme makaleleri, derleme makaleler, olgu sunumu, proje tanıtımı, kitap tanıtımı (Makale formatı olması şartıyla).
- Makaleler editörler tarafından konu, şekil ve içerik yönünden değerlendirilip uygun görülenleri iki hakeme gönderilir. Ancak, hakem raporları arasında görüş ayrılığı varsa, makale Editörler Kurulu tarafından değerlendirilerek yayımlanması ya da yayımlanmamasına karar verilir. Düzeltme istenilmesi durumunda, yazarın ilgili düzeltmeleri yaparak en geç 15 gün içerisinde dergiye göndermesi gerekmektedir. Ampirik çalışmalarda gerekli görüldüğü hallerde yazardan kullandığı veri ve bilgisayar kodları istenebilir.
- Yayımlanması kabul edilen makalelerin bütün hakları KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisine aittir. Makalelerde belirtilen düşünce ve görüşlerin tamamından yazarları sorumludur ve söz konusu düşünce ve görüşler KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesini bağlamaz. Dergide yayımlanan makalelerden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
- KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisinde yayımlanmak üzere gönderilecek makalelerin, iibfdergisi@ksu.edu.tr adresine elektronik ortamda gönderilmesi gereklidir.
- Adres; **KSÜ İİBF DERGİSİ, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Avşar Yerleşkesi, 46100 KAHRAMANMARAŞ** tr.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Covid-19 Pandemisi Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Finansal Türev Ürünlerin Rolü Üzerine Ampirik Bir İnceleme

1

An Empirical Study on the Role of Financial Derivatives in the Turkish Banking Sector During the Covid-19 Pandemic Period

Yeter AYDIN, Merve TUNCAY

Psikolojik Sermayenin Pozitif Ses Çıkarma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Sağlık Sektöründe Karşılaştırmalı Bir Uygulama

25

The Effect of Psychological Capital on Positive Sounding Behavior: A Comparative Application in the Health Sector

Nida PALABIYIK, Esra AKAY

Psikolojik İyi Oluşun Örgütsel Sapma Davranışları ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Sağlık Kurumlarında Bir Araştırma

47

The Effect of Psychological Well-Being on Organizational Deviant Behaviors and Intention to Leave: A Study in Health Institutions

Tuba YALÇIN, Mustafa MACİT

Rekabet Edilebilirlik Açısından Kentlerin Markalaşma Süreci: Erzincan Örneği

71

Branding Process of Cities in Terms of Competitiveness: The Case of Erzincan

Yeter AVŞAR

Küresel Göç Krizleri Ve Uluslararası Göçlerin Geleceğine İlişkin Bir Değerlendirme

87

Global Migration Crises and An Evaluation of the Future of International Migration

Muzaffer BİMAY

Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nde Güvenilir Ortak: Azerbaycan

107

Reliable Partner in One Belt One Road Project: Azerbaijan

Nazrin ALİZADA

Demografik Özelliklerin Suriyeli Sığınmacılara Bakış Açısına Yansıması: Türkiye Özelinde Karşılaştırmalı Bir Analiz

The Reflection of Demographic Characteristics on the Perspectives of Syrian Refugees: A Comparative Analysis in Turkey

119

Sadegül DURGUN, İbrahim Ethem TAŞ

Türkiye'deki Göç Hareketleri ve Lojistik İlişkisi

Migration Movements And Logistics Relationship In Turkey

141

Hayrettin KESGİNGÖZ, Murat BURAK

COVID-19 PANDEMİSİ DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERİN ROLÜ ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME¹

Yeter AYDIN

Doktora Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
muhasabe finans ve banka anabilim dalı ORCID: 0000-0002-8541-9032

Merve TUNCAY

Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Finans
ve Bankacılık Bölümü, ORCID: 0000-0002-2379-1314

Öz

Bu çalışmanın amacı; 2020 yılından itibaren tüm dünyayı saran ve hâlâ devam eden Covid-19 pandemisi döneminde Türk bankacılık sektöründe finansal türev ürün kullanımını incelemektir. Bu doğrultuda, özel ve yabancı sermayeli banka gruplarının 2016-2021 yıllarına ait çeyrek dönemlik mali tablolarından elde edilen finansal türev ürün kullanımına ilişkin veriler Mann-Whitney U testi ile incelenmiştir.

Çalışmada; mevduat bankalarının türev ürün kullanım verilerinin aktif büyüklüğüne oranı, banka büyüklüğü ve aktif kârlılığı değişken olarak kullanılarak pandemi öncesi dönem ve pandemi dönemi istatistiksel olarak karşılaştırılmıştır. Analiz sonucunda, pandemi öncesi ve sonrası dönemlerde bankaların aktiflerinde anlamlı bir artış olduğu, forward-aktif oranı dışındaki türev ürün oranlarının ve aktif kârlılığının düştüğü gözlemlenmiş ancak aktif kârlılığındaki düşüşün istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Aktif büyüklüğünde yaşanan artışın bankaların ekonomiye verdiği destek kredilerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Öte yandan özel sermayeli mevduat bankalarında pandemi döneminde türev ürünler içerisinde futures ürün kullanımını artarken, diğer türev ürün kullanımının azaldığı gözlemlenmiştir. Yabancı sermayeli bankalarda ise özel sermayeli bankalardan farklı olarak, pandemi sonrası dönemde forward kullanım düzeyi ile beraber swap kullanım düzeyi de artış göstermiştir ancak bu artış istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yani, özel ve yabancı mevduat bankalarının aktif büyüklüğü anlamlı olarak artış gösterirken futures ürünleri hariç diğer türev ürün kullanımları, bu dönemde azalış göstermiştir.

¹Bu çalışma, 21.01.2021 tarihinde Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi'nde kabul edilen "Covid-19 Pandemisi Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Finansal Türev Ürünlerin Rolü Üzerine Ampirik Bir İnceleme" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiş ve genişletilmiş özeti 12-14 Mayıs 2022 tarihlerinde Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde düzenlenen 21.Uluslararası İşletmecilik Kongresi'nde, aynı adla sunulmuştur.

Çalışma sonucuna göre; bankaların türev ürünleri riskten korunmak amaçlı kullanmakta etkin olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın, bankalarda türev ürünlerin kullanım düzeylerini ve gelişimini göstermesi ve konuyu Pandeminin etkileri açısından ele alması bakımından literatüre anlamlı bir katkı yapması beklenmektedir. Türkiye'nin en gelişmiş kurumlarından birisi olan bankacılık sektöründe risk amaçlı türev ürün kullanımının etkin olmayışı Türkiye'de türev ürünlerin riskten korunmak amaçlı kullanımının da aktif olmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler; Türk bankacılık sektörü, finansal türev ürünler, Covid-19 pandemisi, Mann-Whitney U testi.

AN EMPIRICAL EXAMINATION ON THE ROLE OF FINANCIAL DERIVATIVES IN THE TURKISH BANKING SECTOR DURING THE COVID-19 PANDEMIC PERIOD

Abstract

The aim of the study is to demonstrate the effectiveness of the use of financial derivatives in the Turkish banking sector during the Covid-19 pandemic, which is a global epidemic that has surrounded the whole world since 2020 and still continues. In this direction, the use of financial derivatives obtained from the quarterly financial statements of private and foreign bank groups for the years 2016-2021 was examined with the Mann-Whitney U test.

In this study, derivative product usage data of deposit banks, bank size and return on assets are used as variables. In the study, the pandemic period was grouped and compared to the pre-pandemic period. As a result of the analysis, it was observed that there was a significant increase in the assets of the banks in the pre-pandemic and post-pandemic periods, derivative product ratios other than the forward-asset ratio and asset profitability decreased, but the decreases in the asset profitability were not statistically significant. It is thought that the increase in the return on assets stems from the support loans given by the banks to the economy. On the other hand, it was observed that while the use of forward products among derivative products increased during the pandemic period, the use of other derivative products decreased in privately owned deposit banks. On the other hand, in foreign banks, unlike private banks, the swap usage level increased, albeit slightly, along with the forward usage level in the post-pandemic period, but this increase is not statistically significant. In other words, according to the results of the study, it was observed that while the asset size of private and foreign deposit banks increased significantly, the use of other derivative products, excluding futures products, decreased.

According to the results of the study; It has been observed that banks are not effective in using derivative products for hedging purposes. It is expected that this study will make a significant contribution to the literature in terms of showing the level of use and development of derivative products in banks and addressing the issue in terms of the effects of the Pandemic. The ineffective use of derivative products for risk purposes in the banking sector, which is one of the most developed institutions in Turkey, shows that the use of derivative products for hedging purposes is also not active in Turkey.

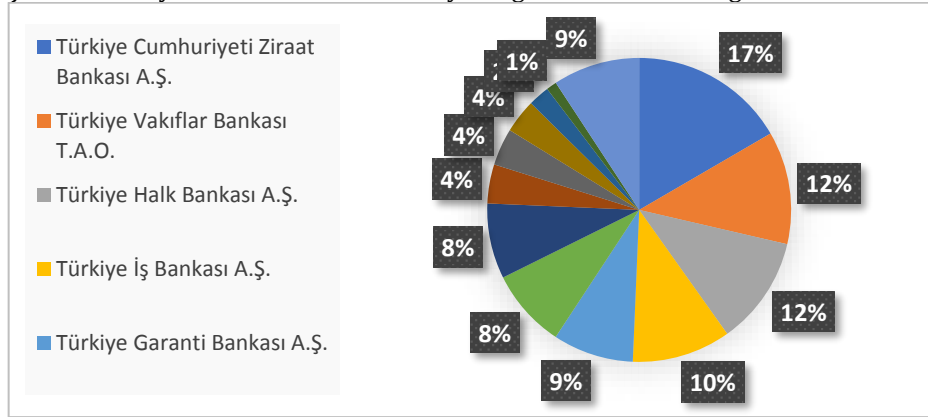
Keywords; Turkish banking sector, financial derivatives, Covid-19 pandemic.

1. GİRİŞ

Türk bankacılık sektörü kredi riski, likidite riski, bilanço (yapısal) faiz oranı riski, kur riski, piyasa riskleri, operasyonel risk, sistemik risk gibi birçok riskle karşı karşıya kalmakta ve bankalar bu risklerden korunmak için çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Bankalar faaliyet süreçlerini takip ederek risk yönetimini içselleştirebilecekleri gibi türev ürünlere yönelerek risk yönetimini dışsallaştırabilirler. Covid-19 pandemisi döneminde bankaların risk yönetimini dışsallaştırıp dışsallaştırmadığını ortaya koymak amacıyla bu çalışmada Türk bankacılık sektöründe türev ürünlerin kullanımı incelenmiştir. Çalışma kapsamında risk ile ilgili kavramlar, bankacılık sektörünün maruz kaldığı riskler ve türev ürünlerle ilgili kavramlar detaylı olarak ele alınmıştır. Son olarak Mann-Whitney U testi bulgularından ve çalışmada elde edilen bulgulardan bahsedilmiştir.

Türk bankacılık sektörünün genel yapısı incelendiğinde, Türkiye’de 52 adet banka faaliyet göstermektedir. 52 bankanın 32 tanesi mevduat, 14 tanesi kalkınma ve yatırım bankası, 6 tanesi katılım bankasından oluşmaktadır. Ek olarak 52 adet bankanın 8 adedi kamu bankalarından, 19 adedi özel sermayeli bankalardan ve 25 adedi yabancı sermayeli bankalardan oluşmaktadır. Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların %51’nin yerli sermayeli bankalardan oluşurken %49’nun yabancı sermayeli bankalardan oluştuğunu görülmektedir.

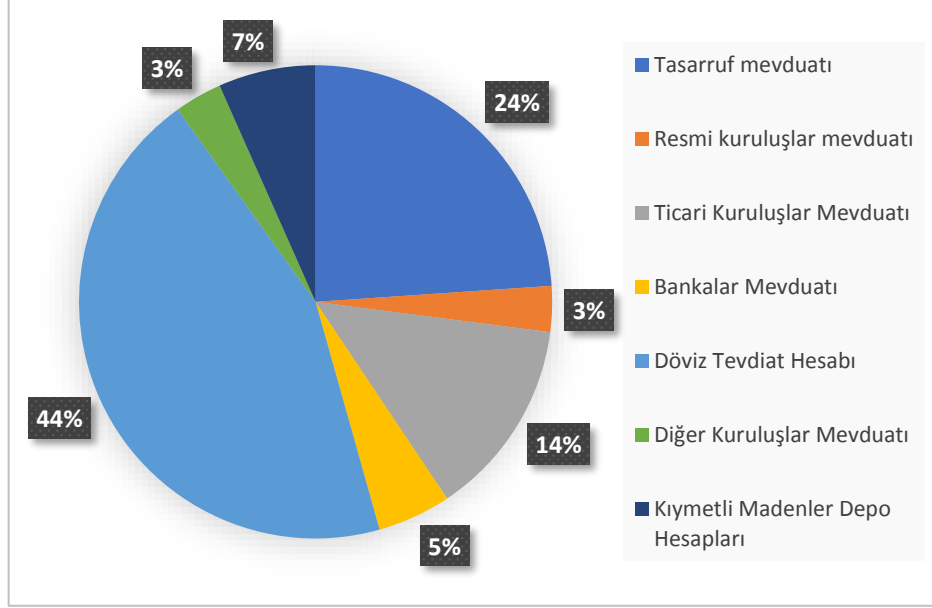
Şekil 1. Türkiye’de Bankaların Aktif Büyüklüğünün Yüzdesele Dağılımı

Kaynak: tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 16.09.2021.

Şekil.1’ de Türkiye’de bulunan bankaların aktif büyüklüğünün yüzdesele dağılımı verilmiştir. Türkiye genelinde aktif büyüklüğü en yüksek bankaların kamu bankalarından (%17 Ziraat Bankası, %12 Vakıf Bankası, %12 Halk Bankası) oluştuğu görülmektedir. Kamu bankalarını ise özel sermayeli Türkiye İş Bankası (%10) ve yabancı sermayeli Garanti Bankası (%9) ‘nın takip ettiği görülmektedir. Ayrıca sermaye yapıları incelendiğinde Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların %85’inin özel sermayeli bankalardan oluştuğu görülmektedir.

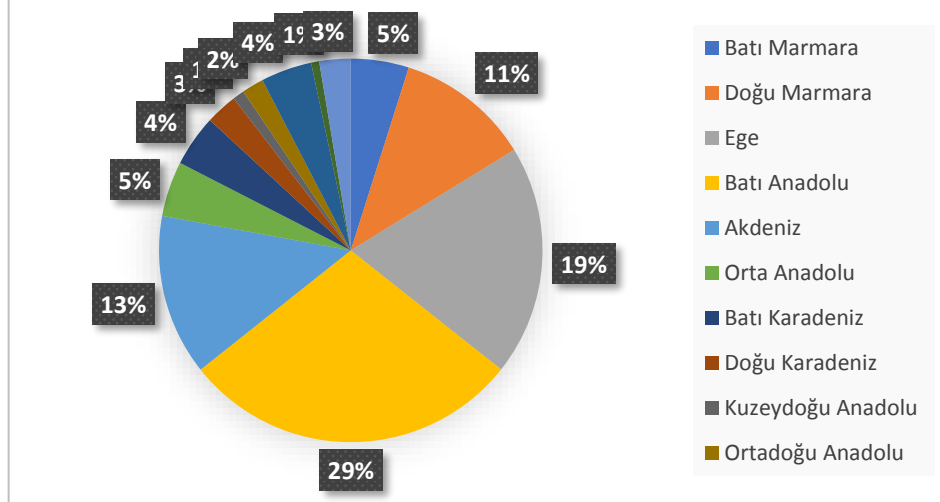
Şekil 2. Mevduat Türlerinin Yüzdesele Dağılımı

Kaynak: tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 16.09.2021.

Şekil 2'de Türk bankacılık sektöründe bulunan bankaların mevduat türlerinin yüzdesele dağılımı verilmiştir. Şekilde de görüldüğü üzere mevduatların en yüksek payını %44 ile döviz tevdiat hesapları oluşturmaktadır ve %24 ile tasarruf mevduatlarının takip ettiği görülmektedir. En düşük payı ise %3 ile resmi kuruluş mevduatları oluşturmaktadır.

Şekil 3. Mevduatların Bölgelere Göre Yüzdesele Dağılımı

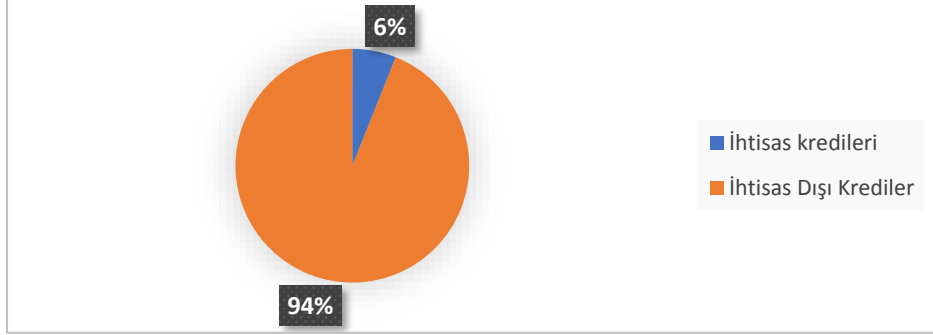

Kaynak: tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 16.09.2021.

Şekil.3' de mevduatların bölgelere göre dağılımı verilmiştir. Şekil incelendiğinde mevduatların en çok %29 ile batı Anadolu'da yoğunlaştığı görülmektedir. Genel olarak incelendiğinde tasarruf eğiliminin batı bölgelerinde

yoğun olduğu görülmektedir. Öte yandan Türkiye’de, yabancı ülkeler mevduatlarının çok az olduğu gözlemlenmektedir.

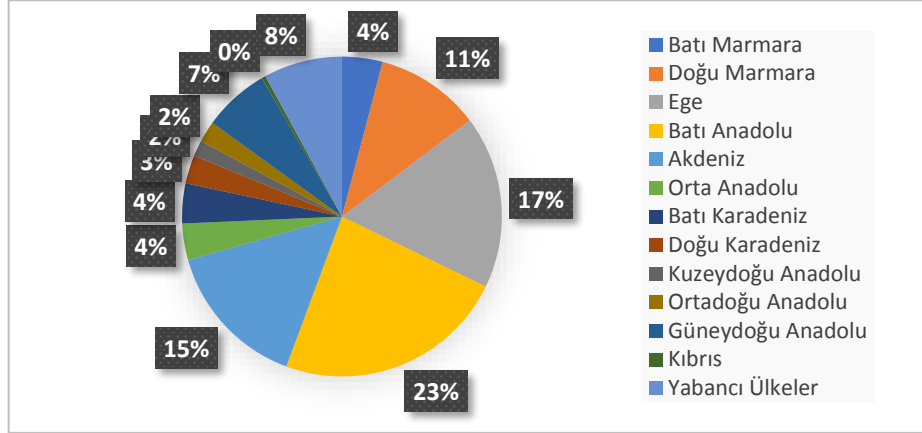
Şekil 4.Türkiye’de Kredilerin Türlerinin Yüzdese Dağılımı.

Kaynak: tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.09.2021.

Şekil.4’te Türkiye’de bankacılık sektörünün kredi türlerinin yüzdese dağılımı verilmiştir. Türk bankacılık sektöründe ihtisas dışı kredilerin, kredi türleri içinde çok önemli paya sahip olduğu görülmektedir. İhtiyaç kredileri gibi özel kredi türleri ihtisas dışı krediler olarak değerlendirilmektedir. İhtisas kredileri içinde ise en büyük payı tarım sektörünün aldığı görülmektedir.

Şekil 5.Türkiye’de Kredilerin Bölgesel Dağılım Yüzdesi

Kaynak: tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 16.09.2021.

Şekil.5’te Türkiye’deki bankaların kredilerinin bölgelere göre dağılımı verilmiştir. Bankacılık sektörünün kredilerinin mevduatlarda olduğu gibi batı bölgelerinde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bu durumun bankaların batı bölgelerinde yoğunlaştığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Kredi dağılımlarında yine en yüksek paya Batı Anadolu’nun sahip olduğu ve yabancı ülkeler kredi dağılımının mevduat dağılımından yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Yabancı ülkeler mevduat dağılımı %3 iken kredi dağılımı %8 olarak gerçekleşmiştir.

Mevcut bilgilerden hareketle, bu çalışmada Türk bankacılık sektöründeki özel ve yabancı sermayeli bankaların mali tablo verileri istatistiksel yöntemle incelenerek pandemi öncesi ve sonrasında türev ürün kullanımında anlamlı bir farklılık olup olmadığı diğer finansal performans göstergeleriyle birlikte ele alınarak araştırılmıştır. Böylece, “Türk bankacılık sektörü Covid-19 salgını risk olarak algıladı mı?”, “Risk olarak algıladı ise riskten korunmak için türev ürün kullanımına yöneldi mi?” gibi sorulara cevap aranmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Risk kelimesi riziko kavramından türemiş ve kökeni Fransızcadan dilimize girdiği düşünülmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK) 'nda; zarara uğrama tehlikesi, riziko olarak tanımlanmaktadır. Altıntaş (2020)' ye göre risk beklenenin, istenenin meydana gelmemesi, beklenmeyen, istenmeyen ortaya çıkması olasılığıdır. Aydın vd. (2015)' e göre risk, ileride beklenmeyen bir durumun meydana gelme olasılığı, yaralanma, incinme ve zarara uğrama ihtimalidir.

Tanımlarda da görüldüğü gibi risk gelecekle ilgili bir kavram olup; olumsuzluk, zarara uğrama tehlikesi olarak algılanmaktadır. Ancak son zamanlarda riskin fırsat boyutu da değerlendirilmektedir. Risk kavramından bahsederken getiri kavramına da değinilmektedir. Harry Markowitz 1952 yılında “Portföy Seçimi” adlı çalışmasında menkul kıymet yatırımı kapsamında risk ve getiri arasındaki ilişkiyi ilk olarak ortaya koymuştur ve bu çalışma modern finansın temellerini oluşturmuştur. Bu çalışmada yatırımcıların portföyünü en yüksek getiri kriterine göre oluşturmadıklarını, yatırımcılar finansal varlıklarda beklenen değerden sapmaları risk olarak değerlendireceklerini ve bu risklerin varyans ile ölçülebileceğini öne sürmüştür. Bu nedenle yatırımcıların beklenen getirilerini ve varlığın getirisinin varyansını ölçüt olarak değerlendirmeleri gerektiğini, bu bağlamda beklenen getiriyi maksimum ve varyansını minimum etmek amacıyla portföyünü kovaryansı düşük varlıklar ile çeşitlendirmeleri gerektiğini savunmuştur (Markowitz, 1952). Risk finansal açıdan beklenen getiriden sapma olasılığı olarak tanımlanmıştır. Bir yatırımın riskini ölçmek amacıyla yatırımdan beklenen getirinin standart sapması ve varyansı hesaplanmaktadır. Bu bağlamda risk, varyans ve standart sapmayla ifade edilmektedir. Varyans ve standart sapma varlığın riskinin ortalama değere göre dalgalanmasını göstermektedir (Ceylan, 2015:165).

Risk birçok açıdan sınıflandırılmaktadır. Finansal açıdan risk sistematik ve sistematik olmayan olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Sistematik risk; içinde bulunulan sistemden kaynaklanan ve risk yöneticilerinin kontrol etmesi zor olan riskleri ifade etmektedir. Sistematik risk piyasadaki tüm firmaları farklı derecelerde ancak aynı yönde etkilemektedir. Sistematik olmayan risk firmanın içinde bulunduğu endüstriden kaynaklanan riskler olarak ifade edilmektedir. Her firma kendi bulunduğu endüstriye göre farklı derecelerde etkilenmektedir. Sistematik riskler özetle piyasa riski, politik risk, enflasyon riski, faiz oranı riski, kur riski olarak sınıflandırılmıştır. Sistematik olmayan riskler özetle finansal risk, endüstri riski ve yönetim riski olarak sınıflandırılmıştır (Seyidoğlu, 2002: 564). Türk bankacılık sektörü de var olmasından bu yana birçok finansal riskle karşı karşıya kalmıştır. Basel Düzenlemeleri 'nde bu riskler, kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk olarak üç başlık altında ele alınmıştır. Bankacılık sektörünün karşılaştığı riskleri birbirlerini etkilemeleri dolayısıyla kesin sınırları ile ayırmak

mümkün olmamakla birlikte genel olarak bankaların maruz kaldığı riskler; kredi riski, likidite riski, bilanço faiz oranı riski, kur riski, piyasa riski, operasyonel risk, sistemik risk olarak sınıflandırılmıştır (Altıntaş, 2020:37).

Türk bankacılık sektörünün temelleri 19. yy' da Galata bankerleri tarafından İstanbul'da Osmanlı hükümeti döneminde atılmıştır. Bankerler, Osmanlı devletinin likidite ihtiyacını karşılamak için bankalar kurmuşlardır. Cumhuriyetin kurulması ile milli bankacılık sektörü önemli gelişmeler yaşamıştır (Uluyol, 2019:17). Türkiye'nin finansal yapısına baktığımızda 1980 öncesi devlet kontrollü piyasa koşulları etkili olurken 1980 sonrasında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir. 24 Ocak 1980 kararları ile hem finansal piyasalar hem de Türk bankacılık sektörü daha liberal bir yapıya dönüşmüştür. 24 Ocak programında uygulanan politikalarda, Enflasyonu kontrol altına almak ve ekonomide kalıcı istikrar sağlamak amacıyla iç talebi kontrol etmeye yönelik önlemler alınmıştır. Devletin piyasaya müdahalesini azaltmak amacı ile sigara tekelleri kaldırılmış, madenleri kamulaştırma kararı iptal edilmiş ve KİT'lerin özelleştirilmesi hazırlık çalışmaları başlatılmıştır. Dış ticaretin serbestleşmesi amacıyla döviz alım satımını serbestleştirilmiş ve döviz piyasaları üzerindeki kontroller ve yasaklar gevşetilerek kaldırılmıştır. Türk lirasının değerini koruma mevzuatı ise kademeli olarak liberalleştirilmiştir. Sonuç olarak da vatandaşların döviz kullanması serbestleştirilmiştir. Döviz kurunun serbestleştirilmesi süreci Ağustos 1989'da 32 sayılı kanun hükmünde kararla TL'nin konvertibl ilan edilmesi ve serbest dalgalı döviz kuruna geçilmesi ile tamamlanmıştır. Dış ticaret rejiminin serbestleşmesi amacı ile ithalattan alınan damga, resim ve teminatlar önemli ölçüde azaltılmıştır. Ayrıca kotaya tabi mal sayısı azaltılmıştır. İhracatta ise devlet denetimi büyük ölçüde kalkmış ve teşvik sistemi getirilmiştir. 24 Ocak 1980 kararları ile başlatılan dışa açılma politikası çerçevesinde yabancı sermaye doğrudan yatırımlarda formalitelerin azaltılması amacı ile görev ve yetkiler yabancı Sermaye Dairesine devredilmiştir. 24 Ocak 1980 programının stratejik amaçlarından biriside faiz hadlerinin serbest piyasada oluşması ve negatif faiz uygulamalarına son verilmesi için 1 Temmuz 1980'den itibaren faiz haddi oluşumu bir süre serbest bırakılmıştır. Bankaların vadeli mevduat ve kredi faizlerini müşterileri ile pazarlık ederek belirlemesine izin verilmiştir. Fakat bu serbestlik piyasalarda krize sebep olduğu için faiz haddini belirleme yetkisi Merkez Bankası'na devredilmiştir (Gonca 1998:125). 24 Ocak kararların Türk bankacılık sektörüne etkisi ele alındığında, faiz hadlerinin serbest bırakılması bankacılık sektöründe rekabeti arttırmış ve bankerler krizinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum bankacılık sektörünün henüz serbest bırakılmaya hazır olmadığını da ortaya koymuştur (Şahin 2016:181-201).

Özellikle ekonomide liberalizasyonun etkisiyle mali piyasalar hızla gelişmekte ve bir ülkede yaşanacak finansal krizler tüm ülkeleri etkilemektedir. Bu küreselleşmenin sonucu olarak da bankaların yaşadığı risk bileşenleri giderek artmakta ve daha karmaşık bir yapı sergilemektedir. Finansal piyasalardaki hızlı gelişme ve değişimler sonucu bankacılık sektörü yapısal ve işlevsel yenilikler ortaya koymak mecburiyetinde kalmaktadır. Bunun yanı sıra ekonomide uygulanan deregülasyon politikaları, faizlerde denetimin kaldırılması, dövizin serbest bırakılması nedeniyle bankalar faaliyetlerini genişletmekte ve bankacılık sektöründe rekabet artmaktadır. Sonuç olarak da bankaların üstlenmiş olduğu riskler nitelik ve nicelik bakımından artmaktadır (Ağaoğlu, 2005:65).

Bankacılık sektöründe, bankalar riskten korunmak için risk yönetimini içselleştirdikleri gibi türev ürünlerden yararlanarak risk yönetimini dışsallaştırabilmektedirler. Ekonomik, teknolojik gelişmeler, piyasa koşullarında ve müşteri ihtiyaçlarında yaşanan değişiklikler finans alanında da yeni teknik ve araçların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu araçlar forward, futures ve opsiyonlardır. Swaplar ise finansal tekniktir (Canbaş ve Doğukanlı 2007:115). Forward sözleşmeleri, sözleşme şartlarının taraflar arasında serbestçe belirlendiği, standart olmayan sözleşmelerdir. Genelde bankalar ve müşterileri arsında düzenlenir. Bu sözleşmelerde, sözleşme tarafları güven ilkesine dayanarak işlem yaparlar. Forward sözleşmelerine aracılık edecek ve yükümlülüklerin yerine getirileceğini garanti edecek kurum veya kuruluş yoktur. Forward sözleşmeleri tamamen ticaret hukuku çerçevesinde yapılır (Başoğlu, Ceylan ve Parasız,2009:340). Future sözleşmeleri satıcı (kısa pozisyon) ile alıcı (uzun pozisyon) arasında yapılan, belirli bir miktar ve kalitedeki varlığın, ileriki bir tarihte ve sözleşme düzenlenirken belirlenmiş bir fiyattan alım ya da satımını düzenleyen anlaşmalar olarak ifade edilmektedir. Futures sözleşmelerine konu olan varlıklar, tarımsal ve hayvansal ürünler, enerji ürünleri ve madenler, finansal varlıklar olarak üç temel kategoriye ayrılabilir (koy, 2020:52). Opsiyon; iki taraf arasında yapılan, opsiyon alıcısının opsiyona konu olan varlığı sabit fiyattan alma veya satma hakkı elde etmek için opsiyon satıcısına bir bedel ödediği anlaşmalardır (Koy, 2020:68). Swap işlemleri farklı kurumların, farklı piyasalarda, farklı kredi olanaklarından faydalandıkları sözleşmelerdir (Aydın, Başar ve Coşkun 2015:568). Finansal piyasaların kurumsal ve yapısal yönden farklılık göstermeleri swap işlemlerinden yararlanma olanaklarını artırmaktadır. Swap sözleşmeleri bir borçlanma ya da yatırım yönetimi olmayıp sadece tarafların mevcut borçların veya yatırımdan sağlanacak nakit akımlarını değiştirmeye yarayan finansal araçlardır (Anbar ve Karabıyık 2018:77).

Finansal türevler uzun yıllar kullanılmasına rağmen finansal piyasalarda asıl gelişimi 1970' li yıllardan sonra olmuştur. Çünkü Bretton Woods sistemi (sabit döviz kuru rejimi) bu yıllarda yıkılmış ve Keynesyen Teorinin yerini Ortodoks Parasal Teori almıştır. Bu gelişmeler finansal piyasaları riskli hale getirmiştir. Riskten korunmak için yatırımcılar ve şirketler finansal türevlere yönelmişlerdir. Daha sonraki süreçte uluslararası ticaretin serbestleşmesi, iletişim teknolojisindeki hızlı gelişme, para ve sermaye piyasalarındaki bütünleşme, türev piyasalarındaki sözleşme türünü ve işlem hacmini geliştirmiştir (Anbar ve Karabıyık 2018:73).

Türev ürünler, işletmelere riskten korunma (hedging) sağladığı gibi spekülasyon amaçlı kullanılarak yatırımcılara ek gelir imkânı da sağlamaktadır. Türev ürünler spot piyasaların daha likit olmasını sağlamanın yanısıra para yerine kullanılabilirdiği için paranın dolanım hızını arttırır. Ayrıca piyasaya gelen bilgilerin hızlı bir şekilde varlık fiyatlarına yansımalarını sağlayarak piyasaların etkinliğini artırır. Türev ürünlerin bir diğer avantajı, az sermaye ile işlem yapabilme fırsatı sunar. Genelde sözleşme fiyatı, sözleşmeye konu olan varlığın piyasa fiyatının altında gerçekleşir. (Demirci 2001:608). Türev ürünler, kullanıcılarına fiyat, faiz ve döviz kurlarındaki beklenmeyen değişimlere karşı koruma sağlarken aynı zamanda tahmin ve beklentilere dayanarak gelecekteki fiyat artışlarından ya da düşüşlerinden kar elde etmek, ayrıca piyasalar arasındaki fiyat farklılıklarından

risksiz kazanç sağlama fırsatı da sunmaktadır (Taştemel 2020:41). Bankalar çeşitli finans pazarları arasındaki fiyat farkından faydalanarak kaynak maliyetlerini düşürmek, borçları yapılandırmak, borçlanma kapasitesini ve likidite düzeyini artırmak, karlılığı artırmak, yeni finansal piyasalar oluşturmak, uluslararası finansal piyasalara girmek, müşterilerin talep ve ihtiyaçlarına cevap verebilmek, komisyon geliri elde etmek, etkinliği artırmak, dış fonlara olan bağımlılığı azaltmak ve düzenleyici kurumların sınırlamalarından kaçınabilmek amacıyla türev ürün kullanımına yönelmektedirler (Anbar ve Alper, 2011:79).

Dünyada ilk türev ürün sözleşmesinin ünlü matematikçi ve gök bilimci Aristo Talas tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Türev piyasalarda M.Ö. 5. YY' da Anadolu'lu bilge Thales, zeytin üretimi sonuçları ve bu sonuçların zeytin fiyatlarına yansımaları tahmin ederek türev forward sözleşmesini kullanmıştır. Türev ürün piyasalarında Chicago şehri bulunduğu konum dolayısıyla önemli yere sahiptir. Chicago çevresinde yetişen tarım ürünleri bu şehirde toplanıp ticareti yapıyordu. Tarımsal ürünlerde arzın talebi aştığı dönemlerde tarımsal ürün fiyatları düşmekte ve üreticiler zarar etmekteydi. Öte yandan talebin arzı aştığı dönemlerde ise tarımsal ürün fiyatları aşırı artmakta ve tüketiciler zor dönemler yaşamaktaydı. Bu durumda yaşanacak olumsuzluklarla başa çıkmak için üretici ve tüccarlar aralarında sözleşme yapmaya başlamışlardır. Bu sözleşmeler türev sözleşmelerinin temelini oluşturmaktadır (borsaistanbul.com). Türev piyasalarına yönelik ilk organize vadeli işlemler 19. YY' da düzenlenmiştir ve ilk organize türev ürün borsası Chicago'da 1848 yılında kurulmuş ve devamında 1972 yılında New York pamuk borsası kurulmuştur (Aşıkoğlu, Kayahan 2008:159).

Tablo.1. Küresel Tezgâh Üstü Türev Ürünlerin Bütçe Piyasa Değeri (Milyar Dolar)

Kategoriler	2019	2020	2021
Döviz işlemleri	2.230	3.176	2.412
Döviz Forward ve Swapları	1.111	1.645	1.213
Para Swapları	956	1.308	1.031
Döviz Opsiyonları	163	222	167
Diğer	-	-	-
Faiz İşlemleri	8.352	11.319	8.940
Vadeli faiz işlemleri	204	285	210
Faiz Swapları	7.463	10.162	8.058
Faiz Opsiyonları	685	872	671
Diğer	-	-	-
Hisse senedi sözleşmeleri	583	840	730
Hisse Forward ve Swapları	221	321	283
Hisse Senedi Opsiyonları	362	519	447
Toplam	11.598	15.783	12,617

Kaynak: bis.org/Statistics/derstats.htm; Erişim Tarihi: 19.01.2022.

Tablo1 incelendiğinde, küresel tezgâh üstü piyasalarda döviz işlemlerinde en büyük değeri döviz forward ve swaplarının aldığı görülmektedir. Faiz işlemlerinde, faiz swaplarının önemli bir yere sahip olduğu; hisse senedi sözleşmelerinde ise hisse senedi opsiyonlarının değerinin büyük olduğu görülmektedir. Ayrıca tüm tablo genel olarak incelendiğinde tüm kategorilerde işlem değerlerinin bir önceki seneye göre arttığı görülmektedir. 2020 yılında

yaşanan normal üstü artış 2021 yılında tekrar normal seyrine döndüğü de görülmektedir. 2020 yılındaki artışın pandemi dolayısıyla olduğu düşünülmektedir. Türk bankacılık sektöründe de tablo.1' deki gibi bir eğilim beklenmiştir. Ancak farklı bulgulara ulaşılmıştır.

Türk bankacılık sektöründe 2021 yılı itibarıyla türev ürün kullanımı incelendiğinde, Türkiye'de mali piyasalarda türev ürünler piyasasında en yaygın kullanılan türev enstrümanların başında vadeli işlemlerin geldiği görülmektedir. Yaygın kullanım dolayısıyla future piyasalar olarak bilinen vadeli işlemler piyasası VIOP olarak da bilinmektedir. Vadeli işlem anlaşmalarında içinde en çok kullanım sahasına sahip türev ürün ise hisse endeks vadeli işlemleridir (borsaistanbul.com). Türev ürün piyasaları özellikle İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın açılışından sonra büyük bir gelişme göstermiştir (Chambers 2009:191).

3.LİTERATÜR TARAMASI

Konuyla ilgili literatür çalışmalarında, türev ürünlerin banka karlılığı ve risk yönetimi ile ilişkileri incelendiği ancak, Covid-19 pandemisi sürecinde bankalarda türev ürün kullanımı üzerine çok çalışma bulunmadığı görülmektedir. Yabancı literatürde, genel olarak türev ürün kullanımının risk yönetiminde etkili olduğu, diğer yandan bunun banka karlılığını olumsuz etkilediği görüşü hakimdir. Ayrıca, yapılan çalışmalarda sermaye yeterliliği düşük ve daha riskli kredilere sahip olan bankaların türev ürün kullanma eğilimlerinin yüksek olduğu, ayrıca büyük ölçekli bankaların daha fazla türev ürün kullandığı gösterilmektedir. İncelenen çalışmalarda, türev ürün kullanımının banka karlılığı üzerine etkisinde görüş birliği olmamakla beraber daha çok banka karlılığını olumsuz etkilediği görüşünün hâkim olduğu görülmüştür. Aşağıda bu çalışmalara yer verilmiştir.

Shyu ve Reichert (2002), ABD ve ABD dışındaki bankalar tarafından türev ürün belirleyicilerini incelemek için 25 büyük uluslararası bankalar üzerinde çalışmış ve bankaların sermaye oranının büyüklüğü, aktif büyüklüğü, vade farkı ve kredi notu ile türev ürün kullanımının doğru ilişkili olduğunu, ancak banka karlılığı ile ters orantılı ilişkisinin olduğu belirlemiştir.

Zakaria (2017), Bankacılık sektörü türev ürün kullanımının risk yönetimi verimliliğine etkilerini veri zarflama yöntemi ile incelemiştir. Çalışma sonuçları Hahn'ın (2008) Japon bankalarının Avrupa ve ABD bankalarından finansal açıdan üstün olduğunu gösteren bulgularını doğrulamıştır. Bunun nedeninin risk yönetiminde türev ürün kullanımının etkili olduğunu düşünmektedir.

Ahmed (2021), türev araçların banka karlılığı ve riske etkisini incelemek amacıyla 2015-2019 döneminde gelişmiş piyasalardan 25 banka verileri, regresyon modelleri kullanılarak analiz edilmiştir. Analizde kullanılan başlıca değişkenler toplam risk, özel risk ve sistematik risktir. Sonuç olarak bankaların türev ürün kullanarak risklerini azalttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca türev ürün kullanımı ile banka karlılığı arasında önemli bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türk literatür çalışmalarında ise türev ürün kullanımı ile risk yönetimi arasında doğru yönlü ilişki, banka karlılığı ile ters yönlü ilişki olduğu görüşü hakimdir. Çalışmalarda net faiz marjı yüksek, sermaye karlılığı yüksek, aktif

büyüklüğü küçük ve büyük ölçekli bankaların türev ürün kullanım eğilimlerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türk bankacılık sektöründe en çok kullanılan türev ürünün döviz swapları olduğu ve bankaların daha çok tezgâh üstü piyasalarda opsiyon, swap, forward işlemler yaptığı görülmüştür. Türk bankacılık sektöründe türev ürünlerin riskten korunmak ve alım-satım amaçlı kullanıldığı, ancak alım-satım amaçlı kullanımın daha yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan türev ürün kullanımında en etkili değişkenin döviz kuru olduğu görülmektedir. Bu çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Anbar ve Alper (2011), bankaların türev ürün kullanım yoğunluğunu etkileyen faktörleri incelemek amacıyla 1999-2010 yılları arasında İstanbul Menkul Kıymet Borsası'nda (İMKB, 5 Nisan 2013'te Borsa İstanbul olarak değiştirilmiştir) işlem gören bankaların bilanço ve gelir tablosu verilerinden yararlanarak tobit regresyon analizi yapmışlardır. Analiz sonucuna göre özsermaye karlılığının ve net faiz marjının türev ürün kullanım yoğunluğuyla pozitif ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Türev ürün kullanım yoğunluğu ile aktif büyüklüğü, karşılıklar ve faiz oranları arasında ters yönlü bir ilişki bulmuşlardır. Bu sonuçlara göre, net faiz marjı ve özsermaye karlılığı daha yüksek ve aktif büyüklüğü daha küçük olan bankaların türev ürünleri daha fazla kullanma eğiliminde oldukları görülmüştür.

Şimşek (2015), Türk bankacılık sektöründe türev ürün kullanımını etkileyen faktörleri incelemek amacıyla 2006 - 2014 dönemi bankacılık verilerini incelenmişlerdir. Türk bankacılık sektöründe en çok kullanılan türev ürün olan döviz swaplarının kullanımı ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki Granger nedensellik analizi, regresyon analizi, VAR etki tepki analizi ve varyans ayrıştırması analizi ile incelemiş ve analiz sonuçlarında döviz swap işlemleri ile bilanço dışı riskler, enflasyon, piyasa riski, merkez bankası rezervleri ve bankalardaki TL mevduatı arasında bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Şirvan ve Sezgin Alp (2017), Türev piyasa araçlarının riske olan etkilerini incelemek amacıyla 2007-2015 yıllarında Türk bankalarını panel veri analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Değişkenlerin birim kök içermesi ve eş bütünleşik sonuçlar vermemesi nedeni ile kredi riski, piyasa riski ve sermaye yeterlilik rasyosu ile türev araçların yeterli düzeyde ilişki içermediği sonucuna ulaşmışlardır.

Akkaynak ve Yıldırım (2019), türev ürünlerin kullanım amaçlarını incelemiştir, BİST 100'de faaliyet gösteren bankaların 2012-2017 yılları aralığındaki çeyrek dönemlik faaliyet raporlarından elde edilen veriler kullanmışlardır. Bağımsız değişken olarak aktifteki türev varlığı ve pasifteki türev varlığı değişkenleri kullanılmıştır. Kontrol değişken olarak ise varlık yapısı, likidite ve aktiflerde büyüme oranı değişkenleri kullanılarak risk ve karlılığın türev ürün kullanımından nasıl etkilendiği test etmişlerdir ve sonuç olarak türev ürün kullanımının risk ve karlılık üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Yani türev ürün kullanımı bankaların riskini yönetmesinde yardımcı olurken karlılığa olan etkisi beklenildiği gibi gerçekleşmemiş, karlılığının düşmesi ile sonuçlanmıştır.

Akkaya ve Torun (2020), Türk bankacılık sisteminde türev ürün kullanımı ve etkilerini incelemişlerdir ve türev ürün etkinliğinin belirlenmesi için 2002-2018 dönemlerinde ortalama öz kaynak karlılık oranı, sermaye yeterlilik oranı, likit

aktifler/toplam aktifler, likit aktif/ kısa vadeli yükümlülükler, kur riski ve ortalama karlılık oranlarını kullanmışlardır. Netice olarak oranlar ve türev ürün kullanımı arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ek olarak türev ürün kullanımında en etkili değişkenin kur riski olduğu belirlenmiştir.

Bayri (2020), Türk bankacılık sektöründe türev ürün kullanımının banka karlılığına etkisini incelemek amacıyla, Türkiye’de faaliyette bulunan, kamu, özel ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının; 2008 dönemi türev ürün kullanım verilerini incelemek amacıyla panel veri analizi yöntemini kullanmıştır. Analiz sonucuna göre, türev ürün kullanımının aktif karlılığı üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Korkmaz (2020), Türev ürünlerin banka karlılığına etkisini belirlemek amacıyla, Türk bankacılık sektörünün 2008-2018 çeyrek dönemi türev ürün kullanım verileri panel veri regresyon analiz yöntemi ile incelenmiş. Sonuç olarak türev ürün kullanımının bankaların aktif karlılığı üzerinde etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır.

Taştemel (2020), bankaların türev ürün kullanım yoğunluğunu belirlemek amacıyla 2015-2019 dönemlerinde, Türkiye’de aktif büyüklüğü yüksek ilk on bankanın türev araç kullanımları incelenmişlerdir. İlk on bankanın aktif büyüklüğünün toplam aktif büyüklüğe oranının %86,2 olması nedeniyle seçilmiş ve sonuç olarak türev ürünlerinin Türk bankacılık sektöründe hem riskten korunmak hem de alım- satım amaçlı kullanıldığını tespit etmiştir. Alım- satım amaçlı türev ürün kullanımının yoğunluğunun riskten korunmak için kullanılan türev ürün yoğunluğundan büyük olduğunu belirlemiştir. Alım satım işlemleri için türev ürün kullanımının yıllar itibari ile arttığı, en çok kullanılan türev ürünün swap olduğunu, forward işlemlerin çok az kullanıldığını tespit etmiş ayrıca kamu bankalarının türev ürün kullanımının az olduğu belirlenmiştir.

Yetiz (2021), covid-19 pandemi sürecinin Türk bankacılık sektörüne etkilerini incelemek için Swot analizi yöntemini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda bankaların, banka çalışanlarının çalışma sistemlerine ve saatlerine yönelik düzenleyici uygulamalar, mevcut ve yeni müşterilere yönelik alınan yeni aksiyonlar, şubelerin mimari açıdan sosyal mesafeyi dikkate alacak şekilde yeniden düzenlenmesi, bankaların bilgi ve teknoloji sistemlerine yönelik alt yapı sistemlerini güncellemeleri, sağlık ve hijyen uygulamaları ve çeşitli finansal ürün ile yeniliklerin oluşturulması yönünde birçok adım atıldığını ve bankacılık işlemlerinin internet üzerinden dijital ortamda gerçekleştirildiğini ortaya koymuşlardır. Bu düzenlemelerin bankalara aşırı yük getirmediği ve bankaların hareket kabiliyetini azaltmadığı ve düzenlemelerin dengeli bir şekilde yapıldığı sonucuna varmışlardır. Ülkelerin yaşadığı salgın hastalık krizine en hazır sektörlerden birinin ülkemizde bankacılık sektörü olduğu sonucuna varmışlardır.

Alakuşu (2021), Türev ürünlerin Türk bankacılık sektöründeki uygulamalarını incelemek amacıyla, 2015- 2019 yıllarını kapsayan 20 çeyrek döneme ait türev ürün verileri Panel veri yönteminin kullanılarak incelemiştir. Sonuç olarak swap işlem kullanımı ile aktif kârlılığının uzun dönemde birbirlerini çift yönlü olarak etkiledikleri ve aralarındaki nedensellik ilişkisinin uzun dönemde çift yönlü olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca Kısa dönemli nedensellik analizi

sonuçlarına göre swap işlem kullanımının aktif kârlılığı üzerinde etkili olmadığını gözlemlemişlerdir. Buna karşın aktif kârlılığının, swap işlem kullanımı üzerinde kısa dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Yani değişkenler arasındaki uzun dönemli nedensellik çift yönlü iken, kısa dönemli nedenselliğin tek yönlü olduğu tespit edilmiştir.

Gül, Gül Reis (2021), Finansal türev ürün kullanımının banka riskleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla, 2011-2018 yılları arasında geçiş ülkelerinden Macaristan, Çekya, Romanya, Slovenya, Rusya, Bulgaristan, Hırvatistan ve Polonya gibi ülkeler ve türev verileri mevcut olan 50 adet banka verilerini panel veri regresyon analizi yöntemi ile incelemişlerdir. Sonuç olarak banka riski ile finansal türev kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Yani bankalar türev ürün kullanarak riskini düşürebileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Son olarak, Almutairi (2022), Kuveyt bankalarının finansal performansında Pandeminin etkisini incelemek için Mann-Whitney U testini uygulamıştır. Çalışmada İslami ve geleneksel bankalara ait karlılık, kaldıraç ve likidite oranları 2019-2020 dönemi için incelenmiştir. Analiz sonucunda, üç oran grubu açısından da banka gruplarında istatistiksel olarak anlamlı bulgulara ulaşılmış ve Pandeminin göstergeleri olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Çalışmanın önemi; türev ürün kullanımı ve bankalara etkinliği üzerine literatürde birçok çalışma vardır ancak pandemi süreci içinde türev ürün kullanımının rolü üzerine çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada pandemi sürecinin henüz yeni olması ve yeterli verilerin henüz oluşmaması nedeniyle parametrik analizler yapılamamıştır. İlerleyen dönemlerde daha fazla veriler ile parametrik analizler yapılabileceği için bu çalışmanın referans alınacağı düşünülmektedir. Dünya birçok salgın hastalık ve salgın hastalığın ekonomik olumsuzlukları ile karşılaşmıştır ancak Covid-19 tüm dünyayı etkileyen ve hızla yayılan bir salgın olması, dünyanın böyle bir salgın ile ilk defa karşılaşması, alınan sosyal ve ekonomik tedbirler ve bu tedbirlerin ortaya çıkardığı ekonomik etkiler bakımından diğer dönemlerde yaşanan salgınlardan farklı olması ve çalışmanın bu dönem hakkında bilgi vermesi açısından literatüre anlamlı bir katkı sağlayacağı beklenmektedir.

4. Çalışmanın Amacı, Veri Seti ve Yöntem

Çalışmanın amacı; Türk bankacılık sektöründe Covid-19 pandemisi döneminde finansal türev ürün kullanımının rolünü incelemektir. Dünya genelinde pek çok ülkenin ekonomik sıkıntı yaşadığı Covid-19 pandemisi sürecinde, riskten korunmak için Türk bankacılık sektörünün türev ürün kullanımından ne düzeyde yararlandığı ve türev ürün kullanımının bankaları nasıl etkilediğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, Türk bankacılık sektöründe özel ve yabancı sermayeli mevduat bankalarına ait mali tablo verileri Mann-Whitney-U testi ile incelenmiştir. Bunun yanında, bankaların aktif büyüklüğü ve aktif kârlılığı gibi göstergeleri de incelemeye dahil edilmiştir.

Araştırma kapsamında, Türkiye’de 2016-2021 döneminde faaliyet gösteren özel sermayeli ve yabancı sermayeli mevduat banka grupları dikkate alınmıştır. Araştırma verileri, söz konusu dönem için, Türkiye Bankalar Birliği’nden elde

edilen çeyrek dönemlik konsolide olmayan finansal tablo verilerinden oluşmaktadır. Banka grupları içerisinde yer alan bankaların iştirak ve bağlı ortaklıklarının etkisinin dikkate alınmaması amacıyla konsolide olmayan mali tablo verileri dikkate alınmıştır. Dolayısıyla 2 banka grubu için toplam 22 çeyrek döneme ait gözlem, parametrik olmayan bir test yöntemi olan Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiştir. Grafik ve tablo incelemeleri için Ms Office Excel 2007 ve Mann-Whitney U yönteminin uygulanması için de Pasw Statistics 18 yazılımları kullanılmıştır. Analizde hesaplanan oranlar Tablo.5'te yer almaktadır. "Alım-Satım Amaçlı Türev İşlemler" kapsamında muhasebeleştirilmekte olan ve Nazım hesaplarda yer alan forward, futures, swap ve opsiyonlarla ilgili TL ve YP olarak toplam tutarlar dikkate alınmıştır. Mann-Whitney U testi, normal dağılım koşullarının sağlandığı durumlarda kullanılan ve parametrik bir yöntem olan bağımsız örneklem t-testinin parametrik olmayan karşılığıdır. Bu test ile veriler sıralı veri olarak dikkate alınarak iki bağımsız grubun aynı popülasyondan olup olmadığı araştırılmaktadır (MacFarland ve Yates, 2016:103-104). Bu test grupların büyüklüklerinin 20 birimi aşmadığı durumlarda oldukça kullanışlı bir yöntemdir. Sıfır hipotezi ise, bağımsız iki grubun aynı popülasyondan geldiğini ileri sürmektedir (Nachar, 2008:13-14). Tablo.2' de incelenen değişkenler yer almaktadır.

Tablo 2. İncelenen Değişkenler

Kod	Değişken Adı	Hesaplanışı
NKA	Aktif Kârlılığı	Net Kâr / Toplam Aktif
LNA	Banka Büyüklüğü	Aktiflerin Doğal Logaritması
FOA	Forward-Aktif Oranı	Vadeli Döviz Alım-Satım İşlemleri Hesabı / Aktifler
FUA	Futures-Aktif Oranı	Futures Para İşlemleri ile Futures Faiz Alım Satım İşlemleri Hesabı / Aktifler
SWA	Swap-Aktif Oranı	Para ve Faiz Swap İşlemleri Hesabı / Aktifler
OPA	Opsiyon-Aktif Oranı	Para, Faiz ve Menkul Değer Opsiyonları Hesabı / Aktifler
COV19	COVID19	0: Normal dönem 1: Pandemi dönemi

Özel ve yabancı sermayeli banka grupları için incelenen her bir değişken açısından kurulan alternatif hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_{A1}: Özel sermayeli bankalarda aktif kârlılığı, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

H_{A2}: Özel sermayeli bankalarda banka büyüklüğü, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

H_{A3}: Özel sermayeli bankalarda forward-aktif oranı, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

H_{A4}: Özel sermayeli bankalarda futures-aktif oranı, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

H_{A5}: Özel sermayeli bankalarda swap-aktif oranı, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

HA₆: Özel sermayeli bankalarda opsiyon-aktif oranı, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

HA₇: Yabancı sermayeli bankalarda aktif kârlılığı, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

HA₈: Yabancı sermayeli bankalarda banka büyüklüğü, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

HA₉: Yabancı sermayeli bankalarda forward-aktif oranı, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

HA₁₀: Yabancı sermayeli bankalarda futures-aktif oranı, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

HA₁₁: Yabancı sermayeli bankalarda swap-aktif oranı, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

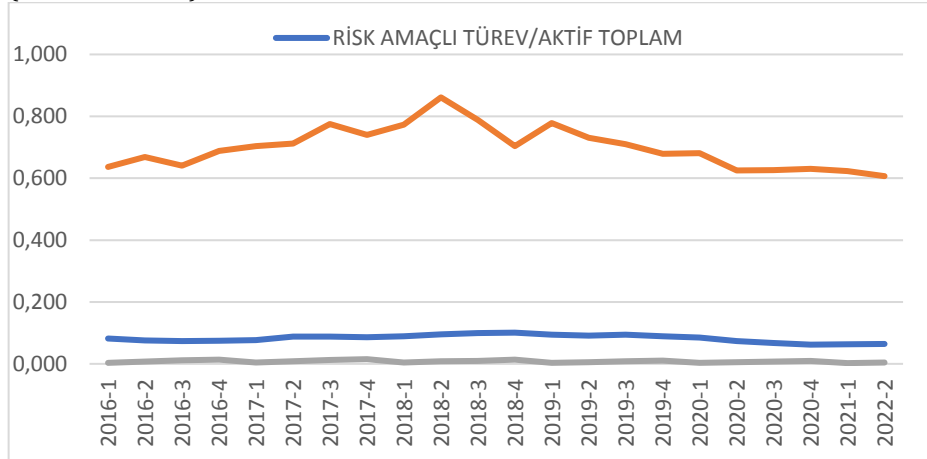
HA₁₂: Yabancı sermayeli bankalarda opsiyon-aktif oranı, pandemi öncesi ve sonrası dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir.

Araştırma başında, bankaların küresel salgın karşısında özellikle risk amaçlı türev ürün kullanımını arttıracığı ve pandemi dönemine ek olarak dolar kurunda yaşanan aşırı değişkenlik dolayısıyla hem alım satım-amaçlı hem de risk amaçlı türev ürün kullanımının artacağı yönünde bir beklenti bulunurken, istatistiksel bulgular aksi yönde sonuçları göstermiştir.

5. BULGULAR

Analiz bulguları iki bölümde ele alınmaktadır. İlk olarak, Türk bankacılık sektörü, mevduat bankaları ve araştırma örneklemini oluşturan bankacılık sektörünün aktif büyüklükleri, dönem net kârları, riskten korunma amaçlı türev ürün kullanım tutarları, alım satım amaçlı türev ürün kullanım tutarları ile bunlardan elde edilen oranlar, grafik üzerinden incelenmiş ve gelişimleri pandemi dönemi bağlamında değerlendirilmiştir. Daha sonra ise aynı dönem için özel sermayeli mevduat bankaları ile yabancı sermayeli mevduat bankalarında analiz değişkenlerinin pandemi öncesi ve sonrasına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine dair sına bulgularına yer verilmiştir.

Şekil 6. Mevduat Bankalarının Türev Ürün Kullanımı ve Aktif Karlılığın Seyri (2016:1-2021:2)

Kaynak: TBB'den elde edilen bilgilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil.6'da mevduat bankalarının risk amaçlı ve alım- satım amaçlı türev ürün kullanım verileri grafiksel olarak verilmiştir. Şekilde de açıkça görüldüğü gibi alım-satım amaçlı türev ürün kullanımı risk amaçlı türev ürün kullanımından yüksektir. Grafiksel incelemede özellikle alım-satım amaçlı türev ürün kullanımında 2018 yılında sert bir yukarı aşağı yönlü değişim gözlemlenmiştir. Bu durumun 2018 yılında yaşanan cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş, Merkez Bankası'nın sıkı para politikası uygulamaları, dolar kurundaki yukarı yönlü hareketlilik ve Amerika ile yaşanan siyasi çatışmalar gibi gelişmelerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Pandemi döneminde 2020 yılı birinci çeyrek dönemden, ikinci çeyrek döneme kadar sert bir düşüş yaşandığı grafiksel olarak da gözlemlenmiştir.

Özel sermayeli mevduat bankaları için Mann-Whitney U testi bulgularından önce analiz kapsamında kullanılan değişkenlerle ilgili tanımlayıcı istatistikler Tablo 3' de yer almaktadır. Türev ürünler içerisinde özel sermayeli mevduatlar için ortalama en yüksek grubu aktiflere oranla swap kullanımlarının (SWA) oluşturduğu daha sonra sırasıyla opsiyon kullanımı (OPA), forward kullanımı (FOA) ve futures ürün kullanımı (FUA) olduğu görülmektedir. Analiz dönemi için ortalama aktif kârlılığı ise %0,831 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo.3. Özel Sermayeli Bankalar İçin Tanımlayıcı İstatistikler

Kod	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
LNA	22	20,575	21,374	20,96032	0,241658
NKA	22	0,003	0,015	0,00831	0,003823
FOA	22	0,044	0,125	0,06590	0,019321
FUA	22	0,000	0,007	0,00189	0,002283
SWA	22	0,450	0,852	0,67620	0,102064
OPA	22	0,038	0,196	0,10929	0,055716

Araştırma kapsamında pandemi öncesi 16 çeyrek dönem ve pandemi sonrası 6 çeyrek dönem bulunması ve pandemi sonrası dönemdeki gözlem sayısının yetersizliği dolayısıyla çalışmada iki dönem arası karşılaştırma yapmak için non-parametrik bir yöntem olan Mann-Whitney U testi uygulanabilmektedir. Mann-Whitney U testi için grup sıralamaları incelendiğinde, özel sermayeli mevduat bankalarında sadece banka büyüklüğü (LNA) ve futures kullanımının (FUA) pandemi sonrasında öncesine göre daha yüksek gerçekleştiği diğer değişkenlerin ise azalış gösterdiği görülmektedir (Tablo.4.).

Tablo 4. Mann-Whitney U Testi Sıralamaları

Kod	Covid-19	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı
LNA	Normal Donem	16	8,50	136,00
	Pandemi Donemi	6	19,50	117,00
	Toplam	22		
NKA	Normal Donem	16	12,69	203,00
	Pandemi Donemi	6	8,33	50,00
	Toplam	22		
FOA	Normal Donem	16	14,19	227,00
	Pandemi Donemi	6	4,33	26,00
	Toplam	22		
FUA	Normal Donem	16	9,66	154,50
	Pandemi Donemi	6	16,42	98,50
	Toplam	22		
SWA	Normal Donem	16	12,50	200,00
	Pandemi Donemi	6	8,83	53,00
	Toplam	22		
OPA	Normal Donem	16	14,50	232,00
	Pandemi Donemi	6	3,50	21,00
	Toplam	22		

Tablo.5'te ise özel sermayeli bankalar için test istatistikleri yer almaktadır. Buna göre, sıralama bulguları sadece aktif kârlılığı (NKA) ve swap kullanımı (SWA) için istatistiksel olarak anlamsızdır. Diğer değişkenler için elde edilen bulgular anlamlıdır. Dolayısıyla kurulan hipotezlerden HA2, HA3, HA4 ve HA6 kabul edilmiştir. Yani, özel sermayeli bankalarda pandemi sonrası istatistiksel olarak anlamlı ve artış gösteren türev ürün kullanımları sadece futures (FUA) için söz konusudur. Opsiyon (OPA) ve forward (FOA) kullanımları ise pandemi sonrasında istatistiksel olarak anlamlı şekilde azalış göstermiştir. Diğer yandan, pandemi sonrasında bankaların aktif büyüklüklerinde (LNA) görülen artış da istatistiksel olarak anlamlıdır. Özel sermayeli bankalar için kurulan hipotezlerden HA2, HA3, HA4 ve HA6 kabul edilmiştir.

Tablo 5. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları İçin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

	LNA	NKA	FOA	FUA	SWA	OPA
Mann-Whitney U	0,00	29,000	5,000	18,500	32,000	0,000
Wilcoxon W	136,00	50,000	26,000	154,500	53,000	21,000
Z	-3,539	-1,401	-3,170	-2,191	-1,180	-3,539
Asymp. Anl. (2- kuyruklu)	0,00	0,161	0,002	0,028	0,238	0,000
Tam Anl. [2*(1- kuyruklu Anl.)]	0,00 ^a	0,178 ^a	0,001 ^a	0,027 ^a	0,261 ^a	0,000 ^a
a. Kuyruklar için düzeltilmemiş.						
b. Gruplama değişkeni: Cov19						

Yabancı sermayeli mevduat bankaları için analiz kapsamında kullanılan değişkenlerle ilgili tanımlayıcı istatistikler de tablo.6 'da yer almaktadır. Yabancı sermayeli mevduat bankalarında ortalama değerler incelendiğinde, türev ürün gruplarında en yüksek kullanımın özel bankalarda olduğu gibi aktiflere oranla swap kullanımlarında olduğu görülmektedir. Benzer şekilde bu banka grubunda da bunu sırasıyla opsiyon kullanımı (OPA), forward kullanımı (FOA) ve futures ürün kullanımı (FUA) oluşturmaktadır. Bu banka grubunda aktif kârlılığı %0,897 olup, özel sermayeli bankalardan az da olsa daha yüksek gerçekleşmiştir.

Tablo.6. Yabancı Sermayeli Bankalar İçin Tanımlayıcı İstatistikler

Kod	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
LNA	22	20,232	21,034	20,60772	0,243179
NKA	22	0,003	0,016	0,00897	0,003954
FOA	22	0,062	0,169	0,09759	0,027845
FUA	22	0,000	0,012	0,00276	0,002765
SWA	22	0,638	0,888	0,76413	0,065291
OPA	22	0,053	0,252	0,13004	0,057773

Yabancı sermayeli mevduat bankaları için Mann-Whitney U testi için grup sıralamaları Tablo.7'de yer almaktadır. Özel sermayeli bankalarda olduğu gibi bu banka grubunda da banka büyüklüğü (LNA) ve futures kullanımı (FUA) pandemi sonrasında artış göstermiştir. Ek olarak, yabancı sermayeli bankalarda aktiflere oranla swap kullanımının (SWA) da arttığı görülmektedir. Diğer tüm değişkenler ise pandemi sonrasında azalış göstermiştir.

Tablo.7. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları İçin Mann-Whitney-U Testi Sıralamaları

Kod	Covid-19	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı
LNA	Normal Donem	16	8,50	136,00
	Pandemi Donemi	6	19,50	117,00
	Toplam	22		
NKA	Normal Donem	16	12,66	202,50
	Pandemi Donemi	6	8,42	50,50
	Toplam	22		
FOA	Normal Donem	16	13,69	219,00
	Pandemi Donemi	6	5,67	34,00
	Toplam	22		
FUA	Normal Donem	16	9,28	148,50
	Pandemi Donemi	6	17,42	104,50
	Toplam	22		
SWA	Normal Donem	16	11,38	182,00
	Pandemi Donemi	6	11,83	71,00
	Toplam	22		
OPA	Normal Donem	16	14,50	232,00
	Pandemi Donemi	6	3,50	21,00
	Toplam	22		

Son olarak, Tablo.8.'de yabancı sermayeli bankalar için test istatistikleri yer almaktadır. Buna göre, sıralama bulguları özel sermayeli bankalarda olduğu gibi sadece aktif kârlılığı (NKA) ve swap kullanımı (SWA) için istatistiksel olarak anlamsızdır. Yabancı sermayeli mevduat bankaları için kurulan hipotezlerden H_{A8} , H_{A9} , H_{A10} ve H_{A12} kabul edilmiştir. Yabancı sermayeli bankalarda pandemi sonrası istatistiksel olarak anlamlı ve artış gösteren türev ürün kullanımları sadece futures (FUA) için söz konusudur. Opsiyon (OPA) ve forward (FOA) kullanımları ise pandemi sonrasında istatistiksel olarak anlamlı şekilde azalış göstermiştir. Bu banka grubunda da pandemi sonrası aktif büyüklüklerinde (LNA) görülen artış istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo.8. Mann-Whitney U Test İstatistikleri

	LNA	NKA	FOA	FUA	SWA	OPA
Mann-Whitney U	0,000	29,500	13,000	12,500	46,000	0,000
Wilcoxon W	136,000	50,500	34,000	148,500	182,000	21,000
Z	-3,539	-1,366	-2,580	-2,625	-,147	-3,540
Asymp. Anl. (2-kuyruklu)	0,000	0,172	0,010	0,009	0,883	0,000
Tam Anl. [2*(1-kuyruklu Anl.)]	0,000 ^a	0,178 ^a	0,008 ^a	0,006 ^a	0,914 ^a	0,000 ^a
a. Kuyruklar için düzeltilmemiş.						
b. Gruplama değişkeni: Cov19						

6. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Literatür taramalarında Türk bankacılık sektöründe türev ürün kullanım düzeyi ve etkinliği üzerine birçok çalışma bulunsa da Covid-19 pandemisi döneminde Türk bankacılık sektöründe türev ürün kullanımı üzerine fazla çalışma bulunmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın, bankalarda türev ürünlerin kullanım düzeylerini ve gelişimini göstermesi ve konuyu Pandeminin etkileri açısından ele alması yönüyle literatüre anlamlı bir katkı sağlayabilmesi beklenmektedir. Covid-19 pandemisi döneminde Türk bankacılık sektörünün finansal türev ürün kullanımını incelemek amacıyla, Türk bankacılık sektöründe bulunan özel ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının TBB'de yayınlanan 2016:1-2021:2 çeyrek dönem verilerinden yararlanarak Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Örneklem büyüklüğünün küçük olması dolayısıyla analiz için non-parametrik yöntem kullanılabilmiştir. Mevduat bankaları ise özel sermayeli ve yabancı sermayeli olmak üzere iki grup olarak ele alınmış ve analizde pandemi öncesi normal dönem ile pandemi dönemi karşılaştırılmıştır.

Çalışmanın bir diğer kıstası, Türkiye'de bulunan kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankaları faaliyet alanları farklılığı nedeniyle çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca kamu mevduat bankalarının türev ürün kullanımının özel ve yabancı sermayeli bankalara kıyasla düşük olması nedeniyle çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Çalışma sonucuna göre; Türk bankacılık sektöründe aktif büyüklüğünde artış yaşanırken, genel olarak türev ürün ve aktif karlılığında pandemi döneminde anlamlı bir azalış yaşanmıştır. Aktif büyüklükteki artış; futures, swap, opsiyon ürünlerindeki azalış ve forward ürünlerdeki artış %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ve H0 hipotezleri reddedilerek alternatif hipotezler kabul edilmiştir. Yani bu değişimler pandemi ile ilişkilendirilmiştir. Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğündeki artışın pandemi döneminde bankaların Kobilere destek paketleri ve bireysel kredilerden kaynaklandığı ve karlılık oranlarında yaşanan azalışın ise kredilerin ertelenmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu çalışmada, türev ürün kullanımının, Türkiye'nin temel finans kurumları arasında yer alan Türk bankacılık sektöründe henüz istenilen etkinliğe ulaşmadığı. Türev ürünlerin riskten korunmadaki payı hem Türk literatüründe hem de yabancı literatürde ortaya koyulmuştur. Ancak çalışma sonuçlarına göre, pandemi gibi riski yüksek bir durumda dahi, riskten korunmada türev ürünlere yönelim olmamış, aksine türev ürün kullanımından uzaklaşmıştır. Türev ürünlerin riskten korunmada sağlayacağı fayda ve esnekliğin, Türkiye ekonomisi açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu nedenle de Türkiye'de türev ürün kullanımının risk yönetimindeki etkinliği üzerine durulması gerektiği düşünülmektedir.

Mann-Whitney U testine ilişkin analiz bulguları incelendiğinde, iki banka grubunda da banka aktif büyüklüklerinin pandemi sonrasında artış gösterdiği ancak aktif kârlılıklarının ise azaldığı görülmektedir. Kârlılıkların azalışına dair bulgular, Almutairi (2022)'nin çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Türev ürün kullanımlarında ise pandemi süresinde istatistiksel olarak azalış olduğu görülmektedir. İki banka grubu için de sadece futures-aktif oranında istatistiksel olarak anlamlı bir artış söz konusudur. Ayrıca, farklı olarak yabancı sermayeli bankalarda pandemi sonrasında swap kullanımında da artış olduğu görülmektedir. Ancak bu bulgu istatistiksel olarak anlamlı değildir. Diğer yandan iki banka grubunda da aktiflere oranla türev ürünler içerisinde en fazla swap kullanımının olduğu en az futures kullanımının olduğu görülmektedir.

Grafiksel olarak incelemeler ve Mann-Whitney U testi bulguları değerlendirildiğinde de Taştemel (2020)'nin ulaştığı sonuçlarla benzer şekilde Türk bankacılık sektöründe alım satım amaçlı türev ürün kullanımının risk amaçlı türev ürün kullanımına oranla daha yoğun olduğu görülmektedir. Ancak Fettahoğlu vd. (2018)'nin Türk bankacılık sektöründe türev ürün kullanımının arbitrajdan ziyade risk amaçlı türev ürün kullanımının olduğu sonucunun aksine bulgulara ulaşılmıştır. Akarsu ve Alacahan (2020) türev ürün kullanımında en duyarlı değişkenin döviz kuru olduğu görüşünü destekleyen bulgulara ulaşamamıştır. Ancak bu durumun verilerin küçüklüğü ve türev ürün kullanımının yeterli büyüklükte olmadığından kaynaklanabildiği düşünülmektedir.

Gelecek çalışmalarda, pandemi sonrası dönem için gözlem sayısı arttıkça, konu parametrik yöntemler dikkate alınarak geliştirilebilir. Ayrıca bankalarda türev ürün kullanımı ile bunun banka performansıyla etkileşimi bakımından yapılacak araştırmalar, pandemi gibi olağanüstü dönemlerin bu olası ilişkiye etkisi

bakımından ekonometrik yöntemlerle irdelenebilir. Türk bankacılık sektörü türev ürün kullanımları yeterli büyüklüğe ulaştığında ve Covid- 19 salgını döneminde daha büyük verilere ulaşılabildiğinde, ekonometrik ve dinamik analizler ile Türk bankacılık sektöründe türev ürünlerin riskten korunmak amaçlı kullanımının etkin olup olmadığı incelenebilir. Ayrıca Türkiye’de türev ürünlerin kullanımının daha çok döviz kurlarından etkilendiği ve döviz swap işlemlerinin türev ürünler arasında en çok kullanılan sözleşmeler olduğu belirtilmektedir (Akarsu, Alacahan 2020). Bu nedenle alım-satım amaçlı döviz swap işlemlerinde Covid -19 pandemisi döneminde özellikle kurlarda yaşanan dalgalanmalardan kaynaklı döviz swaplarının etkin kullanımının olup olmadığı da incelenebilir. Ek olarak, bu çalışmada Türk bankacılık sektörünün risk amaçlı türev ürün kullanımının etkin olmadığı gözlemlenmiştir. Gelecek çalışmalarda pandemi sürecinde bankalar risk yönetimine ne derece önem verdi, içsel yöntemlerle mi yoksa dışsal yöntemlerle mi korunmaya gitti incelenebilir. Ayrıca pandemi döneminde yaşanan operasyonel riskin bankacılık sektörünü ne yönde etkilediği incelenebilir. Son olarak, pandemi döneminde Türk bankacılık sektöründe yaşanan türev ürün kullanımındaki azalış, yabancı ülkelerde de yaşanıp yaşanmadığı neden-sonuç bağlamında karşılaştırmalı olarak araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Ziya Tunç (2005), **“Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri”**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Müdürlüğü, Ankara.
- Ahmed, Rida ve Ghatak, Anirban (2021), **“Türev Araçların Banka Riski ve Karlılığına Etkisi Üzerine Bir Araştırma”**, SSRN 3799045, Papers.ssrn.com, Erişim Tarihi: 09 Kasım 2021.
- Akarsu, Yağmur ve Dilbaz, Alacahan Nur (2020), **“Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Türev Ürün Kullanımını Etkileyen Faktörler: Doğrusal Model Uygulaması”**, Kesit Akademi Dergisi, 6(25), 246-258.
- Akkaya, Murat ve Torun, Sinan (2020), **“Türk Bankacılık Sektöründe Türev Ürünlerin Kullanımı ve Etkileri”**, Bankacılar Dergisi. Sayı:115: 38.
- Akkaynak, Bilal ve Yıldırım, Suat (2019), **“Türev Ürün Kullanım Amaçları: BİST’de Bir Uygulama”**, EBYÜ, İİBF Dergisi. 1(2). 23-33.
- Alakuşu, B. (2021) **“Türev Araçların Türk Bankacılık Sektöründe Uygulamaları”**, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü.
- Almutairi, Humoud Awad (2022), **“Covid-19 and Its Impact on the Financial Performance of Kuwaiti Banks: A Comparative Study Between Conventional and Islamic Banks”**, Journal of Asian Finance. Economics and Business. 9(1): 249-257.
- Altıntaş, M. Ayhan (2020).” **Bankacılıkta Risk ve Sermaye Yönetimi”** İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Anbar, Âdem ve Karabıyık, Lale (2018), **“Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizi”** İstanbul: Ekin Yayınevi. (73-174).
- Anbar, Âdem ve Alper, Değer (2011), **“Bankaların Türev Ürün Kullanım Yoğunluğunu Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”**, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 50: 77-94.
- Aşıkoğlu, Rıza ve Kayahan, Cantürk (2008), **“Global Finansal Sistem Etkileşimiyle Türkiye’nin Türev Piyasa Görünümü”**, Afyon Kocatepe Üniversitesi. İ.İ.B.F. Dergisi (C.X, S II).
- Aydın, Nurhan. Başar, Mehmet ve Coşkun Metin (2015),” **Finansal Yönetim Türev Ürünler”**, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Başoğlu, Ufuk, Ceylan, Ali ve Parasız, İlker (2009), **“Finans Teori Kurum Uygulama”**, Ekin yayınevi 337-403.
- Bayri, Erinç. (2020). **“Türk Bankacılık Sektöründe kullanılan Türev Ürünlerin Banka Karlılığı Üzerine Etkileri”**, Doktora Tezi, Ufuk Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Canbaş, Serpil ve Doğukanlı, Hatice (2007), **“Finansal Pazarlar / Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri”**, 6. Baskı, Adana: Karahan Kitabevi.
- Chambers, Nurgül (2009), **“Türev Piyasalar”** (3. Basım). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Demirci, Deniz (2001), **“Kredi Türevleri ve Kullanımı”**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fettahoğlu, Sibel, İnal, Mehmet M. ve Yaşar, Hilal (2018),” **Türev Ürün Kullanımının Banka Etkinliği ile İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”**, Verimlilik Dergisi. 2, 99.
- Gonca, Nejla (1998), **“24 Ocak 1980 ve Sonrası Ekonomik İstikrar Tedbirleri”**, KD. Yayın ve Temsil Şubesi.

- Gül, Zekeriya ve Gül, Reis Ş. (2021), “**Finansal Türevlerin Kullanımı Banka Riski Üzerindeki Etkisi: Geçiş Ülkeler Örneği**”, Araştırma Makalesi. 7(1): 369-113.
- Korkmaz, Gülsüm (2020), “**Türev Ürünlerin Banka Karlılığına Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama**”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koy, Ayben (2020), “**Türev Piyasalar**”, İstanbul: Seçkin Ekonomi MacFarland, T.W. Yates J.M. (2016), “**Introduction to Nonparametric Statistics for the Biological Sciences Using R, Switzerland**”, Springer International Publishing.
- Markowitz, Harry. (1952), “**Portfolio Selection**”, Journal of Finance, 7: 77-91.
- Seyidoğlu, Halil (2002), “**Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**”, 3.Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Shyu Y.W. ve Reichert A.K. (2002), “**The Determinants of Derivative Use by U.S. and Foreign Banks**”, Research in Finance, 19: 143-172.
- Şahin, Hüseyin (2016), “**Türkiye Ekonomisi**”, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şimşek, Kemal Çağatay (2015), “**Türk bankacılık sektörü Kur Riski Yönetiminde Türev Ürünler: Döviz Swap İşlemleri ile Makro Ekonomik Faktörler Arasındaki ilişki**”, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi 50(2): 72-101.
- Şirvan, Neslihan ve Sezgin, Alp Özge (2017), “**Türev Piyasa Araçlarının Riske Olan Etkileri**”, Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi ,1(1): 13-24.
- Taştemel, Gamze (2020), “**Türkiye’deki Bankaların Türev Ürün Kullanım Yoğunluğu**”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 15 (1): 37-60.
- Uluyol, Osman (2019), “**1980-2000 Döneminde Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi**”, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, 17: 73- 107.
- Yetiz, Filiz (2021), “**Covid-19 Pandemi Sürecinin Türk Bankacılık Sektörü Çalışanlarına ve Müşterilerine Etkileri: Swot Analizi**”, Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi. Özel Sayı 22: 109-117.
- Zakaria, Shabsuzan (2017), “**The Use Of Financial Derivatives In Measuring Bank Risk Management Efficiency: A Data Envelopment Analysis Approach**”, Asian Academy of Management Journal. 22(2): 209-244.

PSİKOLOJİK SERMAYENİN POZİTİF SES ÇIKARMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SAĞLIK SEKTÖRÜNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR UYGULAMA¹

Nida PALABIYIK

Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek
Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü
ORCID: 0000-0001-8567-3711

Esra AKAY

Öğr. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu,
Yönetim ve Organizasyon Bölümü
ORCID: 0000-0001-8343-3490

Öz

Bu araştırmanın temel amacı sağlık sektöründeki yöneticilerin psikolojik sermayelerinin pozitif ses çıkarma davranışları üzerinde etkisi olup olmadığını belirlemektir. Bu doğrultuda öncelikle sağlık sektöründeki yöneticilerin, yönetim alanı itibarıyla psikolojik sermayelerinde ve pozitif ses çıkarma davranışlarında bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Uygun örnekleme yöntemiyle uygulanan anket verileri; frekans analizi, t-testi ve regresyon analizleri yardımıyla incelenmiştir. Ulaşılan bulgular; sağlık sektöründeki yöneticilerin psikolojik sermayeleri ile pozitif ses çıkarma davranışlarının yönetim alanlarına göre (idari birim-tıbbi birim) farklılaştığını göstermiştir. Araştırma değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucunda ise değişkenler arasında anlamlı bir etki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik sermaye, ses çıkarma, pozitif ses çıkarma

THE EFFECT OF PSYCHOLOGICAL CAPITAL ON POSITIVE VOICE BEHAVIOR: A COMPARATIVE APPLICATION IN THE HEALTH SECTOR

Abstract

The main purpose of this research is to determine whether the psychological capital of managers in the health sector influences their positive voice behaviors. In this direction, first, it was investigated whether there is a difference in the psychological capital and positive voice behaviors of the managers in the health sector. Survey data applied with convenient sampling method; frequency analysis, t-test, correlation, and regression analyze were

¹ Bu makale, 21. Uluslararası İşletmecilik Kongresi'nde genişletilmiş özet bildiri şeklinde sözlü olarak sunulmuştur.

used. Findings showed that the psychological capital and positive voice behaviors of the managers in the health sector differ according to the management areas (administrative unit-medical unit). It was determined that there was a significant relationship between the research variables. As a result of the regression analysis, it was determined that there was significant effect between the variables.

Keywords: Psychological capital, voice, positive voice

1. GİRİŞ

Kişilerin sahip olduğu bilgi, deneyim, kişilik özellikleri gibi durumlar iş yaşamındaki performansı etkilemektedir. Bu durumlar içerisinde geliştirilebilir nitelikteki kişilik özellikleri önemli bir stratejik kaynak olarak değerlendirilebilir. Bilgi ve deneyimin gelişmesiyle birlikte kişilerin kendisi için yaptığı yatırımlar, işletme açısından da değer yaratmaktadır (Kersting, 2003: 6). Bu anlamda kişilik özelliklerinin geliştirilebilen yönlerine yoğunlaşan psikolojik sermaye, kişilerin zaman içerisinde edindiği bilgi ve deneyim vasıtasıyla bireysel farkındalık yaratmasına ve işletmesine değer katmasına olanak vermektedir (Goldsmith vd., 1997:817). Benzer şekilde iş yaşamında bilgi paylaşımının ve geri bildirimlerin denetimli bir serbestlik içerisinde yayılması sağlandığında çalışanların yüksek motivasyon düzeyinde daha verimli çalışmaları olanaklı hale gelmektedir (Şener vd., 2018:168). Pozitif ses çıkarma davranışı olarak adlandırılan bu durum, yöneticiler tarafından uygulandığında esnekliğin ve yaratıcılığın artmasını teşvik etmektedir.

Sağlık kurumları açısından bakıldığında ise bu iki kavramın daha önemli olabileceği söylenebilir. Özellikle yönetim süreçlerinde yönetim bilgisine sahip olan idari birim yöneticileri ile tıp bilgisine sahip olup bu görevi üstlenen tıbbi birim yöneticilerinin olması, aynı örgütün farklı yönetim süreçlerine sahip olabileceğini göstermektedir. Bu anlamda psikolojik sermaye ve pozitif ses çıkarma davranışlarının da idari ve tıbbi birimler arasında farklılık göstermesi beklenebilir. Bu düşünceden hareketle sağlık kurumlarında yöneticilerin psikolojik sermayelerinin pozitif ses çıkarma davranışları üzerinde etkili olup olmadığını belirleme amacıyla bu çalışma yürütülmüştür. Bununla birlikte idari ve tıbbi birimlerin yönetim süreçlerine bağlı olarak psikolojik sermayenin pozitif ses çıkarma davranışları üzerindeki etkisinin kıyaslanması amaçlanmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Araştırmanın değişkenlerini oluşturan psikolojik sermaye ve pozitif ses çıkarma davranışıyla ilgili bilgilere bu bölümde yer verilmiştir.

2.1. Psikolojik Sermaye Kavramı

Deneyisel psikoloji alanındaki ilk çalışmaları yürütmesi nedeniyle psikoloji biliminin babası olarak adlandırılan Wilhelm Wundt, insan davranışlarının bilinçli bir şekilde gözlemlenebileceği ve analiz edilebileceği iddiasıyla yola çıkmıştır. Ancak psikolojinin çalışma alanını yalnızca insanların davranışlarıyla sınırlandırmayıp düşüncelerini, duygularını, algılarını, akıl yürütme süreçlerini, belleklerini ve bedensel işlevlerini koruyan biyolojik aktivitelerini de kapsayan daha geniş bir açıdan ele almıştır (Hill, 2015:4). II.

Dünya savaşına kadar geçen elli yıllık süreçte psikoloji bilimi; hasarı onarma, sorunları önleme ve insanlarda güç oluşturma olmak üzere üç temel amaca hizmet etmiştir (Luthans, 2002a:58). Ancak II. Dünya savaşının toplum üzerinde ortaya çıkardığı duygusal ve ruhsal yıkımın etkisiyle psikoloji bilimi, pozitif yönelimli doğasından koparılarak neredeyse tamamen olumsuz bir sorunsal alana sıkıştırılmıştır. Bu dönemde sosyal psikoloji; ön yargılar, sanrılar, işlev bozuklukları gibi konularla meşgul olmak zorunda kalmıştır (Luthans, 2002b:696-697). Böylece *psikoloji kavramı artık olumlu ve güçlendirici eğilimlerden uzaklaşarak toplumda oluşan negatif etkiye bağlı olumsuz duygu ve davranışların düzeltilmesine, hastalıkların teşhis ve tedavisine odaklı bir uğraş alanına dönüşmüştür* (Palabıyık ve Akay, 2020:166).

Psikoloji biliminin doğasından uzaklaşması karşısında onu, ilk ortaya çıktığında sahip olduğu olumlu temellerine yönlendirme çabası ilk olarak Seligman'dan gelmiştir. Seligman bu amaçla duygu, düşünce ve davranışların olumsuz yönlerine odaklanan psikolojinin antitezi olarak pozitif psikoloji hareketini başlatmıştır. Söz konusu hareketin ortaya koyduğu pozitif psikoloji; olumlu duygular, pozitif kişilik özellikleri ve pozitif örgüt bilimi olarak tanımlanmıştır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000:5). Pozitif psikolojinin kapsamı ise olumlu yönelimlere sahip insanlarda doğru ve güçlü yönlere odaklanma, dirençle ilgilenme, refahı ve iyi yaşamı geliştirmekle ilgilenme gibi alanları içermiştir (Luthans, 2002b:697). Böylece pozitif psikoloji; bireyde ve toplumda neyin yanlış olduğunu değil, neyin doğru olduğunu ve bunun nasıl geliştirilebileceğini inceleyen bir bilim dalı olmuştur.

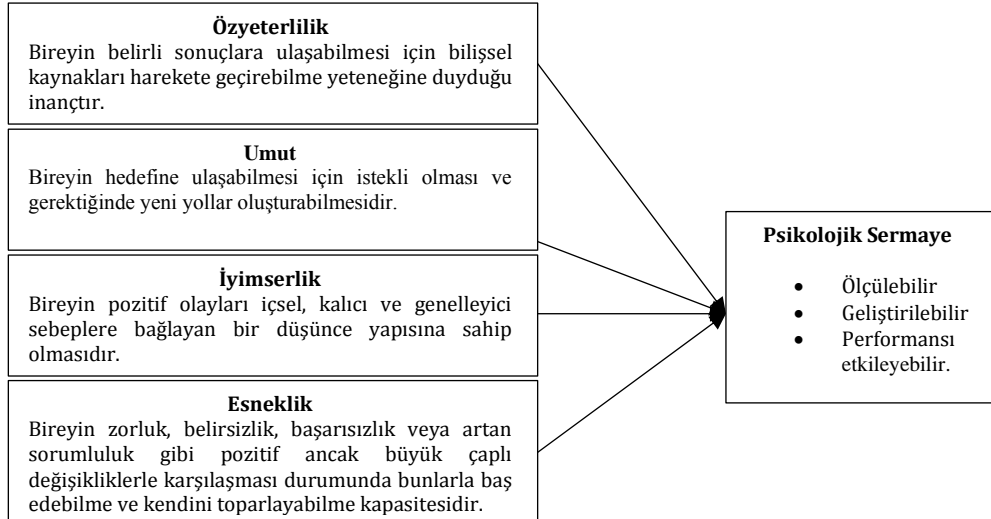
Pozitif psikoloji akımı; pozitif örgütsel düşünce ve pozitif örgütsel davranış akımları ile örgütsel yaşama yansımıştır. *Pozitif örgütsel düşünce akımında*, bir kriz anında veya olumsuz koşullarda ortaya çıkabilecek herhangi bir durumda örgütün ayakta kalabilmesi için olumlu örgütsel özelliklerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır (Kandemir, 2020:16). *Pozitif örgütsel davranış akımında* ise bireylerin örgüt içindeki konumları, güçlü yönleri ve psikolojik kapasiteleri artırılarak onların geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Örgütsel yaşama odaklanan bu iki akım birbirinin tamamlayıcısı olmakla birlikte pozitif örgütsel düşünce okulu, örgütlerdeki pozitif durumlarla ilgilenirken; pozitif örgütsel davranış ise örgüt çalışanlarının psikolojik nitelikleriyle ve bunların performans gelişimi üzerindeki etkisiyle ilgilenmektedir (Oruç ve Kutanis, 2014:149).

Pozitif psikolojinin örgütsel ortama yansımaları sağlayan bu iki akımla birlikte yapılan araştırmalar neticesinde *psikolojik sermaye* adı altında yeni bir kavram ortaya çıkmıştır (Luthans vd., 2006). Psikolojik sermaye, pozitif örgütsel davranışın temel yapısı olarak *bireyin olumlu psikolojik gelişim durumu* olarak tanımlanmaktadır (Luthans vd., 2006:389). Söz konusu olumlu gelişim durumu; kişinin özyeterlilik, umut, iyimserlik, dayanıklılık gibi gelişime açık özelliklerinin birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte psikolojik sermayenin en belirgin özellikleri şöyle sıralanabilir (Luthans vd., 2007a:11-13):

- Psikolojik sermaye, beşerî sermayeden daha fazlasını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle eğitim-öğretim programları ve iş deneyimi yoluyla oluşturulabilecek açık bilgi, beceri ve yeteneklerle sınırlı değildir.
- Psikolojik sermaye, sosyal sermayeden daha fazlasını ifade etmektedir. Bu anlamda yararlı ve işlevsel ilişkilere sahip olunan etkili bir iletişim grubundan veya kişilerden daha fazlasını kapsamaktadır.
- Psikolojik sermaye pozitif bir nitelik taşımaktadır. Bu anlamda işlevsiz çalışanlar, işyerinde saldırganlık, stres ve çatışma, etik dışı davranışlar gibi olumsuz durumlar yerine olumlu bir bakış açısı sunmaktadır.
- Psikolojik sermaye eşsizdir. Bu yönüyle motivasyon, hedef belirleme, güçlendirme, katılım, ekip oluşturma ve örgüt kültürü gibi geleneksel olarak incelenen yapıların ötesine geçmiştir.
- Psikolojik sermaye teori ve araştırma tabanlıdır. Başka bir ifadeyle örgütsel süreçlere katkı sağlamak için bilimsel araştırma metodolojilerini ve tündengelemlerle akıl yürütmeyi kullanmaktadır.
- Psikolojik sermaye ölçülebilir. Diğer bir ifadeyle örgütlerdeki insan kaynaklarının psikolojik sermaye düzeyini ölçmeye yönelik bir dizi geçerli ve güvenilir ölçek bulunmaktadır.
- Psikolojik sermaye durum temelli olduğu için geliştirilebilir.
- Psikolojik sermaye iş performansı üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.

Bu temel özelliklerin yanı sıra yukarıda da bahsedildiği gibi kişilerin özyeterlilik, umut, iyimserlik ve dayanıklılık durumlarına vurgu yapan psikolojik sermaye kavramı Şekil 1'de gösterilen dört temel bileşenle açıklanmaktadır (Luthans ve Youssef, 2004:153-154).

Şekil 1. Pozitif Psikolojik Sermaye ve Bileşenleri

Kaynak: Luthans ve Youssef, 2004:152

- **Özyeterlilik:** Özyeterlilik en genel haliyle *kişinin kendisine olan güveni* olarak tanımlanmaktadır. Belirli bir bağlamda belirli bir eylem planını yürütmek için gerekli motivasyonu, bilişsel kaynakları ve eylem planlarını harekete geçirme yeteneği olarak ifade edilebilir. Özyeterlilik düzeyi yüksek olan bireyler, hedefledikleri başarıya ulaşmak için gerekli motivasyonu kendilerine sağlayabilirler ve önlerine çıkan engeller karşısında sebat ederler. İnsanlar, baş etme becerilerini aştığını düşündükleri tehdit edici durumlardan korktuklarında kaçınma eğilimi gösterebilirken, baş edebileceklerini düşündükleri göz korkutucu durumlar karşısında kendilerinden emin davranırlar. Bu anlamda algılanan özyeterlilik, etkinliklerin ve ortamların seçimi üzerinde yönlendirici bir etkiye sahip olmakla birlikte nihai başarı beklentileri aracılığıyla insanların zor durumlarla başa çıkma çabalarını da olumlu şekilde etkileyebilme gücüne sahiptir (Bandura, 1977: 193-194).
- **İyimserlik:** İyimserlik; *olumlu olayları içsel, kalıcı ve yaygın nedenlere ve olumsuz olayları dışsal, geçici ve duruma özgü nedenlere bağlayan olumlu bir açıklama stili* olarak tanımlanmaktadır. Sorunları mümkün olan en iyi şekilde çözüme ve zorluklar karşısında gizli faydalar ve anlamlar arama durumunu yansıtmaktadır (Scheier vd., 1994: 1072). Böylece bireylerin, olaylar karşısındaki özgüvenlerini ve morallerini artırma gücü bulunmaktadır. Bununla birlikte bireylere, istenmeyen sonuçları yeniden değerlendirme ve sonuca yönelik olumsuz düşünce kalıplarıyla başa çıkma olanağı sunmaktadır (Bryant ve Cvengros, 2004: 281). Böylece bireylerin depresyon, suçluluk ve umutsuzluktan korunmalarına olanak tanıyarak kendilerini olumsuz yaşam olaylarından uzaklaştırmalarını sağlamaktadır.
- **Umut:** Snyder vd. (1991) umut kavramını *hedef odaklı enerji ve hedefe ulaşma planı olmak üzere iki faktör arasındaki etkileşime dayanan motivasyonel bir durum* olarak tanımlamıştır (akt. Luthans, Luthans ve Luthans, 2004: 47). Bu anlamda umut, insanların hedeflerine ulaşmalarını sağlayacak en iyi yolu bulmak için enerji harcamalarını ve çaba göstermelerini teşvik etmektedir (Snyder, 2000: 8). İnsanlar, içselleştirilmiş bir kararlılık ve irade gücü sağlayan enerjiyle hedeflerine ulaşmaya yönlendirilir. Umudu yüksek olanlar, istediklerini elde etmenin yollarını geliştirme yeteneğine sahip olma duygusuyla motive olurlar. Bu durum da kişiye, hedeflere ulaşmak için alternatif yollar üretme yeteneği sağlamaktadır.
- **Esneklik:** Esneklik; *zorluklardan, belirsizliklerden, başarısızlıklardan ve artan sorumluluk gibi görünüşte olumlu ancak ezici değişikliklerden geri dönme kapasitesini* ifade etmektedir. Esneklik, varlıkları geliştirerek ve/veya bireyler ve/veya çevrelerindeki risk faktörlerini azaltarak bireysel ve çevresel koruyucu mekanizmaların çalışmasına izin vermektedir. Yapılan çalışmalar, bireylerin karşılaştıkları aksilikler ve zorluklarla kendilerini geliştirdiklerini ve performanslarını öncekinden daha üst düzeye taşıyabildiklerini

göstermektedir. Esnekliği umut, iyimserlik ve diğer pozitif kapasitelerden ayıran temel özellik; olumsuzluklar karşısında hem reaktif hem de proaktif davranışlar gerektirmesidir. Reaktif davranışlar vasıtasıyla bireyler; olumsuz durumların ve zor olayların en iyimser insanlarda bile yıkıcı bir etkisi olduğunu ve bundan dolayı kendilerini toplama ihtiyacını doğurduğunu kabul etmektedir. Proaktif davranışlar vasıtasıyla ise bireyler, karşılaştıkları olumsuz durumları kendileri için bir sıçrama tahtası veya bir fırsat olarak görebilmektedir (Youssef ve Luthans, 2007).

Psikolojik sermayenin kapsadığı özyeterlilik, iyimserlik, umut ve esneklik kaynakları son derece değerli olmakla birlikte psikolojik sermayeye yapılan yatırımın performans ve tutumsal sonuçlar üzerindeki etkisi, onu oluşturan bu pozitif psikolojik kapasitelerden daha büyüktür. Başka bir deyişle bir bütün olarak psikolojik sermaye, kendisini oluşturan parçaların toplamından daha büyük nitelikte çekirdek bir yapı olarak düşünülmelidir (Luthans vd., 2006:19). Burada önemli olan, söz konusu faktörlerin etkileşimleri sonucu ortaya çıkan çekirdek yapısıdır.

2.2. Pozitif Ses Çıkarma Davranışı Kavramı

Ses çıkarma davranışı kavramı Hirschman'ın (1970) çıkış-ses-sadakat modeline dayanmaktadır. Çalışan sesi kavramının bilimsel anlamda literatürde temsilcisi olarak kabul gören Hirschman, sesi "Çıkış, Ses ve Sadakat" isimli çalışmasında incelemiş ve yönetim başarısızlıklarını belirleyebilmek için müşterilere ve çalışanlara yoğunlaşan ses ve çıkış olmak üzere iki tepki üzerinde durmuştur. *Çıkış* olarak adlandırılan ilk tepki, bazı müşterilerin örgütün ürünlerini satın almayı bırakması ya da çalışanların örgütü terk etmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. *Ses* olarak adlandırılan ikinci tepki ise, müşterilerin ve çalışanların memnuniyetsizliklerini doğrudan yönetime veya yönetimin bağlı olduğu başka bir otoriteye bildirmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Hirschman, 1970:4). Çalışanların ve müşterilerin, çıkış yerine ses tepkisine yönelmesi durumunda da *sadakat* oluşmaktadır. Benzer şekilde sadakat düzeyi yüksek olan çalışanlar ve müşteriler de çıkış yerine ses tepkisine yönelmektedir. Bu anlamda sadakatin, terk edişleri erteleme etkisi olduğu kabul edilmektedir (Hirschman, 1970:82). Hirschman'ın alan yazına kazandırdığı ses çıkarma kavramı Freeman ve Medoff (1984) tarafından uygulama alanına aktararak geliştirilmiştir. Freeman ve Medoff (1984), ses çıkartma davranışının hem işçi-işveren ilişkilerinde hem de örgütsel faaliyetlerde kaliteyi artıracığını belirtmiştir. Ancak çalışanların, işverenlerinden alacakları tepki konusunda endişelenmeden ses çıkarma davranışını sergileyebilmeleri için sendikalaşmaya ihtiyaç olduğunu öne sürmüştür. Ses çıkarma davranışını, olumlu bir değişim yaratmanın resmi yöntemi olarak gören Farrel ve Rusbult (1992:202) ise Hirschman'ın Çıkış-Ses-Sadakat modeline dördüncü bir tepki olarak "İhmal"i eklemiştir. Buna göre çalışanlar, pasif bir duruşla koşulların kötüleşmesine izin verdiklerinde ihmal tepkisi ortaya çıkmaktadır.

1990'lı yılların sonunda örgütsel davranış bilimcileri ses çıkarmayı, yalnızca tatmin edici olmayan koşullara bir cevap olarak değil, aynı zamanda önemli bir dışsal davranış biçimi olarak da görmeye başlamıştır. Diğer bir

ifadeyle çalışanların, işten ayrılma niyetlerini değiştirmenin bir yolu olarak ses çıkarmayı teşvik eden uygulamalar üzerinde durulmaya başlanmıştır. Van Dyne ve LePine (1998:109) tarafından yapılan açıklamalarda da ses çıkarmanın, çalışanların iş yapma şeklini geliştirmeyi amaçlayan teşvik edici davranışlar olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımla teşvik edici davranışların bir yansıması olarak ses çıkarmanın, statükoya yapıcı bir şekilde meydan okuyan yönüne dikkat çekilmiştir. Morrison (2014:174) ise ses çıkarma davranışını, örgüt gelişimine katkıda bulunma niyetiyle çalışanların görev tanımlarında yer almamasına rağmen gönüllü olarak işlerini kapsayan konulardaki görüşlerini ve karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm önerilerini ilgili birimlere aktarması şeklinde ifade etmiştir. Öte yandan ses çıkarma davranışının farklı şekillerde tanımlanmasından doğan bir karmaşa olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun temel sebebi; insan kaynakları, iş ilişkileri, endüstriyel ilişkiler, örgütsel adalet gibi farklı disiplinlerde kavramın farklı yönleriyle incelenmesi olarak görülmektedir. Söz konusu karmaşayı gidermek amacıyla Morrison (2011:374), örgütsel davranış alanı dışında yapılan ses çıkarma davranışına yönelik kullanım şekillerini üç başlık altında toplamıştır. (1) Çalışanların ses çıkarma davranışı, çalışanların iş hayatlarında yaşadıkları memnuniyetsizliklere karşı gösterdiği bir tepkidir. (2) Çalışanların ses çıkarma davranışı, çalışan davranışından ziyade çalışanlardan resmi yollarla bilgi alma sürecidir. (3) Örgütsel karar süreçlerinde adaleti sağlamak amacıyla çalışanların fikir sunmalarını mümkün kılan bir durumdur. Ancak Morrison farklı alanlarda bu üç kullanım şekliyle incelenen ses çıkarma davranışının günümüzdekinden farklı olduğunu savunarak yeni bir tanım yapmıştır. Buna göre *ses çıkarma davranışı, çalışanların örgütsel gelişime katkı sağlama niyetiyle kendi iş alanları ile ilgili fikirleri, sorunlar karşısında geliştirdikleri çözümleri gayri resmi şekilde ve gönüllü olarak ilgili kişilere aktarmasıdır*. Bununla birlikte tüm ifade edici davranışların ses çıkarma davranışı olarak kabul edilemeyeceğinin altını çizen Maynes ve Podsakoff (2014:88), ifade edici davranışların ses olarak kabul edilebilmesi için söz konusu ifadenin (1) *açıkça bildirilmesi*, (2) *örgütle ilgili olması*, (3) *çalışma ortamını etkilemeye odaklanması* ve (4) *kuruluş içinde bir kişi tarafından alınması* gerektiğini belirtmiştir. Bu anlamda bir yöneticiye iyileştirme odaklı öneriler sunmak bir ses çıkarma davranışı şeklinde ortaya çıkarken, öneri kutularına isimsiz notlar yerleştirmek ses çıkarma davranışı olarak kabul edilmemektedir.

Bu açıklamalar doğrultusunda Maynes ve Podsakoff (2014:91-92) ses çıkarma davranışını dört boyut itibarıyla incelemiştir: destekleyici ses çıkarma, savunmacı ses çıkarma, yapıcı ses çıkarma ve yıkıcı ses çıkarma. Bu boyutlardan ilki olan *destekleyici ses çıkarma davranışı*, işle ilgili değerli politikalara verilen desteğin gönüllü ifadesi olarak tanımlanmakta ve söz konusu desteğin, savunduğu görüşler başkaları tarafından haksız eleştirilere maruz kaldığında bile bu görüşlerini savunmaya devam etmesi şeklinde tanımlanmaktadır. İkinci boyut olan *savunmacı ses çıkarma davranışı* ise korumaya dayalı fikirlerin açığa çıkarılması doğrultusunda oluşmaktadır. Başka bir deyişle önerilen değişiklikler değerli veya gerekli olsa bile bu değişikliğe karşı ortaya çıkan gönüllü bir muhalefet durumunu ifade etmektedir. *Yapıcı ses çıkarma davranışı*, savunmacı ses çıkarmanın aksine statükoya meydan okuma amacı taşımaktadır. Buna göre yapıcı ses çıkarma davranışı, örgütsel olarak

işlevsel değişimi etkilemeye odaklanan fikirlerin, bilgilerin veya görüşlerin gönüllü ifadesi olarak tanımlanmıştır. Bu anlamda yapıcı ses çıkarma, yeni veya geliştirilmiş iş yapma yolları ve iş yöntemlerini içeren sorunları çözme yolları veya daha önce tanımlanmış sorunlara çözüm önerileri içerebilecek bir kapsamda değerlendirilmiştir. Öte yandan, statükoya meydan okuyan fikirlerin dile getirilmesi yanlış anlaşılma riskini ve diğer istenmeyen sosyal sonuçları da ortaya çıkarabilmektedir (Morrison ve Milliken, 2000). Son ses çıkarma boyutu olan *yıkıcı ses çıkarma davranışı* ise iş politikaları, uygulamaları, prosedürleri vb. ile ilgili incitici veya eleştirel görüşlerin gönüllü ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Yıkıcı ses çıkarmayı temsil eden davranışlar arasında, örgütsel politikalar ve işle ilgili programlar konusunda aşağılayıcı yorumlar yapmak ve kuruluşun çalışma yöntemlerini sert bir şekilde eleştirmek sayılabilir.

Kavramsallaştırılma ve kullanılma biçiminde farklılıklar olmasına rağmen ses çıkarma davranışı çoğunlukla bir duruma yapıcı bir şekilde meydan okuma veya durumu iyileştirme amacıyla söz konusu durumla ilgili düşüncelerin veya önerilerin açığa çıkarılmasını ifade etmektedir. Ancak ses çıkarma davranışının şikâyetten farklı bir durum olduğu da dikkate alınmalıdır. Zira her ikisi de sözlü ifade biçimlerinin birer temsili olsa da şikâyet etme niyeti genellikle bastırılmış duyguların dışa vurulması olarak kabul edilmektedir (Brinsfield, 2014:125).

Çalışanların işle ilgili endişelerini, tavsiyelerini ve fikirlerini ne ölçüde açıkladıkları; örgütsel performans, gelişim ve sürdürülebilirlik açısından son derece değerlidir. Özellikle örgütsel kârlılığı ve verimliliği etkileyebilecek geri dönütlerin, işi yürüten çalışanlardan alınması rekabet üstünlüğü açısından oldukça önemli görülmektedir (Pekdemir vd., 2014:334; Botero ve Van Dyne, 2009:84-85). Yoğun rekabet ortamları, artan müşteri beklentileri gibi nedenlerle çalışanların daha fazla inisiyatif kullanması, yenilikçi fikirler üretmesi, sorumluluk alması ve sesini çıkarması yöneticiler tarafından teşvik edilen davranışlar haline gelmiştir. Örgütsel süreçlerde çevrenin zorluklarına duyarlı, bilgiyi paylaşmaktan korkmayan, inançlarını savunabilen insanlara duyulan gereksinim günden güne artmaktadır (Nikolaou vd., 2008:666-667). Bu anlamda ses çıkarma davranışının özellikle pozitif boyutunu ele alan çalışmalar önem kazanmıştır.

Van Dyne ve LePine (1998:109) ses çıkarma davranışının eleştiriye dayalı negatif etki doğuran bir yanı olduğu gibi aynı zamanda yaratıcı ve destekleyici yönlerinin de olduğunu belirtmiştir. Palabıyık (2022:35) ise, ses çıkarma davranışını iki temel yönüyle ele alarak ses çıkarma davranışının olumsuz sonuçlar doğuran yönünü *negatif ses çıkarma*, olumlu ve yaratıcı sonuçlar doğuran yönünü ise *pozitif ses çıkarma* şeklinde isimlendirmenin olanaklı olabileceğini belirtmiştir. Bu açıdan pozitif ses çıkarma davranışı, çalışanların düşüncelerini örgütün tüm kademeleriyle şeffaf ve gönüllü bir şekilde paylaşabilmesini gerektirmektedir. Van Dyne ve LePine (1998) *pozitif ses çıkarma davranışını, çalışanların değişim için yenilikçi fikir sunması ve başkaları hemfikir olmasa bile ilerlemeye dönük öneriler geliştirmesi* şeklinde açıklamıştır. Bu anlamda çalışanların işle ilgili değerli gördüğü politikalar, programlar, hedefler, süreçler ve benzerleri için destek vermeleri ve haksız

eleştiriler karşısında bu değerleri savunmaları; örgütsel etkinliğin artması ve yapılan işlerin daha etkin ve verimli şekilde yapılabilmesi için yapıcı ve geliştirici öneriler sunmaları pozitif ses çıkarma davranışının yansımalarını ifade etmektedir (Çankır ve Yener, 2017:94).

Maynes ve Podsakoff (2014:92) pozitif ses çıkarma davranışının destekleyici ve yapıcı ses çıkarma olmak üzere iki boyutu olduğunu belirtmiştir. *Yapıcı ses çıkarma*; örgüt içinde işlevsel değişimi tetiklemeye odaklanan fikir, bilgi ve görüşlerin açıklanması olarak tanımlanmaktadır. *Destekleyici ses çıkarma* ise örgütsel politikalar ve değerlerin haksız eleştirilere boyun eğmeksizin savunularak gönüllü şekilde dile getirilmesini ifade etmektedir.

2.3. Psikolojik Sermayenin Pozitif Ses Çıkarma Davranışı Üzerindeki Etkisi

Bu araştırma kapsamında ele alınan psikolojik sermaye ile pozitif ses çıkarma davranışı değişkenleri, ilgili alan yazın araştırmaları neticesinde belirlenmiştir. Araştırmada öncelikle sağlık sektöründeki yöneticilerin tıbbi ve idari alandaki mesleki farklılıklarına bağlı olarak psikolojik sermayelerinde ve pozitif ses çıkarma davranışlarında farklılık olabileceği düşünülmüştür. Buna yönelik alan yazın taraması neticesinde sağlık sektörü çalışanlarının yöneticilik türüne göre psikolojik sermaye düzeylerindeki ve ses çıkarma davranışlarındaki farklılığı araştıran bir çalışmaya rastlanamamış olmakla birlikte farklı değişkenlerle ilişkisini araştıran çalışmalar olduğu belirlenmiştir (Ali vd., 2021:135; Friary vd., 2021:242; Percunda ve Putri, 2020:52). Bu kapsamda araştırmanın ilk iki hipotezi şu şekilde belirlenmiştir:

H₁: Yöneticilerin psikolojik sermayeleri, iş birimlerine göre (tıbbi birim-idari birim) farklılık göstermektedir.

H₂: Yöneticilerin pozitif ses çıkarma davranışları, iş birimlerine göre (tıbbi birim-idari birim) farklılık göstermektedir.

Psikolojik sermayenin pozitif ses çıkarma davranışı üzerindeki etkisine yönelik yapılan alan yazın taramasında konuyla ilgili benzer çalışmalar olduğu belirlenmiştir. Bir fabrikanın 81 çalışanın katılımıyla yürütülen güncel araştırmalardan birine göre çalışanların psikolojik sermayeleri; ses çıkarma davranışlarını ve üretkenliklerini olumlu yönde etkilemektedir (Robyn ve Mitonga-Monga, 2017:702). Bu anlamda kişilerin olumlu psikolojik gelişimlerine bağlı olarak örgütsel gelişime destek olmak üzere düşüncelerini ve önerilerini gönüllü şekilde ifade etmeleri beklenebilir. Alan yazında yer alan diğer araştırmalarda da psikolojik sermayenin ses çıkarma davranışı üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi olduğuna yönelik benzer sonuçlar olduğu görülmektedir (Soni ve Rastogi, 2019:5; Wardani ve Anwar, 2019:458; Sutrisno ve Parahyanti, 2018:57). Bununla birlikte sağlık sektöründeki yönetici türleri dikkate alınarak yürütülen bu çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda oluşturulan araştırmanın diğer iki hipotezi şöyledir:

H₃: Sağlık sektöründe idari birim yöneticilerinin psikolojik sermayesi, pozitif ses çıkarma davranışlarını etkiler.

H₄: Sağlık sektöründe tıbbi birim yöneticilerinin psikolojik sermayesi, pozitif ses çıkarma davranışlarını etkiler.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE VERİ SETİ

Bu araştırmada, sağlık kuruluşlarının idari ve tıbbi birimlerinde görev yapan yöneticilerin, psikolojik sermayelerinin pozitif ses çıkarma davranışları üzerindeki etkisini belirlemek ve karşılaştırmak amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini Yozgat ili sağlık kuruluşlarında görev yapmakta olan yöneticiler oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığından güvenilirlik ve geçerlik analizlerinde gerekli görülen bir ölçüt olarak ölçekteki madde sayısının (34 madde) on katı büyüklüğünde örnekleme yapılması amaçlanmıştır (Kline, 2011:11). Belirlenen sağlık kuruluşlarında yöneticilik görevi üstlenen kişilere, uygun (kolayda) örnekleme yöntemi kullanılarak anket uygulanmıştır. Anket uygulanması için gerekli olan etik izinler Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 17.03.2021 tarih ve 20 sayılı kararıyla alınmıştır. Katılımcılardan edinilen veriler doğrultusunda eksik ya da hatalı yanıtların yer aldığı anketler çıkarıldıktan sonra 342 anket değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmada psikolojik sermayeyi ve pozitif ses çıkarma davranışını belirleyebilmek amacıyla Pozitif Psikolojik Sermaye ve Pozitif Ses Çıkarma Davranışı Ölçeklerinden yararlanılmıştır. Araştırma için uygun ölçekler belirlenirken ölçeklerin, araştırma için öngörülen ihtiyacı giderebilme derecesi ve güvenilirlik-geçerlik yönünden alan yazındaki yeterlilik ölçütü dikkate alınmıştır (Seçer, 2015: 68). Ölçeklere ilişkin ayrıntılı bilgiler şöyledir:

Pozitif Psikolojik Sermaye Ölçeği: Araştırmanın psikolojik sermaye değişkenini ölçmek için Luthans vd. (2007) tarafından geliştirilip Akçay (2014) tarafından Türkçeye uyarlanan ve 24 maddeden oluşan "Pozitif Psikolojik Sermaye Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek; her biri altışar ifadeden oluşan "özyeterlilik", "umut", "esneklik" ve "iyimserlik" olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır. Katılımcıların ifadelerine katılma düzeylerini belirlemek üzere "1=Beni Hiç Tanımlamıyor, 2= Beni Biraz Tanımlıyor, 3=Kararsızım, 4= Beni İyi Tanımlıyor ve 5= Beni Çok İyi Tanımlıyor" şeklinde tanımlanan beşli Likert Tipi Ölçek kullanılmıştır.

Pozitif Ses Çıkarma Davranışı Ölçeği: Araştırmadaki pozitif ses çıkarma davranışı değişkenini ölçmek için Maynes ve Podsakoff (2014) tarafından geliştirilen ses çıkarma davranışı ölçeğindeki pozitif ses çıkarma davranışı boyutunun Çankır (2016) tarafından Türkçeye uyarlanarak hazırlanan "Pozitif Ses Çıkarma Davranışı Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek; her biri beşer maddeden oluşan "destekleyici ses çıkarma davranışı" ve "yapıcı ses çıkarma davranışı" olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Katılımcıların ifadelerine katılma düzeylerini belirlemek üzere "1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4= Katılıyorum ve 5= Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde tanımlanan beşli Likert Tipi Ölçek kullanılmıştır.

Araştırma verilerinin analiz sürecinde SPSS programından yararlanılmıştır. Öncelikle katılımcıların demografik özelliklerinin

belirlenmesine yönelik tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Ardından araştırma ölçeklerine ilişkin güvenilirlik testleri yapılarak hipotez testlerine geçilmiştir. Bu bağlamda yöneticilerin görev alanı itibariyle gruplar arası farklılıkları belirlemek amacıyla t-testi yapılmıştır. Yöneticilerin psikolojik sermayelerinin pozitif ses çıkarma davranışları üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla regresyon analizi yapılarak sonuçlar yorumlanmıştır.

4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE BULGULAR

Bu bölümde araştırma verilerinin analiz sürecinde yapılan tanımlayıcı istatistik analizler, güvenilirlik analizi ve regresyon analizi sonuçlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Özdamar (1996) tarafından belirtildiği üzere değişkenlerin hangi faktörü ölçtüğü ve nispi önemlerinin ne olduğu biliniyorsa geçerliliğini ölçmek gerekmeyeceği görüşünden yola çıkılarak geçerliliği önceden birçok çalışmayla kanıtlanmış olan araştırma ölçeklerine tekrar geçerlilik analizi yapılmamıştır.

Söz konusu analizlere başlanmadan önce normallik varsayımını test etmek üzere çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmış ve uç değer olarak belirlenen 6 anket veri setinden çıkarılmıştır. Geriye kalan 336 verinin çarpıklık ve basıklık değerleri ise +1,5 ile -1,5 aralığında yer aldığı için normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

4.1. Tanımlayıcı İstatistiklere İlişkin Bulgular

Anket verilerinin tanımlayıcı istatistiklerine ilişkin bulgular Tablo 1’de özetlenmiştir. Buna göre katılımcıların %48,2’sinin kadın ve %51,8’inin erkek olduğu belirlenmiştir. Yaş itibariyle katılımcıların çoğunlukla 26-33 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. Medeni durum açısından %63,1’inin evli ve %36,9’unun bekâr olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim durumları ise lisans (%94,6) ve doktora (%5,4) olmak üzere iki alanda yoğunlaşmaktadır. Katılımcıların %44,6’sı idari birimlerde ve %55,4’ü tıbbi birimlerde yöneticilik görevi yapmaktadır. Yöneticilik vasfı altında katılımcıların dokuz farklı unvanında görev yaptığı belirlenmiştir. Bu unvanlar; işletme müdürü (%2,1), müdür yardımcısı (%5,4), proje müdürü (%12,2), proje müdür yardımcısı (%1,8), birim yöneticisi (%45,5), sorumlu hemşire (%30,4), başhemşire (%0,9), başhemşire yardımcısı (%0,9) ve başhekim (%0,9) şeklindedir.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistiklere Yönelik Frekans Analizi Bulguları

Demografik Özellikler		Frekans (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	162	48,2
	Erkek	174	51,8
Yaş	18-25 yaş	33	9,8
	26-33 yaş	151	44,9
	34-41 yaş	87	25,9
	42 ve üzeri yaş	65	19,3
Medeni Durum	Evli	212	63,1
	Bekâr	124	36,9
Eğitim Düzeyi	Lise	0	0
	Önlisans	0	0

	Lisans	318	94,6
	Yüksek Lisans	0	0
	Doktora	18	5,4

Tablo 1 (Devam). Tanımlayıcı İstatistiklere Yönelik Frekans Analizi Bulguları

Demografik Özellikler		Frekans (N)	Yüzde (%)
Birim Türü	İdari Birim	150	44,6
	Tıbbi Birim	186	55,4
Görev Pozisyonu	İşletme müdürü	7	2,1
	Müdür yardımcısı	18	5,4
	Proje müdürü	41	12,2
	Proje müdür yardımcısı	6	1,8
	Birim yöneticisi	153	45,5
	Sorumlu hemşire	102	30,4
	Başhemşire	3	0,9
	Başhemşire yardımcısı	3	0,9
	Başhekim	3	0,9

4.2. Gruplar Arası Farklılıklara İlişkin Bulgular

Katılımcıların yöneticilik görevlerini yaptıkları alanın türü (tıbbi birim- idari birim) açısından bağımsız gruplar arası t testi sonuçları Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Görev Alanının Türü Açısından T Testi Sonuçları

Değişkenler	Görev Alanı Türü	N	Ort.	S.S.	t Değeri	df	p
Psikolojik Sermaye	İdari Birim	150	3.9556	0.38342	2.963	334	0.003
	Tıbbi Birim	186	3.7950	0.60314			
Özyeterlilik	İdari Birim	150	4.5744	0.44935	8.943	334	0.000
	Tıbbi Birim	186	3.8934	0.91014			
Umut	İdari Birim	150	4.1878	0.66367	1.657	334	0.098
	Tıbbi Birim	186	4.0591	0.74077			
İyimserlik	İdari Birim	150	3.2211	0.46922	-5.298	334	0.000
	Tıbbi Birim	186	3.5529	0.67543			
Esneklik	İdari Birim	150	3.8389	0.41791	2.654	334	0.008
	Tıbbi Birim	186	3.6747	0.70355			
Pozitif Ses Çıkarma Davranışı	İdari Birim	150	4.0980	0.54986	0.470	34	000
	Tıbbi Birim	186	3.5387	0.81725			
Destekleyici Ses Çıkarma Davranışı	İdari Birim	150	3.9560	0.58430	0.058	34	000
	Tıbbi Birim	186	3.4656	0.89188			
Yapıcı Ses Çıkarma Davranışı	İdari Birim	150	4.2400	0.65784	0.719	34	000
	Tıbbi Birim	186	3.6118	1.04352			

Sağlık kuruluşlarının idari ve tıbbi birimlerinde görev yapan yöneticilerin psikolojik sermayelerini karşılaştırmak amacıyla yapılan t testi sonucunda idari ve tıbbi birim yöneticilerinin *psikolojik sermaye* düzeylerinin

birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir ($t_{0,05}=2,963$ ve $p=.003$). Buna göre idari birim yöneticilerinin psikolojik sermaye düzeyleri ($\bar{X}=3,9556$) tıbbi birim yöneticilerinin psikolojik sermaye düzeylerinden ($\bar{X}=3,7950$) daha yüksektir. Psikolojik sermaye ölçeğinin boyutları itibarıyla bakıldığında ise idari birim yöneticileri ile tıbbi birim yöneticilerinin *özyeterlilik* ($t_{0,05}=8,943$ ve $p=.000$), *iyimserlik* ($t_{0,05}=-5,298$ ve $p=.000$) ve *esneklik* ($t_{0,05}=2,654$ ve $p=.008$) düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Özyeterlilik ($\bar{X}=4,5744$) ve esneklik ($\bar{X}=3,8389$) düzeyleri arasındaki farklılığın idari birim yöneticilerinden, iyimserlik ($\bar{X}=3,5529$) düzeylerindeki farklılığın ise tıbbi birim yöneticilerinden kaynaklandığı görülmektedir. Yöneticilerin *umut* düzeyleri ise tıbbi ya da idari birimde görev yapmalarına bağlı olarak bir farklılık göstermemektedir ($t_{0,05}=1,657$ ve $p=.098$). Analiz sonuçları kapsamında H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Sağlık kuruluşlarının idari ve tıbbi birimlerinde görev yapan yöneticilerin pozitif ses çıkarma davranışlarını karşılaştırmak amacıyla yapılan t testi sonucunda idari ve tıbbi birim yöneticilerinin *pozitif ses çıkarma davranışlarının* birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir ($t_{0,05}=7,470$ ve $p=.000$). Buna göre idari birim yöneticilerinin pozitif ses çıkarma davranışları ($\bar{X}=4,0980$) tıbbi birim yöneticilerinden ($\bar{X}=3,5387$) daha fazladır. Benzer şekilde idari birim yöneticilerinin *destekleyici* ($t_{0,05}=6,058$; $p=.000$; $\bar{X}=3,9560$) ve *yapıcı* ($t_{0,05}=6,719$; $p=.000$; $\bar{X}=4,2400$) *ses çıkarma davranışları* da tıbbi birim yöneticilerine kıyasla daha fazladır. Analiz sonuçları kapsamında H_2 hipotezi kabul edilmiştir.

4.3. Araştırmanın Güvenirlik Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma ölçeklerinin güvenirlilik düzeylerini belirlemek amacıyla cronbach alfa değerlerine bakılmış ve elde edilen bulgular Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3. Güvenirlilik Analizi Bulguları

Ölçekler	Faktörler	Cronbach Değeri (α)	Alfa	Madde Sayısı
Psikolojik Sermaye	Özyeterlilik	0.936		6
	Umut	0.885		6
	İyimserlik	0.523		6
	Esneklik	0.645		6
Pozitif Ses Çıkarma Davranışı	Destekleyici Ses Çıkarma Davranışı	0.864		5
	Yapıcı Ses Çıkarma Davranışı	0.930		5
Psikolojik Sermaye		0.887		24
Pozitif Ses Çıkarma Davranışı		0.906		10

Araştırmada yer alan *psikolojik sermaye* ölçeğine ilişkin cronbach alfa güvenirlilik değeri ($\alpha =0,887>0,80$) incelendiğinde genel güvenirlilik düzeyinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır belirlenmiştir (Yıldız ve Uzunsakal, 2018: 19). Benzer şekilde ölçeğin *özyeterlilik* ($\alpha=0,936$) ve *umut* ($\alpha=0,885$) boyutlarının da güvenirlilik düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. *İyimserlik* ve *esneklik*

boyutlarının ise orta düzeyde güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan maddelerin silinmesi durumunda cronbach alfa değerinde bir artış gözlenmediği için ölçekten madde çıkarılmasına gerek duyulmamıştır.

Pozitif ses çıkarma davranışı ölçeğine ilişkin cronbach alfa güvenilirlik değeri ($\alpha = 0,906 > 0,80$) itibariyle ölçeğin genel güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Ölçeğe ait *destekleyici* ($\alpha = 0,864$) ve *yapıcı* ($\alpha = 0,930$) ses çıkarma davranışı boyutlarının da yüksek güvenilirlik düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca maddelerin silinmesi durumunda cronbach alfa değerinde bir artış gözlenmediği için ölçekten madde çıkarılmasına gerek duyulmamıştır.

4.4. Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Sağlık kuruluşlarında idari birim yöneticilerinin psikolojik sermayelerinin pozitif ses çıkarma davranışları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. İdari Birim Yöneticilerinin Psikolojik Sermayesinin Pozitif Ses Çıkarma Davranışı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi Değerleri

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	β	p	t	R	R ²	Düz. R ²	F
Psikolojik Sermaye	Pozitif Ses Çıkarma Davranışı	.584	.000	8.746	.584	.341	.336	76.490
Özyeterlilik	Destekleyici Ses Çıkarma Davranışı	.535	.000	6.313	.798	.636	.626	63.657
	Yapıcı Ses Çıkarma Davranışı	0.106	.150	-1.448	.854	.730	.723	98.049
Umut	Destekleyici Ses Çıkarma Davranışı	.412	.000	5.098	.798	.636	.626	63.657
	Yapıcı Ses Çıkarma Davranışı	.824	.000	11.843	.854	.730	.723	98.049
İyimserlik	Destekleyici Ses Çıkarma Davranışı	*.334	.000	-6.217	.798	.636	.626	63.657
	Yapıcı Ses Çıkarma Davranışı	0.327	.000	-7.080	.854	.730	.723	98.049
Esneklik	Destekleyici Ses Çıkarma Davranışı	.286	.000	-4.218	.798	.636	.626	63.657
	Yapıcı Ses Çıkarma Davranışı	.202	.000	3.468	.854	.730	.723	98.049

Tabloda yer alan veriler incelendiğinde *idari yöneticilerin* psikolojik sermayelerinin pozitif ses çıkarma davranışları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir ($F=76,490$ ve $p<.001$). Öte yandan idari yöneticilerin pozitif ses çıkarma davranışlarındaki %34'lük varyansın psikolojik sermaye düzeylerine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Ölçek boyutları düzeyinde yapılan analiz sonuçları incelendiğinde idari yöneticilerin özyeterlilik düzeylerinin destekleyici ses çıkarma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu ancak yapıcı ses çıkarma davranışı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı

görülmektedir. Umut, iyimserlik ve esneklik düzeylerinin ise hem destekleyici hem de yapıcı ses çıkarma davranışları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre H₃ hipotezi kabul edilmiştir.

Sağlık kuruluşlarında tıbbi birim yöneticilerinin psikolojik sermayelerinin pozitif ses çıkarma davranışları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5. Tıbbi Birim Yöneticilerinin Psikolojik Sermayesinin Pozitif Ses Çıkarma Davranışı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi Değerleri

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	β	p	t	R	R ²	Düz. R ²	F
Psikolojik Sermaye	Pozitif Ses Çıkarma Davranışı	.254	.000	3.560	.254	.064	.059	12.672
Özyeterlilik	Destekleyici Ses Çıkarma Davranışı	.400	.000	5.316	.520	.270	.254	16.753
	Yapıcı Ses Çıkarma Davranışı	.143	.093	1.690	.281	.079	.059	3.894
Umut	Destekleyici Ses Çıkarma Davranışı	.789	.000	7.023	.520	.270	.254	16.753
	Yapıcı Ses Çıkarma Davranışı	.128	.311	1.016	.281	.079	.059	3.894
İyimserlik	Destekleyici Ses Çıkarma Davranışı	.252	.002	3.085	.520	.270	.254	16.753
	Yapıcı Ses Çıkarma Davranışı	.060	.516	.650	.281	.079	.059	3.894
Esneklik	Destekleyici Ses Çıkarma Davranışı	.492	.000	4.978	.520	.270	.254	16.753
	Yapıcı Ses Çıkarma Davranışı	.259	.021	2.336	.281	.079	.059	3.894

Analiz sonuçları dikkate alındığında sağlık kuruluşlarındaki tıbbi birim yöneticilerinin psikolojik sermayelerinin pozitif ses çıkarma davranışları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (F=12,672 ve p<.001). Bu anlamlı etkiye bağlı olarak tıbbi yöneticilerin pozitif ses çıkarma davranışlarındaki %5'lik varyansın psikolojik sermaye düzeylerine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Ölçek boyutları itibariyle analiz sonuçlarına bakıldığında ise tıbbi birim yöneticilerinin özyeterlilik, umut, iyimserlik ve esneklik düzeylerinin destekleyici ses çıkarma davranışları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir (p<.05). Ancak özyeterlilik, umut ve iyimserlik düzeylerinin yapıcı ses çıkarma davranışları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı (p>.05); yalnızca esneklik düzeylerinin yapıcı ses çıkarma davranışları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu (p<.05) anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda H₄ hipotezi kabul edilmiştir.

5. SONUÇ

Araştırmada sağlık sektörü yöneticilerinin psikolojik sermayelerinin pozitif ses çıkarma davranışları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bununla birlikte sağlık sektörü içerisinde tıbbi alanda yöneticilik yapan kişiler ile idari alanda yöneticilik yapan kişiler açısından psikolojik sermaye düzeylerinin ve pozitif ses çıkarma davranışlarının farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sağlık sektöründe idari birim ile tıbbi birim yöneticilerinin psikolojik sermaye düzeyleri ve pozitif ses çıkarma davranışları farklılık göstermektedir. Bu farklılığın kaynağı ise idari birim yöneticileridir. Başka bir deyişle idari birim yöneticilerinin hem psikolojik sermaye düzeyleri hem de pozitif ses çıkarma davranışları tıbbi birim yöneticilerinden daha fazladır. Bunun temel sebebi, idari birim yöneticilerinin eğitim ve tecrübe olanaklarının yönetim ve yöneticilik alanına yoğunlaşması olarak gösterilebilir. Araştırmaya katılan tıbbi birim yöneticilerinin genellikle hemşirelerden ve hekimlerden oluştuğu da dikkate alındığında bu görüş desteklenmektedir. Bu bağlamda sağlık sektöründe yöneticilik pozisyonlarına yapılan atama ya da terfi şartları düzenlenerek yönetim alanında belirli düzeyde bir eğitim düzeyine sahip olan kişilerin seçimine önem verilebilir. Bu çalışmanın yürütülme tarihleri itibarıyla alan yazında benzer açıdan bu durumu araştıran başka çalışmalara rastlanmamış olması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu eksikliği giderecek ve uygulama alanında kullanılacak nitelikte başka araştırmalara da gereksinim olduğu dikkate alınmalıdır.

Araştırmanın diğer bir sonucu olarak hem idari hem de tıbbi birim yöneticilerinin psikolojik sermaye düzeylerinin pozitif ses çıkarma davranışları üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, Yeşilkuş vd. (2022:185) tarafından yapılan güncel bir araştırmanın sonuçlarıyla benzer niteliktedir. Söz konusu araştırmada da psikolojik sermayenin pozitif ses çıkarma davranışı üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Sağlık sektörü bağlamında iki farklı yönetim alanı açısından yöneticilerin sahip olduğu psikolojik sermayenin pozitif ses çıkarma davranışı üzerinde etkili olduğunu ifade eden bir yaklaşımla bu araştırma, alan yazına katkı sunmaktır. Bu bağlamda yöneticilerin kişisel olarak psikolojik gelişim düzeyleri, örgütsel gelişime destek olmak amacıyla gönüllü şekilde düşünce ve önerilerini açığa çıkarmalarını teşvik eden bir unsur olarak dikkate alınmalıdır. Bu yönüyle sağlık sektöründe yöneticilerin, yönetim alanında eğitim almış olması kadar bu göreve gönüllü olarak getirilmiş ya da yükseltilmiş olması da son derece önemlidir. Böylece psikolojik sermaye düzeyleri, gönülsüz çalışanlara kıyasla daha yüksek olabilir ve bu durum pozitif ses çıkarma davranışlarının artmasını teşvik edebilir.

Araştırma sonucunda ulaşılan bu bulguların, bazı kısıtlılık durumları altında yürütülen bir çalışmanın sonucu olduğu da dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda araştırmanın en önemli kısıtını, örneklemin seçildiği alanın fazla çeşitlilik göstermemesi oluşturmaktadır. Bu eksiklik giderilerek yapılacak yeni

Araştırma Makalesi

DOI: 10.47147/ksuiibf.1135838

Makale Geliş- Kabul Tarihi: 25.06.2022- 30.09.2022

çalışmalarla, alan yazındaki bu araştırma konusu zenginleştirilebilir. Ayrıca sağlık sektöründe psikolojik sermaye ile pozitif ses çıkarma davranışı arasındaki ilişkinin farklı değişkenlerle birlikte araştırılması, konuyla ilgili alan yazının zenginleşmesini ve birbirini destekleyici sonuçlarla konuya ilişkin araştırmaların geçerliğinin artmasını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akçay, Vildan Hilal (2014), "**Psikolojik Sermaye Ölçeği Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması**", Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, Cilt. 49, Sayı: 2, ss. 72-85.
- Ali, Irtaza, Khan, Muhammad Majid., Shakeel, Sadia, and Mujtaba, Bahaudin G. (2021), "**Impact of Psychological Capital on Performance of Public Hospital Nurses: The Mediated Role of Job Embeddedness**", Public Organization Review, Issue: 22, pp. 135-154.
- Avolio, Bruce J. and Bass, Bernard M. (2002), **Developing Potential Across A Full Range of Leadership: Cases on Transactional And Transformational Leadership**, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Bandura, Albert (1977), "**Self-Efficacy: Toward A Unifying Theory of Behavioral Change**", Psychological Review, Volume: 84, Issue: 2, pp. 191-215.
- Botero, Isabel C. and Van Dyne, Linn (2009), "**Employee Voice Behavior Interactive Effects of LMX and Power Distance in The United States and Colombia**", Management Communication Quarterly, Volume: 23, Issue 1, pp. 84-104.
- Brinsfield, Chad T. (2014), **Employee Voice and Silence in Organizational Behavior**, Ed. A. Wilkinson, J. Donaghey, T. Dundon and R. Freeman, in Handbook of Research on Employee Voice (pp. 114-132).
- Bryant, Fred B. and Cvenegros, Jamie A. (2004), "**Distinguishing Hope and Optimism: Two Sides of A Coin, or Two Separate Coins?**", Journal of Social and Clinical Psychology, Volume: 23, Issue: 2, pp. 273-302.
- Chou, Huey-Wen, Lin, Yu-Hsun, Chang, Hsiu-Hua and Chuang, Wen-Wei (2013), "**Transformational Leadership and Team Performance: The Mediating Roles of Cognitive Trust and Collective Efficacy**", SAGE Open, Volume: 3, Issue: 3, pp. 1-10.
- Çankır, Bilal (2016), "**Çalışanlarda Pozitif Ses Çıkartma Davranışı Nasıl Oluşur? Örgütsel Güven, Psikolojik Sözleşme İhlali, Lider-Üye Etkileşimi ile Pozitif Ses Çıkartma Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**", Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt. 5, Sayı: 2, ss. 1-12.
- Çankır, Bilal ve Yener, Serdar (2017), **İş'te Pozitif Davranış**, İstanbul: Çizgi Yayınları.
- Farrelli, Dann and Rusbult, Carly E. (1992), "**Exploring The Exit, Voice, Loyalty, and Neglect Typology: The Influence of Job Satisfaction Quality of Alternatives, and Investment Size**", Employee Responsibilities and Rights Journal, Volume: 5, Issue: 3, pp. 201-218.
- Freeman, Richard B. and Medoff, James L. (1984), **What do unions do?** New York: Basic Books.
- Gürbüz, Sait ve Şahin, Faruk (2018), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (Felsefe-Yöntem-Analiz)** (Cilt 5). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Friary, Philippa, Purdy, Suzanne C., McAllister, Lindy and Barrow, Mark (2021), "**Voice Behavior in Healthcare: A Scoping Review of The Study of Voice Behavior in Healthcare Workers**". Journal of Allied Health, Volume: 50, Issue: 3, pp. 242-249.

- Goldsmith, Arthur H., Veum, Jonathan R. and Darity, William (1997), "**The Impact of Psychological and Human Capital on Wages**", *Economic Inquiry*, Issue: 15, pp. 815-829.
- Hill, McGraw (2015), **Aklımın Aklı: Psikoloji** (Cilt 2) (Çev. M. Durak, E. Şenol-Durak ve U. Kocatepe) Ankara: Nobel Yayınevi.
- Hirschman, Albert O. (1970), "**Exit, Voice, And Loyalty**", Massachusetts and London: Harvard University Press Cambridge.
- Kandemir , Menderes (2020), **Pozitif Psikolojik Sermaye**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kersting, Karen (2003), "**Turning Happiness into Economic Power**", *Monitor on Psychology*, Issue: 34, pp. 11-26.
- Kline, Rex B. (2011), **Principles and Practice of Structural Equation Modelling** (Volume 3). New York, London: The Guilford.
- Luthans, Fred (2002a), "**Positive Organizational Behavior Developing and Managing Psychological Strengths**", *Academy of Management Executive*, Volume: 16, Issue: 1, pp. 57-72.
- Luthans, Fred (2002b), "**The Need for and Meaning of Positive Organizational Behavior**", *Journal of Organizational Behavior*, Volume: 23, Issue: 6, pp. 695-706.
- Luthans, Fred, Luthans, Kyle W. and Luthans, Brett C. (2004), "**Positive Psychological Capital: Beyond Human and Social Capital**", *Business Horizons*, Volume: 47, Issue: 1, pp. 45-50.
- Luthans, Fred and Youssef, Carlyne M. (2004), "**Human, Social and Now Positive Psychological Capital Managemet: Investing in People for Competitive Advantage**", *Organizational Dynamics*, Volume: 33, Issue: 2, pp. 143-160.
- Luthans, F., Youssef, Carlyne M. and Avolio, Bruce J. (2006), **Psychological Capital: Developing The Human Competitive Edge**, Oxford: Oxford University Press.
- Luthans, Fred, Avolio, Bruce J., Avey, James B. and Norman, Steven M. (2007), "**Positive Psychological Capital: Measurement and Relationship with Performance and Satisfaction**", *Personnel Psychology*, Issue: 60, pp. 541-572.
- Luthans, Fred, Youssef, Carlyne M. and Avolio, Bruce J. (2007a), **Psychological Capital: Investing and Developing Positive Organizational Behavior**, Ed. D. L. Nelson and C. L. Cooper, in *Positive organizational behavior* (pp. 9-24), London: SAGE Publications.
- Luthans, Fred, Youssef, Carlyne M. and Avolio, Bruce J. (2007b), **Psychological Capital: Developing The Human Competitive Rdge**. Oxford: Oxford University Press.
- Maynes, Timothy D. and Podsakoff, Philip M. (2014), "**Speaking More Broadly: An Examination of The Nature, Antecedents, and Consequences of An Expanded Set of Employee Voice Behaviors**", *Journal of Applied Psychology*, Volume: 99, Issue: 1, pp. 87-112.
- Morrison, Elizabeth Wolfe and Milliken, Frances J. (2000), "**Organizational Silence: A Barrier To Change and Development in A Pluralistic World**", *The Academy of Management Review*, Volume: 25, Issur: 4, pp. 706-725.

- Morrison, Elizabeth Wolfe (2011), "**Employee Voice Behavior: Integration and Directions for Future Research**", The Academy of Management Annals, Volume: 5, Issue: 1, pp. 373-412.
- Morrison, Elizabeth Wolfe (2014), "**Employee Voice And Silence**", Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, Volume: 1, Issue: 1, pp. 173-197.
- Nikolaou, Ioannis, Vakola, Maria and Bourantas, Dimitris (2008), "**Who Speaks Up At Work? Dispositional Influences on Employees' Voice Behavior**", Personnel Review, Volume: 37, Issur: 6, pp. 666 - 679.
- Oruç, Emre and Kutanis, Rana Özen(2015), "**Pozitif Psikolojik Sermayenin Örgüt İçi Politik Davranışlara Etkisi: Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma**". İşletme Araştırmaları Dergisi, Volume: 7, Issu: 3, pp. 36-58.
- Palabıyık, Nida (2022), **Örgütsel Ses Çıkarma Davranışı ve Öncülleri**. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Palabıyık, Nida ve Akay, Esra (2020), **Pozitif Örgütsel Davranış**. Ed. H. Kara. Örgütsel Davranış Platformu Kuram ve Uygulamadan Yazılar (ss. 165-180) içinde. Ankara: Merdiven Yayınları.
- Pekdemir, Işıl, Koçoğlu, Merve ve Gürkan, Güney Çetin (2014), "**Özerklik ve Ödüllendirme Algılarının Çalışan Performansı Üzerindeki Etkisinde Çalışanın İnovasyona Yönelik Davranışının Aracılık Rolüne Yönelik Bir Araştırma**", İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt. 43, Sayı: 2, ss. 332-350.
- Percunda, Alita Dewi and Putri, Nuzulul Kusuma (2020), "**Hospital Nurses' Psychological Capital and Work Engagement - Are They Really Related? The Case of An Indonesian Hospital**". JUMMEC, Issue: 23, pp. 52-59.
- Robyn, CM and Mitonga-Monga, Jeremy (2017), "**Psychological Capital and Work Engagement in Relation to Employee Commitment in A South African Manufacturing Organization**". Journal of Contemporary Management, Volume: 14, Issue: 1, pp. 702-730.
- Scheier, Michael F., Carver, Charles S. and Bridges, Michael W. (1994), "**Distinguishing Optimism From Neuroticism (and Trait Anxiety, Self-Mastery, and Self-Esteem): A Reevaluation of The Life Orientation Test**", Journal of Personality and Social Psychology, Issue: 67, pp. 1063-1078.
- Seçer, İsmail (2015), **Psikolojik Test Geliştirme ve Uyarlama Süreci SPSS ve LISREL Uygulamaları**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Seligman, Martin E. P. and Csikszentmihalyi, Mihaly (2000), "**Positive Psychology: An Introduction**", American Psychologist, Volume: 55, Issue: 1, pp. 5-14.
- Snyder, C. Richard (2000), **Handbook of Hope: Theory, Measures and Applications**. San Diego: Academic Press.
- Soni, Kumari and Rastogi, Renu (2019), "**Psychological Capital Augments Employee Engagement**", Psychological Studies, pp. 1-9.
- Sutrisno, Monica Budi and Parahyanti, Endang (2018), "**The Impact of Psychological Capital and Work Meaningfulness on Work Engagement in Generation Y. Advances in Social Science**", Education and Humanities Research, Issue: 139, pp. 53-58.
- Şener, Emine, Çetinkaya, Fatih Ferhat, Yüksel, Ayşe Nurefşan ve Akkoca, Yusuf (2018), "**Pozitif Ses Çıkartma Davranışının Öncülü Olarak İletişim**

Araştırma Makalesi

DOI: 10.47147/ksuiibf.1135838

Makale Geliş- Kabul Tarihi: 25.06.2022- 30.09.2022

- Doymu"**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 20, Sayı: 2, ss. 165-175.
- Tabachnick, Barbara G. and Fidell, Linda S. (2013), **Using Multivariate Statistics**. Boston: Pearson.
- Wardani, Laila Meiliyandrie Indah and Anwar, Muhammed Syafiq (2019), "**The Role of Quality of Work Life As Mediator: Psychological Capital and Work Engagement**", Humanities & Social Sciences Reviews, Volume: 7, Issue: 6, pp. 447-463.
- Van Dyne, Linn and LePine, Jeffrey A. (1998), "**Helping And Voice Extra-Role Behaviors: Evidence Of Construct And Predictive Validity**", Academy of Management Journal, Volume: 41, Issue: 1, pp. 108-119.
- Yıldız, Doğan ve Uzunsakal, Ece (2018), "**Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama**", Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1, ss. 14-28.
- Yeşilkuş, Fatma, Özbozkurt, Onur Başar ve Korkmazyürek, Haluk (2022), "**Psikolojik Sermayenin İşe Angaje Olma Üzerindeki Etkisinde Pozitif Ses Çıkartma Davranışının Aracılık Rolü**", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 48, ss. 185-202.
- Youssef, Carolyne M. and Luthans, Fred (2007), "**Positive Organizational Behavior In The Workplace: The Impact Of Hope, Optimism, And Resilience**", Journal of Management, Volume: 33, Issue: 5, pp. 774-800.

PSİKOLOJİK İYİ OLUŞUN ÖRGÜTSEL SAPMA DAVRANIŞLARI VE İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİ: SAĞLIK KURUMLARINDA BİR ARAŞTIRMA

Tuba YALÇIN

Uzman, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü
ORCID: 0000 0003 4090 9481

Mustafa MACİT

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü
ORCID: 0000 0002 5672 5161

Öz

Bu çalışma sağlık kurumlarında çalışan hemşirelerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin örgütsel sapma davranışlarına ve işten ayrılma niyetine etkisinin belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Kahramanmaraş ilinde Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi ve Necip Fazıl Şehir Hastanesi'nde çalışan 266 hemşire psikolojik iyi oluş ölçeği, örgütsel sapma davranışları ve işten ayrılma niyeti ölçeklerini cevaplayarak, araştırmaya katılım sağlamışlardır. Elde edilen verilere normal dağılım testi uygulanmış ve parametrik testlerin kullanımına karar verilmiştir. Sayı-yüzdeler hesaplama, frekans analizi, güvenilirlik analizi, bağımsız örneklem t testi, tek yönlü varyans (anova) analizi testi, pearson korelasyon analizi, basit ve çoklu regresyon analizi yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda; hemşirelerde psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları ve işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın literatüre yeni bir katkısı ise psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışlarını istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulgusudur. Örgütsel sapma davranışları ve alt boyutlarının (bireylerarası sapma ve örgüte yönelik sapma) da işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hemşireler, Psikolojik İyi Oluş, Örgütsel Sapma Davranışları, İşten Ayrılma Niyeti

The Effect of Psychological Well-Being on Organizational Deviance Behaviors and Intention to Leave Work: A Research in Health Institutions

Abstract

This study was carried out to determine the effect of psychological well-

Araştırma Makalesi

DOI: 10.47147/ksuiibf.1115339

Makale Geliş- Kabul Tarihi: 11.05.2022- 27.12.2022

being levels of nurses working in health institutions on organizational deviation behaviours and intention to leave. For this purpose, 266 nurses working at Sütçü İmam University Health Practice and Research Hospital and Necip Fazıl City Hospital in Kahramanmaraş participated to the study by answering the psychological well-being, organizational deviance and intention to leave scales. Normal distribution test was applied to the obtained data and it was decided to use parametric tests. Number-percentage calculation, frequency analysis, reliability analysis, independent sample t-test, one-way variance (anova) analysis test, pearson correlation analysis, simple and multiple regression analysis methods were used to analyse the data. The study showed that psychological well-being of nurses has a statistically significant and negative effect on organizational deviance behaviours and intention to leave. A new contribution of the study to the literature is the finding that psychological well-being affects organizational deviation behaviours in a statistically significant and negative way. At the same time organizational deviance behaviours and their sub-dimensions (interpersonal deviance and organizational deviance) had a statistically significant and positive effect on intention to leave.

Key Words: Nurses, Psychological Well-Being, Organizational Deviance Behavior, Intention To Leave Work

1. GİRİŞ

Günümüzde bireylerin “iyi olma” halini gösteren kısa ve net ifadeler gerçekte açık veya gizli birçok duygu ve durumu içinde barındıran ve bilim insanlarının uzun süredir pek çok araştırmasına konu olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Öznel ve nesnel bakış açıları çerçevesinde şekillenerek öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş şeklinde iki grupta incelenen bu kavram çeşitli değişkenler ile ilişkisi bakımından birçok araştırmaya konu olmuştur.

Bireylerin tutum ve davranışlarını anlamada katkı sağlayan psikolojik iyi oluş kavramı aynı zamanda bireylerin içinde buldukları duruma ve yaşadıkları olaylara karşı tepkilerini de gösterir. Bir arada yaşamının getirdiği zorunluluk, beraberinde üretimin doğmasını ve bireylerin toplum içindeki davranışlarının önem kazanmasını sağlamıştır. Birbiriyle iletişim içerisinde, ortak bir amaçları olan ve bunu gerçekleştirme yönünde çaba gösteren insanların bir araya gelmesi ile oluşan varlıklar olarak tanımlanabilecek örgüt toplum yaşamının temel yapı taşlarını oluşturmaktadır denilebilir (Alıç, 1995).

Gelişen teknoloji ve artan rekabete bağlı olarak iş yoğunluğu da artmaktadır. Özellikle sağlık sektöründe iş yoğunluğunun diğer sektörlerle oranla daha fazla olması çalışan bireylerin örgüt içerisinde maruz kaldıkları olumsuz durumlar karşısında çalıştığı kuruma karşı olumsuz tutumlar sergilemesine, daha düşük düzeyde iş tatminine ve daha az örgütsel bağlılık hissetmelerine sebep olabilmektedir. İş çevresiyle daha az etkileşime girmeye başlayan bireyin zamanla kuruma ve iş arkadaşlarına karşı yabancılaşarak örgüt içerisindeki olumlu davranışları sergileme eğilimi giderek azalmaktadır. Bunun sonucunda çalışanlar arasında iletişim konusunda bazı yanlış anlaşılmalarda doğmaktadır. Aynı zamanda birey tarafından örgüt içerisinde istenmeden diğer çalışan bireylere karşı sergilenen kaba davranışlar olduğu gibi bilerek ve isteyerek sergilenen davranışlar da vardır. Hem çalışan hem de kurum için ciddi zararlara neden olan bu sapma davranışları giderek iş tatminin ve örgütsel bağlılığın azalmasına bunun sonucunda ise işten ayrılma eğiliminin artmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışı ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır.

1.1. Psikolojik İyi Oluş

Psikoloji biliminin ortaya çıktığı 1960 yıllarında ruh sağlığının olumsuz yönleri ele alınmış, olumlu yönleri üzerinde pek fazla inceleme yapılmamıştır (Ekşioğlu, 2011: 25). Ancak psikolojik anlamda bireyin mutsuzluk ve endişeyle mücadele etmesinde önemli bir yöntem olan psikoterapi yöntemi II. Dünya Savaşı'ndan bu yana sorgulanmaya ve etkili olup olmadığı yönünde araştırılmaya başlanmıştır. Psikoterapi yöntemi sorgulanmaya başlandıktan sonra Seligman'ın öncülüğünü yaptığı olumlu psikoloji akımı önem kazanmaya başlamıştır (Kuzucu, 2006:13).

İş hayatında yaşanan değişiklikler etkinlik ve verimlilik açısından temel güç kaynağı olan bireylere yönelik farklı bakış açıları doğurmuş ve bireylerin performansları ile ilişkili farklı kavramların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kavramlardan biri olan psikolojik iyi oluş; 1980'li yıllarda deneysel çalışmalar ile başlayıp çalışan bireyin anlamlı bir hayata dair zorluklarla yüz yüze geldiğinde kendini gerçekleştirme potansiyelini vurgulayan bir kavram olarak

açıklanmaktadır (Telef, 2013: 375).

Bu deneysel çalışmalar öncesinde psikolojik iyi oluş kavramı ilk kez 1969 yılında Bradburn tarafından yapılan bir çalışmada ele alınmıştır. O tarihlerde psikolojik iyi oluş durumu olumlu (pozitif) duyguların olumsuz (negatif) duygulara baskın olması şeklinde açıklanmıştır. Bradburn'a göre bireyin sahip olduğu olumlu ve olumsuz duyguların düzeyi onun psikolojik iyi oluş durumu hakkında bilgi vermektedir (Çankaya, 2020:83; Aksu, 2017:21).

Birçok araştırmacı tarafından tanımlanan kuramlardan hareketle ortak noktaları alıp birleştiren Ryff başlıca altı psikolojik boyuttan oluşan bir psikolojik iyi oluş yapısı oluşturmuştur. Buna göre bireyin olumlu olarak yaşamaya çalışırken karşılaştığı zorluklar psikolojik iyi oluşu oluşturan bu boyutların tamamını kapsamaktadır (Çankaya, 2020:839). Psikolojik iyi oluş kuramının alt boyutlarını ise kendini kabul, başkalarıyla olumlu ilişkiler, özerklik, çevresel hakimiyet, yaşam amacı ve kişisel gelişim oluşturmaktadır. Bu boyutlar aşağıda açıklanmıştır.

Kendini Kabul: Bireyin kendine karşı pozitif bir tutum sergilemesi olarak tanımlanmaktadır. Ryff'a göre bu kavram bireyin kendini geliştirme noktasında en üst düzeyde bir işleyişin olması ve uygunluk kavramları ile açıklanmaktadır. Bu kuramda yüksek puan olarak nitelendirilen durum; kişinin kendine karşı pozitif bir tutum sergilemesi, pozitif ve negatif açıdan kişiliğinin farklı yönlerini kabul etmesi ve geçmişi hakkında pozitif duygular hissetmesi şeklindedir. Buna karşın düşük puan olarak nitelendirilen durum ise; bireyin belirli kişilik özelliklerinden rahatsızlık duyması, olduğundan farklı biri gibi olmayı istemesi, geçmişi hakkında hayal kırıklıklarına sahip olması ve kendine yetinmemesi şeklinde ifade edilmektedir (Ryff, 1989:1072; Gülaçtı, 2009:77).

Başkalarıyla Olumlu İlişkiler: Güçlü empati ve sevgi duygusuna sahip bireylerin birbirleriyle açık, anlaşılır ve güvenilir ilişkiler kurması, şeklinde tanımlanmaktadır. Kendini gerçekleştirme yapısına sahip olan bireyleri kuramcılar başkalarıyla olumlu ilişkileri, güçlü empati duygularına sahip, bütün bireyler üzerinde etkili, büyük bir sevgi ve derin arkadaşlık bağına sahip olan bireyler olarak tanımlamışlardır (Cooper ve ark., 1995: 402). Başkalarıyla doyum içerisinde güvenilir ilişkilere sahip olmak, güçlü bir şekilde empati kurabilmek, başkalarının mutlu olmalarını istemek, anlamlı sevgiler beslemek ve sıkı dostluklar kurabilmek, Ryff'in saptamış olduğu bu kuramın yüksek puana sahip beklenen davranışları şeklinde tanımlanırken bireyin uzlaşma konusunda istekli olmayışı, başkalarıyla ilgilenmeyişi, açık ve sıcak olmayı güç bulması, kişilerarası ilişkilerde soyutlanması gibi güvenli ve yakın ilişkilerin azlığı saptanmış olan bu kuramın düşük puana sahip beklenmeyen davranışları şeklinde tanımlanmaktadır (Ryff ve Keyes, 1995:727).

Özerklik: Bireyin kendi yaşam tarzını kendi iradesiyle oluşturma özgürlüğü olarak tanımlanmaktadır. Bireyin sosyal çevrenin baskısı altında kalmadan kurallarını kendisinin belirlemesi, çevresinin beklentilerine rağmen kendi değerlerini ortaya koyabilmesi ve kendine özgü bir birey olarak sergilemiş olduğu davranışlar özerkliğin gereklilikleri şeklinde ifade edilmektedir (Yıldız, 2018:38). Bireyin karar verme noktasında özgür, düşünce ve davranışlarına ilişkin sosyal

baskılara direnebilen ve kendi kişisel standartlarıyla değerlendirmesi özerklik kavramının yüksek puanını belirlerken, bireyin başkalarının beklentileri ve değerlendirmelerini önemsemesi, önemli bir karar alırken başkalarının yargılarına önem vermesi ve sosyal baskılara boyun eğmesi bu kavramın düşük puanını belirlemektedir (Ryff ve Keyes, 1995:728).

Çevresel Hakimiyet: Ryff, çevresel hakimiyeti “bireyin kendine özgü bireysel ve psikolojik hallerine uygun bir çevre oluşturma ve seçme” becerisi olarak tanımlanmaktadır (Ryff, 1989:1071). Cooper ve ark. (1995:402)’na göre çevresel koşulların ve olanakların farkında olan kişi bu olanakları etkili bir şekilde kullanır. Bundan dolayı Ryff, çevresel hakimiyeti, psikolojik iyi oluşun bir göstergesi olduğunu düşünerek bu kavramı kuramına bir alt boyut olarak almıştır (Çelik, 2008:30). Bu alt boyutu; bireyin çevreyi idare etme noktasında yeterli ve yönetim duygusuna sahip, değişen çevrenin karmaşık düzenlemelerini kontrol edebilen, çevresel koşulların ve olanakların farkında olabilen, ihtiyaç ve değerlere uygun çevre koşulları yaratabilen veya seçebilen bireyi çevresel hakimiyeti ölçek değerini yüksek puan olarak nitelendirmektedir. Bunun aksine çevresel koşulları değiştirmek ve geliştirmekten yoksun, çevre şartlarının ve imkanlarının farkında olmayan, dış dünyaya hâkim olma duygusundan mahrum ve günlük işlerin düzenlenmesinde bile zorlanan bireyi düşük puanla nitelendirmektedir (Ryff ve Keyes, 1995:728).

Yaşam Amacı: Yaşam amacını, bir yol ve amaç duygusuna sahip olmak olarak nitelendiren Ryff, yaşamın amacının bireysel hareket etmek ve özgür olmakla yakından ilişkili olduğunu savunmaktadır (Sarıcaoğlu, 2011:11). Bireyin yaşamda amaç ve yön duygusuna sahip, geçmiş ile bugünün anlamlı olduğu duygusuna sahip ve bireysel olma ile yaşamı anlamlı ve açık olarak idrak etmesi yüksek puana sahip olduğunun göstergesidir. Buna karşın yaşamdaki anlam duygusundan yoksun, amaç yetersizliğine sahip ve yön duygusunun olmaması, bireyin yaşamı anlamlı kılmada yetersiz ve düşük puana sahip olduğunu göstermektedir (Ryff, 1989:1072; Ryff ve Keyes, 1995:728).

Kişisel Gelişim: Ryff, kişisel gelişimi “kişinin kendini geliştirmesi ve büyümesi için mevcut potansiyellerini geliştirmesi” şeklinde açıklamaktadır. Bireyin kişisel gelişiminin bakış açısı kendini gerçekleştirme ve potansiyelinin farkında olma ihtiyacı şeklinde ifade edilmektedir. Bütün sorunların çözümüne ulaşan bir bireyden ziyade sürekli olarak gelişen bir birey önerilmektedir (Beder, 2019:47). Kendini büyüyen ve gelişen biri olarak görmek, farklı hayat tarzlarına açık olmak, zamanla eylemlerinde ve psikolojik durumlarında gelişme olduğunu görmek, bireyin benliğini tanıyarak kişisel gelişim noktasında yüksek puana sahip olduğunu göstermektedir. Bunun aksine bireyin kişisel olarak durgun, gelişme ve ilerleme duygusundan mahrum, hayata karşı duyarsız ve sıklıgan, yeni davranışlar ve tutumlar karşısında durağan yapıya sahip olması kişisel gelişim noktasında yetersiz ve düşük puana sahip olduğunu göstermektedir (Ryff ve Keyes, 1995:727).

Bu kavramlardan hareketle örneğin; bireyler (kendini kabul) etme noktasında belirledikleri sınırların fark etseler bile kendileri hakkında olumlu düşünmeye çalışmaktadırlar. Bunun yanında bireyler arası ilişkilerde güvenilir ve samimi ilişki kurma (diğerleriyle olumlu ilişkiler) ve bu ilişkilerden doğan ihtiyaç

ve isteklerini karşılamak için (çevresel hâkimiyet) kurma eğilimi göstermektedirler. Bireyler toplu bir ortamda kendi yaşamlarını belirlemek ve otonomi (özerklik) duygusunu yani öznelliklerini sürdürmek için bir çaba içerisinde bulunmaktadırlar. Gösterilen bu çaba bireyin (yaşam amacı) olarak anlam bulmasını sağlamaktadır. Son olarak bireyin kişisel gelişim noktasında gerçekleştirmiş olduğu yetenek ve kapasiteleri psikolojik iyi oluş açısından önem arz etmektedir (Cenkseven, 2004: 41).

Yukarıdaki başlıklarda ifade edilen alt boyutlar ve kuramsal dayanakları incelendiğinde Ryff'ın psikolojik iyi oluş kavramını anlayabilmek için yaşam doyumu ölçümlerinin bireyin hayatları hakkında ne hissettikleri sorusu ile sınırlandırılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bireyin psikolojik iyi halinin hayatının anlamlı ve amaçlı olduğu konusundaki inancını ifade etmesinin yanında, kendisine ve yaşantısına dair olumlu tutumlar geliştirmesi, kendini gerçekleştirmesi, sahip olduğu potansiyeli üst seviyelere taşıması, kişisel ve ruhsal durumuna uygun olan çevreyi oluşturma ve seçebilme becerisine sahip olması gibi pozitif işleve sahip bireyin özelliklerine dair bütüncül bir yapı oluşturduğu söylenebilir.

1.2. Örgütsel Sapma Davranışı

Yazında sosyal hayatın mevcut akışının dışında hareket etme, değer ve normlara uymama "sapma" kavramıyla tanımlanmaktadır (Erikson, 1962: 307). Günlük yaşamda bireylerin içinde buldukları sosyal ortamda kişilerarası ilişkilerin, birlik ve uyum içinde devam ettirilebilmesi, toplumun değer ve normlarına gerektirdiği şekilde uymasına dayanmaktadır. Başka bir ifade ile sapma kavramı, toplum kurallarını yok sayan özellikle yasadışı davranışları barındıran birkaç tutumla ilişkili genel bir konuyu kapsamaktadır (Lucas ve Friedrich, 2005: 16).

Sağlık kurumları, yapısı gereği birbirinden farklı birçok mesleği bünyesinde bulunduran kurumlardır. Bu kurumlarda bireylerin birbirlerine uyum sağlayarak çalışması istenen bir durumdur. Fakat bireyler örgüt içerisinde çoğu zaman bu uyumu sağlayacak olumlu davranışlar sergilemeyebilir. Bunun yanında birey içinde bulunduğu kuruma ve iş arkadaşlarına karşı istenmeyen davranışlar sergileyebilir. Bu davranışlar sapma davranışları adı altında tanımlanmaktadır. Örgütsel sapma davranışları, örgüt kurallarının ihlal edilmesi, toplum tarafından kabul edilen kuralların dışına çıkılması ve etik dışı davranışların sergilenmesi anlamına gelmektedir. Bu sapma davranışları her kurumda olduğu gibi sağlık kurumları için de istenmeyen davranışlar olarak nitelendirilmektedir (Appelbaum vd., 2007:587).

Örgütsel sapma davranışı kavramı ise, örgüt üyelerinin örgüt içerisinde kendilerinden beklenen tutum ve davranışları sergilemeyerek, örgütün ve/veya örgüt üyelerinin refah düzeyinin bozulması anlamına gelen bilinçli ve istekli bir şekilde kasıtlı olarak gerçekleştirdikleri tutum ve davranışlardır (Vardi ve Wiener, 1996: 151). Örgütün belirlenen ve beklenen düzeninden ayrılan veya sapsmış davranışlar örgütsel sapma davranışları olarak ele alınmaktadır. Bu davranışlar; işten kaçma, görevi kötüye kullanma, fiziksel veya sözlü saldırıda bulunma, sabotaj, hırsızlık gibi davranışlardan oluşmaktadır (Spector ve Fox, 2002: 272).

Örgütsel sapma davranışlarının sonucu olarak, son yıllarda yapılan araştırmalar örgütsel sapma davranışlarının hem örgütü hem de bireyleri olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Buradan yola çıkarak sapma davranışlarının örgütler ve bireyler üzerindeki sonuçlarına bakılacak olursa; Örgütsel sapma davranışları, yüksek iş gücü devir hızı, azalan verimlilik devamsızlık/işe gelmeme ve stres gibi problemler, çalışanların morali ve performansı, verimlilik kaybı, örgüte verilen zararlı davranışlar ve müşteri kaybı gibi ekonomik, sosyolojik ve psikolojik etkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Mishra ve Pandey, 2014: 1324).

Bu olumsuz sonuçların yanında örgütsel sapmanın kişilere yönelik pek çok zararlı sonuçları da bulunmaktadır. Literatürde örgütsel sapma davranışına maruz kalan kişiler mağdur olarak nitelendirilmektedir. Örgütsel sapma bu bağlamda mağdur olan çalışanın kişisel işlevleri üzerinde etkilidir. Çalışanın profesyonelliği, iş tatmini, işten ayrılma niyeti gibi durumları olumsuz yönde etkiler. Bunun sonucunda bireyin performansının, verimliliğinin ve örgütsel bağlılığın azalmasına neden olmaktadır (Robinson ve Bennett, 1995: 558).

Örgütler açısından hiç arzulanmayan bu olumsuz sonuçlar özellikle sağlık hizmeti sunan ve hiçbir hatayı kabul etmeyen bu alanda ortaya çıkma ihtimali, bu davranışları bu örgütler için daha da istenmez hale getirmektedir.

1.3. İşten Ayrılma Niyeti

Örgütlerin insan kaynakları konusunda ilgilenmeleri gereken konulardan birisi de personelin işten ayrılma eğilimleri konusudur. Bu eğilimlerin artış göstermesi örgüt açısından arzulan bir durum değildir. Çünkü örgütlerin gelişimleri için çeşitli yatırımlarda bulunduğu çalışanların işten ayrılmasıyla ciddi kayıplar yaşayacağı düşünüldüğünde bunun önlenmesi örgütün öncelikli sorumlulukları arasındadır. İnsan kaynaklarının öneminin arttığı günümüz iş dünyasında çalışanların örgüte bağlılığını ve iş tatmini arttırma, kişisel yetkinliklerini geliştirme ve olumlu örgütsel tutum ve davranışlarının geliştirilmesi örgütlere önemli katkılar sağlayabilecektir.

Çalışanların işten ayrılmalarının en gerçekçi göstergelerinden birisi olan işten ayrılma niyeti “bireyin belirli bir süre içinde işini değiştirme olasılığı” olarak tanımlanmaktadır (Chao, Jou, Liao ve Kuo, 2015: 1828). İşten ayrılma niyeti, çalışanın işe son verme basamağına kadarki süreci kapsamaktadır (Hom vd., 1992: 905). Mobley ve arkadaşları (1997) bu sürece yönelik beş aşamalı bir model geliştirmişlerdir. Birinci aşamada çalışan, işinden memnun olup olmadığını kararını verir. İkinci aşamada işten ayrılmayı düşünmekte ve bu sürede işten ayrılmanın mümkün olup olmadığını değerlendirir. Üçüncü aşamada çalışan işten ayrılma düşüncesini kesinleştirir ve buna yönelik alternatif iş olanaklarını sorgulamaya başlar. Dördüncü aşamaya gelindiğinde çalışan, mevcut işi ile alternatif işler arasında karşılaştırma yapar. Son olarak beşinci aşamada ise çalışan ya işten ayrılma davranışını gösterir ya da çalışmaya devam eder (Mbah ve Ikemefuna, 2012: 278; You, 1996: 56).

Sonuç olarak işten ayrılmaları azaltmak için, çalışanların iş yerinden ayrılma nedenlerinin net olarak belirlenmesi, daha iyi çalışma olanakları sunulması ve iş ortamındaki verimliliğin sağlanması gerekmektedir. Aynı zamanda işten ayrılma

toplumsal etkenler ve ekonomik karlılığın arttırılması yönünde ülke ekonomisi için incelenmesi ve çözülmesi gereken sorunlar olarak görülmektedir. Bunun yanında sağlık hizmetlerinde zamanla personelin daha kalifiye hale gelmesi ve bunları kaybetmenin hem kurumlar açısından hem de sağlık hizmetlerinin kalitesi açısından önemi artmaktadır (Wan, Li, Zhou ve Shang, 2018:1333).

1.4. Konu ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Bu çalışmada ilişkileri araştırılmak istenen değişkenlerin tamamının bir arada incelendiği bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Dolayısıyla bu değişkenlerden çalışma konusuyla ilgili olacağı düşünülen araştırma sonuçlarına değinilecektir.

Çankaya (2020) sağlık çalışanlarının örnekleme oluşturduğu çalışmada psikolojik iyi oluşun işten ayrılma niyetini negatif yönde etkilediği, diğer bir ifade ile işten ayrılma niyetlerini azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu belirlemiştir. Spector, Cooper, Poelmans, Allen, O'driscoll, Sanchez vd. (2004) işten ayrılma düşüncesi ve psikolojik iyi-oluş ilişkisini Anglosakson, Çinli ve Latin Amerikalılardan oluşan örnekleme karşılaştırdıklarında psikolojik iyi oluşun Çin ve Latin Amerikalı örnekleme anlamlı negatif bir ilişki ortaya koyduğunu buna karşın Anglosakson örnekleminde anlamlı fakat pozitif bir ilişkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir. Çankır ve Şahin (2018) hizmet alanında çalışanların örnekleme oluşturduğu çalışmalarında psikolojik iyi oluşun işten ayrılma niyetini azalttığını belirlemişlerdir. Üstün (2020) sağlık çalışanlarıyla yaptığı çalışmada örgütsel özdeşleşmenin psikolojik iyi oluş aracılığıyla üretkenlik karşısı iş davranışlarını azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Aytaç ve Çetin Aydın (2020) sağlık çalışanlarının katkılarıyla yaptıkları çalışmada tükenmişlik, anksiyete ve depresyonun çalışanların psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkileyerek işten ayrılma eğilimlerini arttırdığını belirlemişlerdir. İşgör ve Haspolat (2016) eğitim, güvenlik, sağlık, adalet, işçi, mühendis ve din görevlisi gibi farklı çalışma alanlarından katılımcıların yer aldığı çalışmalarında psikolojik iyi oluş ile iş tatmini arasında orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Labrague ve de Los Santos (2021) hemşireler arasında yaptıkları çalışmada artan COVID-19 korkusu seviyesinin iş tatmininin azalmasına, artan psikolojik sıkıntı ve işten ayrılma niyetinin artışına sebebiyet verdiğini belirlemişlerdir.

Demir (2011) örgütsel bağlılığın örgütsel sapma davranışını anlamlı ölçüde azalttığını belirlemiştir. Appelbaum, Iaconi ve Matousek (2007) örgütsel sapma davranışları ile ilgili araştırmaları inceledikleri çalışmada düşük performans, zayıf karar verme, üst düzey çalışan memnuniyetsizliği ve çalışan stresinin çok fazla olmasıyla karakterize edilen toksik örgütlerin örgütsel sapma davranışlarının en önemli sebebi olduğunu ifade etmişlerdir. Norman, Avey, Nimnicht, ve Graber Pigeon, (2010) yaptıkları çalışmada psikolojik sermayenin örgütsel vatandaşlık davranışını olumlu etkilerken sapma davranışlarını azalttığını belirlemişlerdir. Colbert, Mount, Harter, Witt ve Barrick (2004) iş ortamının olumlu algılanmasının örgüte karşı sapma davranışını gösterme ihtimalini azaltırken bunun kişisel özellikler tarafından baskılanabileceğini belirlemişlerdir. Buna göre sorumluluk sahibi kişiler işyeri ortamını olumsuz olarak algılasa dahi sapma davranışı göstermeme eğilimindedirler. Ayrıca yumuşak başlı kişilik özelliğinin de sapma davranışını gösterme ihtimalini neredeyse ortadan kaldırdığını tespit etmişlerdir.

Üçok ve Turgut (2014) sonucunda istismarcı yönetimin çalışanları örgüte ve bireye yönelik sapma davranışlarına yönelttiğini saptamışlardır. Mobley (1977) işten ayrılma niyetinin işe duyulan memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Yazar işten ayrılmaya işverenlerin tarzları, ücret, iş kapsamı, ödül veya ceza sistemi ve diğer iş çevresi gibi faktörlerinin de sebep olduğunu açıklamıştır. Yıldız Bağdoğan (2018) hizmet sektöründe çalışanlar arasında algılanan örgütsel destek ile işten ayrılma niyeti arasında negatif; algılanan örgütsel destek ile psikolojik iyi oluş arasında pozitif anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Psikolojik iyi oluş ile işten ayrılma niyeti arasında ise ters yönlü fakat anlamlı olmayan bir ilişki belirlemiştir.

Hemşirelerin psikolojik iyi oluşlarının örgütsel sapma davranışları ve işten ayrılma niyetine etkisini belirlemek amacıyla taşıyan bu çalışmada teorik kısımda verilen ve yukarıda değinilen çalışmalar doğrultusunda aşağıdaki hipotezler geliştirilerek test edilmiştir.

H1: Psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi vardır.

H1a: Psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan bireylerarası sapma davranışları üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi vardır.

H1b: Psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan örgüte yönelik sapma davranışları üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi vardır.

H2: Psikolojik iyi oluşun işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi vardır.

H3: Örgütsel sapma davranışlarının işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır.

H3a: Örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan bireylerarası sapma davranışlarının işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır.

H3b: Örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan örgüte yönelik sapma davranışlarının işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı Kapsamı ve Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, katılımcı sağlık çalışanlarında (hemşirelerde) psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışlarına ve işten ayrılma niyetine etkisinin oluşturduğu sonuçları ortaya koyarak araştırma kapsamındaki hemşirelerin tutum ve davranışları konusunda bilimsel veri elde etmek ve yazına katkıda bulunmaktır.

Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş ilinde hizmet vermekte olan Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi ile Necip Fazıl Şehir Hastanesindeki hemşireler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 12.03.2021-01.06.2021 tarihleri içerisinde toplam 1120 personel sayısından %95 güven aralığında örneklem hesaplama yöntemiyle 286 kişinin yeterli olacağı sonucuna ulaşılmıştır (Balci, 2009). Araştırmanın

yapıldığı KSÜ Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi araştırma tarihleri içerisinde hastane yetkililerince görüşülüp 500 hemşirenin çalıştığı öğrenilmiştir. Araştırmanın yapıldığı Necip Fazıl Şehir Hastanesinde ise hastane yetkilileri ile görüşülüp toplamda 620 hemşirenin çalıştığı öğrenilmiştir.

Belirlenen tarihler arasında toplam 273 katılımcıya ulaşılmış ve araştırma kapsamında yapılacak regresyon analizi verilerinin normal dağılım göstermesi gerektiğinden dolayı outlineer (normal dağılımın dışındaki verileri ortaya çıkarma) işlemi sonucunda 266 kişinin verilerinin kullanıma uygun olduğu belirlenmiş ve araştırma 266 katılımcı ile yürütülmüştür.

Bu bağlamda elde edilen verilere parametrik testler uygulanmıştır. Veri toplama aracı için kullanılan anket dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirleyen ve araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu yer almaktadır. İkinci bölümde psikolojik iyi oluş ölçeği bulunmaktadır. Üçüncü bölümde örgütsel sapma davranışları ölçeği ve dördüncü bölümde ise işten ayrılma niyeti ölçeği yer almaktadır. Aşağıdaki araştırmada kullanılan bu üç ölçek açıklamalarıyla birlikte verilmiştir.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği; Katılımcı sağlık çalışanlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin belirlenmesi için Diener ve diğerlerinin (2010:154) geliştirdiği ve Telef (2013) tarafından Türkçe 'ye uyarlandığı psikolojik iyi oluş ölçeği (psychological well-being) kullanılmıştır. Hastanede çalışan hemşirelere uygulanan psikolojik iyi oluş ölçeği sekiz maddeden oluşmakta olup ölçek beşli likert tipinde hazırlanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21.0 istatistik programından yararlanılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa (a) güvenilirlik katsayısı 0,94 olarak hesaplanmıştır.

Örgütsel Sapma Ölçeği; Katılımcı sağlık çalışanlarının örgütsel sapma düzeylerinin belirlenmesi için Bennet ve Robinson (2000) tarafından geliştirilen "Örgütsel Sapma Davranışları Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 19 ifadeden oluşmaktadır ve Gültaş (2019) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21.0 istatistik programından yararlanılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa (a) güvenilirlik katsayısı 0,94 olarak hesaplanmıştır.

İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği; Katılımcı sağlık çalışanlarının işten ayrılma niyeti düzeylerinin belirlenmesi için Scott ve diğerlerinin (1999) geliştirdiği ve Tanrıöver (2005) tarafından Türkçe'ye uyarlandığı işten ayrılma niyeti ölçeğinin güvenilir ve geçerli olduğu bulunmuştur. Hastanede çalışan hemşirelere uygulanan işten ayrılma niyeti ölçeği 4 maddeden oluşmakta olup beşli likert tipinde hazırlanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21.0 istatistik programından yararlanılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa (a) güvenilirlik katsayısı 0,93 olarak hesaplanmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 1. Verilerin Normallik Testinin İncelenmesi

Kullanılan Ölçek	Skewness	Kurtosis	Min- Max	Median	Variance	Std. Deviation
Psikolojik İyi Oluş	-1,779	1,688	1,50-4,88	4,37	0,75	0,86
Örgütsel Sapma	1,427	1,652	1,00-4,53	1,78	0,54	0,73
İşten Ayrılma Niyeti	1,400	0,799	1,00-5,00	1,75	1,09	1,04

Skewness (çarpıklık) ve Kurtosis (basıklık) değerlerinin normallik testi sonucunda -2 ile +2 arasında değer alması verilerin normal dağılımdan sapmadığını göstermektedir (George ve Mallery, 2010).

Tablo 2. Araştırma Kapsamında Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizi

	İfade Sayısı	Cronbach Alfa
Psikolojik İyi Oluş	8	0,94
Örgütsel Sapma Davr.	19	0,94
Bireylerarası Sapma Davr.	7	0,84
Örgüte Yönelik Sapma Davr.	12	0,94
İşten Ayrılma Niyeti	4	0,93
Ölçekler Geneli	31	0,88

Tablo 2. incelendiğinde araştırma dahilinde kullanılan ölçeklerin güvenilirlik katsayılarının (Cronbach's Alfa), psikolojik iyi oluş ölçeği, örgütsel sapma davranışları ve alt boyutları ile işten ayrılma niyeti ölçeğinin 0,70'in üzerinde yüksek derecede güvenilir olduğu saptanmıştır.

Aşağıda araştırma kapsamındaki katılımcıların demografik durumuna ait veriler paylaşılmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kadın	160	60,2
	Erkek	106	39,8
Yaş	25 ve altı	73	27,4
	26-30 arası	114	42,9
	31-35 arası	40	15,0
	36-40 arası	24	9,0
	41 ve üzeri	15	5,6
Medeni Durum	Evli	126	47,4
	Bekar	140	52,6
Eğitim Durumu	Lise	35	13,2
	Önlisans	33	12,4

	Lisans	186	69,9
	Yüksek Lisans	12	4,5
	Doktora	-	-
Çalıştığı birim	Acil Servis	28	10,5
	Yoğun Bakım	34	12,8
	Ameliyathane	39	14,7
	Poliklinik	20	7,5
	Servis	145	54,5
	Diğer	-	-
	Sağlık sektöründe	0-1 yıl	62
toplam çalışma süresi	1-3 yıl	102	38,3
	3-5 yıl	48	18,0
	5-7 yıl	33	12,4
	7 yıldan fazla	21	7,9
Toplam mesleki yıl	0-1 yıl	53	19,9
	1-3 yıl	28	10,5
	3-5 yıl	112	42,1
	5-7 yıl	42	15,8
	7 yıldan fazla	31	11,7

Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının(hemşirelerin) %60,2'si kadın (n:160), %39,8'i ise erkektir (n:106). Hemşirelerin yaş dağılımları Tablo 3 incelendiğinde %27,4'ü 25 ve altı (n:73), %42,9'u 26-30 arası (n:114), %15,0'i 31-35 arası (n:40), %9,0'u 36-40 arası (n:24), %5,6'sı 41 ve üzeri (n:15) yaş aralığında olduğu belirlenmiştir.

Psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışlarına etkisini ortaya koymak amaçlı Tablo 4'te basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 4. Psikolojik İyi Oluşun Örgütsel Sapma Davranışlarına Etkisi

Değişken	Standartlaştırılmamış Katsayılar	Standartlaştırılmış Katsayılar	T	P	F	Model (p)
	B	Std.E rror	B			
Sabit	3,511	,192	18,328	,000	62,843	,001**
Psk. İyi Oluş	-,374	,047	-,438	-,7927	,001	
R ² :0,192 R:0,438 *p<0,001 **p<0,05 Adjusted R ² : 0,189						

Tablo 4 incelendiğinde; psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışlarına etkisini ortaya koymak amaçlı kurulan basit doğrusal regresyon analizi modeli (F:62,843; P<0,000) ve test (t:-7,927; p<0,01) değerine bakıldığında elde edilen

sonuçların anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Psikolojik iyi oluş ve örgütsel sapma davranışları arasında istatistiksel olarak orta düzeyde anlamlı ($R:-0,438$; $P<0,001$) ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

Modelin belirlilik katsayısı $R^2:0,192$ olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda psikolojik iyi oluşun katılımcıların örgütsel sapma davranışları üzerindeki değişimlerin %19,2'sini açıkladığını göstermektedir. Bulunan bu sonuca göre; psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p:0,001$) bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucu H1 hipotezi yani, "Psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi vardır." şeklinde belirlenen hipotez kabul edilmiştir.

Psikolojik iyi oluş ölçeğinin örgütsel sapma davranışları alt boyutlarına (bireylerarası sapma ve örgüte yönelik sapma) etkisini ortaya koymak için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. (Tablo5-6).

Çoklu regresyon analizi işlemi yapılmadan önce bir takım analiz kriterleri mevcuttur. İlk olarak değişkenler arasında oto korelasyonunun olup olmama durumuna ve varyans şişme değerlerine bakılmıştır. Oto korelasyonunun olup olmamasına karar vermek için Durbin-Watson katsayısı değerlerinin 1,5 ile 2,5 arasında yer alması ve Varyans Şişme Faktör (Variance Inflation Factor-VIF) değerlerinin 10'dan küçük olması beklenmektedir (Korkmazer vd., 2016). Bu çalışmada Durbin-Watson katsayısı 0,936 ve VIF değeri ise 1,000 olarak saptanmıştır. Buna göre elde edilen veriler incelendiğinde otokorelasyon ve çoklu bağılantı problemlerinin olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 5. Psikolojik İyi Oluşun Bireylerarası Sapma Davranışlarına Etkisi

Değişken	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standart Katsayılar		
	B	Std. Error	T	P	VIF
Sabit	3,616	,180	20,141	,000	
Psikolojik İyi Oluş	-,407	,044	-,492	,001	1,000
F:84,449 R ² :0,242 R:-0,492 *p<0,001 ModelAdjusted **p<0,05					
Durbin-Watson: (p):0,001* R ² : 0,239 0,936					

Tablo 5 incelendiğinde; psikolojik iyi oluşun bireylerarası sapma alt boyutuna etkisini belirlemek amacıyla oluşturulan regresyon analizi modeli (F:84,449; $P<0,000$) ve test değerine bakıldığında ($t:-9,190$; $p<0,001$) elde edilen sonuçların anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Psikolojik iyi oluş ve bireyler arası sapma davranışları arasında istatistiksel olarak orta düzeyde anlamlı ($R:-0,492$; $P<0,001$) ve negatif yönlü bir ilişki vardır. Modelin belirlilik katsayısı ise $R^2:0,239$ olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların örgütsel sapma davranışları alt boyutundan bireylerarası sapma davranışları alt boyutu düzeyindeki değişimlerin yaklaşık %24'ünü psikolojik iyi oluş düzeyleri ile açıkladığını göstermektedir. Psikolojik iyi oluş düzeyindeki bir birimlik artış

bağımlı değişkende (bireylerarası sapma alt boyut)-,407'lik bir azalışı sağlamaktadır. Bulunan bu sonuca göre; psikolojik iyi oluşun (β : -0,407; P:0,001) bireylerarası sapma davranışları üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucu H1a hipotezi yani, "Psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan bireylerarası sapma davranışları üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi vardır." şeklinde belirlenen hipotez kabul edilmiştir.

Tablo 6. Psikolojik İyi Oluşun Örgüte Yönelik Sapma Davranışlarına Etkisi

Değişken	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standart Katsayılar	T	P	VIF
	B	Std. Error	B			
Sabit	3,450	,229		15,077	,000	
Psikolojik İyi Oluş	-0,355	,056	-,362	-6,302	,001*	1,000

F:39,719 R²:0,131 R:0,362 *p<0,001 Model Adjusted
**p<0,05 Durbin-Watson:
(p):0,000* R²: 0,127
0,801

Tablo 6 incelendiğinde; psikolojik iyi oluşun örgüte yönelik sapma alt boyutuna etkisini belirlemek amacıyla oluşturulan regresyon analizi modeli (F:39,719; P<0,000) ve test değerine bakıldığında (t:-6,302; p:0,001) elde edilen sonuçların anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Psikolojik iyi oluş ve örgüte yönelik sapma davranışları arasında istatistiksel olarak orta düzeyde anlamlı (R:-0,362; P<0,001) ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

Modelin belirlilik katsayısı R²:0,131 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların örgütsel sapma davranışları alt boyutundan örgüte yönelik sapma davranışları alt boyutu düzeyindeki değişimlerin %13,1'ini psikolojik iyi oluş düzeyleri ile açıkladığını göstermektedir. Psikolojik iyi oluş düzeyindeki bir birimlik artış bağımlı değişkende (örgüte yönelik sapma alt boyut)-,355 birimlik bir azalışı göstermektedir. Bulunan bu sonuca göre; psikolojik iyi oluşun (β :-0,355; P:0,001) örgüte yönelik sapma davranışları üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucu, H1b hipotezi yani, "Psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan örgüte yönelik sapma davranışları üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi vardır." şeklinde belirlenen hipotez kabul edilmiştir.

Psikolojik iyi oluşun işten ayrılma niyetine etkisini ortaya koymak amaçlı Tablo 7'de basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 7. Psikolojik İyi Oluşun İşten Ayrılma Niyetine Etkisi

Değişken	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standart Katsayılar	T	P	F	Model (p)
	B	Std. Error	B				
Sabit	3,113	0,295		10,555	,000	10,618	,001**
Psk. İyi Oluş	-,237	,073	-,197	-3,259	,001		
R ² :0,039 R: -0,197 *p<0,001 **p<0,05 Adjusted R ² : 0,035							

Tablo 7 incelendiğinde; psikolojik iyi oluşun işten ayrılma niyetine etkisini ortaya koymak amaçlı kurulan basit doğrusal regresyon analizi modeli (F:10,618; P<0,000) ve test değerine bakıldığında (t:-3,259; p<0,001) elde edilen sonuçların anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Psikolojik iyi oluş ve işten ayrılma niyeti arasında istatistiksel olarak zayıf düzeyde anlamlı (R:-0,197; P<0,001) ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

Modelin belirlilik katsayısı R²:0,039 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda psikolojik iyi oluşun katılımcıların işten ayrılma niyeti üzerindeki değişimlerin yaklaşık %4'ünü açıkladığını göstermektedir. Bulunan bu sonuca göre; psikolojik iyi oluşun işten ayrılma niyeti üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı (β :-0,197, P:0,001) bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucu H₂ hipotezi yani, "Psikolojik iyi oluşun işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi vardır." şeklinde belirlenen hipotez kabul edilmiştir.

Örgütsel sapma davranışları ve alt boyutlarının (bireylerarası ve örgüte yönelik sapma) işten ayrılma niyetine etkisini ortaya koymak amaçlı Tablo 8'de basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 8. Örgütsel Sapma Davranışlarının İşten Ayrılma Niyetine Etkisi

Değişken	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standart Katsayılar	T	P	F	Model (p)
	B	Std. Error	B				
Sabit	0,382	,146		2,615	,009	170,459	,001**

Örgütsel Sapma Dvr.	,884	,068	,626	13,056	,001		
R ² :0,392 R:0,626 *p<0,001 **p<0,05 Adjusted R ² : 0,390							

Tablo 8 incelendiğinde; örgütsel sapma davranışlarının işten ayrılma niyetine etkisini ortaya koymak amaçlı kurulan basit doğrusal regresyon analizi modeli (F:170,459; P<0,000) ve test değerine bakıldığında (t:13,056; p<0,001) elde edilen sonuçların anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Örgütsel sapma davranışları ve işten ayrılma niyeti arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı (R:0,626; P<0,001) ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Modelin belirlilik katsayısı R²:0,392 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda örgütsel sapma davranışlarının katılımcıların işten ayrılma niyeti üzerindeki değişimlerin %39,2'sini açıkladığını göstermektedir. Bulunan bu sonuca göre; örgütsel sapma davranışlarının işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı (β :0,626, P:0,001) bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucu H3 hipotezi yani, "Örgütsel sapma davranışlarının işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır." şeklinde belirlenen hipotez kabul edilmiştir.

Örgütsel sapma davranışları alt boyutlarının (bireylerarası sapma ve örgüte yönelik sapma) işten ayrılma niyetine etkisini ortaya koymak için çoklu regresyon analizi yapılmıştır (Tablo9-10).

Modelin belirlilik katsayısı R²:0,117 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların işten ayrılma niyeti algılarındaki değişimlerin %11,7'sini örgütsel sapma davranışları alt boyutundan bireylerarası sapma davranışları alt boyutu ile açıkladığını göstermektedir. Bireylerarası sapma davranışları alt boyutundaki bir birimlik artış bağımlı değişkende (işten ayrılma niyeti) ,342'lik bir artışı sağlamaktadır. Bulunan bu sonuca göre; bireylerarası sapma alt boyut (β : 0,342; P:0,000) değişkeninin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucu H3a hipotezi yani, "Örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan bireylerarası sapma davranışlarının işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır." şeklinde belirlenen hipotez kabul edilmiştir.

Tablo 9. Bireylerarası Sapma Davranışlarının İşten Ayrılma Niyetine Etkisi

Değişken	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standart Katsayılar	T	P	VIF
	B	Std. Error	B			
Sabit	1,174	,179		6,543	,000	
Bireylerarası Sapma Dvr.	,499	,084	,342	5,917	,000**	1,000

F:35,006 R ² :0,117 R:0,342 *p<0,001 Model	Adjusted	**p<0,05
Durbin-Watson: (p):0,000*	R ² : 0,114	
0,133		

Tablo 9 incelendiğinde; örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan bireylerarası sapma davranışlarının işten ayrılma niyeti üzerine etkisini belirlemek amacıyla oluşturulan regresyon analizi modeli (F:35,006; P<0,000) ve test değerine bakıldığında (t:5,917; p:0,000) elde edilen sonuçların anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan bireylerarası sapma davranışları ve işten ayrılma niyeti arasında istatistiksel olarak orta düzeyde anlamlı (R:0,342; P<0,001) ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Modelin belirlilik katsayısı R²:0,117 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların işten ayrılma niyeti algılarındaki değişimlerin %11,7'sini örgütsel sapma davranışları alt boyutundan bireylerarası sapma davranışları alt boyutu ile açıklandığını göstermektedir. Bireylerarası sapma davranışları alt boyutundaki bir birimlik artış bağımlı değişkende (işten ayrılma niyeti) ,342'lik bir artışı sağlamaktadır. Bulunan bu sonuca göre; bireylerarası sapma alt boyut (β : 0,342; P:0,000) değişkeninin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucu H3a hipotezi yani, "Örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan bireylerarası sapma davranışlarının işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır." şeklinde belirlenen hipotez kabul edilmiştir.

Tablo 10. Örgüte Yönelik Sapma Davranışlarının İşten Ayrılma Niyetine Etkisi

Değişken	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standart Katsayılar	T	P	VIF
	B	Std. Error				
Sabit	,439	,120		3,655	,000	
Örgüte Yönelik Sapma	,850	,054	,694	15,646	,000**	1,000
F:244,797 R ² :0,481 R:0,694 *p<0,001 Model				Adjusted	**p<0,05	
Durbin-Watson: (p):0,000*				R ² : 0,479		
0,720						

Tablo 10 incelendiğinde; örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan örgüte yönelik sapma davranışlarının işten ayrılma niyeti üzerine etkisini belirlemek amacıyla oluşturulan regresyon analizi modeli (F:244,797; P<0,000) ve test değerine bakıldığında (t:15,646; p:0,000) elde edilen sonuçların anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan örgüte yönelik sapma davranışları ve işten ayrılma niyeti arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı (R:0,694; P<0,000) ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Modelin belirlilik katsayısı $R^2:0,481$ olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların işten ayrılma niyeti algılarındaki değişimlerin %48,1'ini örgütsel sapma davranışları alt boyutundan örgüte yönelik sapma davranışları alt boyutu ile açıklandığını göstermektedir. Örgüte yönelik sapma davranışları alt boyutundaki bir birimlik artış bağımlı değişkende (işten ayrılma niyeti) ,694'lük bir artışı sağlamaktadır. Bulunan bu sonuca göre örgüte yönelik sapma alt boyut ($\beta: 0,694$; $P:0,000$) değişkeninin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucu H3b hipotezi yani; "Örgütsel sapma davranışları alt boyutu olan örgüte yönelik sapma davranışlarının işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı etkisi vardır." şeklinde belirlenen hipotez kabul edilmiştir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bireylerin tutum ve davranışlarını anlamada katkı sağlayan psikolojik iyi oluş kavramı, kişilerin iyi bir yaşam sürdürmek için göstermiş olduğu gayretlerini, bütün yeteneklerinden yararlanarak kendini gerçekleştirmesi durumlarını kapsamaktadır. Öte yandan hızla artan rekabet koşulları ve gelişmeler sonucunda var olan insan kaynağı hem birey hem de örgüt için önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla bireyin sosyal yaşantısı, sosyal yaşamındaki doyumu, sosyal aktivitelere aktif katılımında bulunması, kendisine ve çevresine karşı olumlu duygular hissetmesi ile iş hayatı arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşimdeki olumlu sonuçlar çalışanın işine bağlılığını arttırırken olumsuz sonuçlar çalışanın işten ayrılma niyeti eğiliminde bulunmasına sebep olmaktadır.

Literatürde ele alınan psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkinin ele alındığı araştırmaların sınırlı sayıda olması, bu ilişkinin örgütsel sapma davranışları koşullarında nasıl bir değişim yaratacağı ile ilgili araştırmalara literatürde yer verilmemesi ve araştırmacının özellikle sağlık sektörü kapsamında tespitler yapması bakımından bu çalışma önem kazanmaktadır. Çalışma için Kahramanmaraş ilinde bulunan kamu ve üniversite hastanesindeki hemşirelerin görüşleri anketler aracılığıyla toplanmış ve elde edilen verilerin analizleri neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Katılımcı sağlık çalışanlarının psikolojik iyi oluş ölçeği puan ortalaması literatürdeki çalışmalarla kıyaslanarak detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Katılımcıların psikolojik iyi oluş düzeyi puan ortalaması yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında yüksek düzeyde ve literatür ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Psikolojik iyi oluş, örgütsel sapma davranışları ve işten ayrılma niyeti ölçekleri puan ortalamaları ile sosyo-demografik değişkenler arasında bir farklılık olup olmadığı araştırılmış ve sonuçları detaylı bir biçimde incelenmiştir. Araştırmaya katılan hemşirelerde psikolojik iyi oluş düzeylerinin puan ortalaması erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Medeni durumu evli olan katılımcıların bekar olan katılımcılara göre psikolojik iyi oluş düzeyi puan ortalamalarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür. Psikolojik iyi oluş düzeylerinin 26-30 yaş arası çalışanlarda en yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür. Sağlık sektöründe çalışma süresinin 0-1 yıl arasında olanlar ile toplam çalışma süresinin 1-3 yıl arasında olanlarda ve poliklinik biriminde çalışan hemşirelerde

psikolojik iyi oluş düzeyi puan ortalamasının en yüksek olduğu görülmüştür.

Katılımcıların örgütsel sapma davranışlarına yönelik yapılan demografik incelemeler neticesinde cinsiyet, sağlık sektöründe çalışma süresi ve toplam mesleki süre arasında anlamlı bir farklılık bulunmasa da örgütsel sapma davranışı alt boyutu olan bireylerarası sapmanın 36-40 yaş arasındaki çalışanlarda, lise mezunu, bekar ve yoğun bakım biriminde çalışan çalışanlarda puan ortalamasının en yüksek olduğu görülmüştür.

Katılımcıların işten ayrılma niyetine yönelik yapılan demografik incelemeler neticesinde değişkenler arasında anlamlı bir farklılık bulunmasa da erkek katılımcılarda kadın katılımcılara göre puan ortalamasının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Medeni durumu bekar çalışanlarda evli çalışanlara göre, 41 ve üzeri yaş grubunda olan çalışanların diğer yaş grubundaki çalışanlara göre, eğitim durumu lise olan çalışanlarda işten ayrılma niyeti puan ortalamasının daha yüksek olduğu görülmüştür. Acil servis biriminde çalışan katılımcılarda ve sağlık sektöründe çalışma süreleri ile toplam mesleki süreleri 5-7 yıl arasında olan sağlık çalışanlarında işten ayrılma niyeti puan ortalamaları en yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları ve alt boyutlarına etkisini ortaya çıkarmak amaçlı kurulan basit ve çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde; psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları ve alt boyutları açıklama oranı %18,9, bireylerarası sapma alt boyutu %23,9 ile örgüte yönelik sapma alt boyutu %13,1 ve sonucun literatür ile uyumlu olduğu görülmüştür (Aksu, 2017; Kernan vd., 2011; Martinko vd., 2013; Demir, 2011). Sağlık çalışanlarının örgütsel sapma davranışları ($\beta=-0,438$; $p:0,001$), bireylerarası sapma alt boyut ($\beta=-0,492$; $p:0,001$) ve örgüte yönelik alt boyut ($\beta=-0,362$; $p:0,001$) psikolojik iyi oluşun örgütsel sapma davranışları ve alt boyutları üzerindeki etkisi istatistiksel olarak orta düzeyde anlamlı ve negatif yönde bulgulanmıştır.

Psikolojik iyi oluşun işten ayrılma niyetine etkisini belirlemek amacıyla yapılan basit regresyon analizi sonuçları incelendiğinde; psikolojik iyi oluşun işten ayrılma niyetini açıklama oranı %3,9 ve sonucun literatür ile uyumlu olduğu görülmüştür (Aksu, 2017; El-Jardali vd. 2007; Tekingündüz vd., 2015). Katılımcı sağlık çalışanlarının psikolojik iyi oluşun işten ayrılma niyeti ($r:-0,197$; $p:0,001$) üzerindeki etkisi istatistiksel olarak düşük düzeyde anlamlı ve negatif yönde bulgulanmıştır.

Örgütsel sapma davranışları ve alt boyutlarının (bireylerarası ve örgüte yönelik sapma) işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılan basit ve çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde; örgütsel sapma davranışının bağımlı değişken olan işten ayrılma niyetini açıklama oranı %39,2, bireylerarası sapma alt boyutu %11,7 ve örgüte yönelik sapma alt boyutu %48,1 ve bu bulgunun literatür ile uyumlu olduğu görülmüştür (Avcı, 2008; Demir, 2009; Akbolat, 2014; Çaylak ve Altuntaş, 2016). Katılımcı sağlık çalışanlarının örgütsel sapma davranışları ($r:0,626$; $p:0,001$), bireylerarası sapma alt boyut ($r:0,342$; $p:0,000$) ve örgüte yönelik sapma alt boyut ($r: 0,694$; $p:0,000$) işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi istatistiksel olarak orta düzeyde anlamlı ve pozitif

yönde bulgulanmıştır. Bu bulgulara göre; örgütsel sapma davranışlarının negatif yönde saptandığı bir örgütteki çalışanların işten ayrılma eğilimlerinin artacağı yönünde eğilimin olacağı söylenebilir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular dikkate alınarak birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Bilginin ve teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı organizasyonlar olan hastanelerde çalışanların emek, duygu ve örgüt değerleri içerisinde motivasyonunu arttırmak, psikolojik iyi olma düzeylerini belirli aralıklarla değerlendirmek ve bu düzeylerin artırılması için eğitimlere tabi tutmak yararlı olabilir.

Örgüt içerisinde çalışanlara uygun bir çalışma ortamı sağlandığı zaman bireyler kurumun değer ve kaynakların korunması ve sürdürülebilmesi için yaşanabilecek negatif durumlara karşı daha iyi mücadele edebilirler. Bu tür davranışlar bireylerin algılayış biçimine, zamansal ve mekânsal durumlara göre değişiklik gösterebilir. Bireylerin istenmeyen davranışlar sergilemeleri diğer insanlarla iletişim kurmalarında azalmaya sebep olur. Bunun yanında olumsuz davranışlar örgüt içerisinde tespit edilmesi pek mümkün olmayan davranışlardır. Bu yüzden bu tür olumsuz davranışlarla karşı karşıya kalan çalışanların kurumda yöneticileriyle bu durumu paylaşması ve sergilenen bu davranışın altında yatan sebeplerin tespit edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte çalışanların birbirini daha yakından tanımasını sağlayacak ve bireylerarası etkileşimi arttıracak etkinlikler düzenlenebilir. Böylece kurum içerisinde arkadaşlık artacak çalışanlar kendilerini kurumda daha rahat hissedeceklerdir. Böylelikle kurum içerisinde iletişimi yüksek olan çalışanların istenmeyen-negatif davranışlar sergileme eğilimi azalacaktır.

Çalışma esnasında veya sonunda beliren sapma davranışlarının saptanarak yok edilmesi veya en aza indirilmeye çalışılması kurum yöneticilerine fayda sağlayacaktır. Bunun sonucunda yöneticilerin problemin sebebine yoğunlaşarak olumsuzluğa sebep olan durumları düzeltmeli ve olumlu olguları sürdürmeyi hedeflemelilerdir. Bu durum çalışanların işe bağlılıklarını arttıracak ve işten ayrılma niyeti eğilimlerini azaltacaktır.

Literatürde bu şekilde bir çalışmanın irdelenmemiş olması araştırmayı önemli kılmaktadır. Bireylerin psikolojik iyi olma hallerinin örgüt içi ve bireylerarası davranışlarını etkileyen belirleyicilerin araştırılması gerekliliği ile ortaya konulan bu çalışma değişkenler arası ilişkilerin incelenmesi ile birlikte demografik farklılıklara göre de analiz edilmesi bakımından hem bireysel hem de mesleki açıdan aydınlatıcı olmuştur. Gerek literatür araştırmalarıyla gerekse araştırmanın kendi bulgularıyla alan araştırmacılarına konu hakkında yararlı bilgiler sağlayacağı ve literatüre çeşitli katkılarının olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aksu, N., 2017. "**Örgüt Temelli Benlik Saygısının Psikolojik İyi Oluşa Etkisinde İstismarcı Yönetimin Rolü**". Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Alıç, M. 1995. **Örgütler**. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 1(1), 1-40.
- Appelbaum, S.H., Iaconi, G.D. Ve Matousek, A., 2007. "**Positive And Negative Deviant Workplace Behaviors: Causes, Impacts, And Solution**", Corporate Governance: The International Journal Of Business In Society, 7(5), 586-598.
- Aytaç, S., ve Aydın, G. Ç. 2021. "**Psikolojik Sağlık, Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma**." Sosyo-Ekonomik Boyutuyla Sağlık: Uluslararası Farklı Boyutlarıyla Sağlık Konferansı (ICDAH2020) 12-14 Kasım 2020 Seçme Bildiriler-1, 79.
- Beder, N., 2019. "**Psikolojik İyi Oluşun İş Tatmininde Etkisinde Örgütsel Özdeşleşmenin Aracı Rolü: İstanbul İli Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Üzerinde Bir Araştırma**". Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cenkseven, F., 2004. "**Üniversite Öğrencilerinde Öznel ve Psikolojik İyi Olmanın Yordayıcılarının İncelenmesi**", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Chao, M. C., Jou, R. C., Liao, C. C., & Kuo, C. W. (2015). **Workplace stress, job satisfaction, job performance, and turnover intention of health care workers in rural Taiwan**. Asia Pacific Journal of Public Health, 27(2), NP1827-NP1836.
- Colbert, A. E., Mount, M. K., Harter, J. K., Witt, L. A., & Barrick, M. R. (2004). **Interactive effects of personality and perceptions of the work situation on workplace deviance**. Journal of applied psychology, 89(4), 599.
- Çankaya, M. 2020. "**Sağlık Çalışanlarında Algılanan Örgütsel Destek ve Psikolojik İyi Oluşun İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi**". Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(8), 79-98.
- Çankır, B., & Şahin, S. 2018. "**Medya-Kültür ve Sanat Alanında Çalışanların Psikolojik İyi-Oluşları ile İşten Ayrılma Niyetleri Arasındaki İlişkide Çalışmaya Tutkunluğun Aracı Rolü**." Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 333-346.
- Çelik, S., 2008. "**Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluşlarının Duygusal Zekâ Açısından İncelenmesi**". Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, M. 2011. "**Effects of organizational justice, trust and commitment on employees' deviant behavior**", Anatolia, 22:2, 204-221, DOI: 10.1080/13032917.2011.597934
- Erikson, K.T., 1962. "**Notes On The Sociology Of Deviance**", Society For The Study Of Social Problems, 63(1), 307-314.
- Ekşioğlu, H., 2011. "**İnanç veya Dünya Görüşüne Sahip Olma Tarzıyla Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki**", Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Gülaçtı, F., 2009. "**Sosyal Beceri Eğitime Yönelik Programın Üniversite Öğrencilerinin, Sosyal Beceri, Öznel ve Psikolojik İyi Olma Düzeylerine Etkisi**", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Hom, P.W., Caramikas-Walker, F., Prussia, G.E. Ve Griffeth, R.W., 1992. **“A Metaanalytical Structural Equations Analysis Of A Model Of Employee Turnover”** Journal Of Applied Psychology, 77, 890-909.
- Isgör, I. Y., & Haspolat, N. K. (2016). **“Investigating the Psychological Well-Being and Job Satisfaction Levels in Different Occupations”**. International Education Studies, 9(12), 194-205.
- Kuzucu, Y., 2006. **“Duyguları Fark Etmeye ve İfade Etmeye Yönelik Bir PsikoEğitim Programının, Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Farkındalık Düzeylerine, Duyguları İfade Etme Eğilimlerine, Psikolojik ve Öznel İyi Oluşlarına Etkisi”**. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Labrague, L. J., & de Los Santos, J. A. A. (2021). Fear of Covid-19, **“Psychological distress, work satisfaction and turnover intention among frontline nurses”**. Journal of nursing management, 29(3), 395-403.
- Lucas, M.G. Ve Friedrich, J., 2005. **“Individual Differences In Workplace Deviance And Integrity As Predictors Of Academic Dishonesty”**. Ethics & Behaviour. 15(1): 15-35.
- Mbah, S.E. Ve Ikemefuna, C.Y., 2012. **“Job Satisfaction And Employees Turnover Intentions İn Total Nigeria Plc İn Lagos State”**, International Journal Of Humanities And Social Science, 2.14, 275-287.
- Mishra, M. Ve Pandey, S., 2014. **“A Theoretical Model On The Determinants Of Workplace Deviance Among Employees İn The Public Service Organizations Of India”**. International Journal Of Business Behavior. 2(3): 1321-1337.
- Norman, S. M., Avey, J. B., Nimnicht, J. L., & Graber Pigeon, N. (2010). **The interactive effects of psychological capital and organizational identity on employee organizational citizenship and deviance behaviors”**. Journal of Leadership & Organizational Studies, 17(4), 380-391.
- Robinson, S.L. Ve Bennet, R.J., 1995. **“A Typology Of Deviant Workplace Behaviours:A Multidimensional Scaling Study”**. Academy Of Management Journal, 555-572.
- Ryff, C. D. 1989. **“Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being.”** Journal of personality and social psychology, 57(6), 1069-1081.
- Ryff, C.D. ve Keyes, C.L.M., 1995. **“The Structure of Psychological Well-Being Revisited”**, Journal of Personality and Social Psychology, 69, 4, p. 719-727.
- Sarıcaoğlu, H., 2011. **“Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Olma Düzeylerinin Kişilik Özellikleri ve Öz-Anlayış Açısından İncelenmesi”**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Spector, P.E. Ve Fox, S., 2002. **“An Emotion-Centered Model Of Voluntary Work Behavior: Some Parallels Between Counterproductive Work Behavior And Organizational Citizenship Behavior”**. Human Resource Management Review, 12(2), 269-292.
- Spector, P. E., Cooper, C. L., Poelmans, S., Allen, T. D., O'driscoll, M., Sanchez, J. I., ... & Lu, S. 2004. **A cross-national comparative study of work-family stressors, working hours, and well-being: China and Latin America versus the Anglo world**. Personnel Psychology, 57, 119-142.

Araştırma Makalesi
DOI: 10.47147/ksuiibf.1115339
Makale Geliş- Kabul Tarihi: 11.05.2022- 27.12.2022

- Telef, B., 2013. "**Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (Pioo): Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması**". Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi, 28 (3), 374-384.
- Üstün, F. 2020. "**Örgütsel özdeşleşmenin üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerine etkisi: Psikolojik iyi oluşun aracı rolü**". İzmir İktisat Dergisi. 35(2). 357-374. Doi: 10.24988/ije.202035211
- Vardı, Y. Ve Wiener, Y., 1996. "**Misbehavior İn Organization:A Motivational Framework**" Organization Science, 7(2), 151-165.
- Wan, Q., Li, Z., Zhou, W., & Shang, S. (2018). "**Effects of work environment and job characteristics on the turnover intention of experienced nurses: The mediating role of work engagement**". Journal of advanced nursing, 74(6), 1332-1341.
- Yıldız, B., 2018. "**Çalışan ve Çalışmayan Kadınların Sosyal Görünüş Kaygısı ve Psikolojik İyi Oluş Açısından İncelenmesi**", Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

REKABET EDİLEBİLİRLİK AÇISINDAN KENTLERİN MARKALAŞMA SÜRECİ: ERZİNCAN ÖRNEĞİ

Yeter AVŞAR

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0001-7190-7150

Öz

Ülkeler arasındaki rekabet, son dönemde ülke boyutunu aşmış, bölgelerin ve özellikle kentlerin taşıdıkları potansiyellerin farkına varmaları ülkelerle yarışır pozisyonlara erişmelerini, markalaşarak ön plana çıkmalarını sağlamıştır. Bu rekabet durumunun, bölgesel anlamda kentlere yansması ve kentleri harekete geçiren dinamiklerinin bürokratik ve yerel kademeler tarafından yeterince algılanmaya başlamasıyla, yeni ve sistematik değişimin de kapısı aralanmıştır. Bu bağlamda, rekabet edebilir bir potansiyele sahip olan TRA1 Düzey 2 bölgesinin gelişime ve değişime en açık kenti konumunda olan Erzincan, sahip olduğu iklim ve coğrafi koşullarla büyük bir potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır. Ulaşım koşullarının elverişliliği, büyük kentlerle olan bağlantı noktalarına yakınlığı, ticari açıdan bazı avantajlara sahip olması, kentin gelişimi ve markalaşması yönündeki temel argümanların yeterli olduğunu göstermektedir. Kentin yerel dinamiklerinin son zamanlarda yeni bir yapılanma içinde olması, beledi birçok faaliyete ev sahipliği yapmasıyla, değişimi, kentin modern yüzünde görmek mümkündür. Yine bölgesel kalkınma örgütleri ve yerel kuruluşların çalışmaları, Erzincan'ın bölgede cazibe merkezi haline gelmesi konusundaki gelişimini hızlandırmaktadır.

Çalışmada, Erzincan kentinin rekabet edilebilirlik açısından markalaşma olgusunun, kentin sosyo-kültürel hayatına yansmaları ve bu imkânlarını ne ölçüde geliştirebileceği, marka olma sürecinde kentte yürütülen faaliyetler ve bu sürece sağlanabilecek bilimsel ve dinamik desteklerin neler olabileceği ortaya konulmaktadır. Çalışmada konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür taraması yapılmakta olup, ayrıca Erzincan ili çeşitli verileri ışığında analiz edilmektedir.

Anahtar Kelime: Bölgesel Rekabet Edilebilirlik, Kent ve Markalaşma, TRA1 Düzey 2 Bölgesi, Erzincan.

THE BRANDING PROCESS OF CITIES ON BEHALF OF COMPETITIVENESS: THE CASE OF ERZİNCAN

Abstract

The competition among countries began to bring international effects, and then regions or especially cities became to be aware of their potential. As a result, they finally

became competitive across the other nations' cities or regions and the branding processes revealed. The competition was reflected upon the regions and cities; hence the dynamics within bureaucratic and local levels can be well understood to discover new systematic changes. In this respect, the case of TRA 1 development region in which Erzincan exists can also be analyzed through its own potential on behalf of climatologically beautiful or geographical richness. The branding arguments for this case as Erzincan can be found through the features as accessibility, commercial advantage and closeness to the city connection points. Recent restructuring in local terms in the city, and the many municipal actions support this argument, and contribute in the change in the city towards being a modern settlement. Local development organizations and their endeavors also contribute in the attractiveness of Erzincan within the region in a developmental sense.

This study analyzes competitiveness concept for Erzincan and its reflection on behalf of socio-economical life, through scientific and dynamic contributors in available opportunities. Local and foreign literature, along with various datum on Erzincan will be studied as well.

Keywords: Regional Competitiveness, City and Branding, TRA1 Region, Erzincan.

1. GİRİŞ

Tarihsel gelişim süreci bir kenara bırakıldığında günümüzün gelişen koşulları kapsamında değerlendirilen kentler, ekonomik paydaşlar olarak dünyada önemleri giderek artmakla birlikte ayrıca bu durum ülkeler bazında rekabeti artıran temel bir fonksiyon olarak da değerlendirilmektedir. Bu kapsamda rekabet, yalnızca ürünler veya firmalar arasında değil ülkeler ve kentler arasında da yaşanan bir olgu haline dönüşmektedir. Rekabetçi üstünlük ise kentin sahip olduğu tarihsel kökenleri ve sermaye yapısı kadar yeniliğe hızlı bir şekilde adapte olabilmek (Çukurçayır ve Sağır, 2013:668) ve kent bazında yenilikler ortaya koyabilmekle de ilişkili bir faktör olarak önemliliğini her geçen gün artırmaktadır. Bu doğrultuda bakıldığında ülke ve bölge kapsamında rekabette avantaj elde etmek ve daha ön sıralarda yer edinmek isteyen kentler, marka olmalarını sağlayacak yerel nitelikteki özelliklerini belirleyip bunlardan yararlanmaya çalışmaktadırlar. Esasen tarihsel süreçte de değerlendirildiğinde her bir kent marka değeri taşımakta çünkü her kentin kendine ait özellikleri ve diğer kentlerden onu ayıran farklılıkları bulunmaktadır. Burada karşılan temel sorun her markanın aynı değerde olmamasıdır. Bu doğrultuda bazı markalar vardır ki hitap ettiği kitle tarafından büyük değer görürken, bazı markalar da tam tersi değersiz görülebilmektedir. Haliyle bu durum kentin marka olmasında ya da rekabet edebilirliğinde olumsuzluklar yaşamasına neden olmaktadır (Özdemir ve Karaca, 2009:114).

Marka olma yolunda ilerleyen günümüz kentleri, doğrudan yabancı yatırım, kaliteli işgücü ve turizm gibi bir ülkenin gelişmesine katkı sağlayacak nitelikleri sahip olmak için diğer kentlerle sürekli rekabet etmektedir. Ülke bazında bakıldığında ülkenin rekabet gücünün ekonominin tamamı için geçerliken aynı durum bölgesel ve hatta kentsel bazda ekonomiler için de geçerli oluğu görülür. Bu doğrultuda kentler eğer ki bu küresel olan ekonomik sistemin rekabet ortamında kalıcı olmak istiyorlarsa bazı unsurlara de sahip olmaları gerekmektedir. Bu unsurlar içerisinde, kentlerin

rakiplerinin sahip olmadığı bilgi, ilişkiler ağı ve motivasyon sayılabilir. Bu unsurlara bakıldığında kentin bunlara sahip olabilmesinin ancak yerel nitelikteki özelliklerini ortaya çıkarabilmesiyle mümkün olacağı anlaşılmaktadır. Çünkü kentler bu küresel ekonomik ortamda ancak yerel nitelikteki farklılıklarıyla rekabette yerlerini alabilecektir. Ekonominin temel aktörleri haline gelen kentler bundan dolayı rekabet ortamında sürekliliği sağlamak ve marka olma yolunda ilerleyebilmek için kentte yaşayanların yaşam kalitesini yükseltecek bir alan oluşturmalı ve bu alanı diğer küresel kentlere de sunmayı başarabilmelidir (<http://www.fka.gov.tr/>,2022).

Bu doğrultuda çalışmada öncelikli olarak TRA1 Düzey 2 bölgesinin rekabet edilebilirlik ve marka olma yolunda mevcut durum analizi yapılmıştır. Sonrasında TRA1 Düzey 2 bölgesinde yer alan, gelişime ve değişime en açık kenti olan Erzincan kentinin rekabet edilebilirlik açısından markalaşma olgusunun, kentin sosyo-kültürel hayatına yansımaları ve bu imkânlarını ne ölçüde geliştirebileceği, marka olma sürecinde kentte yürütülen faaliyetler ve bu sürece sağlanabilecek bilimsel ve dinamik desteklerin neler olabileceği ortaya konulmuştur. Yine Erzincan kentinin markalaşmadaki düzeylerini gösteren çeşitli verilerden yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmada Erzincan kenti TRA1 Düzey 2 bölgesi ölçeğinde değerlendirildiği için öncelikli olarak bölgenin markalaşması yolundaki mevcut durum analizi yapılması çalışma için uygun görülmüş sonrasında ise Erzincan özelinde kentin markalaşma potansiyeli incelenmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Marka ve Kent-Bölge Markalaşması

En genel tanımıyla marka, bir firmanın ne tür ürün veya hizmet yaptığını ortaya koyan ve bu ürün ve hizmetin farklılığını belirterek rakiplerinden ayırt edilmesini sağlayan isim, sembol, tasarım veya bunların birleşimi olarak ifade edilir (Yaşar, 2013:1). Bir diğer ifadeyle marka, ortaya koyulan ürünün benzerlerinden farklılıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca ortaya koyduğu bu ürünün tüketicilere satışını da yapacak olan bir tanıtım aracıdır. Bu kapsamda markayı oluşturan çeşitli özellikler bulunur. Bunlar içerisinde, sözcükler, şekiller, sayılar, harfler, malların şekli ve ambalajı ve bunlara ek olarak bunların hep birlikte sunuluş tarzı sayılmaktadır. (<http://www.izto.org.tr>,2022). Geniş bir tanıma göre ise marka; “isim, terim, sembol, renk, marka işareti, slogan gibi birtakım rasyonel, somut, görsel ve işitsel unsurlarla, kişisel imaj, kullanıcı kimliği, kişilik, kültür, ilişkiler ve sembolik değerler gibi duygusal ve soyut unsurlardan oluşan ve tüketicilerin satın alma kararlarını etkileyerek tercih edilmeyi sağlayan, ürün, hizmet ve deneyimlerin kaynağını belirten ve böylece rakiplerden farklılaştıran özelliklerin tamamı” olarak da belirtilmektedir (Avcılar ve Kara, 2015:81). Bu geniş tanımında markayı ortaya koyan tüm niteliklere yer verilmiştir. Ayrıca bu tanımda görüldüğü üzere marka ortaya koyulurken iki farklı noktaya değinilmektedir. Bunlardan birincisi markanın sadece somut, elle tutulur, gözle görülür özelliği olmadığıdır. Markanın, pazarın bölünmesini, ürünün farklılaşmasını, ürünün hafızalarda yer edinmesini, ürüne anlam ve yön verilmesini sağlayan önemli ikinci noktası da olduğu üzerine dikkatler çekilmiştir. Tüm bunlardan hareketle markanın kısa bir tanımını yapmanın markayı tam olarak ortaya koymada

yetersiz kaldığı aşikârdır. Bu doğrultuda marka, günümüzde de anlaşıldığı şekliyle, ürünü ortaya koyan firma, ürün ve tüketici arasında ortak bir dil vasıtasıyla duygusal olduğu gibi mantıksal da bir bağ oluşmasına vesile olan bir tanıtım aracı olarak ifade edilebilir. Bu tanımlamalarla birlikte günümüzde markanın altı farklı düzeyde ele alındığı görülür. Bunlar (Vural, 2010:10-11):

- Nitelik: Marka, bir ürünün niteliklerini simgeler. Hızlı, sağlam vb. gibi.
- Yararlar: Yararlar, tüketicilerin markanın kendileri için ne yapacağını ifade eder. Tüketiciler satın aldıkları markalarda, psikolojik veya güvenlik (emniyet) gibi fonksiyonel faydalar aramaktadırlar.
- Değerler: Markanın üretici hakkında öne çıkardığı değerlerdir. Güven, sportiflik vb.
- Kültür: Marka bir kültürü temsil edebilir. Volkswagen Alman kültürünü temsil etmektedir.
- Kişilik: Marka bir kişiliği yansıtır. Mesela Porsche, aktif, dinamik kişiliği yansıtabilir.
- Kullanıcı: Markada ürünü kimlerin kullandığını ifade eder. Örneğin Mercedes markası genelde üst düzey yöneticilerin kullandığı bir otomobil markasıdır.

Günümüz itibariyle marka yalnızca firmalar veya bu firmaların ürünlerini kapsamamaktadır. Bunlara ek olarak ülkeleri (Amerika vb.), kentleri (Paris vb.) ve insanları (Madonna vb.) da içine alan geniş bir kavram olarak etkinlik kazanmaya başlamıştır (Yaşar, 2013:1). Kentlerin marka olması ise aynı şekilde marka ile ilgili bir kavram, strateji, yöntem ve tekniklerin kentler için kullanılması demektir (<http://www.izto.org.tr>,2022). Bu kapsamda kent markası en yalın tanımıyla, bir ürünün markalanmasında kullanılan stratejilerin kent üzerinde uygulanması olarak tanımlanabilir. Ayrıca bir başka ifadeyle kent markası, “bir kentin sahip olduğu kültürel, tarihsel, doğal ve toplumsal özellikleriyle bütünleştirerek ve kenti diğer kentlerden ayırt etmek amacıyla kendine özgü bir işaretle destekleyerek yaşama geçirdiği bir gelişim-tanınma-ımağ projesi olarak da” kapsamı geniş bir şekilde belirtilebilir. Ayrıca kent markası bir küme olarak da değerlendirilmiştir. Bu kümenin, kentin sahip olduğu olanakları, toplumsal, kültürel ve inançsal özellikleri içinde barındırdığı, duygusal ve mantıksal niteliklerle bunları pekiştirdiği, ayrıca bu özelliklerin diğer kentlerden farklılık arz etmesi olduğu ifade edilir (Avcılar ve Kara, 2015:81).

Kent ve bölge markalaşması ise, pek çok açıdan markadan farklılaşır. Bu farklılıkların başında kent ve bölge markalaşmasının tanımı, içeriği ve izlediği yöntem sayılabilir. Bu kapsamda bir kentin veya bir bölgenin markalaşması demek; mevcut yöreyle bütünleşen özgün ve tutarlı unsurların farklılıkları içinde barındırması olduğu gibi ona bu farklılığı katan unsurların da yöre için olumlu bir imaj oluşturması ve onu diğerlerinden farklı kılması demektir. Diğer bir deyişle olumlu imaj oluşturma sürecinde kentin güçlü yönlerini ve farklılık arz eden taraflarını özellikleri ön plana çıkarmak, kentin ya da bölgenin markalaşmasının sağlanmasında temel önceliktir. Modern çağın getirdiği gelişmeler ve koşullar günümüzde kent ve bölge markalaşması konusunu gündeme taşımış ve bunun gereklilik haline geldiği görülmüştür. Bu noktada markanın

kentler için bir gereklilik haline gelmesine neden olan koşulları şu şekilde sıralamak mümkündür (Yaşar, 2013:1):

- Küreselleşmeye birlikte uluslararası medyanın günün artması,
- Yine küreselleşmeyle bağlantılı olarak seyahat maliyetlerinde düşüşlerin yaşanması,
- Küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamında tüketicilerin de alım gücünün artması,
- Kentler arasında halka sunulan hizmetlerde benzerliklerin yaşanması,
- Modern döneme geçişle birlikte insanların farklı kültürleri tanıma isteğinin artmasıdır.

Yukarı sayılan bu koşullar ve yaşanan ilerlemeler neticesinde kent ve bölge markalaşması için gayretler artmış ve bu kent ve bölgelerin küresel rekabet ortamında öne çıkabilmek için kültürel ve sosyo- ekonomik farklılıklarını sergilemelerini sağlamıştır. Bu durum ise kent ve bölgeye çeşitli şekillerde değer kazandırmaktadır. Bunları da şu şekilde belirtmek mümkündür (Vural, 2010:10-11);

- Kenti diğer kentlerden ayıran güçlü vizyonu doğrultusunda kentin verdiği mesajları düzenlemek,
- Kentler yaşayanların kentli olarak farklılıklarını ve sahip oldukları potansiyelleri gün yüzüne çıkararak kente yönelik yatırımlara teşvik etmekte ve sonuç olarak kente ekonomik değer katmakta,
- Kentin sahip olduğu imajın aklıda kalacak ve etkili olacak şekilde piyasaya sunarak kentin küresel manada tanınırlığını artıracak yollar oluşturmak.

Kısaca genel bir değerlendirme yapıldığında, günümüz dünyasında kent ve bölgeler de aynen diğer unsurlarda olduğu gibi kimlik oluşturma ve bir markaya sahip olup bunu geliştirmenin ne denli önemli olduğunu anlamışlardır. Çünkü kent ve bölgeler böylesine bir küresel ortamda rekabet edebilme şansı yakalamak istiyorlarsa öncelikli olarak markalaşmaya yönelmeleri gerekecektir. Bu da ancak farklılıklarını ortaya koymak, yerel nitelikteki özelliklerine değer katmak ve bu noktada tercih edilebilirliklerini artırmakla mümkün gözükmektedir (Yaşar, 2013:2).

Bu kapsamda, markalaşmış kent demek marka olmuş kent anlamına gelmektedir. Peki, bir kentin marka kent olabilmesi için ilk şart nedir? Tabi ki de ilk sırada tercih edilen, bir çekim gücü olan, merkez haline getirilmesidir. Bunu sağlamanın yolu da markalaşmaktan geçmektedir. İlk adım olarak ise kenti küresel ortama dâhil etmektir. Bu doğrultuda yatırımcıları, alıcıları ve turistleri kente çekmek gerekmektedir. Bunu sağlayan kentler özellikle de gelişmekte olan ülke kentlerinde kalkınmada olumlu gelişmeler sağlanacaktır (Kaypak, 2013:210-2012). Bu anlatılanlar çerçevesinde dünyadan birkaç örneğe bakıldığında, Londra, New York, Paris, Prag, Barselona, Sidney ve Moskova gibi kentler diğer kentlere oranla sahip oldukları pek çok farklılıklarla markalaşmışlardır. Pekin, Kahire, Madrid, Roma, Berlin, Seul, Tokyo, Rio de Janerio ve diğerleri günümüzde pek çok insanın buralarda yaşamak ya da buraları görmek için merak duyulan kentler kapsamındadır. Yine 'Eiffel Kulesi' Paris kentinin önemli bir cazibe unsurudur ki kente turist çekmedeki rolü önemlidir. Taşıdıkları farklı özellikleriyle yine, Venedik ve Paris aşıkların kenti, Roma tarihi ve dinsel yapıları, Mısır

piramitleri, Las Vegas kumarhaneleri ile tanınan kentler olmaktadır. Türkiye'nin ise en marka kenti İstanbul'dur. Günümüzde bakıldığında İstanbul göç alması, kente hayatın pahalı olması, büyük bir trafik sıkıntısı olması ve suç oranlarının fazla olmasına rağmen halen Türkiye için önemli bir cazibe merkezi olmaktadır. Ancak dünyada bu örneklerin olması, marka değerinin istenen düzeyde olduğunu da göstermemektedir. Bunun nedeni günümüz kentlerinin rekabet edilebilirlik düzeylerinin düşük olması gösterilebilir (Yılmaz ve Yücel, 2016:64).

2.2. Rekabet Edilebilirlik ve Bölgesel Rekabet Edilebilirlik

Son yıllarda "rekabet edilebilirlik" ve "bölgesel rekabet edilebilirlik" çok yaygın ve sık kullanılan bir kavram olmuştur. Gelişen teknolojik araçlar sayesinde de günlük olarak ülkelerin, bölgelerin ya da bir ülkedeki bir firma ya da sektörün ulusal ya da uluslararası rekabet potansiyeli dile getirilmektedir. Ayrıca bu potansiyelin artırılması gerektiği ve artırılması için çeşitli önerilerde bulunduğu da görülür (Arda, 2009:2). Bu durumun 1980'li yıllarda başlayarak devam eden süreçlerde büyümesi ve girişim özgürlüğüne bir müdahalenin olmadığı her türlü ekonomik düzende firmaların ya da sektörlerin devamlılıklarını sağlamasının temel koşulunun rekabet edilebilirlik olgusuna bağlı olduğu söylenebilir (İmre, 1993:9).

Günümüzde kentsel ve bölgesel rekabet küreselleşmeden kaynaklı önem kazanmakla birlikte, halen "bölgesel rekabet" kavramının ne anlama geldiği üzerinde tam manasıyla görüş birliğine varılmış değildir.

Ancak akademik düzeyde olduğu kadar politika üretimi düzeyinde de pek çok bilimsel metinlerde ya da çalışmalarda bölgelerin rekabet gücünün somut olarak belirlenmeye çalışıldığı görülür (Albayrak ve Erkut, 2010:138). Bu çalışmalar doğrultusunda bölgesel rekabet edilebilirlik kavramı üzerine de bir tanım yapılmıştır. Bu tanıma göre, bölgeler bir taraftan dış rekabet koşullarını bir taraftan da bölge içi iyileştirmeler yapma gayreti içerisinde olacaklardır. Dış rekabetten kasıt küresel ortamdaki mevcut pazarlara mal ve hizmet üretebilmektir. Bölge içinden kasıt ise, sürdürülebilir ve yüksek gelir seviyesini oluşturup istihdam olanaklarını güçlendirmek olarak belirtilebilir. Bu kapsamda ekonomik bölgelerin rekabet güçlerinin daha üst seviyelere yükseltilebilmesi için rakiplerine göre rekabet edilebilirlik seviyelerinin ölçülmesi ve anlaşılması büyük önem arz etmektedir. Bu ekonomik bölgeler ülke olabileceği gibi kent, ilçe ve hatta bir organize sanayi sitesi de olabilmektedir. Günümüzde "kent rekabetçiliği" kavramı ön plana çıkmaya başlamış, kentlerin ekonomik anlamda rekabet edilebilirliğinin tespit edilebilir olması, o kentte yaşayan bireylerin geleceklerini kontrol edebilmeleri açısından büyük önem taşıdığı kaçınılmaz bir gerçek olmuştur (Çukurçayır ve Sağır, 2013:673). Yine bu doğrultuda rekabet gücü kent düzeyinde ele alındığında kentsel rekabet gücünün tanımlanmasında 'yaşam kalitesi' kavramından yararlanıldığı görülmektedir. Buna göre bir kentin öncelikli hedeflerinin başında vatandaşların yaşam standardını yükseltmek ve iyileştirmek gelmelidir. Bunun da sağlanabilmesi için firmaların zaman içerisinde verimliliklerini yükseltmeleri ve bunun sürekliliğinin sağlanması için ekonominin kendisini teknolojik olarak güncellemesi gerekmektedir (Albayrak ve Erkut, 2010:138).

3. TRA1 DÜZEY 2 (ERZURUM, ERZİNCAN, BAYBURT) BÖLGESİNİN “MARKA BÖLGE” OLMA YOLUNDA MEVCUT DURUM ANALİZİ

Bir ülkenin tek tanınırlığı ya da tek turistik ürün olarak pazarlanması anlayışı şimdilerde terk edilmiştir. Ülkelerin çeşitli bölgeleri ve hatta bölgelerin de belli kentleri, turistik ürün kimlikleri ön plana çıkarılarak bölgesel ve kentsel tanıtım, markalaşma ve pazarlama anlayışı gibi nitelikleri günümüzde yaygınlık kazanmıştır. Bu nedenle her bir ürünün marka olması, marka değeri oluşturması ve bir kimlik kazanması rekabette bölgenin bir adım önde olması anlamını taşımaktadır. Bundan dolayı bir ürünün marka olabilmesi, kimliğini ve görünümünü tüketicilere kabul ettirebilmesi açısından, rekabet edilebilirliğin kazanılmasında hayati önem taşımaktadır (Yaşar, 2013:5-6). Bu bağlamda, rekabet edebilir bir potansiyele sahip olan TRA1 Düzey 2 bölgesinin günümüzde diğer bölgelere oranla markalaşma ve rekabet edebilirlik yönünde gelişime ve değişime ayak uydurmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Ayrıca bölgenin sahip olduğu kimi özellikler de markalaşma sürecine ve diğer bölgelerle rekabet edebilirliğine katkı sağlamıştır. Bölgenin sahip olduğu bu özellikleri şöyle sıralamak mümkündür (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Planı, 2014-2023: 21; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,2014):

- Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan TRA1 Düzey 2 bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi Düzey 2 bölgeleri arasında alansal olarak en geniş bölgedir. Tarihi gelişimi boyunca bölgenin geçiş güzergâhı, petrol ve doğalgaz boru hatlarının önemli bir geçiş noktası olması ve diğer bölgeleri birbirine bağlayan yol kavşağında olması bölgenin gelişimine katkıda bulunan önemli unsurlardandır. Bölgenin avantajlı olan bu konumu, bölgede ticari faaliyetlerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu doğrultuda bölgenin coğrafi konumu ve alansal genişliği bölgeye oldukça fazla avantaj sağlamaktadır.

Şekil 1: TRA1 Düzey 2 Bölgesi (<http://www.erkincan-bld.gov.tr/>,2022).

- Bölge topografik olarak büyük oranda yüksek ve engebeli bir yapıya sahiptir. Bölgede yükseltiye bağlı olarak oluşan sert iklim şartları ve bitki çeşitliliği, hayvancılık ve farklı turizm tipleri açısından bölgeye önemli fırsatlar sunmaktadır.

- TRA1 Düzey 2 bölgesi dağlık bir yapıya sahip olup, bölgenin %63 dağlarla kaplıdır. Bölgede platolar, yaylalar, akarsular geniş yer kaplamakta, bölge genelinde akarsuların oluşturduğu düşük yükselteli alanlarda mikroklima zonları ortaya çıkmaktadır. Bu da bölgeye has bitki türlerinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu yüksek akarsulardan sulama, enerji üretimi (HES), su sporları gibi çeşitli amaçlarla yararlanılmakta bu da bölgenin cazibesini artırmaktadır.
- Özellikle bölge genelinde yükseltiye bağlı olarak şiddeti değişen sert iklim koşulları, karın yerde kalma süresinin uzunluğu bölgenin zengin su kaynaklarının başlangıç noktası olmasını sağlamıştır. Bölgede her ne kadar bozkır hâkim olsa da ormanlık alanlar önemli bir varlık olmakta nehir vadileri boyunca endemik bitkiler yayılış göstermektedir.
- Bölgede zaman zaman büyük depremler yaşanmış fakat bölgenin fay hatlarının üzerinde yer alması bölgenin doğal maden suyu ve jeotermal kaynaklar bakımından da zengin bir potansiyele sahip olmasını, turizme bölge kapsamında bu anlamda destek olmasını sağlamıştır.
- Bölge ülke sınırına sahip olmasa da İran, Azerbaycan, Gürcistan ve daha doğuda Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine coğrafi ve kültürel olarak yakın olması, çeşitli uygarlıkları ev sahipliği yapması, tarihi ve mimari örnekleriyle kültürel ve tarihsel açıdan zengin bir bölge haline getirmiştir. Bu da turistik amaçlı geliş gidişlerin yoğun olarak bölgede yaşanmasına katkılar sağlamıştır. Ayrıca bu durum bölgenin diğer bölgelerle rekabet edilebilirliğini artırmıştır.
- Ayrıca bölge üniversite altyapısı bakımından oldukça iyi bir durumdadır. Bölgede her ilde bulunan bir devlet üniversitesine ilave olarak Erzurum'da ikinci devlet üniversitesi olan teknik üniversitenin kurulmuş olması bölgenin gelecekte bir üniversite bölgesi olma potansiyelini artırmaktadır. Bu durumun sağlayabileceği avantajlar ise (Çukurçayır ve Sağır, 2013:670);
 - ✓ Nitelikli işgücü oluşmasında katkıları olacaktır.
 - ✓ Üniversiteler arası iş birliği ve projeler artacaktır.
 - ✓ Araştırma enstitüleri, ihtisas laboratuvarları kurulması bölgede sanayi şirketlerinin lehine bir durum oluşturacak ve bu kapsamda girişimciliği artıracaktır.
 - ✓ Yine bölgedeki üniversiteler vasıflı işgücü ve beşerî sermaye olarak algılandığı için bu durum yabancı yatırımcılar için de teşvik edici olacak ve yabancılar yatırımlarını bu bölgede yoğunlaştıracaktır.
 - ✓ Ayrıca son zamanlarda yaşanan eğitim alanındaki nitel ve nicel ilerlemeler eğitim dışında başka sektörlere de katkılar sunacak, böylece yeni yatırımların da önü açılacaktır.
 - ✓ Ayrıca orta ve uzun vadede gerçekleştirilecek bilimsel yoğunlaşmalar bölgede kalkınmayı sağlamakla birlikte bu durum üniversite-sanayi iş birliğini de artıracaktır.

23 göstergeden oluşan Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi 2013 sıralamasına göre bölge üniversitelerinden Atatürk Üniversitesi 126 üniversiteden ilk 50 içerisine (37'inci sırada) girebilmiştir. Yine 2021 yılında Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi Sonuçları sıralamasına göre bölge üniversitelerinden Atatürk

Üniversitesi ilk 50 içerisinde (36'inci sırada) girdiği olduğu görülmüştür (Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi, 2013-2021). Sonuç olarak bölge üniversiteler kapsamında bölgesel çekim merkezi olabilmek için gerekli imkânlarla sahiptir.

- Bölgenin sağlık açısından Doğu Anadolu'da diğer bölgelere kıyasla önemli merkezlerinden biri olacağı öngörülmektedir. Bölgenin sağlık kurumlarına ve personel grubunda devamlı bir artış trendinin varlığı göze çarpmaktadır. Bu durum bölgenin rekabet edilebilirliğinde bir potansiyel olarak değerlendirilebilir.
- Ekonomi noktasında bölgenin rekabet edilebilirliğini ve cazibesini artıran, başta hayvancılık olmak üzere tarım ve geçiş güzergâhı olması nedeniyle ticaret başta olmak üzere hizmet sektörü bölgede yüzyıllardır devam eden ekonomik faaliyetlerdir. Özellikle bölgede son dönemde hayvancılıkta başarılı ırk dönüşümü üretim miktarlarına da yansımıştır.
- Bölgede sanayileşme 1950'li yıllarda başlamıştır. Bölgenin illerinde mevcut olan et, yem ve özellikle de çimento ve hazır beton üretimi yapan Aşkale Çimento fabrikası ülkede faaliyet gösteren en büyük 500 şirket içerisinde bölgeden sıralamaya giren tek şirket haline gelmiştir. Bu durum bölgenin potansiyelini artıran dikkat çekici önemli bir unsurdur.
- Bir bölgenin çekim merkezi haline gelmesinde en önemli koşullardan biri o kentte yaşayanlar ve o kentle yolları bir şekilde kesişen insanların gözünde kentin daha değerli ve daha fazla tercih edilebilir olmasıdır (Çukurçayır ve Sağır, 2013, s. 670). Bu doğrultuda TRA1 Düzey 2 bölgesi de coğrafi konumu itibarıyla turizm ve dış ticaret için transit bir alan özelliği göstermektedir. Türkiye'nin batısını doğusu ile kuzeyini güneyi ile bağlayan bir kavşak noktası olmasından dolayı, tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin güzergâhı olmuştur. Bu nedenle Türkiye'den Kafkaslara, İran'a, Orta Asya'ya ve Orta Doğu'ya olabilecek her türlü hareketlilik bölgeyi sosyo-ekonomik ve kültürel nokta da etkilemekte ve bölgenin tanınırlığını artırmaktadır.

TRA 1 Düzey 2 bölgesi genel olarak yukarıda sayılan avantajları doğrultusunda diğer bölgelerle rekabet edebilir pozisyonda olduğu aşikârdır. Marka değeri oluşturması yönünde gelişime ve değişime açık olması bölgenin ayırt edici özellikleri arasında sayılabilmektedir. Ancak bölge sahip olduğu bu fırsatları tam anlamıyla değerlendirememekte, bölgenin sosyo-ekonomik olanaklarının kısıtlı olması buna neden olarak gösterilebilmektedir. Bu kısıtlılıkları şu şekilde kısaca sıralamak mümkündür (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Planı, 2014- 2023:21; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,2014):

- Kurumsallaşma noktasında yetersizlikler,
- Donanımlı ve vasıflı işgücünün azlığı,
- Firmalarda işlenecek hammaddeye uzak kalınması ve akabinde nakliye maliyetlerine katlanılması,
- Küresel anlamda ticaret potansiyelinin zayıflığı,
- Değişim ve yeniliklere uyum sağlama kapasitesinin yetersiz olması,
- Yetersiz görülen alanlarda eğitim ve bunu destekleyen danışmanlık hizmeti alımında eksiklik,

- Toplumda girişimciliği ortaya koyan kültürün yetersiz olmasıdır.

Bölgenin marka olma yolunda ve rekabet edilebilirliğini artırma yolunda atılabilecek olası adımlar ise şu şekilde sıralanabilir (Yaşar, 2013:6):

- Bölgenin illerinin stratejik planı detaylı olarak çıkarılmalı,
- Bölgenin markalaşmasında önemli görülen, Palandöken Dağı, Oltu Taşı, Tortum Şelalesi, Ehram, Kongre Binası, Tabyalar, Yakutiye Medresesi, Bayburt Kalesi, Çoruh ve Fırat Nehirleri, Erzincan Bakır, Lalapaşa Cami, Üç Kümbetler ve Öşvank Kalesi gibi semboller belirlenmeli,
- Bölgeyi rekabette öne taşıyacak mevcut sahip olduğu turizm, kültür ve miras, coğrafi konumu, yerel ve yabancı politikalar, yatırım özellikleri belirlenmeli,
- Bölgeye ilgili çalışmalar yapılarak, insanların bölgeyi nasıl algılamak istedikleri ortaya koyulmalı ve bu doğrultuda marka kimliği oluşturulmalı ve çalışmalar süreklilik göstermeli,
- Bölgenin en önemli ayırt edici özellikleri medya ve iletişim araçları yoluyla insanların zihinlerine yerleştirilmeli ve halkı bu doğrultuda bilinçlendirerek markalaşmaya katılması sağlanmalıdır.

4. ERZİNCAN'IN "MARKA KENT" OLMA POTANSİYELİ

Günümüzde ülkesel rekabet genel olarak devam etmekte ve hatta bölge, yöre ve kentlerin taşıdıkları farklı özellikler ve sahip oldukları potansiyeller nedeni ile esas yarış buralara kaymaktadır. Bununla birlikte bölge kavramı yalnızca fiziki sınırlarla belirtilmemekte, bir kentin fiziki sınırlarının yanında bu yerleşimler artık çevreleriyle birlikte ele alınmakta ve üretilen politika ve projeler bir bütünsellik içinde düşünülmelidir. Bu kapsamda söz konusu kentler buldukları bölgelerde bir cazibe merkezi haline gelerek (Çukurçayır ve Sağır, 2013:673) bölgeyi rekabet düzeyinde yukarılara çekmektedir.

Kentlerin markalaşması, merkezi yönetim, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, özel sektör ve halkın katılımını ve koordinasyonunu gerektiren bir süreçtir ve kentin bu süreçte; ekonomik, kültürel ve beşerî sermayesinin güçlenmesi ve kentin çekiciliğinin artırması söz konusudur (Ak ve Yetkin, 2013:691). Erzincan kentinde, il merkezinde yoğunlaşan idari ve yönetim sistemi, eğitim ve sağlık gibi kentsel sosyal altyapı alanları (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014:68) ile bu süreci yaşayan kentler kapsamında değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda TRA 1 Düzey 2 bölgesinin illerinden Erzincan, rekabet edilebilirlik açısından bölgenin marka olma yolunda önemli adımlar atan kenti konumundadır.

Öncelikle Erzincan'ın bölgeye rekabet avantajı kazandıracak olan özelliklerinin başında (Kahraman, 2015:76; Şiranlı, 2015:76; KUDAKA, 2022:86);

- Tarihsel açıdan temellerinin Hititlere dayanıyor olması ve bu kapsamda önemli işlevler üstlenmesi (Sakarya, 2011:24), önemli bir stratejik konuma sahip olması, Asya ile Avrupa'yı birleştiren yollar üzerine kurulu olması, bu vesileyle birçok büyük-küçük uygarlıklara ev sahipliği yapması, bölgede yer alan en eski ve büyük

kentlerden biri olması nedeniyle önemli miras ve zenginliği bünyesinde barındırması gelmektedir.

Şekil 2: Erzincan'ın Ulaşım Ağları (<https://erzincan.bel.tr/>,2022).

Bu sayılan avantajlar bölgeye stratejik bir avantaj kazandırmakta ve kentin rekabet dayanaklarını güçlendirmektedir.

- Ancak Erzincan birinci bölge deprem kuşağı üzerinde yer almakta ve 1939 depremi yaşanmasının ardından kent bugünkü yerinde yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca 1992 tarihinde büyük şiddette yaşanan depremin ardında kent büyük oranda kentleşmesini yeni tamamlayabilmiştir. Buna kentin yerel dinamiklerinin son zamanlarda yeni bir yapılanma içinde olması, beledi birçok faaliyete ev sahipliği yapması etken olarak gösterilebilir. Bu kapsamda değişimi, kentin modern yüzünde görmek de mümkündür. Bu durum yerel ve ulusal otoritelerin kentin markalaşma sürecinde etkin olduklarını göstermektedir.

- İktisadi açıdan bakıldığında Erzincan'daki mevcut coğrafi yapı, ildeki yerleşim karakteristiklerini de etkilemiş, ana ulaşım güzergâhında bulunan merkez ilçe, il genelinde hizmetler ve sanayi sektörü açısından ithalat ve ihracat gerçekleştiren kentin çekim merkezi olarak gelişmiştir. Yine kentte ait üzümlü ilçesi ise, il merkezine yakınlığı nedeniyle merkezin yükünü alabilecek kentsel kullanımları açısından gelişme göstermektedir. Merkez ve Refahiye ilçeleri ise, organize sanayi bölgesi ile ilin sanayi odakları olmuş ve ilin rekabet edilebilirliğine katkı sağlamışlardır.

- Dört tarafı dağlarla çevrili bölgede yer alan Erzincan, turizm potansiyeli yüksek olan iller arasında yer almakta ve doğa sporları açısından potansiyel sunmaktadır. İl özellikle de doğa ve kültür odaklı turizm potansiyellerine sahip olduğu için turizm ağırlıklı bir marka kimliği oluşturmaktadır. Kemah, Kemaliye ve Refahiye ilçeleri kent çevresindeki turizm potansiyeli ve olanakları ile Erzincan önemli bir turizm kenti olma yolunda ilerlemektedir. Ayrıca kent il merkezinde yer alan, Ilıca, Beytahtı, Girlevik Şelalesi, Aygır Gölü, Soğuk Sular, Otlubelik Gölü, Hıdırellez Gölü de ilin turizm potansiyeli sunan diğer önemli doğa ve mimarisi olan mekânları arasında yer almaktadır. Ayrıca Urartu medeniyetinin günümüze ulaşmış en sağlam kentlerinden biri olan Altıntepe de il sınırları içerisinde yer almakta ve ilin cazibesini artırmaktadır.

• Erzincan'ın sağlık açısından bölgenin önemli merkezlerinden biri olacağı öngörülmektedir. Sağlık kuruluşu olarak bir devlet hastanesi, eğitim ve araştırma hastanesi, sağlık ocakları ve özel hastaneler bulunmaktadır. Ayrıca bölge ve belge illeri kapsamında Erzincan'da sağlık kurumları açısından sağlık bakanlığı, üniversite, özel ve toplam sağlık kurumlarında 100.000 kişi başına düşen yatak sayısı ülke ortalaması üzerinde saptanmakta (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Planı, 2014:65; TÜİK, 2022) ve bu durum hızlı ve kolay ulaşımın getirisi olarak özellikle orta vadede sağlık alanındaki gelişmeler kentin diğer potansiyeli (Çukurçayır ve Sağır, 2013:668) olarak görülmektedir.

• Erzincan kentinin kimliğini oluşturmasında tarım ve hayvancılık sektörü büyük ölçüde etkili olmaktadır. Özellikle de kentin Üzümlü, Çayırli ve Otlukbeli ilçelerinin organize sanayi, hayvancılık ve arıcılık tesislerinin yer alacağı merkezler olarak gelişmekte olduğu ve kent önemli üstünlük sağlayacağı öngörülmektedir.

Ayrıca Türkiye geneli yapılan ve her yıl güncellenen ve kentlerin karnesi olarak değerlendirilen Rekabetçilik Endeksi verilerine göre Erzincan'ın yıllar itibariyle kat etmiş olduğu ilerleme ya da gerilemeyi de ortaya koymak mümkündür. Yıllar itibariyle; 2007- 2008 yıllarını kapsayan dönemde iller arası beşerî sermaye ve yaşam kalitesi alt endeksi kapsamında 43. sırada, 2008- 2009 yıllarını kapsayan dönemde 45. sırada, 2009- 2010 yıllarını kapsayan dönemde ise 42. sırada olduğu belirtilmektedir. Erzincan'ın değerlerinde düşüş olduğu gözlemlenmektedir.

Yıllar itibariyle iller arası Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi verilerine göre Erzincan'ın; 2007- 2008 yılını kapsayan dönemde 69. sırada, 2008-2009 yılını kapsayan dönemde 66. sırada, 2009- 2010 yılını kapsayan dönemde ise 69. sırada olduğu belirtilmektedir (URAK, 2010:36). Bu kategoride Erzincan'ın iller kapsamında gerilerde olması dikkat çekicidir.

Yine İller arası Rekabetçilik Endeksinin 2018 yılında yayınladığı bir rapora göre İllerin Yıllara Göre Yaşanabilirlik Alt Endeks Sıralaması kategorisinde Erzincan'ın 2012- 2013 yılını kapsayan dönemde 45. sırada, 2013- 2014 yılını kapsayan dönemde 44. sırada, 2014- 2015 yılını kapsayan dönemde 48. sırada, 2015- 2016 yılını kapsayan dönemde 49. sırada ve 2016- 2017 yılını kapsayan dönemde ise 51. sırada olduğu görülür (URAK, 2018:58). Bu durum Erzincan kentinin yaşanabilirlik alt endeks ve yaşanabilirlik noktasında tercih edilme sıralamasında gerilerde olduğunu göstermektedir.

Bunlara ek olarak Erzincan kenti turizm potansiyeli, coğrafi konumu ve bölge bazında sahip olduğu yukarıda sayılan dinamikleri yansıtmada yetersiz kalmakta özellikle kültürel faaliyetler il genelinde oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Bunu CNBC tarafından 2009 yılında yapılan Kentlerin Yaşanabilirliği Endeksinde görmek mümkündür. Türkiye geneli yapılan çalışmaya göre 2009 yılında Erzincan kentlerin yaşanabilirliği endeksinde 48. sırada yer aldığı görülmektedir. Benzer bir şekilde ilerleme kat edilebilecek bir ekonomiye sahip olmasına rağmen rekabet endeksinde ise 55. sırada yer almaktadır (CNBC-e Business, emlakkulisi.com). Bu göstergeler Erzincan

kentinin sahip olduğu yukarıda bahsedilen özelliklerini marka olma yolunda tam olarak uygulayamadığını ortaya koymaktadır.

Yine Erzincan ile ilgili yapılan araştırmalara göre kente dair belirlenen sorun alanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Çukurçayır ve Sağır, 2013:667; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014:68; Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Planı, 2014- 2023:124):

- Öncelikle kentin bölgesel kalkınmasının sürekliliği için bölgenin cazibesinin artırılmasına paralel olarak bölgesel kalkınmanın sürekliliğinin sağlanması temel ve ilk koşuldur. Bunun sağlanabilmesi için bölgenin ve bölgeye ait mal ve hizmetlerin ulusal ve uluslararası boyutta bilinirliğinin ve o mal veya hizmete erişilebilirliğinin sağlanması gerekmektedir, yerli ve yabancı yatırımın o bölgeye çekilmesi ve turizm potansiyeli yüksek olan bölgenin bunu en iyi şekilde uygulamaya geçirmesi gerekmektedir.

- Kente yabancı sermayeyi çekecek ve bölgenin marka olması yolunda gerekli olan girişimcilik kültürünün henüz Erzincan'da yeterli düzeyde olmadığı, Türkiye geneli yapılan bir araştırmaya göre iller kapsamında 48. sırada yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda kent kapsamında firmalara, şirketlere, çalışan personele ve halkın bunlara katılımı noktasında örgün ve yaygın bir eğitim verilmesi yoluna gidilmelidir.

- Erzincan son 6 yıllık dönem bazında değerlendirildiği zaman bölgenin en çok göç veren kenti konumundadır. Bu durum kentin sahip olduğu değerlerin tam olarak kullanılmadığının göstergesi kanıt olmakta göçün yönü ise daha çok markalaşmış kentlere olduğu görülmektedir. Bu kapsamda sahip olduğu değerleri uygulamaya koyması ve bu doğrultuda kente dair vizyon ve misyonunu geliştirmesi şarttır.

5. SONUÇ

Teoride ve çeşitli verilerle de ifade edildiği üzere kentlerin "marka kent" olmak istemelerindeki esas neden ekonomik temellidir. Kentlerin sahip oldukları kültürel mirasları, mimari ve estetik değerleri, yer üstü ve yer altı zenginlikleri, sahip oldukları turizm faaliyetleri, coğrafi konumlarının dünya eksenindeki değeri birer araç olarak kullanarak kenti marka yolunda öne çıkarabilmekte ve bu durum kentleri, kentler arası ve hatta ülkeler arası rekabet edebilirliğini sağlamaktadır. Yani küreselleşen dünyada kentler sahip oldukları yerel düzeydeki farklılıklarıyla bu rekabet ortamında söz sahibi olabileceklerdir. Böylelikle kentler de ekonomik güçlerine güç katmaktadırlar.

TRA1 Düzey 2 Bölgesi kentlerinden Erzincan kenti bu doğrultuda marka olabilecek kentlerimizdendir. Rekabet edebilir bir potansiyele sahip olan TRA1 Düzey 2 bölgesinin gelişime ve değişime en açık kenti konumunda olan Erzincan, sahip olduğu iklim ve coğrafi koşullarla büyük bir potansiyeli bünyesinde barındırdığı, ulaşım koşullarının elverişliliği, büyük kentlerle olan bağlantı noktalarına yakınlığı, ticari açıdan bazı avantajlara sahip olması, kentin gelişimi ve markalaşması yönündeki temel argümanların yeterli olduğunu göstermiştir. Kentin yerel dinamiklerinin son zamanlarda yeni bir yapılanma içinde olması, beledi birçok faaliyete ev sahipliği yapması, değişimi, kentin modern yüzüne yansması da bu yolda önemli adımlar attığının göstergesi olmuştur. Yine bölgesel kalkınma örgütleri ve yerel kuruluşların

Araştırma Makalesi

DOI: 10.47147/ksuiibf.1201173

Makale Geliş- Kabul Tarihi: 08.11.2022- 27.12.2022

çalışmaları, Erzincan'ın bölgede cazibe merkezi haline gelmesi konusundaki gelişimini hızlandırmıştır. Bu yönüyle Erzincan kenti bölgenin gelişme noktasında potansiyelini artıran bir kent durumundadır. Ancak ekonomik, sosyo-kültürel pek çok neden kentin sahip olduğu potansiyeli yeterince ortaya koyamamasına neden olmuş, bu sorunların başında da ulusal ve uluslararası tanıtımının yeterli yapılamaması, halktan tam olarak bu konuda destek sağlanamaması, turizm gibi kentin markalaşmasını sağlayacak potansiyellerin tam olarak farkına varılamaması, yoğun olarak göç olaylarının yaşanması bunlar arasında sayılabilmektedir.

Sonuç olarak çalışmada, Erzincan'ın markalaşması kapsamında yapılan araştırmalar doğrultusunda Erzincan'ın marka kent olması ve rekabet edilebilirliğinin sağlanması için mevcut sorunlarını çözmesinin şart olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda halkın desteğini sağlamak, halk tarafından benimsenmek ve ortak hareket edebilmek, sosyal politikalara hız kazandırmak, kentin sahip olduğu değerleri ön plana çıkararak cazibesini artırmak büyük önem arz etmektedir. Böylelikle kentin, geleceğin marka kentleri arasında yer alacağı ve ekonomik rekabette söz sahibi olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ak, Duygu ve Yetkin, Hayal (2013), “**Kentlerin Markalaşması: İzmir Bir Marka Kent Mi?**”, **Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar**, ss. 688-700.
- Aladağ, Ömer Faruk, “**Kent Pazarlaması ve Marka Kentlerin Geliştirilmesinde Başarıyı Etkileyen Faktörler**”, Alıntı: <http://www.fka.gov.tr>, 10.07.2016.
- Albayrak, Ayşe Nur ve Erkut, Gülden (2010), “**Türkiye’de Bölgesel Rekabet Gücü**”. *Megaronjournal*, Cilt: 5, Sayı: 3, ss. 137-148.
- Arda, Mehmet (2009), **Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi**, EDAM ve Deloitte Ortak Yayını.
- Avcılar, Mutlu Yüksel ve Kara, Ergün (2015), “**Şehir Markası Kavramı ve Marka Şehir Yaratma Stratejilerine Yönelik Literatür İncelemesi**”, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 34, ss. 76-94.
- Çukurçayır, Mehmet Akif ve Sağır, Hayriye (2013), “**Bölgesel Çekim Merkezi Olarak Konya’nın Sosyo-Ekonomik Göstergelerinin Değerlendirilmesi**”, *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar*, ss. 665-678.
- Erzincan Belediyesi, Alıntı: <https://erzincan.bel.tr/>, 03.11.2022.
- Fırat Kalkınma Ajansı, <https://fka.gov.tr/>, 02.11.2022.
- Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi, 2013, https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/2013_gyue.pdf, 08.07.2016.
- Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi, 2021, <https://www.tubitak.gov.tr/tr/icerik-2021-girisimci-ve-yenilikci-universite-endeksi>, 03.11.2022.
- <http://emlakkulisi.com/turkiyenin-en-yasinilir-kenti-ankara/46116>, 10.07.2022.
- <http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2009/05-06/5.pdf>, 10.07.2022.
- <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/hesaplananKentArastirmasiSorgula.do>, 10.07.2022.
- İmre, Ahmet N. (1993), “**Rekabet Edebilirlik ve Yönetim Stratejisi Üzerine**”, *Yönetim Dergisi*, 16, ss. 9-12.
- Kahraman, Emrah (2015), **Yerel Yönetim Harcamalarında Etkinlik ve Verimlilik: Erzincan İli Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Erzincan.
- Kaypak, Şafak (2013), “**Yerel Kalkınmada Yeni Bir Anlayış: Kentlerin Markalaşması (Hatay Marka Kent Örneği)**”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, ss. 202-221.
- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (2015), **Erzincan Sosyal Yapı Analizi**, <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/a74f4-sosyal-yapi-analizi-erzincan.pdf>, 10.02.2022.
- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Planı, (2014-2023), **Mevcut Durum Analizi (2014-2023)**. **Türkiye:** KUDAKA, https://kudaka.ka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/kudaka_bolge_plani_2014_2023.pdf, 10.02.2022.
- Özdemir, Şuayip ve Karaca, Yusuf (2009), “**Kent Markası ve Marka İmajının Ölçümü: Afyonkarahisar Kenti İmajı Üzerine Bir Araştırma**”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2, ss. 113-134.

Araştırma Makalesi
DOI: 10.47147/ksuiibf.1201173
Makale Geliş- Kabul Tarihi: 08.11.2022- 27.12.2022

- Sakarya, A. (2011), **TRA1 (Erzurum-Erzincan- Bayburt) Bölgesi Mekânsal Stratejik Plan Çalışması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Şiranlı, Yusuf Turan (2015), **Kentsel Yerleşim Alanlarında Fiziki Planlama Memnuniyetinin Araştırılması: Erzincan Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2014), **Erzurum-Erzincan-Bayburt Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı: Türkiye: T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü**.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), İl Göstergeleri: **Seçilmiş Göstergelerle Erzincan**, Alıntı: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/ERZINCAN.pdf>, 12.06.2022.
- Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK), (2010), **İller Arası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010**, Alıntı: http://www.mirket.net/urak/wp-content/uploads/2014/04/URAK_IllerarasiRekabetcilikendeksi2009-2010.pdf, 10.07.2016.
- Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK), (2018), **İller Arası Rekabetçilik Endeksi-2018**, http://www.urak.org/wp-content/uploads/2019/05/URAK_%C4%B0RE_2018-2.pdf, 02.11.2022.
- Vural, Beste Burcu (2010), **Şehir Markası Yaratma Süreci ve Edirne Şehir Markası İçin Bir Model Önerisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Yaşar, Berat Ersan (2013), **Kent ve Bölge Markalaşması**, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı: KUDAKA.
- Yılmaz, Ali Sırrı ve Yücel, Nurcan (2016), **“Yerel Kalkınmada Yeni Bir Anlayış: Kentlerin Markalaşması”**, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 1, ss. 61-78.

KÜRESEL GÖÇ KRİZLERİ VE ULUSLARARASI GÖÇLERİN GELECEĞİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Muzaffer BİMAY

Doç. Dr., Batman Üniversitesi, SBMYO
ORCID: 0000-0002-6742-2852

Öz

Küreselleşen dünyada gelir dağılımı adaletsizliği, iklim değişikliklerinden kaynaklanan çevresel sorunlar, uluslararası enerji kaynaklarının paylaşım mücadelesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan savaş ve çatışmalar uluslararası göçleri arttırmış ve büyük ölçüde şekillendirmiştir. Bu durumun, bugün olduğu gibi gelecekte de yeni göç krizlerine neden olacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle yapılan bu çalışmanın amacı, toplumsal değişimin en önemli katalizörü olan uluslararası göçün önümüzdeki yıllarda nasıl bir sürece evrileceğini ve hangi göç krizlerine sebep olacağını tartışmaya açmaktır. Bu tartışma çoğunlukla üç göç türü üzerinden gerçekleştirilen krizlere odaklanmıştır. Bunlar; küreselleşmeyle birlikte teknolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak yapılan/yapılacak gönüllü göçler, savaş, iç çatışmalar gibi nedenlerle yapılan/yapılacak zorunlu kitlesel göçler ve küresel ısınma kaynaklı iklim değişikliğinin neden olduğu/olacağı iklim göçleridir. Bu bağlamda yapılan çalışma, literatür tarama yöntemi kullanılarak bir derleme çalışması olarak hazırlanmıştır. Çalışma da, modern öncesi ve sonrası göç krizlerine ilişkin arka plan incelenmiş ve daha sonra muhtemel göç krizleri ve bu krizlere yönelik önlemler irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Uluslararası Göç, Küreselleşme, Göç Krizleri.

GLOBAL MIGRATION CRISES AND AN ASSESSMENT ON THE FUTURE OF INTERNATIONAL MIGRATIONS

Abstract

In the globalizing world, the inequality of income distribution, environmental problems caused by climate changes, the struggle for the sharing of international energy resources and the resulting wars and conflicts have increased and shaped international migration to a large extent. It is thought that this situation will cause new migration crises in the future as it is today. From this point of view, the aim of this study is to discuss how international migration, which is the most important catalyst of social change, will evolve in the coming years and which migration crises it will cause. This discussion has mostly focused on crises that occur over three types of migration. These; Voluntary migrations due to technological and economic developments with globalization, forced mass migrations due to reasons such as war and internal conflicts, and climate migrations caused/will be caused by climate change caused by global warming. In this context, the study was prepared at the theoretical level with the literature

review method. In the study, the background of pre- and post-modern migration crises was examined, and then possible migration crises and measures for these crises were examined.

Keywords: Migration, International Migration, Globalization, Migration Crises

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun yeryüzünde var olmasından beri süregelen göçler, tarih boyunca çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. Tarihsel olarak göçler, bazen daha iyi fırsat ve imkanlar elde etmek amacıyla gönüllü; bazen de iç çatışma, savaş, dinsel ve diğer şiddet olayları, kıtlık, doğal afet, iklim değişiklikleri gibi tehlikeler nedeniyle zorunlu olarak gerçekleşmiştir (Bimay, 2021; Bodvarsson ve Van der Berg, 2009; Faist, 2003; İçduygu ve Sirkeci, 1999; Kaypak ve Bimay, 2016; Tekeli ve Erder,1978). Ancak 21. yüzyılın başlarından itibaren neo-liberal politikaların yol açtığı adaletsiz gelir dağılımı, ekonomik krizler, iklim değişikliklerinden kaynaklanan çevresel sorunlar, uluslararası enerji kaynaklarının paylaşım mücadelesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan savaş endüstrisinin derinleştirdiği çatışmalar gibi nedenlerle göçler yeni bir sürece evrilmiştir. Özellikle küreselleşme ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak göç hareketleri sürekli artmış ve düzensiz bir şekilde gerçekleşmiştir (Aleshkovski, 2017; Mills, 2009). Böylece uluslararası göçler, daha önceki dönemlerden farklılaşarak kapsama alanı oldukça genişlemiş ve çok katmanlı, hızlı, yoğun ve geçişkenli bir nitelik kazanarak düzensiz bir şekilde mekânlara yönelmiştir (Castles ve Miller, 2008: 7). Göçlere ilişkin ortaya çıkan bu durum, göç krizlerini derinleştirmiş ve giderek daha karmaşık bir hale sokmuştur.

Bugün dünyada her otuz kişiden biri göçmen olarak yaşamını sürdürmektedir. Küresel tahminlere göre 2020’de dünyada yaklaşık 281 milyon uluslararası göçmen olduğu ve bunun da küresel nüfusun yüzde 3,6’sına denk geldiği belirtilmektedir (UNHCR, 2021). Bu rakam, 2019 yılının sonlarında ortaya çıkan Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) nedeniyle yapılan seyahat kısıtlamalarına rağmen yarım asır öncesinden üç kat daha fazladır. Bu denli artan göçlerin toplumlar üzerinde etkileri gittikçe derinleşmekte ve toplumların kültürel, sosyal ve etnik yapısının değişmesine yol açmaktadır (Karpat, 2013:10). Devletler, bu türden göç hareketleri ve bunların doğurduğu sorunlar nedeniyle yönetim zafiyetleri yaşamakta ve göçmenlerin sömürülmesi, yabancılaştırılması ve ayrımcılığa maruz kalmaları nedeniyle entegrasyondan kaynaklı göç krizleri yaşamaktadırlar (Bulut ve Bimay, 2021:438). Bu krizler nedeniyle göçler, sadece kaynak ya da gidilen ülkelerin sorunu olmaktan çıkmakta, tüm dünyayı etkileyen bir olguya dönüşmektedir.

Yukarıda ifade edilen küresel sorun alanları nedeniyle gelecekte de uluslararası göçlerin artarak devam edeceği düşünülmektedir. Özellikle Irak, Suriye, İran, Afganistan ve Ukrayna’dan Dünyanın kuzey ve güney bölgelerine doğru düzensiz olarak yapılan göçler ve bunların yarattığı krizler bu durumu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Benzer şekilde iklim değişiklikleri nedeniyle son dönemlerde ortaya çıkan “iklim göçleri” yeni göç krizlerinin habercisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçlerin geleceğinin tam olarak nereye evrileceğine ilişkin kesin bir önerme ortaya koymak bugün için imkânsız görünse de, göçün tarihsel arka planı ve günümüz göç krizlerinden hareket ederek göçlerin geleceğine ilişkin bazı saptamalarda bulunulabilir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmanın amacı,

önümüzdeki yıllarda küresel göçün nasıl bir sürece evrileceğini mevcut göçler üzerinden tartışmaya açmaktadır. Çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Göçün tarihsel arka planından yola çıkarak önümüzdeki dönemlerde küreselleşmenin göçler üzerindeki etkileri neler olacaktır?
- Sürekli artan göçlerin önümüzdeki dönemlerde yöneleceği bölgeler ve yaratacağı göç krizleri nelerdir?

Göçe ilişkin yerli ve yabancı yazındaki çalışmaların çoğu, özellikle savaş ve çatışma nedeniyle yapılan göçlerin günümüzdeki entegrasyon sorunlarına ilişkin araştırma ve derlemelerden oluşmaktadır (Akdeniz, 2014; Aktaş, 2018; Apak, 2014; Aslan ve Güngör, 2019; Bimay, 2020; Bulut, Kayagil ve Karpuz, 2016; Çetin, 2016; Duğan ve Gürbüz, 2018; Duman, 2019; Joppke, 2012; Karasu, 2016; Kirişçi ve Karaca, 2015; Kymlicka, 2012; Philips, 2012; Süleymanov, 2016). Dolayısıyla göçlerin geleceğine ilişkin araştırma ve derlemelerin yetersiz olması bu çalışmanın yapılmasında etkili olmuştur. Çalışma üç başlık üzerine kurgulanmıştır. İlk bölümde göç olgusunun tarihsel arka planına değinilmiştir. İkinci bölümde göçün küreselleşmesi ve ortaya çıkan göç krizleri açıklanmıştır. Son bölümde ise küresel göç artışlarının geleceği üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak bu çalışmada, göç olgusunun günümüzde olduğu gibi gelecekte de hayatımızın içinde yer alacağı ifade edilmiş ve buradan yola çıkarak uluslararası aktörlerin belirleyeceği siyasi yol haritasına ihtiyaç olduğu ve bu yol haritasına devletlerin kayıtsız ve koşulsuz olarak uyması gerektiği belirtilmiştir.

2. GÖÇ OLGUSUNUN TARİHSEL ARKA PLANI

İnsanlık tarihinden 18. yüzyıla kadar kaynakların tükenişi, iklimin değişimi, salgın hastalıklar ve savaş gibi nedenlerden dolayı insanlar sürekli olarak mekân değiştirmek zorunda kalmışlardır. 19. yüzyıldan itibaren Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı Yeni Dünya Düzeni ile birlikte sömürgecilik ve kapitalizmin doğurduğu modern hayat ve 20. yüzyılda ortaya çıkan savaşlar, küreselleşme ve teknolojiadaki gelişmeler göçün miktarını arttırmakla kalmamış, aynı zamanda uluslararası göçün önemini, hacmini ve etkilerini de arttırmıştır (Castles ve Miller, 2008:7). Dolayısıyla Sanayi Devrimi, Soğuk Savaş dönemi ve küreselleşme sürecini de içinde barındıran modern hayatın etkisiyle göç süreci iki farklı dönemde incelenmiştir. Modern dönem öncesi ve modern dönem göçleri şeklinde açıklanan göç süreci (Bimay, 2019:1136), göçlerin niteliğinin ortaya çıkarılması açısından da önemlidir.

2.1. Modern Dönem Öncesi Göçler

Bilim adamlarının arkeolojik, filolojik ve yazılı metinleri dikkate aldığı modern dönem öncesi göç hareketleri, M.Ö. 1,5 milyon ile 5000 yılları arasında Homo erectus ve Homo sapiens'in ilk insan yerleşimlerinin olduğu Doğu Afrika'dan çıkıp diğer kıtalara yayılmasıyla ortaya çıkmıştır (Koser, 2007:1). M.Ö. 3500-3000 yıllarında, uygun iklim şartları, verimli topraklar, örgütlü sosyal yaşamın getirdiği sulu tarım ve kentsel yaşam alanlardaki gelişmeler nedeniyle özellikle Mezopotamya bölgesine zorunlu göç hareketleri yaşanmıştır. Benzer şekilde bu bölgeye Sümerler, Akadlılar, Aramiler ve Sami göçleri de gerçekleşmiş ve bu göçler, Mezopotamya'nın temel topluluklarını ortaya çıkartmıştır (Kınal, 1983:283). Bu süreç, aynı zamanda dönemin ticaret ve planlı kent merkezlerini içinde barındıran imparatorluk düşüncesini de geliştirmiştir (Koroğlu, 2006:12-14).

Tarihte bilinen en büyük kitlesel göçler, batıya yapılan “Kavimler Göçü” ile ortaya çıkmıştır. İki dönemde ortaya çıkan bu göçler sonucunda üç kitada önemli toplumsal değişimler meydana gelmiştir. İlk dönem, M.S. 375 yılında Hunların, Çinlilerin egemenliğinden kurtulmak için Gotların ve Ön Slavlar'ın yaşadıkları Karadeniz'in kuzeyin girmesiyle başlamıştır. Bugünkü Avrupa devletlerinin temelini atıldığı bu göçler sonucunda çoğunluğu Cermen olan ve bölgede yaşayan Vizigotlar, Ostrogotlar, Gepitler ve Vandalların batıya yönelmesine neden olmuştur (Bury, 1928). İkinci dönem kavimler göçü ise 8. yüzyılda İspanya'nın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesinden sonra Kuzey Afrika ve Arap Yarımadasından bugünkü Avrupa'ya Müslüman göçleri yaşanmış, ancak 15. yüzyıldaki Haçlı Seferleri sonucu Avrupa'nın belli bölgelerinin Müslümanlardan alınması ile Müslüman ve Yahudilerin tersine göçleri gerçekleşmiştir (Karpas, 2013:72). 15. yüzyıldan sonra Avrupalılar, uzun yıllar boyunca Amerika kıtasında yaşayan ve “Kızılderili” olarak bilinen halkı göçe zorlamış ve Aztek, Maya ve İnka gibi medeniyetlerin yok edilmesine neden olmuştur (Karpas, 2013:9). Genel olarak modern öncesi göçlere bakıldığında yapılan göçlerin gerçek anlamda bir yerleşme için yapılmadığı, daha çok savaş vb. nedenlerle bulunduğu yeri terk etmek zorunda kalan kitlesel göçler olarak gerçekleştiği görülmektedir.

2.2. Modern Dönem Göçleri

Modern dönemde göçler, genellikle nedenleri ve niteliği açısından modern öncesi göçlerden ayrılmaktadır. Bu göçler, genel olarak Sanayi Devrimi, dünya savaşları, Soğuk Savaş dönemi, Küreselleşme ve vekalet savaşları dönemindeki sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmelerle ilişkili gerçekleşmiştir. Modern göçler, Wimmer ve Schiller (2003:586-594; 2022:312-316) bu bağlamda yaptığı “1870–1918”, “1919–45”, “1946–89” ve “1990'dan günümüze” şeklindeki dönemsel sınıflandırılması dikkate alınarak açıklanmıştır.

İlk dönem (1870-1918), Birinci Dünya Savaşına kadar devam eden ekonomik kriz ve durgunlukların yanı sıra ulusal çıkar, milliyetçilik ve sömürgeciliğin yaygınlaştığı, ulus-devlet inşası fikrinin artarak geliştiği, emek talebinin yaşandığı yıllardır. Bu dönem göçlerinin oluşmasında Sanayi Devrimine ilişkin düşünce kalıpları ve sosyal, ekonomik düzenlemeler etkili olmuştur (Massey vd. 1998:3). Belli ülkelerde göçü teşvik edici politikalar uygulanmış ve göç akımları önündeki engeller kaldırılmıştır. Bu dönemdeki göç yönelimleri, sermaye birikiminin sanayileşmeye bağlı olarak çoğunlukla Avrupa dışındaki bölgelerden Batı Avrupa'ya, Amerika'ya ve bir dereceye kadar Avustralya'ya doğru gerçekleşmiştir. Özellikle Amerika'da, 1861-1920 yılları arasında oluşan ulus inşası ve ekonomik gelişmeler nedeniyle, yaklaşık 12 milyon insanın Afrika'dan Amerika'ya göç etmeye zorlandığı belirtilmiştir (Koser, 2007:2). Yine bu dönemde Batı Avrupa'da, özellikle İngiltere, Almanya, Polonya, İtalya, İrlanda, Fransa ve benzeri ülkelerde sanayileşme, çok uluslu devlet ve onun yarattığı sömürge politikaları nedeniyle ihtiyaç duyulan emeğin göçler yoluyla karşılanması yoluna gidildiği ve 18 milyondan fazla insanın göçe zorlandığı ifade edilmiştir (Castells, 1997:273).

1919-45 yılları arasında geçen ikinci dönem, çağdaş göç kavramının geliştiği ve metodolojik milliyetçiliğin yükseldiği ve yeni göçlerin ortaya çıktığı bir sürece denk gelmektedir. Ulus-ötesi göçlerin yaygınlaşmasıyla birlikte sınırların

güvenliği için göçün denetlenmesi, sınırlanması ve kontrol edilmesi gündeme gelmiştir. Bu durum, planlı bir süreç yerine kültürleşme ve asimilasyon etme süreçleriyle yoğunlaşmış ve göçmenlerin serbest dolaşım hakları kısıtlanmıştır. Göçmenler artık sadece bir güvenlik riski olarak değil, aynı zamanda ülkeyi yok eden bir unsur olarak görülmeye başlanmış ve süregelen ulus inşası projesine büyük bir meydan okuma haline gelmiştir. Bu durum ile birlikte sınır denetimleri ve göçmenlerin asimile edilme uygulamaları yaygınlaşmış, sınır ötesinden gelen göçmen akışları sınırlandırılmış ve etnik soykırımların artmasına neden olmuştur (Wimmer ve Schiller, 2002:312-316). Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı ile birlikte milyonlarca insanın göç etmesi bu kapsamda değerlendirilmiştir (Giddens, 2010:522).

Soğuk Savaş döneminde Avrupa'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile rekabeti, sosyal demokrat ideolojilerin sosyal refah kapitalizmi geliştirmesini teşvik etmiştir. Bu dönemde sanayileşen ülkelerdeki iş gücü talebi işçi göçüne neden olmuştur. Nitekim II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Avrupa'da gelişmiş sanayileşmenin doğurduğu canlı sermayeyi dolaşıma koyabilmek için nitelikli ve niteliksiz iş gücü ihtiyacı, başta Türkiye olmak üzere birçok Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkesinden talep edilmiş ve ardından yoğun bir emek göçü yaşanmıştır (Castles ve Miller, 2008:7). 1970'lerde meydana gelen petrol krizi, borç krizleri, sanayi istihdamında azalma, Ortadoğu, Afrika, Orta Asya, Doğu'daki karışıklıklar, etnik ve iç savaşlar nedeniyle düzenli emek göçü azalmış, bunun yerine savaştan kaçanların yasa dışı göç, sığınmacı ve mülteci¹ şeklinde Sahra altı ve Kuzey Afrika, Güneydoğu ve Orta Asya ve Doğu Avrupa'dan Avrupa Birliği ülkelerine doğru yeni göç hareketleri olarak gerçekleşmiştir (Brewer ve Yüksek, 2006:7-8). Bu dönemde "ulus-devlet", "devlet sınırları", "milliyet" ve "çok kültürlülük" kavramları ön plana çıkmış ve daha planlı işçi göçleri teşvik edilmiştir (İçduygu vd., 2014:50).

1980'lerden itibaren küreselleşme ile birlikte uluslararası bütünleşmenin hızlandığı, çeşitlendiği ve yoğunlaştığı yıllardır (Giddens ve Sutton, 2014). Özellikle Afrika, Latin Amerika, Avrupa ve Orta Asya'nın birçok bölgesinde yıkım ve parçalanmalar nedeniyle daha yoğun bir göç süreci yaşanmış ve eski döneme göre belirsiz bir durum ortaya çıkmıştır (İçduygu ve Biehl, 2012:9). Göçün önemi ve hacminin arttığı bu dönemde Güney Avrupa (İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İtalya), Asya ve Afrika'dan göç edenler için bir transit güzergâh haline gelmiştir. Çok karmaşık ve bir o kadar belirsizlik taşıyan bu durum karşısında göç yönetimi ve göçe ilişkin bilgi akışı yetersiz kalmıştır (Crisp, 1999:2). Bu durum, "göç

¹ 28 Temmuz 1951 yılında imzalanan ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler (BM) Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinde mülteci, "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs" olarak tanımlanmaktadır. Böylece mülteciler, uluslararası hukukta özel olarak tanımlanmakta ve korunmaktadırlar. "Sığınmacı" ise mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler olarak tanımlanmaktadır. Ülkeler, sığınmacı statüsü tanıyıp tanınamakta serbesttirler. Dolayısıyla sığınmacı ve mülteci arasındaki temel fark, uluslararası korumadan yararlanıp yararlanmamasına göre ortaya çıkmaktadır (Bimay, 2020:11-14).

karşıtlığı” ve “kısıtlayıcı uygulamaları” beraberinde getirmiştir (Ateş ve Yavuz, 2017:1288).

2001 yılında yaşanan “11 Eylül” saldırısının ardından gruplar üzerinden dünyada başlayan vekalet savaşları, 2011 yılında Suriye’de yaşanan iç çatışmalardan kaynaklı 7 milyondan fazla insanın kitlesel göçüne neden olmuştur (UNHCR, 2022). Benzer şekilde Rusya-Ukrayna Savaşı ile birlikte 2022 yılının ilk aylarında 7 milyon 707 bin kişi sığınmacı veya mülteci olarak sınırdaki ülkelere göç etmiş ve 5 milyondan fazla kişi ise savaş nedeniyle mahsur kalmıştır (IOM, 2022). Bu yeni dönemde Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi ulus üstü örgütler aracılığıyla yönetilen göç süreçleri gittikçe daha karmaşık bir hale gelmiştir.

Modern dönemde Türkiye’ye yapılan göçler, Osmanlının son dönemlerinden itibaren yoğunlaşmaktadır. Başlangıçta Batı ülkelerinden Osmanlı’ya Yahudi ve diğer unsurların sığınma girişimleri, ardından kaybedilen topraklardan başta Kafkaslardan olmak üzere Osmanlıya binlerce Müslüman ve Hristiyan göçü gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren Almanya’dan ve başta Yunanistan olmak üzere Balkanlardan yaklaşık 1 milyon 185 bin; 1988-2000 yılları arasında ise Bulgaristan, Bosna, Kosova ve Irak’tan yaklaşık 900 bin ve son olarak 2011 yılından itibaren Suriye, Irak, Afganistan ve Ukrayna’daki çatışmalardan kaçan 5 milyondan fazla sığınmacı ve mülteci Türkiye’ye göç etmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022). Coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle Türkiye, gelecekte de bu türden göçlerin transit ve uğrak yeri haline gelmesi beklenmektedir.

3. KÜRESEL GÖÇ KRİZLERİ

İnsanlık tarihi kadar geçmişi olan göç olgusu, son dönemlerde yaşanan olaylar nedeniyle yeni bir boyut kazanmıştır. Dünyada yaşanan ekonomik gelişmeler, siyasal mücadeleler ve çatışmalar nedeniyle göçler, hızlanarak, farklılaşarak, küreselleşerek, kadınsallaşarak, siyasallaşarak ve hacim olarak büyüyerek yeni form ve şekillerde karşımıza çıkmıştır (Castles ve Miller, 2008:14). Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sovyet bloğunun yıkılması ile yaşanan Soğuk Savaşın ardından göçler yapısal bir değişime uğramıştır. Küreselleşme ile gerçekleşen bu değişim ve dönüşümden uluslararası göçler nitelik ve nicelik olarak etkilenmiş ve ülkeler, göç krizleriyle karşı karşıya kalmıştır.

3.1. Göçün Küreselleşmesi ve Uluslararası Göçlerin Farklılaşması

Günümüzde toplumlar üzerinde güçlü bir şekilde etki yaratan ve önemli değişim ve dönüşümlere neden olan olgu küreselleşme veya diğer adıyla globalleşmedir. Küreselleşme, dünya üzerinde dolaşıma sokulan kültürlerin, düşüncelerin ve ürünlerin uluslararası bütünleşme sürecidir. Küreselleşme ile evrensel bir köye dönüşen dünyada zaman ve mesafe açısından daralma olmakta (Yılmaz ve Horzum, 2005:105), sosyal ilişkiler yoğunlaşmakta, sınırların geçişkenlikleri artmakta ve mekânsal olarak birbirlerinden çok uzak olan bölgeler birbirinden etkilenmektedir (Kartal, 2007:254). Bu etkilenme bir taraftan ekonomik ve kültürel bütünleşmeyi sağlarken diğer taraftan bu türden alanlarda ayrışmayı da beraberinde getirmekte ve toplumsal değişime neden olmaktadır.

Geçmiş Batı kapitalizminin başlangıcı olan 1492'li yıllara dayanan küreselleşmenin politik ve ekonomik olarak birçok disiplin alanını etkilemesi 20. yüzyılda olmuştur (Harvey, 2015:260). Bu dönemde toplumsal değişme içerisinde küreselleşmenin neden olduğu en büyük olaylardan biri de uluslararası göçlerdir. Küreselleşmeyle birlikte uluslararası göçler, 1980'lerden itibaren önemli ivme kazanmış ve göç hareketlerinde hızlanma, yoğunlaşma ve çeşitlilik yaşanmıştır (Castles ve Miller, 2008:7). Bu süreçte göç, daha dinamik, karmaşık ve çok boyutlu bir olgu haline gelmiştir. Göç, eskiden bir noktadan bir noktaya tek yönlü bir hareketlilik olarak varsayılırken, küreselleşme ile birlikte çok yönlü bağlantıları olan ve kamusal kimlikleri birden fazla devletle ilişkili çok yönlü ve ulus aşırı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır (Aksoy, 2007:427).

Uluslararası ağsal etkileşimler sayesinde göçün küreselleşmesi üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, küresel ekonominin daha entegre bir şekilde büyümesidir. Bu durum devletlerin, dünyadaki piyasa entegrasyonunun arz ve talep etkileri karşısında sürekli tetikte olmalarını sağlamaktadır. İkincisi, bireylerin başka yerlerdeki fırsatları öğrenmelerini ve düşük maliyetle birçok fırsattan yararlanmasını sağlayan kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerdir. Üçüncü olarak zayıf, bölünmüş, iç çatışma içinde olan ve çoğunlukla otokratik yapılara sahip ulus devletlerde yaşanan güvenlik, kimlik, aidiyet sorunları ve kaçışlardır (Cohen, 1997).

Küreselleşme ile birlikte göçün çeşitleri artmış ve farklı göç statüleri ortaya çıkmıştır. Göçün niteliği de ülkeden ülkeye değişmekle birlikte göç edenler cinsiyet, ırk, etnik köken ve yasal statü kriterlerine göre mülteciler, sığınmacılar, yerinden edilmiş kişiler, vasıflı-vasıfsız, düzenli ve düzensiz, göç alan, göç veren, aile birleşimi, transit (Düvell, 2006:4), geriye dönüş hareketleri, geçici koruma, emek, öğrenci ve beyin göçü (İçduygu, 2010:22), yerli ve yabancı şeklinde farklılaşmıştır. Diğer taraftan küreselleşmeyle birlikte diaspora, etnisite, asimilasyon, çok kültürlülük, entegrasyon kavramları da göç literatüründe sık sık kullanılmaya başlanmıştır (Çelebi, 2011:9-13). Dolayısıyla göçün küreselleşmesiyle göçe ilişkin yapılan sınıflandırmalar ve nitelendirmeler eskiye göre daha belirgin hale gelmiştir.

3.2. Uluslararası Göç Krizi ve Temel Nedenleri

Eskiden insanlar olumsuz iklim şartları, toprağın verimsizleşmesi, kuraklık, deprem gibi doğa olaylarına karşı güçsüzlüklerinden dolayı göç etmek zorunda kalmaktaydı. Oysa günümüzde göçler, insanlar ve toplumlar arasındaki sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal nedenlerden kaynaklanmakta ve yeni göçler yeni biçimleriyle ortaya çıkmaktadır (Abadan-Unat, 2002:252; Taş, Koçar ve Çiçek, 2017:1371). Bu şekilde ortaya çıkan göçler sonucunda sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve psikolojik birçok sorun ile karşılaşılabilen ve bu durum yeni göç krizlerini yaratmaktadır. Göçmenlerin gittikleri ülkelerde aldıkları statü ve göç edilen ülkenin kabul durumu gibi entegrasyon süreçleri de göç krizlerini tetiklemektedir. Ayrıca göçmenlerin sömürülmesi, yabancılaştırılması ve ayrımcılığa maruz kalmaları da göç krizlerini ortaya çıkartmaktadır (Koser, 2007). Bu nedenle göç krizleri; göç olayları, bu olaylar sonucunda göçmenin varış noktasında tutunma durumu ve göç sonrası süreçlerden kaynaklanmaktadır.

Küresel göç krizlerini ortaya çıkaran dönemsel ve yapısal göç türleri bulunmaktadır. Günümüzde bu türden krizleri ortaya çıkaran en önemli göç türleri şunlardır:

- Teknolojideki gelişmelere bağlı olarak ekonomik entegrasyonun ortaya çıkardığı küresel göç akımları.
- Artan savaşlar ve iç çatışmaların ortaya çıkardığı zorunlu göçler.
- Göçün küreselleşmesiyle birlikte ulus-devletlerin güvenlik eksenli politikaları ve bunun yol açtığı yeni kitlesel göçler.
- Küresel ısınma kaynaklı olarak yaşanan iklim değişikliğinin sebep olduğu kitlesel göçler.

Uluslararası ekonomik entegrasyon girişimleri, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası hız kazanmaya başlamıştır. Savaş sonrası paramparça olmuş ekonomik bileşenleri sisteme tekrar entegre etmek için oluşturulan Bretton Woods sistemiyle istikrarlı para birimleri, serbest ticaret ve küresel bağımlılık ilişkileri farklı bir sürece girmiştir (Görgün, 2018:1156). 1980'lerden itibaren küreselleşmenin de etkisiyle ülkeler, ekonomik çıkarlarını koruyabilmek amacıyla ikili veya çok taraflı işbirliği arayışları içerisinde bir takım ekonomik anlaşmalar yaparak bir ekonomik entegrasyon süreci içine girmişlerdir. Ülkeleri bu işbirliğine yönelten nedenlerin başında genişleyen piyasa sayesinde ölçek ekonomilerini kullanmak, içsel ve dışsal ekonomilerin imkanlarından yararlanmak, üretim faktörlerinin dağılımı, rekabet artışı ve siyasi ilişkilerdir (Hepaktan ve Çınar, 2011:68-69).

Küreselleşmenin ve neo-liberal politikaların etkisiyle birbirine bağımlı hale gelen ülkeler ekonomik kazanım sağlamış, ancak beraberinde birçok soruna da karşılaşmışlardır. Ekonomik entegrasyon, özellikle neoliberal ekonomik politikaların düalist yapısı nedeniyle gelirde, özgürlükte, sosyal ve kültürel alanlarda yarattığı eşitsiz ortam göçlerin artmasına neden olmuştur (Mills, 2009:5). Göçler sonucunda bir taraftan işçi dövizleri, diaspora, bilgi ve teknoloji transferi, beyin göçü ile ekonomik entegrasyon sağlanırken (Aktaş, 2014:37), diğer taraftan gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanması sonucu ortaya çıkan işgücü ihtiyacı için gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere yoğun göçler yaşanmıştır (Tok ve Korkut, 2012:5). 20. yüzyılda İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine; Meksika ve Karayipler'den Amerika'ya; Hindistan, Bangladeş, Mısır ve Yemen'den Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Bahreyn ve Suudi Arabistan'a; İtalya, Almanya ve Portekiz'den İsviçre'ye önemli ölçüde işgücü transferi gerçekleşmiş (Görgün, 2018:1156-1157) ve bu göçler sonucunda entegrasyon sorunları ortaya çıkmıştır.

Göçün nedenleri ekonomik olmakla birlikte 21. yüzyılda yaşanan küresel göçün nedenleri arasında iç ve dış çatışmaları içeren siyasi nedenler de gelmektedir. Bilindiği üzere insanoğlu, var olma sürecini devam ettirebilmek için ilk başlarda temel gereksinimlerini doğadan temin etmeye çalışmış; ancak kaynaklar yetersiz hale geldiğinde doğayı dönüştürme yerine savaş ve istila yöntemleriyle başka yerlere göç etme yoluna gitmiştir (Manning, 2005:1). Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, çok uluslu devletlerin parçalanmasıyla birlikte ortaya çıkan etnik yapıların kendi aralarındaki siyasi ve ekonomik çekişmeleri beraberinde birçok zorunlu ve kitlesel göçleri meydana getirmiştir (Çelebi, 2011:13). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlık savaşı veren birçok Üçüncü

Dünya ülkesinden gelişmiş Batı ülkelerine sığınma hareketleri şeklinde göçler gerçekleşmiştir (UNHCR, 2022). 1980'li yıllardan itibaren küreselleşmenin ve siyasal mücadelelerin meydana getirdiği krizler nedeniyle kitlesel göçler artmaya devam etmiştir. 1989'da sona eren Soğuk Savaşın ardından SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Batı'ya doğru kitlesel göçler yaşanmıştır (Castles ve Miller, 2008:11-15). İran Devrimi ve İran-İrak Savaşından sonra ülkelerini terk eden birçok insan, Türkiye üzerinden yeni bir göç geçiş koridoru açarak Doğu'dan Batı'ya doğru yönelmesi ile uluslararası göçlerde artışlar meydana gelmiştir.

Öte yandan göçün küreselleşmesiyle birlikte kimi zaman göçen bireylerin kendi ülkelerinde veya göç ettikleri ülkelerde değişimi başlatan kısıtlımları çakabildikleri görülmektedir (Kazgan, 2005:222). Bu değişim bazen Suriye ve Irak gibi ülkelerde toplumun parçalanmasına ve yeni kitlesel göçlere neden olmakta, bazen de İsrail Devleti gibi parçalanmış toplumları bir araya getirmesine neden olmaktadır. Göçler ayrıca günümüzde olduğu gibi Suriye ve Ukrayna, Güney Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Yemen, Afganistan'dan diğer bölgelere yaşanan savaş ve iç çatışma kaynaklı göçler nedeniyle birçok uluslararası göç krizlerine de sebep olabilmektedir (Develi, 2017:1348-1349). Özellikle göç edilen ülkelerde göç olgusunun tehdit niteliğinin ön plana çıkartılması göçmenlere karşı güvenlik önlemlerini ön plana çıkartarak yeni göç krizlerine neden olmaktadır (Huysmans, 1998:500). Bu krizler, "yabancı düşmanlığı" nı artırmakta ve "biz" ve "onlar" ayrımı toplumsal ayrışma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Son dönemlerde Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerinin çoğu, daha sıkı sınır kontrolleri, kimlik kontrolleri, işyeri denetimi, izinsiz girişleri denetlemek için yeni teknolojik denetimleri ve caydırıcı cezaları da içeren birçok uygulama hayata geçirilmekte ve yasal değişikliğe gidilmektedir. Hatta ülke içinde göçmenlerin iş bulma, sosyal güvenlik ve eğitim gibi birçok imkândan yararlanmaları için elde edilmesi gereken belgelerin temini zorlaştırılmaktadır. Kanada'da 1995 yılında çıkarılan İstihdam Yasası, Norveç'te yasadışı göçle mücadelede kurumlararası bilgilerin toplandığı merkezi bir büronun kurulması, Fransa'da yabancıların istihdamının hükümetin onayına bağlanması, ABD ve Kanada'da düşük gelirli grupların akrabalarının yanlarına yerleşme zorunluluğu (Castles ve Miller, 2008:167), Türkiye ve AB arasında yapılan geri kabul antlaşmaları da bu kapsamada değerlendirilmektedir.

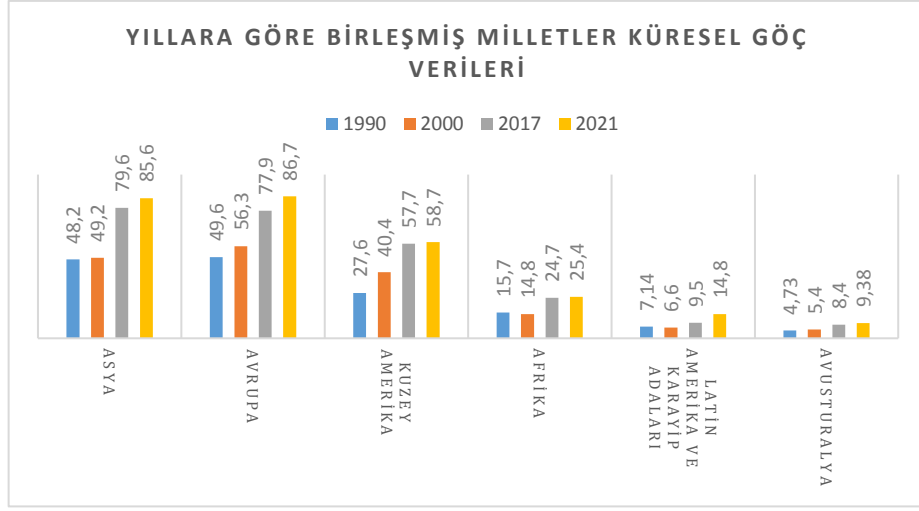
Son elli yılda dünyanın karşı karşıya kaldığı önemli göç krizlerinden biri de küresel iklim değişiklikleri nedeniyle ortaya çıkan "iklim göçleri"dir. Küresel ısınma, ozon tabakasının incelmeye, okyanus suyu sıcaklıklarındaki değişim, buzul alanlardaki erimeler, ormansızlaşma, erozyon, yeraltı sularının azalması gibi doğrudan etkilerinin yanı sıra su kıtlığı, gıda yetersizliği, hava kirliliği gibi dolaylı etkileri nedeniyle iklim krizi, çok boyutlu ve karmaşık yapıyla bir çoğaltan etkisi yaratarak uluslararası göçlerin artmasına neden olmaktadır. UNHCR raporuna göre iklim değişiklikleri nedeniyle 2008 yılından beri her yıl yaklaşık 21,5 milyon kişinin göç ettiği ve bunun on yıl (2008-2018) içinde toplam 265 milyona ulaştığı belirtilmektedir (UNHCR, 2022). Son on yılda 1,7 milyar insanın sıcak hava dalgaları ve fırtınalar gibi iklim ve hava bağlantılı afetlerden etkilendiği, iklim değişiklikleri nedeniyle 2000'li yıllarda yaşanan doğal afetlerin tüm afetler içerisindeki oranı yüzde 76 iken 2010'larda bu oranın yüzde 83'e yükseldiği ve bu süre zarfında çoğunluğu düşük ve orta gelirli ülkelerden olmak üzere 410 binden fazla insanın ölümünün gerçekleştiği belirtilmektedir (Elmacıoğlu, 2021).

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde iklim sebebiyle yerinden edilenlerin mülteci statüsü kapsamında değerlendirilmemesi, bu konunun gecikmeli olarak ülkelerin gündemine girmesine neden olmuştur. Her ne kadar 2013 yılında BM tarafından yayımlanan yıllık raporda "iklim göçmeni" kavramı ilk defa kayıtlara geçmiş olsa da sonraki süreçte bu kavramın uluslararası alanda hukuksal bir çerçevede ele alınmaması nedeniyle ülkeler tarafından mülteci statüsünde değerlendirilmemektedir. Örneğin 2020 yılının Ocak ayında Okyanusya ülkelerinden Kiribati'de yaşayan Ioane Teitiota adlı kişinin, küresel ısınma nedeniyle deniz seviyesinin yükselmesi sonucu evinin sular altında kalma tehlikesine karşı Yeni Zelanda'ya yaptığı iltica başvurusu reddedilmiştir (Safi, 2021:536). Yine de son zamanlarda iklim göçlerinin ülkelerin mevzuatında yer edinmesi için BM gibi ulus-üstü örgütlerin bu konudaki çabaları dikkate değer gelişmelerdir. Özellikle 2015 yılında imzalanan ve Türkiye'nin 2021 yılında onayladığı Paris Antlaşması ile gelecekte muhtemel iklim krizleri ve bunun sonuçlarına ilişkin bir yol haritası çizilmeye çalışılması iklim göçüne dikkat çekilmesi açısından da önemlidir.

4. KÜRESEL GÖÇ ARTIŞI VE ULUSLARARASI GÖÇLERİN GELECEĞİ

Günümüzde uluslararası yapılan göçler önceden tahmin edilenden çok daha hızlı bir oranda artmaktadır. Bugün dünyadaki her yedi kişiden birinin uluslararası göçmen olduğu düşünüldüğünde; yaklaşık 1 milyarın üstünde bir göçmen nüfusunun var olduğuna tanıklık etmekteyiz (Kaypak, Bimay ve Yılmaz, 2018:560). BM Genel Sekreterliği Ekonomik ve Sosyal İşler Nüfus Dairesi (UNDESA) tarafından hazırlanan Uluslararası Göç Raporu verilerine göre 1990 yılında dünya üzerinde 152,97 milyon kişi mekânsal hareketlilik yaşarken, bu rakam 2000 yılında 172,7, 2017 yılında 257,8 ve 2021 yılında 280,58 milyon kişiye ulaşmıştır. Şekil 1'de görüldüğü üzere dünyada son elli yılda uluslararası göçmenlerin sayısı tüm bölgelerde artmış, ancak bu artış Avrupa ve Asya kıtasında çok daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Yıllara göre sürekli artış gösteren uluslararası göçlere bakıldığında 1990-2017 yılları arası Asya kıtası birinci sırada yer alırken, 2021 yılında Avrupa kıtası ilk sıraya yükselmiştir (IMR, 2022). Bu göçlerin birçoğu, Asya, Afrika ve Ortadoğu coğrafyasından AB ve diğer Batı ülkelerine yapılan göçlerdir. Özellikle 2011 yılında patlak veren Suriye Savaşı ve 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı sonucu bu ülkelerden Avrupa ülkelerine yapılan göçlerin önemli etkisi görülmektedir.

Şekil 1. Yıllara Göre BM Küresel Göç Verileri

Kaynak: World Migration Report, 2022.

Uluslararası göçmenler, dünya nüfusuna oranla düşük (%3,6) olmasına rağmen, ülke düzeyinde büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri gibi bazı ülkelerde, nüfusun %88'inden fazlası uluslararası göçmenlerden oluşmaktadır. ABD'de, 1970'ten beri yabancı uyruklu sayısı dört katına çıkmış ve bu ülke en büyük varış ülkesi durumuna geçmiştir. 1980'lerde SSCB'nin işgaliyle Afganistan'da başlayan iç savaşlar ve 21. yüzyılın başlarında ABD'nin Afganistan'ı işgali bu ülkeyi dünyanın ana mülteci kaynağı haline getirmiştir (Tunç, 2015:31). Almanya'da ise 8.9 milyon olan göçmen sayısı 16 milyona ulaşarak ikinci varış ülkesi olarak kayda geçmiştir. 2021 yılında dünyadaki göçmenlerin %40'ından fazlası Hindistan, Çin, Bangladeş, Pakistan, Filipinler ve Afganistan dahil olmak üzere altı Asya ülkesi kökenli olduğu ortaya çıkmıştır. Asya ülkeleri dışında Ukrayna, Polonya, Birleşik Krallık, Romanya ve Almanya Avrupa ülkeleri ile Meksika, Rusya, Pakistan ve İran en fazla mülteci kabul eden ülkelerdir (UNHCR, 2011:15). Burada vurgulanması gereken konu, Almanya gibi gelişmiş ülkelere yapılan emek göçü ile Türkiye gibi ülkelere savaş vb. nedenlerle yapılan göçlerin neden olacağı krizlerin aynı olmayacağıdır. Emek göçü yaşanan ülke ile emeğin geldiği ülke arasında savaş vb. bir olay yaşanmadığı sürece herhangi bir göç krizinden söz etmek imkânsızdır. Ancak Suriyeliler göçünde olduğu gibi savaştan kaçanların göç ettikleri ülkelerde ekonomik yük haline gelmesi birçok krize yol açmaktadır.

Günümüz Dünyası, on yıldır devam eden Suriye iç savaşı ve 2022 yılında ortaya çıkan Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle iki önemli göç kriziyle karşı karşıyadır. Bu göç krizleri dünya üzerindeki göç dağılımlarını önemli ölçüde etkilemiştir. 2001 yılında başlayan vekalet savaşlarının devamı olan Suriye'deki iç çatışmalar nedeniyle şimdiye kadar 7 milyonun üzerinde Suriyeli, başta Türkiye olmak üzere birçok ülkeye göç etmiştir. Yine 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna işgali büyük bir göçmen krizine neden olmuştur. Farklı kesimler tarafından "ikinci soğuk savaş dönemi" veya ülkeler üzerinden "vekalet savaşları" olarak adlandırılan bu yeni süreçte kentsel savaş sivil altyapıya büyük zarar vermekle kalmamış yüksek açlık, enfeksiyon ve insanların fiziksel ve zihinsel sağlıklarında hızlı bir bozulmaya neden olmuştur (Mukomel, 2017). 1648 yılında

ortaya çıkan Westfalya Devletler Sistemi ve 1945 yılında kurulan BM ile güçlü ulus devletlerin ortaya çıkması ve bunlara bağlı olarak özerk ve özerk olmayan birçok farklı toplulukların varlığı bu vekalet savaşlarının süreceğini ve göçlerin devam edeceğini bize göstermektedir. Nitekim Ukrayna, Irak ve Suriye’de başlatılan savaşların gerekçeleri ve bu savaşların uzun vadeye yayılması da vekalet savaşlarının bir parçası olarak kabul edilmektedir.

Öte yandan UNHCR’ye göre Suriye, Venezuela, Afganistan, Sudan, Myanmar, Etiyopya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Somali, Burkina Faso, Nijerya, Afganistan ve Ukrayna’daki çatışmalardan, şiddetten, insan hakları ihlallerinden ve zulümden kaçmak zorunda kalanların yanı sıra iklim değişiklikleri ve COVID 19 gibi hastalıklar nedeniyle yerinden edilen insan sayısının ilk kez 100 milyonu aştığı belirtilmektedir. Bu rakamın 50.9 milyonu ülke içinde yerinden edilenler, geri kalanı ise mülteci, sığınmacı ve diğer gruplardan oluşmaktadır. UNHCR’ye göre bu rakamın, uluslararası göçler açısından eşik değeri aşan bir rakam olduğu ve önlemler alınmaması halinde önümüzdeki yıllarda yeni göç krizleriyle karşı karşıya kalılabileceği ifade edilmektedir (UNHCR, 2022). 2021’in ilk yarısında çoğunluğunu çocukların oluşturduğu göçmenlerden (UNICEF, 2022) sadece 126.700’ü geri dönüş sağlayabilmiştir (UNHCR, 2022). Dolayısıyla geri kalan yüzde seksenin üzerindeki göçmenin hala mülteci olarak farklı ülkelerde hayatlarını sürdürdükleri görülmektedir. Bu durumun yeni göçleri tetikleyeceği konusunda birçok gerekçe ortaya atılmaktadır. Bunların başında Kuzey ve Güney bölgeleri arasında ekonomik ve sosyal koşullardaki eşitsizliğin gittikçe artmasıdır. Siyasal, ekonomik, ekolojik ve demografik olarak birçok insanı sıkıntıya sokacak bu eşitsizliklerin göçleri arttıracığı tahmin edilmektedir. Yine farklı bölgelerdeki etnik ve siyasal çatışmaların gelecekte kitlesel kaçışlara neden olacaktır. Bir başka gerekçe ise hükümetlerin niyeti ne olursa olsun ekonomik çıkarlar için yeni enerji kaynakları ve yeni ticaret bölgeleri yaratacakları ve bununda emek hareketlerine neden olacağı belirtilmektedir (Castles ve Miller, 2008:7-8). Önümüzdeki dönemlerde modernleşme, dekolonizasyon sonucu kurulan yeni devletler ve dengesiz gelişmenin yol açtığı ekonomik, demografik, sosyal, siyasal, kültürel ve çevresel faktörlerdeki hızlı değişiminde göçleri tetikleyeceği belirtilmektedir. Ayrıca daha önce Arap ülkeleri ve Nijerya, Venezuela ve Brunei gibi Arap dışına ve Doğu Asya’ya göçler yaşanırken, gelecekte ise bu yönelimlerin Avrupa, Avustralya ve Kuzey Amerika’ya doğru gerçekleşeceği öngörülmektedir (Castles ve Miller, 2008:214).

Uluslararası göçlerin geleceğine ilişkin çeşitli iddialar ortaya atılmaktadır. İlki, küreselleşmenin hızlandırıcı seyri içinde göç ve yerleşmenin farklı ülkeler arasında oluşturulmuş diğer ekonomik, politik ve kültürel bağlantılarla yakından ilişkili olduğu ve bunun önümüzdeki yıllarda hacim olarak göçleri ve göç karşıtlığını arttıracığı iddiasıdır. Hobsbawm (2008:7), günümüzde küreselleşmenin son yüzyılda yaşanan ulus ötesi göçlerin vardığı ülkelerde sağ eğilimli partilerin göçleri araçsallaştırmasından kaynaklı olarak göç karşıtı yeni eğilimleri ortaya çıkarttığı belirtilmektedir. Özellikle Suriyeli sığınmacıların kalıcı hale geldiği ülkemizde popülist söylem etrafında göçün siyaseten araçsallaştırılması toplumda yabancı düşmanlığı ve mülteci karşıtlığını yükseltmektedir. Bu türden çatışmaların yeni göçleri tetikleyeceği de ifade edilmektedir (Özmete, Yıldırım ve Duru, 2018:196). Diğer yandan ülke çapında sığınmacıların hayatın her alanında görünürlüğünün artması ve göç edilen yerlerde

oturanlarla sık sık karşı karşıya kalınması ülke içinde çatışmaları tetiklemektedir. Bu çatışma, kendi kültürünü “en iyi”, “en üstün”, ötekinin kültürünü ise “değersiz”, “işe yaramaz” gören, şiddet hareketlerini, işkenceleri, zorbalığı içeren etnik temelli milliyetçilik dalgalarının öteki algısını beslemesi nedeniyle daha da artmaktadır (Ateş ve Yavuz, 2107:1297). Bu durum göç edilen yerde oturanların göçmenlere bakış açısıyla, ulusal medyanın ve siyasetin ayrımcı söylemlerinin bir araya gelmesiyle fay hatları daha da kırılğan hale gelmektedir. Özellikle uzun sürelere yayılan ve kalıcı hale gelen göçmenler, yerleşiklerin huzursuzluğunu arttırmakta ve göçmenlere yönelik “ötekileştirme”, “nefret söylemi” ve “şeytanlaştırma” pratiklerini körüklemektedir (Castles ve Miller, 2008:645).

İkinci iddia, göçlerin sosyal ağlar sayesinde yeni etnik cemaat ve azınlıkların oluşmasına neden olacağı ve toplumsal değişmeyi göçmenler lehine hızlı bir şekilde sağlayacağıdır. Göçler sonucunda etnik ve kültürel açıdan farklı olan toplulukların ortaya çıkışı, yabancı işçi alımları bu oluşumları kaçınılmaz kılmaktadır. Öne sürülen diğer bir iddia ise göçlerin ulus-aşırı toplulukları ortaya çıkaracağıdır. Sayıları gittikçe artan göçmenlerin basitçe bir toplumdan diğerine hareket etmedikleri, ancak iki veya daha çok yerde önemli ve yinelenen bağlantıları sürdürmeye çalıştıkları ve dolayısıyla yayılma hızlarının küreselleşmeyle kolaylaştığı belirtilmektedir. Şimdilik göçmenlerin küçük bir kısmını oluşturan ulus-aşırı grupların uzun vadede toplumsal kimlik ve siyasal kurumlar açısından büyük sonuçları olması beklenmektedir (Faist, 2003). Dördüncü iddia, etnik azınlığa dayalı göçmen grupların öteki-tanımı ve kendilik-tanımının birleşimiyle özellikle sosyo-ekonomik krizlerde ayrımcılığa karşı politize olabilmesidir. Bu durum zamanla sadece göçmenler için değil alıcı ülkeler içinde önem kazanacak ve toplumsal soruna sebebiyet verebilecektir. Son olarak göçmenlerin oluşturduğu etnik farklılıklar ulus-devlet içerisinde vatandaşlık gibi merkezi politik kurumlardaki değişime büyük bir ihtimalle katkı sunacağı iddia edilmektedir. Bu durumun aynı zamanda ulus-devletin doğasını da etkilemesi beklenmektedir (Castles ve Miller, 2008:65).

Sonuç olarak dünyada yaşanan göçlerin önemli bir bölümünün düzensiz göçler olması gelecekte göç krizlerinin artacağını göstermektedir. Bunun nedenleri arasında insani gelişme düzeyi çok yüksek olan ülkelerin vatandaşları, dünyadaki diğer tüm ülkelerin yaklaşık yüzde 85’ine vizesiz seyahat edebilmeleridir. Bunun dışında dünyanın birçok ülkesine yasal olmayan yollardan düzensiz göçler gerçekleşmektedir. Bu durum ulusal ve uluslararası alanda küresel bir denge ve güvenlik sorunu olarak ortaya çıkmaktadır (Kümbetoğlu, 1997:272). Göçler, ulus devletin manevra alanını daraltmakta, sınırları içerisinde daha yüksek bir etno-kültürel çeşitlilik ortaya çıkartmakta ve böylece geleneksel ve kimliksel sınırların birbirine karışmasına neden olmaktadır (Abadan-Unat, 2002:297). Özellikle “etnik hareketlilik” ülkelerin ulusal bütünlüğü üzerinde bir tehdit olarak algılanmaktadır (Smith, 2002:280-286). Ülkeler, bu gün itibarıyla sınırlarında güvenlik önlemleri alarak, yasallaştırmalar yaparak ve geri kabul anlaşmaları imzalayarak bunun önüne kısmen geçmeye çalışmaktadırlar.

Bugün dünyada birçok ülkede her zamankinden daha fazla göçmen nüfus bulunmakta ve gelecekte artacağı öngörülmektedir. Dünyada soğuk savaş, vekalet savaşları veya iç çatışmaların devam edeceği beklentisi, ABD’nin Çin ve Rusya’yı çevreleyen politikaları, Çin ve Hindistan arasındaki anlaşmazlıklar, Çin’in

Myanmar'a baskısının sürmesi uluslararası göçlerin geleceği konusunda karamsar bir tablo karşımıza çıkartmaktadır. Dahası Rusya-Ukrayna savaşı hızını yitirse bile Asya-Pasifik bölgesinde yeni gelişmelerin ortaya çıkacağı beklenmektedir. Özellikle Kore Yarımadasındaki gelişmeler bu tezi doğrulamaktadır. Günümüzde Somali'de kuraklık, Mozambik'te Eloise Kasırgası gibi olaylar nedeniyle bir milyona yaklaşan zorunlu yerinden edilme iklim sorunsalını tekrar gündeme getirmiştir. Ayrıca bu kriz nedeniyle özellikle Afrika bölgesinde yeni bir kıtlık dalgasının ortaya çıkacağı BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) Altıncı Değerlendirme Raporu ve BM Afet Riskini Azaltma Ofisi'nin (UNDRR) Afet Riskini Azaltma Küresel Değerlendirme Raporu'na göre 2021 yılı içerisinde dünya çapında yaklaşık 31 milyon insan afetler nedeniyle yerinden edildiği belirtilmektedir. Bu oranın 2030 yılında kuraklıklarda yüzde 30'luk bir artış ve aşırı sıcaklık olaylarının sayısında üç kat artış ile 10 kattan fazla artacak olan afetler nedeniyle daha da artacağı ön görülmektedir (IOM,2022). Bu konuya dikkat çekmek için 2022 yılında Endonezya'nın Bali kentinde Küresel Afet Riskini Azaltma Platformu (GP2022) gerçekleştirilmiştir. Benzer şekilde IOM tarafından Etiyopya, Afganistan, Bangladeş, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan, Mozambik, Güney Sudan ve Nijerya dahil 30'dan fazla ülkede 250'den fazla Risk Azaltma ve İklim Değişikliğine Uyum ile ilgili proje uygulamaktadır (IOM, 2022). Türkiye'de de 2021 yılı içerisinde özellikle Akdeniz Bölgesi'nde yaşanan orman yangınları, Karadeniz'de yaşanan sel felaketleri ve Güney bölgesine düşen yağış miktarı ve kuraklık iklim değişikliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir (Tuğaç, 2022:38). Dolayısıyla dünyada ve ülkemizde başta iklim değişiklikleri olmak üzere savaş, çatışma ve ekonomik rekabet nedeniyle önümüzdeki yıllarda bireysel ve kitlesel göçlerin daha yoğun bir şekilde görüleceği ve bunun yeni uluslararası göç krizlerine yol açacağı öngörülmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, insanoğlunun var olduğu günden beri çeşitli nedenlerle mekânsal hareketlilikler yaşadığı ve bu hareketliliklerin günümüzde artarak devam ettiği belirtilmiştir. Ayrıca yaşanan adaletsizlikler, çevresel sorunlar, iklim değişiklikleri ve çatışmalar nedeniyle göçlerdeki artışın önümüzdeki dönemlerde artarak devam edeceği ve yeni göç krizlerine neden olacağı ifade edilmiştir. Özellikle göçün küreselleşmesi ile birlikte göç olayından yalnızca muhatap ülkeler değil tüm dünyadaki ülkeler etkilenmeye başlamış ve kitlesel göçlerin yönü de göç krizlerine bağlı olarak değişmiştir. Göçlerdeki bu artışlar, kıtadan kıtaya ve ülkeden ülkeye belli dönemlerde farklılıklar gösterse de, küreselleşme ve bilgi iletişim teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak gelişmiş Batı ülkelerine doğru olacağı ön görülmektedir.

Göç krizleri, göç veren ve alan ülkelerin göç yönetimi politikalarının yanı sıra göç süreçlerinde sosyal ağlar sayesinde yeni etnik cemaat ve azınlıkların ortaya çıkmasıyla birlikte oluşan karşıtıklardan da ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerde etnosentrik merkezli bakış açılarının artması nedeniyle önümüzdeki dönemlerde de entegrasyon sorunlarının artacağı ve bunun yeni krizlere yol açacağı düşünülmektedir. Öte yandan göçlerin ulus-aşırı toplulukları etnik azınlığa dayalı ortaya çıkarması ayrımcılığa karşı politize olmuş bir göçmen topluluğunu

yaratmakta ve bu durumun vatandaşlık temelinde ulus-devletin doğasını etkilemesi beklenmektedir. Ayrıca son yıllarda BM'nin de üzerinde önemle durduğu iklim değişikliğinin gelecekte çok daha büyük göç krizlerine neden olacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla göçlerin önümüzdeki dönemlerde vekalet savaşlarının da etkisiyle çeşitlenerek ve artarak devam edeceği söylenebilir. Peki ama, uluslararası göçlerin tümüyle ortadan kaldırılmasının imkânsız olduğu düşünüldüğünde artan uluslararası göçlerin durdurulması veya minimize edilmesi için neler yapılabilir?

Yukarıda soruya elbette yanıt vermek kolay değildir. Kaldı ki bu çalışma daha çok göçlerin geleceğine ilişkin tespitler yapmaya çalışmıştır. Yine de bu çalışmanın genelinden yola çıkarak birkaç öneri geliştirilebilir. Birincisi, insan hakları bağlamında devlet merkezli bakış açısından hümanist bakış açısına geçilmesidir. Özellikle göç yönetimi politikalarının denetim ve entegrasyon boyutunun toplumda "etnosentrik", devlet yönetiminde ise "güvenlik" ağırlıklı bakış açılarının önüne geçilmesi gerekmektedir. İkincisi, göç edenlerin geriye dönüşü ile mümkün olabileceği konusunda uluslararası göç örgütlerinin vereceği kararların bağlayıcılığının artırılmasıdır. Üçüncüsü, göçlerin yöneldiği ülkelerde izlenen politikaların göçmenler ve göç edilen yerler üzerinde yaratacağı güvenlik eksenli politikalar yerine ekonomik ve siyasi bütünleşmeyi sağlayacak yeni bir göç politikasının hayata geçirilmesidir. Son olarak özellikle iklim göçleri konusunda uluslararası camianın farkındalığının artırılmasına yönelik bağlayıcı politikaların hayata geçirilmesidir.

Sonuç olarak bu çalışmada, göç olgusunun günümüzde olduğu gibi gelecekte de hayatımızın içinde yer alacağı ifade edilmiş ve bu sorunun, evrensel insan hakları bağlamında dayanışma ve sorumluluğu esas alan, farklılıkların bir arada yaşamasını sağlayan sürdürülebilir bir göç politikasının nasıl belirlenebileceğine ilişkin kapsamlı bir siyasi yol haritasına ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Uluslararası aktörlerin belirleyeceği siyasi yol haritasına devletlerin de kayıtsız ve koşulsuz olarak uyması gerektiği ayrıca ifade edilmiştir. Unutulmamalıdır ki küresel bir köye dönüşen dünyada "ortak akıl" ile hareket edilmemesi halinde hiçbir toplum göç krizlerinin etkilerinden azade kalamayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin (2002), **“Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa”**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akdeniz, Ercüment (2014), **“Suriye Savaşının Gölgesinde Mülteci İşçiler”**, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Aksoy, Asu (2007), **“Göçmenlik Deneyimine Kozmopolit Perspektiften Bakış”** (Ed.: Ayhan Kaya Ve Bahar Şahin), Kökler Ve Yollar: Türkiye’de Göç Süreçleri içinde (ss. 421-443), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Aktaş, Munise Tuba (2015), **“Göç Olgusu Ekonomik Kalkınmada İtici Güç Olabilir Mi?”** Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, ss. 37-48.
- Aleshkovski, Ivan A. (2017) **“Globalization of International Migration: Social Challenges and Policy Implications”**, Rudn Journal of Sociology, Volume: 17, Issue:2, ss. 213-224. Doi: 10.22363/23_13_2272_2017_17_2_213_22.
- Apak, Hıdır (2014), **“Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği”**, Mukaddime, Cilt:5, Sayı:2, ss. 53-70.
- Aslan, Güler Güneş ve Güngör, Fethi (2019), **“Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Göç Sonrası Yaşadığı Sorunlar: İstanbul Örneği”**, OPUS, Cilt: 11, Sayı:18, ss. 1602-1632. Doi: 10.26466/Opus.558512.
- Ateş Hamza ve Yavuz, Öznur (2017), **“Göçmen, Ötekileştirme Ve Çok Kültürlülük”**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:12, ss. 1287-1301.
- Barnett, Thomas (2005), **“Pentagon’un Yeni Haritası”** (Çev. Cem Küçük), 1. Baskı, 1001 Kitap, İstanbul.
- Bimay, Muzaffer (2020), **“Onuncu Yılında Suriyeli Sığınmacıların Kente Entegrasyonu Ve Gelecek Beklentileri: Batman Örneği”**. Mukaddime, Cilt:11, Sayı:2, ss. 348-381.
- Bimay, Muzaffer (2019), **“Suriye Krizi Bağlamında Uluslararası Göçün Yönetimi: Mardin Örneği”**, (Eds.) Prof. Dr. Zafer Gölen Prof. Dr. Hasan Babacan, Sosyal Beşeri Ve İdari Bilimler’de Akademik Çalışmalar içinde (ss. 1132-1158), İVPE.
- Bimay, Muzaffer (2021), **“Yükseköğretimde Okuyan Suriyelilerin Eğitim Sorunları Ve Beklentileri: TRC3 Bölgesi (Mardin, Batman, Siirt, Şırnak) Üniversiteleri Örneği”**, Millî Eğitim, Cilt:50, Sayı:1, Özel Sayı/2021, ss. 895-923.
- Bodvarsson, Örn B. ve Berg, Henric Van (2009) **“The Economics of Immigration: Theory and Policy”**, Springer, Heidelberg, Berlin.
- Bulut, Yakup ve Bimay, Muzaffer (2021), **“Göç Politikaları Açısından Suriyeli Sığınmacıların Entegrasyonu Üzerine Bir İnceleme”**, İçinde İ. Kalaycı ve G. Kalmış (Eds.), Çağlar boyu göç (tarih-kültür-medeniyet) (ss. 433-458). Gazi Kitabevi, Ankara.
- Bulut, Yakup ve Bimay, Muzaffer (2020). **“Göçe İlişkin Kavram ve Kuramlar.”** İçinde Y. Bulut ve S. Akın (Edl.), (ss. 9-32) Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu, Çizgi Kitabevi.
- Bulut, Şehadet, Kayagil, Tuğçe ve Karpuz Nuran (2016), **“Suriyeli Sığınmacılarla Sağlık Sektöründe Yaşanan İletişim Sorunları Üzerinde Bir Araştırma: Kilis İli Örneği”**, (Ed.) Mustafa Paksoy, Kazım Sarıçoban, Elif Yildirimci, Özcan Özkan, II. Uluslararası Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu’daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu İçinde (ss. 295-313), Kilis 7 Aralık Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi.

- Bury, John Bagnell (1928) **“The Invasion of Europe by The Barbarians”**.
<https://www.northvegr.org/scribe/>.
- Brewer, Kelly T. ve Yükseker, Deniz (2006) **“A Survey on African Migrants and Asylum Seekers In İstanbul”**, Research Report, Mirekoc, İstanbul.
- Castells, Miller (1997), **“Kent, Sınıf, İktidar”**, (Çev. Asuman Erendil), Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Castles, Stephen ve Miller, Mark J. (2008), **“Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri”**, (Çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Cohen, Robin (1997), **“Diasporas, The Nation-State, And Globalisation”**, Global History and Migrations, 1st Edition, Imprint Routledge.
- Crisp, Jeff (1999), **“Policy Challenges of The New Diasporas: Migrant Networks and Their Impact On Asylum Asylum Flows and Regimes”**, Research Unit, UNHCR Cp 2500, Ch-1211 Geneva Switzerland Regimes.
- Çelebi, Özlen (2011), **“Kuramların Sessizliği: Liberalizm, Realizm Ve İltica Rejiminin Kuruluşu”**, Ö. Çelebi, S. Özçürümez Ve Ş. Türkay (Der.), İltica, Uluslararası Göç Ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem Ve Politika İçinde (ss. 9-26), UNHCR, Ankara.
- Çetin, İhsan (2016), **“Türkiye’de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal Ve Kültürel Entegrasyonu”**, Sosyoloji Dergisi, Sayı:34, ss. 197-222.
- Develi, Erdem Selman (2017), **“21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Ekonomi Politikası”**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:22 (Göç Özel Sayısı), ss. 1348-1349.
- Duğan, Özlem ve Gürbüz, Salih (2018), **“Suriyeli Sığınmacıların Sosyal Entegrasyonuna Yönelik Bir Araştırma”**, Electronic Turkish Studies, Cilt:13, Sayı:26, ss. 529-546. Doi: 10.7827/Turkishstudies.14625.
- Duman Tuba (2019), **“Toplumsal Uyum İçin Eğitimin Önemi: Türkiye’deki Suriyeliler Örneği”**, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal Ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sayı:41, ss. 343-368 Doi Number: Doi.Org/10.21497/Sefad.586638.
- Düvell, Franck (2006), **“Irregular Migration: A Global, Historical and Economic Perspective”**, Düvell, F. (Ed) İn Illegal Immigration in Europe, Palgrave Macmillan, Londra. Doi.Org/10.1057/9780230555020_2.
- Elmacıoğlu, Lale (2021), **“Küresel Salgın, Krizler, Deprem Ve Seller Uzmanlar Uyardı: İklim Değişikliği Nedeniyle Afetler Artıyor”**, <https://www.independentturkish.com/>(10.08.2022).
- Faist, Thomas (2003), **“Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar”**, (Çev.: A. Z. Gündoğan ve C. Acar), Bağlam Yayınları, Ankara.
- Giddens, Anthony (2010). **“Göçmenlerin Emek Piyasası Üzerindeki Etkisi.”** İn Anthony Giddens (Ed.), (ss. 522-527), Sosyoloji Başlangıç Okumaları, Say Yayınları, Ankara.
- Giddens, Anthony, ve Sutton Philip W. (2014), **“Sosyolojide temel kavramlar”**, (Çev. A. Esgin), Phonex Yayınevi, Ankara.
- Görgün, Melih (2018), **“Ekonomi Temelli Göç Yaklaşımları Perspektifinde Göçmenlerin Karar Alma Süreçleri”**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:23, Sayı:3, ss.1153-1162.
- Harvey, David (2015), **“Sermayenin Mekânları”**, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Hepaktan, Erdem ve Çınar, Serkan (2011), **“Küreselleşmenin Ekonomik Entegrasyon Üzerine Etkileri”**, International Conference On Eurasian Economies, ss. 68-77.

Araştırma Makalesi

DOI: 10.47147/ksuiibf.1173561

Makale Geliş- Kabul Tarihi: 10.09.2022- 27.12.2022

- Hobsbawm, Eric, (2008), **"20. Yüzyılda Savaş Ve Barış", Küreselleşme, Demokrasi Ve Terörizm**, (Çev. Osman Akınhay), Agora Yayınları, İstanbul.
- Huysmans, Jef (1998), **"Security! What Do You Mean? From Concept to Thick Signifier"**, European Journal of International Relations, Volume:4, Issue:2, ss. 226-255. Doi:10.1177/1354066198004002004.
- International Migration Report [IMR], 2022. https://www.iom.int/Search?Keywords=Ukraine%20response%202022&Type%5b0%5d=Situation_Report&Region_Country=Ukraine&Created=All. (27.01.2022).
- International Organization for Migration [IOM] (2022). <https://www.iom.int/News/Iom-Calls-Urgent-Investment-Building-Resilience-And-Adaptation-Future-Disaster>, (17.01.2022).
- İçduygu, Ahmet ve Sirkeci, İbrahim (1999), **"Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri"**, (Ed.) Oya Baydar, 75 Yılda Köylerden Şehirlere içinde, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İçduygu, Ahmet ve Biehl, Kristen (2012), **"Türkiye'ye Yönelik Göçün Değişen Yönü"**, (Ed.) Ahmet İçduygu, Kentler ve Göç içinde (9-72), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- İçduygu, Ahmet, Sema Erder ve Ömer Faruk Gençkaya (2014), **"Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere"**, MireKoç Raporları, Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2022). <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi>(21.01.2022).
- Joppke, Christian (1996), **"Multiculturalism And İmmigration: A Comparison Of The United States, Germany, And Great Britain"**, Theory and Society, Sayı: 25, ss. 449-500, Doi.Org/10.1007/Bf00160674.
- Karasu, Mithat A. (2016), **"Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu"**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, Sayı:3, ss. 995-1014.
- Karpat, Kemal H. (2013), **"Osmanlıdan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler"**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kartal, Zeki (2007), **"Kavramsal ve Tarihsel Yönleri İle Küreselleşme"**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:8, Sayı:2, ss. 251-263.
- Kaypak, Şafak ve Bimay, Muzaffer (2016), **"Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği"**, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, ss. 84-110.
- Kaypak, Şafak, Bimay, Muzaffer ve Yılmaz, Vedat (2017), **"Uluslararası Göç Ve Mülteci Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü: Batman Örneği"**. İçinde A. Yatkın (Ed.), (ss. 1179-1194), Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı.
- Kazgan, Gülten (2005), **"Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001) "Ekonomi Politik" Açısından Bir İnceleme"**, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kınal, Füzün (1983), **"Eski Mezopotamya Tarihi"**, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Kirişçi Kemal ve Karaca, Sema (2015), **"Hoşgörü Ve Çelişkiler: 1989,1991 Ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitleli Mülteci Akımları"**, (Ed.) M. Murat Erdoğan-Ayhan Kaya, Türkiye'nin Göç Tarihi-14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla

Araştırma Makalesi

DOI: 10.47147/ksuiibf.1173561

Makale Geliş- Kabul Tarihi: 10.09.2022- 27.12.2022

- Türkiye'ye Göçler İçinde (ss. 295-314), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Koser, Khalid (2007), **"International Migration: A Very Short Introduction"**, Oxford University, Oxford.
- Köroğlu, Kemalettin (2006), **"Eski Mezopotamya Tarihi"**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kümbetoğlu, Belkis (1997), **"Göçmenlik Mültecilik, Yeni Bir Yaşam ve Sonrası"**, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı (Mersin-Kasım1996) içinde (ss.271-280), Ankara: DİE (Yayın No: 2046) Ve Sosyoloji Derneği (Yayın No: 5) Ortak Yayını.
- Kymlicka, Will (2012), **"Çok Kültürlülük: Başarı, Başarısızlık ve Gelecek"**, (Çev. Fatih Öztürk), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:70, Sayı:2, ss. 297-332.
- Manning, Patrick (2005), **"Migration In World History"**, Routledge, New York And London.
- Massey, Douglas S., Arango, Joaquin, Hugo, Graeme, Kouaouci, Ali, Pellegrino, Adela ve Taylor, J. Edward (1998), **"Worlds In Motion: Understanding International Migration at The End of The Millennium"**, Clarendon Press. Oxford.
- Mills, Melinda (2009), **"Globalization and Inequality"**, European Sociological Review, Cilt:25, Sayı:1, ss. 1-8. DOI: 10.1093/esr/jcn046.
- Mukomel Vladimir (2017), **"Migration Of Ukrainians to Russia In 2014-2015"**, (Eds.) Pıkulicka-Wilczewska V. ve Uehling G. Migration and the Ukraine Crisis içinde (ss. 105-116), [https://www.e-ir.info/2017/05/04/migration-of-ukrainians-to-russia-in-2014-2015/\(23.05.2022\)](https://www.e-ir.info/2017/05/04/migration-of-ukrainians-to-russia-in-2014-2015/(23.05.2022)).
- Philips, Christopher (2012), **"Turkey's Syria Problem. Public Policy Research"**, IPPR, Volume:19, Issue: 2, ss. 137-140.
- Smith, Anthony D. (2002), **"Küreselleşme Çağında Milliyetçilik"**, (Çev.:D. Kömürçü), Everest Yayınları.
- Süleymanov, Abulfez (2016), **"Sultanbeyli İlçesindeki Suriyelilerin Yaşam Deneyimleri"**, Suriyeli Mülteci Çocuklarla El Ele Projesi Sonuç Raporu, ss. 1-51.
- Taş, İ. Ethem, Koçar, Hatice & Çiçek, Yeter (2017), **"Mülteci Sorununun Çözümüne İlişkin Yeni Bir Yapılanma: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü"**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Göç Özel Sayısı, ss. 1369-1383.
- Tekeli, İlhan ve Erder, Leila (1978), **"Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler"**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Tok, Nazfız ve Korkut, Recep (2012), **"Küreselleşme Ve Yerinden Olma Sorununun Çevresel Güvensizliklere Bağlı Değişen Tabiatı Bağlamında İklim Mültecileri"**, Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 32, Sayı:1, ss. 1-16.
- Tuğaç, Çiğdem (2022). **"İklim Değişikliği Krizi Ve Şehirler"**. Çevre Şehir Ve İklim Dergisi, 1 (1), ss. 38-60.
- Tunç, Ayşe (2015), **"Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme"**. TESAM Akademi Dergisi, Cilt:2, Sayı: 2, ss. 29-63.
- United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], (2021). <https://www.unhcr.org/>.(21.07.2022).

Araştırma Makalesi
DOI: 10.47147/ksuiibf.1173561
Makale Geliş- Kabul Tarihi: 10.09.2022- 27.12.2022

- United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR] (2022). [www.Uhcr.Org/History-Of-Unchr](http://www.uhcr.org/history-of-unhcr).
- Wimmer, Andreas., ve Schiller, Nina Glick. (2003), "Methodological Nationalism, The Social Sciences, And the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology", *International Migration Review*, Volume:37, Issue:3, ss. 576-610.
- World Migration Report, (2022). [https://Worldmigrationreport.iom.int/Wmr-2022-Interactive/](https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/).(14.03.2022).
- Yılmaz, Kürşad ve Horzum, Mehmet B. (2005), "**Küreselleşme, Bilgi Teknolojileri Ve Üniversite**", İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Cilt:6, Say:10, ss. 103-121.

BİR KUŞAK BİR YOL PROJESİ'NDE GÜVENİLİR ORTAK: AZERBAIJAN

Nazrin ALİZADA

Dr. Bağımsız Araştırmacı,
ORCID: 0000-0001-8358-7326

Öz

Azerbaycan, büyük altyapı yatırımları ile kendisini bölgede Doğu-Batı ticareti için bir lojistik merkez olarak konumlandırmaktadır. Aynı zamanda Azerbaycan'ın bölgesel bir ticaret merkezi olabilmesi için ülkenin stratejik coğrafi konumunun etkin bir şekilde kullanılması, transit ve ulaşım hizmetlerinin geliştirilmesi ve ilçelerde lojistik merkezlerin kurulması gerekmektedir. Bu amaçla, çalışmada kendine özgü bir gelişim yolu belirleyerek süper ekonomik güce dönüşen Çin'in Bir Kuşak Bir Yol (BKBY) projesi doğrultusunda, Azerbaycan'ın üstlendiği konum ve bunun söz konusu ülkeye sağlayacağı ekonomik avantajların irdelenmesi planlanmıştır. Bu doğrultuda, Çin için hem Güney Kafkasya'daki transit güzergâhların merkezinde yerleşmesinden hem de zengin servetlere sahip olmasından dolayı Azerbaycan'ın güvenilir ülke konumunda olduğu kanısına varılmıştır.

Aynı zamanda bu öngörülere paralel olarak çalışmada, Çin açısından BKBY kapsamında büyük öneme haiz olan Azerbaycan'ın iki altyapı projesi ekonomik ve jeostratejik boyutlarıyla incelenmiş ve bu projelerin yeni lojistik merkezlerin açılması, yabancı yatırımcıların ülkeye çekilmesi, istihdamın sağlanması gibi getirileri detaylandırılmıştır.

Anahtar Kelime: BKBY, Çin, Azerbaycan, Bakü-Elet Limanı, Bakü-Tiflis-Kars.

THE RELIABLE PARTNER IN OBOR PROJECT: AZERBAIJAN

Abstract

Via its large infrastructure investments, Azerbaijan demonstrates itself as a logistics centre for the trade route East-West. Simultaneously, for existing a regional trade centre, it is necessary to utilize the strategic settlement of the state effectively, develop transit and transportation services, and establish logistics centres in the districts. For realizing this goal, it is planned to analyse the position assumed by Azerbaijan within the axis of the OBOR project of China, which has turned into a super economic power by determining a unique development path, and the economic advantages it will provide to the aforementioned country. In this regard, it has been finalized that Azerbaijan is a reliable country for China.

Parallel to these predictions, two infrastructure projects of Azerbaijan are discussed with their economic and geostrategic dimensions, and the benefits of these

projects such as opening new logistics centres, attracting foreign investors to the country, and providing employment are detailed in the article.

Keywords: OBOR, China, Azerbaijan, Baku-Alat Seaport, Baku-Tbilisi-Kars

1. GİRİŞ

Çin'in BKBY girişimi; bölgesel bütünleşmeyi teşvik etmek, ticari ilişkileri geliştirmek ve ekonomik kalkınmayı sağlamak için kara ve deniz ağlarının kullanılması vasıtasıyla Asya'yı, Afrika ve Avrupa ile bağlamaya çalışan bir stratejidir. Bu strateji, yüzyıllar boyunca Çin'i Avrasya üzerinden Akdeniz'e bağlayan antik ticaret yolları ağı olan İpek Yolu kavramından ilham alınarak yeniden gündeme getirilmiştir. Ekonomik Kuşak ve Deniz Yolu gibi iki eksen den oluşan bu girişim, Çin'in sınırlarının çok daha ötesinde yer alan bölgelerle bağlarını güçlendirmesine olanak yaratmaktadır. Bu da başlangıçta sadece ekonomik fayda sağlayacak girişim gibi adından bahsettiren bu stratejinin aslında Çin'in siyasi açılım politikasının bir parçası olduğunu akıllara getirmiştir. Bu çerçevede Çinli yetkililer, 2015 yılında proje ekseninde ekonomik faaliyetleri çeşitlendirmek, ülkeler arası koordinasyonu geliştirmek ve nihayetinde Çin'in Güney Kafkasya'ya yönelik ticari politikalarını tek bir çatı altında uyumlu hale getirmek için bölge ülkeleri ile ikili iş birliğinin daha da geliştirilmesi gerektiği kanaatine varmıştır.

Bu noktada, Güney Kafkasya'da kilit konumda yer alan ve zengin kaynaklara sahip olan Azerbaycan'la Çin arasındaki ilişkilerin ele alınması ve taraflar arasındaki iş birliğini şekillendiren bazı projelerin ve Kuşak Yol girişiminin Azerbaycan ve Çin perspektifinden değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Özellikle, Güney Kafkasya bazında Azerbaycan'ın vurgulanmasının nedeni ise bahse konu olan ülkenin daha önceden Hazar geçişli enerji projeleri ekseninde çalışmalar yapması, altyapı oluşturması ve kavşak konumunda yerleşmesinden kaynaklanmıştır. Bu nedenle Azerbaycan, "Yeni İpek Yolu" ile ilgili girişimler için ekonomik kalkınma potansiyeli bağlamında önem ihtiva etmektedir.

Bu minvalde, yapılan çalışmada ilk olarak Azerbaycan'ı BKBY projesine götüren süreç ve bunun devamında Azerbaycan-Çin arasındaki ilişkilerin siyasi ve ekonomik seyri irdelenecektir. Özellikle, taraflar arasındaki ekonomik iş birliğini teşvik eden projelerden Bakü-Elet Deniz Ticaret Limanı ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı (BTK) ve bu projelerin sağlayacağı ekonomik ve jeostratejik avantajlar detaylandırılacaktır. Son olarak, BKBY projesinin getirileri Azerbaycan ve Çin perspektifinden incelenecektir.

2. AZERBAYCAN'I BKBY PROJESİNE GÖTÜREN SÜREÇ

Azerbaycan hem Güney Kafkasya'da hem de Orta ve Batı Asya'da önemli bir ekonomik koridor görevi gören ülkedir ve bu ekonomik güzergâh ise BKBY projesinin alt ekonomik kümelerinden birini teşkil etmektedir. Bu nedenle Çin, Azerbaycan ile iş birliğinin çeşitlendirilmesinden yanadır.

İki ülke arasında diplomatik ilişkiler Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) 1991 yılında Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanınması üzerine 1992 yılında kurulmuştur (<https://az.china-embassy.gov.cn>). ÇHC'nin Azerbaycan Büyükelçiliği Ağustos 1992 tarihinde açıldıktan sonra ilk Büyükelçi 1 Aralık 1993 tarihinde atanmıştır (<https://beijing.mfa.gov.az>). Ekonomik bağlamda ilişkilerin geliştirilmesi ise Cumhurbaşkanı İlham Aliyev dönemine denk gelmiştir. Bu minvalde, Cumhurbaşkanı Aliyev'in 2005 yılında Çin'e resmi ziyareti ile taraflar arasında ekonomik bağların geliştirilmesi için ortam oluşturulmuştur (<https://fmprc.gov.cn>).

Buradan anlaşıldığı üzere taraflar arasındaki ilişkileri daha çok siyasi ve ekonomik çerçeveye belirlemektedir. İkili ilişkilerin siyasi boyutu kısaca değerlendirilecek olursa, taraflar arasında imzalanmış iki ortak bildirgeye dikkat çekilmesi gerekmektedir. Bu bildirgelerden ilki 2005, ikincisi ise 2015 yılında imzalanmıştır. Ortak mutabakata varılan bu bildirgeyle taraflar birbirinin iç işlerine müdahale etmemeyi, toprak bütünlüklerine saygı göstermeyi yinelemiştir. Ayrıca, Çin, Azerbaycan'ın ülkesel egemenliği ve toprak bütünlüğünü desteklediğinin altını çizmiş ve Dağlık Karabağ meselesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından soruna ilişkin alınan kararlara uyulması çağrısında bulunmuştur (<https://e-qanun.az>). Hatta tüm bunlara paralel olarak Pekin, askeri ve savunma alanlarında Bakü ile iş birliğini geliştirmiştir. Bu kapsamda, Çin Polonez Fırlatma Roket Sistemleri ve Kasırga T-300 sistemlerini Azerbaycan'a ihraç etmiş, iki ülke arasında karşılıklı askeri yardım ve daha derin askeri iş birliği için zemin hazırlayan Çin silahlarının satın alınması konusunda bir anlaşma da imzalanmıştır. (<https://fpri.org>) O halde bir hususun özellikle vurgulanması gerekmektedir.

Şöyle ki 2020 yılında gerçekleşen Karabağ savaşında Çin taraflar arasındaki sorunun barışçıl yolla çözülmesinden yana tutum sergilemiş ve bu savaş sırasında daha çok tarafsız olma yolunu tercih etmiştir. Bu kapsamda Çin'in neden böyle bir tutum sergilediği sorunsalının cevaplanması önem arz etmektedir. Çin'in Dağlık Karabağ ihtilaflarında yer almaması, bir taraftan Rusya'nın dâhil olduğu bir ihtilafa müdahale etmekte istekli olmamasından, diğer taraftan da Rusya'yı karşısına almadan Azerbaycan ile jeostratejik iş birliğini geliştirmek istemesinden kaynaklanmaktadır.

İki devlet arasındaki ekonomik iş birliği ele alındığında ise bu sürecin yalnızca BKBY projesi çerçevesindeki girişimlerle ilişkilendirilmesi doğru değildir. Çünkü Çin, son 25 yılda Orta Asya ve Güney Kafkasya'daki en önemli ekonomik faktör haline gelmiş ve bölge ülkelerinin en büyük ticari ortaklarından birine dönüşmüştür. Hatta bu kapsamda Kazakistan'da enerji sektöründe güçlü bir konuma sahip olan Çin, Batılı şirketleri satın alarak bölgedeki Rus etkinliğini azaltmaya çalışmıştır. Dünya gaz üretiminin yüzde 10'unun yoğunlaştığı Türkmenistan'da da benzeri durum bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Tien Shan Dağları'nın batı yakasındaki Kırgızistan ve Tacikistan için de Çin yatırımı hayatta kalmak açısından büyük önem arz etmektedir. (Dirmozer, 2018: 13) Güney Kafkasya ülkelerinden ise Gürcistan, Çin'in Batı ile ticaretinde merkezi bir konuma yerleşmeye ve dolayısıyla yakın işbirliği geliştirmeye çalışmaktadır.

Bu istikamette Azerbaycan hükümeti de somut adımlar atmakta ve hükümetler arası girişimleri ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede, Aliyev'in Çin'e ilk resmi ziyareti sırasında 40 Azerbaycan ve 400 Çin şirketinin temsilcileriyle Azerbaycan-Çin iş forumu düzenlenmiştir. Bundan sonra 2015 yılında Aliyev, Çin'i ikinci kez ziyaret etmiş ve bu görüşme çerçevesinde İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın kurulmasını ortaklaşa teşvik etmek için bir mutabakat zaptı imzalanmıştır (<https://president.az>).

Bu anlaşma iktisadi ilişkilerin geliştirilmesi için öncelikleri ortaya koymaktadır. Taraflar arasındaki ekonomik işbirliği girişimleri için görüşmeler 2016 yılında da devam ettirilmiş ve 6. Hükümetler arası Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Komisyonu çerçevesinde özellikle, BTK demiryolu olmak üzere ulaşım ve lojistik sektörlerinde işbirliği meselelerine odaklanılmıştır. Cumhurbaşkanı Aliyev'in Çin'e üçüncü ziyareti ise BKBY projesine yönelik 2. Uluslararası İşbirliği Forumu vesilesiyle olmuştur. Cumhurbaşkanı Aliyev, "Karşılıklı Olarak Politikanın Güçlendirilmesi ve Daha Yakın Bir Ortaklık Oluşturulması" konulu Forum'un ikinci oturumuna katılarak bu proje çerçevesinde Azerbaycan'da başlatılan altyapı çalışmalarına değinmiş, Elet (Alat) Deniz Ticaret Limanı ve yeni hizmete giren BTK demiryolunun bu girişime sağlayacağı katkılardan bahsetmiştir. (<https://president.az/az/articles/view/32895>)

Bu ziyaretten sonra Azerbaycan'la Çin arasında ticaret cirosu artmaya başlamıştır. Bu minvalde, Report.az haber ajansı tarafından hazırlanan haberde Azerbaycan ve Çin arasındaki ticaret hacmi geçen yıllar ekseninde ele alınmış ve 2019 yılında iki ülkenin ticari cirosunun 2.184.194.000 dolar olarak gerçekleştiği, bunun da 2018 yılı göstergelerinden 638.589,17 bin dolar veya 6,62 kat daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (<https://report.az/biznes-xeberleri>). *Azernews*'un Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi'nden elde ettiği bilgilere esasen hazırladığı haberde ise bu rakamların sonraki yıllarda daha da arttığı ve Azerbaycan ile Çin arasındaki ticaret cirosunun Ocak-Nisan 2021 arasında 2020 yılının aynı dönemiyle kıyaslandığında yüzde 10,2 daha fazla yani, 553,4 milyon doları olduğu gözlemlenmiştir. (www.azernews.az/business)

Taraflar arasında ikili ekonomik ilişkilerin ivme kazanmasında Çin'in Güney Kafkasya ile ticaretinde Azerbaycan'ın %43'lük bir paya sahip olmasının (<https://report.az/biznes-xeberleri/azerbaycan-ve-cin-sirketleri>) ve bu bağlamda Çin'in geliştirilen altyapı projelerinin dışında kalmak istememesinin büyük rolü vardır. Bu çerçevede, ikili ilişkilere daha çok ivme kazandıran ve BKBY projesi çerçevesinde öneme haiz olan iki altyapı projesine değinilmesi gerekmektedir.

2.1.Bakü-Elet Deniz Ticaret Limanı

Bakü'nün 70 km. güneyinde Elet kasabasında bulunan bu limanının inşasına ilişkin kararname Cumhurbaşkanı Aliyev tarafından 2007 yılında imzalanmıştır. Liman projesi, Hollandalı Royal Haskoning şirketi tarafından hazırlanmış ve inşaatı ise yerel bir şirket olan Evrascon OJSC (Euro-Asian Construction Corporation) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu limanın BTK demiryoluna yükleme noktası görevi yapması planlanmıştır. 3 Kasım 2010 tarihinde Cumhurbaşkanı Aliyev yeni limanın temelini

atmış ve projenin ilk etabında feribot terminali, yük terminali, konteyner sahası, erişim kanalı, altyapı tesisleri ve binaların inşaatına başlanmıştır. (www.bbc.com/azeri/azerbaijan) Bu limanın Azerbaycan'daki ulaştırma güvenliği sorunlarını başarılı şekilde çözeceği, Bakü'yü Hazar Havzası'nda çok modern ve büyük bir lojistik ve ulaştırma merkezi haline getireceği, Hazar'daki kıyı devletlerarasında işbirliğini derinleştireceği ve Doğu-Batı ulaşım koridorları için yeni fırsatlar sunacağı öngörülmüştür.

Bu çerçevede Bakü şehir limanı, Eylül 2014 tarihinde Bakü yeni liman inşaatının ilk aşamasının bir parçası olarak ticari nakliyyeye kapatılmıştır. Bunun ardından, Elet Limanı'nın aşamalı gelişim projesi etkinleştirilmiş; ilk önce iki köprülü feribot terminali ve daha sonra Mayıs 2018 tarihinde ise yeni bir treyler terminali açılmıştır (RoRo) (<https://president.az/az/articles/view/28547>).

Bu liman için Elet bölgesinin seçilmesi de tesadüfi olmamıştır. Kuzey-Güney Karayolu Koridoru (M1-M3) ve Doğu-Batı Koridoru (M2) kavşağında elverişli bir konuma sahip olan ve her yöne mal hareketini kolaylaştıran Elet (Tsares, 2021: 65); Batıyı (Türkiye ve AB), güneyi (İran ve Hindistan) ve kuzeyi (Rusya) birbirine bağlayan karayolları ve demiryollarının kesiştiği güzergâhta yer almaktadır. Aynı zamanda, burada bir deniz limanının inşa edilmesiyle suyollarının da ulaşım koridoruna eklenmesi meselesi gündeme gelmiştir ki bu da bölgenin geniş ihracat potansiyeline sahip uluslararası bir taşımacılık merkezi haline gelmesi için zemin oluşturmuştur. Buradan anlaşıldığı üzere, Elet limanı sağladığı stratejik avantajlar nedeniyle Azerbaycan için önem arz etmektedir. Peki, bu limanı Çin için önemli kılan nedir?

İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın Orta Doğu-Batı eksenini oluşturan Trans-Hazar Uluslararası Taşımacılık Rotası (TITR) için Hazar Denizi kullanılmaktadır. Bu koridorun potansiyel kullanım yolları arasında, Batı Çin'den Kazakistan'a Khorgos sınır kapısından giren malların Hazar Denizi üzerinden Aktau'dan Bakü'ye sevk edildiği ve ardından Bakü-Tiflis-Kars demiryolunu kullanarak Türkiye'ye aktarıldığı bir kuzey rotası seçeneği bulunmaktadır. Oradan mallar Karadeniz üzerinden Yunanistan'a gönderilebilir. Bu noktada, Elet limanı BKBY'nin önemli bir rotasına dönüşmüştür. Bu sebeple günümüze kadar Çin, bu limana yaklaşık 2 milyon dolar değerinde ekipman bağışlamış ve toplamda 70 milyon dolarlık hibe ayırmıştır (<https://reconasia.csis.org>).

Buradan da anlaşıldığı üzere, Elet Deniz Ticareti limanı Çin'in BKBY projesi çerçevesinde BTK demiryolu üzerinden taşımacılık yapılması için tercih edilmektedir. Bu eksende, daha sonra Çin için özel önem arz eden Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesinden ve Çin'in neden bu proje ekseninde yer almak istemesinden de bahsedilmesi gerekmektedir.

2.1.1.Projenin Jeostratejik ve Ekonomik Önemi

Elet Deniz Ticaret Limanı'nı içine alan Elet Serbest Ticaret Bölgesi (ESTB) için özel bir kurumsal ve yasal temel oluşturma çalışmaları 2018 yılından itibaren hız kazanmıştır. Devlet destekli başlatılan bu çalışmaların esas hedefi ise ihracata yönelik üretimi desteklemek ve yenilikçi teknoloji sağlayacak yatırımcıları Azerbaycan'a

çekmek için Hazar Denizi bölgesinde bu tür en büyük serbest ekonomik bölgelerden birini inşa etmektir (<https://aze.media/the-alat-port-free>). Bununla aynı zamanda ülke ekonomisinin dinamik ve sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunulması da planlanmaktadır. Özellikle Elet projesinin geliştirilmesiyle dört esas ekonomik hedefe ulaşılması önem arz etmektedir. Onlardan ilki, ulaştırma ve lojistik sektörüdür. Çünkü bu şekilde bir altyapının oluşturulması, diğer endüstriyel sektörlerde ihracatın sağlanması için önemli bir gereksinimdir. İkinci ana kategori, bu tür transit akışların ekonomik değeri artıracak katma değerli hizmetler teşkil etmesidir. Üçüncüsü, bölgesel ihracat pazarı için mal üretmeye yönelik hafif sanayi sektörünün geliştirilmesidir. Dördüncü ve son kategoriyle ise fosil yakıtlarla ilgili alanlar oluşacaktır.

ESTB'nin kuzey-güney ve doğu-batı uluslararası ulaşım koridorlarının kesişim noktasındaki konumu ise bu limanın jeostratejik önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu liman, Hazar Denizi'nden geçen kargolara verimli ve hızlı geçiş sunarak Bakü için jeostratejik potansiyel yaratmaktadır. Nitekim Azerbaycan, Elet bölgesinde kuzey-güney, doğu-batı yönlerinde kara, su ve hava ulaşımını kapsayacak geniş bir lojistik zinciri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Hatta bu eksenle Elet projesine paralel olarak İran ile Azerbaycan arasında Reşt-Astara demiryolunun geliştirilmesi de planlanmaktadır. Hazar kıyısı boyunca uzanacak olan bu kuzey-güney koridorunun ticaret hacmini yalnızca söz konusu iki ülke arasında değil, aynı zamanda diğer bölgelerde de artırması beklenmektedir.

2.2.Bakü-Tiflis-Kars Demir Yol Projesi

Bakü-Tiflis-Kars projesine ilişkin görüşmelerin 1993 yılında Ankara'da Türkiye ile Gürcistan temsilcilerinden oluşturulan Karma Taşımacılık Komisyonu toplantısında başladığı bilinmektedir. Bu eksenle, 20-21 Temmuz 2002 tarihinde İstanbul'da, söz konusu ülkelerin Ulaştırma Bakanlarının toplantısında, proje ile ilgili hazırlık çalışmalarının yapılmasını öngören bir protokol imzalanmıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev, 14 Haziran 2004 tarihinde Gürcistan'a yaptığı resmi ziyarette, Gürcistan eski Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili ile birlikte düzenlediği basın toplantısında, Gürcistan üzerinden Türkiye ve Azerbaycan'a demiryolu inşa etme projesine destek verdiğini dile getirmiştir. Bununla da Aliyev, BTK yönünde demiryolu bağlantısının kurulması konusundaki kararlı tavrını ortaya koymuştur. Atılan bu adımlar çerçevesinde, Aliyev'in 7 Şubat 2007 tarihinde Gürcistan'a yaptığı çalışma ziyareti sırasında BTK demiryolunun inşaatının başlaması için bir anlaşma imzalanmıştır. (Bilalzade, 2021:14) 30 Ekim 2017 tarihinde ise sadece bu üç ülkeyi bağlamaktan ziyade kıtaları birbirine bağlamak için tasarlanan Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun açılış töreni gerçekleştirilmiştir (<https://corp.ady.az/infrastruktur>).

BTK faaliyete geçtikten sonra Çin mallarının Avrupa'ya ulaşımının sağlanmasında önemli etkene dönüşmüştür. Çin'in bu proje çerçevesinde etkinliğini arttırmak istemesinin esas nedeni ise Çin'den Avrupa'ya mal teslimi için en kısa demiryolu yolunun Azerbaycan üzerinden geçen BTK olmasıdır. Aynı zamanda, BTK Çin için en az maliyetli transit rotasıdır. Bunun yanı sıra BTK mevcut altyapı ve Avrupa'ya yakınlık açısından diğer kıtalararası ulaşım koridorlarına göre daha

avantajlı konumdadır. Tüm bu olumlu seçenekleri göz önünde bulunduran Çin, Avrupa'ya kargo teslimat rotalarını çeşitlendirmek için BTK demiryolu projesine tam teşekküllü bir katılımcı olarak dâhil olmak istemektedir.

2.2.1. Projenin Jeostratejik ve Ekonomik Önemi

Toplam uzunluğu 826 km olan (<https://tass.ru/ekonomika>) ve Gürcü analizciler tarafından *21. Yüzyılın projesi* olarak nitelendirilen, başlangıçta maliyeti 422 milyon dolar olarak belirlenen, (opendemocracy.net) ancak sonradan toplam değeri 1,1 milyar dolardan fazla olan BTK demiryolunun hız sınırının 120km/s olması, ilk yıllarında yılda 1 milyon yolcu ve 6,5 milyon ton kargo, 2034 yılına kadar ise 3 milyon yolcu ve 17 milyon ton kargo taşınması planlanmıştır. Aynı zamanda BTK demiryolunun önümüzdeki zaman diliminde Çin ile Avrupa arasında esas ulaşım hattındaki zaman kaybını 35 günden 15-17 güne indirmesi öngörülmüştür. (Hajizadeh, 2015:14) Bunun yanı sıra 2018 yılındaki tahminlere göre bu demiryolu ile Azerbaycan'dan Kars'a bir günde, İstanbul'a ise iki buçuk günde ulaşılacaktır. Bu kapsamda, ilk aşamada yolcuların Türkiye'nin Kars kentine kara yoluyla taşınması planlanmaktadır ki tabii bunun için öncelikle teknik şartların karşılanması gerekmektedir. (<https://ru.rayhaber.com>)

Tüm bunlara ek olarak yılda 5 milyon ton yük taşınmayı üstlenen BTK, Doğu-Batı koridorundaki diğer demiryolu güzergâhlarına uygun bir alternatif de sunmaktadır (<https://politicon.co>). Bu yönde Azerbaycan tarafından somut adımlar atılmış ve Aliyev'in Ekim 2022 tarihinde Gürcistan Başbakanı Irakli Garibashvili ile yaptığı müzakerelerin ardından 2023 yılında Azerbaycan'ın, BTK'nın kapasitesini yılda 5 milyon tona çıkarmak için ek yatırımlar yapmayı planladığı açıklanmıştır (<https://tass.ru/ekonomika>).

Sağlayacağı bu avantajlarla ilk bakışta bölgesel bir proje niteliği taşıyan BTK demiryolunun aslında küresel olduğu söylenebilir. Çünkü bu demiryolu hattı Uzak Doğu ve Batı Avrupa'yı birbirine bağlayan İpek Yolu projesinin küçük bir parçası olsa da coğrafi olarak merkezde (hub) yerleştiği için kilit rol oynamaktadır. Bu bağlamda, BTK demiryolu Azerbaycan için politik, ekonomik ve stratejik önem arz eden bir proje olmaktadır. Proje ile birlikte Azerbaycan, okyanuslara ve uluslararası ulaşım ağına erişebilecek, doğuya ve batıya kolayca ihracat yapabilecek, dış ticareti çeşitlendirecek, petrol dışı sektörün ihracatını kolaylaştıracak ve transitlerden gelir elde edecektir. (Bittner ve Ibrahimli, 2018:15) Ayrıca proje, Azerbaycan'ın bölgedeki siyasi konumunu güçlendirecek ve Azerbaycan'ı transit ulaşım merkezi haline getirecektir. Bunun yanı sıra yeni tankerler, yük gemileri satın almak, limanları modernize etmek ve yoğun olarak çalışmak daha fazla yatırımcıların bölgeye çekilmesini gerekecektir ki bu da diğer aktörlerin projeye taraf olmasına ve küresel boyut almasına vesile olacaktır.

3. AZERBAIJAN PERSPEKTİFİNDEN BKBY PROJESİ

Azerbaycan, yeni İpek Yolu projesi doğrultusunda lojistik kapasitesini artırmak için daha sistematik ve kapsamlı faaliyetlerde bulunmak üzere 2012 yılında "Azerbaycan 2020: Geleceğe Bakış" Konseptini ve 2016 yılında "Lojistik ve Ticaretin Geliştirilmesi için Stratejik Yol Haritasını" onaylamıştır. Bu belgeler, lojistik altyapısını

iyileştirmek için bir dizi önlemin ve planın uygulanmasını öngörmektedir (Bilalzade, 2021:11). Bunlara; ülkenin petrol dışı sektörünün geliştirilmesi, lojistik, ulaştırma ve ticaret alanında 2025 ve sonraki dönemi kapsayan altyapının iyileştirilmesi, Azerbaycan'ın bölgesel bir transit merkezi haline getirilmesi, Elet Limanı'nın açılması, özel ekonomik bölgelerin oluşturulması, üzerinde demiryolu projelerinin tamamlanması dâhildir. Azerbaycan, bununla BKBY çerçevesinde konumunu sağlamlaştırmaya çalışmakta ve Çin'in ortağına dönüşmek istemektedir. Bunda aşağıdakilerin büyük etkisi vardır:

- Azerbaycan'ın bulunduğu Hazar havzasının Rusya, Doğu Asya ve Avrupa'nın çıkarlarının kesiştiği yeni bir iktisadi alana dönüşmesi;
- Rusya veya Avrupa Birliği'nin başlattığı diğer ulaşım projeleriyle karşılaştırıldığında, bu projenin Azerbaycan için çok daha fazla avantaj arz etmesi;
- Çin'in bu projeye yatırım yapmasının AB'yi TRACECA çerçevesinde adımlar atmaya teşvik etme ihtimalinin olması.

Özellikle, sonucu husus incelendiği zaman BKBY projesi ile TRACECA'nın birbirlerini tamamlama seçeneği doğmaktadır ki bu da bir yandan Çin ile Güneydoğu Asya, diğer yandan Avrupa arasındaki ticareti artırabilir. Aynı zamanda, Çin yatırımı Azerbaycan'ın stratejik kalkınma planındaki finansman boşluklarını doldurmaya yardımcı olmaktadır. Azerbaycan hükümeti için bu proje kapsamında Çin ile iş birliği mevzubahis ülkenin sadece Doğu-Batı ekseninde bir lojistik merkeze dönüşmesini sağlamakla sınırlı olmayacak, aynı zamanda hem teknik destek hem de ek doğrudan yabancı yatırımların da ülke içine çekilmesi için olanaklar yaratacaktır. Bu da Azerbaycan'ın ulaşım ve transit ücretlerinden fayda elde etmesine, ticari olanaklarını çeşitlendirmesine ve yabancı sermayenin ülke içine çekilmesine olanak sağlayabilir. Bu nedenle, Azerbaycan söz konusu ülkenin coğrafi uzaklığı nedeniyle bölgede siyasi amaçları gütmeyeceğini düşündüğünden burada ekonomik çıkarlarının yanı sıra siyasi hedeflerinin olması ile bilinen Rusya'nın aksine Çin'e güvenilir bir ortak olarak bakmaktadır.

4.ÇİN PERSPEKTİFİNDEN BU PROJEDE AZERBAJYCAN'IN ÖNEMİ

Çin perspektifinden konu incelendiği zaman Azerbaycan; bir taraftan coğrafi bir merkez, diğer taraftan da stratejik ortak konumundadır. Çünkü söz konusu ülke Hazar havzasıyla Batı arasında mevcut olan ulaşım altyapısının (Elet limanı, BTK) sahibidir. Tüm bunlara paralel olarak Azerbaycan hükümeti için TITR girişimi çerçevesinde Çin ile çok taraflı iş birliğinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Çünkü başarılı iş birliği, Azerbaycan'ın ulaşım ve transit sektöründen daha fazla kar elde etmesine, ticari seçeneklerinin çeşitlendirilmesine ve yabancı sermaye akışının ülke içinde oranının artmasına neden olabilir (Babayev ve Ismayilzade, 2020:6).

Ancak, taraflar arasında *win-win (kazan-kazan)* stratejisine dayalı iş birliğinin gerçekleştirilmesi için Çin'in BKBY çerçevesinde TITR projesine öncelik vermesi gerekmektedir. Çünkü TITR siyasi açıdan güvenilir bir rotadır. İkincisi, Çin'den Avrupa'ya giden en kısa demiryolu yoludur. Ayrıca, Azerbaycan tarafından daha önceden Hazar Havzası'nda gerçekleştirilen altyapı projeleri nedeniyle bu alternatif rota çok fazla finansal desteğe ihtiyaç duymamaktadır. Bu nedenle, Çin'in bu proje

çerçevesinde Azerbaycan hükümetiyle daha sıkı çalışmalar yapması uygun olacaktır. BKBY rotasına öncelik verilmesi, Çin'in Hazar üzerindeki etkisini pekiştirecek ve aynı zamanda Doğu'dan Batı'ya ulaşım yollarının geliştirilmesi kapsamında Azerbaycan'ın desteğinden faydalanması söz konusu olacaktır. Bu bağlamda, Azerbaycan'ın sınır komşularından Gürcistan ve Türkiye'nin de Çin'in TITR'ye dâhil olmasını desteklediklerini ifade etmesi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu doğrultuda Azerbaycan hükümeti için en büyük zorluğun sadece Çin'i BKBY çerçevesinde TITR projesini seçmeye teşvik etmek olduğu söylenebilir. Ek olarak, Azerbaycan'ın BKBY finansmanının yanı sıra her iki tarafa da eşit gelir sağlayacak özel Çin yatırımlarını kapsayacak mekanizmalar da belirlemesi hususu önem arz etmektedir.

Yukarıda vurgulanan öneriler doğrultusunda bu stratejinin uygulanması halinde Azerbaycan birçok ortaklık olanakları sunabilmektedir. Çünkü Azerbaycan, Çin ve Avrupa ülkeleri arasındaki en kısa demiryolu yolunun geçtiği rotanın üzerinde konumlanmaktadır. İkincisi, Azerbaycan, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı, TRACECA, INOGATE, TAP dâhil AB'nin bölgesel transit ve enerji projelerinin merkezinde yer aldığından Avrupa enerji güvenliğinin sağlanmasında siyasi açıdan Çin için güvenilir bir ortaktır. Üçüncüsü, Hazar Denizi'nden Batı'ya mevcut ulaşım altyapısının (Elet limanı, BTK) sahibi olmakla Azerbaycan coğrafi-stratejik merkezdir. Dördüncüsü, Azerbaycan ile ister karadan isterse de denizden iş birliğinin geliştirilmesi Çin'in bölgedeki konumunu güçlendirecek ve Hazar üzerindeki etkisini pekiştirecektir.

5.SONUÇ

COVID-19 salgınının Çin'de patlak vermesi ve diğer bölgelere hızla yayılmasıyla birlikte uluslararası ticarete durgunluk yaşandığı bilinmektedir. Buna müteakip, birçok ülkede virüsün yaygınlaşmasına engel olunması için alınan kısıtlayıcı tedbirler kapsamında hava ve deniz yolları da işlevini yitirmiştir. Bu da birçok sektörün ciddi şekilde etkilenmesine neden olmuştur. Hatta salgın döneminde, uzmanlar tarafından birçok Avrupa limanının çalışma kapasitelerinin sadece %20-30'la sınırlı kaldığı yönünde açıklamalar da yapılmıştır. Durum böyle olunca yüksek hava taşımacılığı fiyatları, hava ve deniz taşımacılığında daha uzun transit süreler nedeniyle Avrupa ve Çin'i birbirine bağlayan demiryolları şirketler için tek güvenilir ulaşım aracına dönüştürmüştür. Bu da BTK gibi demiryolu projelerinin sağladığı avantajların artmasına, çalışma kapasitelerinin yükseltilmesine neden olmuştur. Durum böyle olunca BKBY çerçevesinde Azerbaycan'ın stratejik öneminin daha da artması söz konusu olmuştur. Her ne kadar salgın dönemi sona ermiş olsa da günümüz koşullarında bu durumun sonraki zaman aralığında da devam etmesi gündemde olabilir ve Azerbaycan'ın Çin için jeopolitik ve jeostratejik değeri artabilir. Bu aynı zamanda petrol fiyatlarındaki oynama ve salgının ülke ekonomisi üzerinde artan etkisinden de kaynaklanmaktadır.

Bu kapsamda, özellikle Azerbaycan-Çin ilişkilerinin 2015 yılından bu yana hızla gelişmesi ve demiryollarının artan stratejik önemi dikkate alındığında, Azerbaycan-Çin ilişkilerinin daha da geliştirilebileceği öngörülmektedir. Ancak, bunda da Çin'in Azerbaycan'a yatırımının arttırılması, salgın sonrası ekonominin

canlandırılması ve Azerbaycan'ın BKBY'ye daha aktif katılımının sağlanması gerekli olacaktır. Ayrıca ilişkilerin derinleşmesi, Azerbaycan'ın bölgesel bir ulaşım merkezi olarak gelişmesine, Çin'in ihracat yollarının çeşitlendirilmesine, nakliye maliyetlerinin azalmasına ve en kısa yoldan Avrupa'ya mal ulaştırılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu kapsamda, genel anlamda katılım sağlayan ülkelerde mevcut olan jeopolitik bölünme ve altyapı projelerinin uygulanması zamanı ortaya çıkan finansal zorluklar nedeniyle uygulanması önünde farklı engeller bulunan BKBY projesinin Azerbaycan bağlamında etkinliğinin artırılması için iki ülke arasında bir çalışma platformunun geliştirilmesi ve hükümetler arası çalışma grubunun faaliyetlerini arttırması gerekmektedir. Her iki devlet bu çerçevede yapılan çalışmalar üzerine yoğunlaşırsa hem Azerbaycan bu projede istediği konumda yer alabilir hem de Çin ulaşım iletişim yollarının çeşitlenmesi sürecini istediği gibi yönlendirebilir. Çünkü bu iki devletin ortak paydada birleştiği bazı noktalar vardır:

- Her iki devlet birbiriyle ekonomik işbirliğine önem vermektedir;
- Her iki devlet dışa dönük dış ticaret politikası benimsemiştir (Azerbaycan Batı ve Doğu arasında ilişkilerini dengelemeye çalışırken, Çin de kara yolları ile deniz açılımı stratejisi arasında denge oluşturmaya çalışıyor);
- Her iki devlet ekonomik kalkınmayı stratejik öncelik olarak görmektedir.

KAYNAKÇA

- “Azerbaycan Cumhuriyeti Hukuku”, <https://e-qanun.az/framework/32179>, (Erişim tarihi: 01.05.2022).
- “Azerbaijani-Chinese Documents Were Signed”, <https://president.az/en/articles/view/17137> (Erişim tarihi: 30.04.2022).
- “Azerbaijan’s Port on China’s Road”, <https://reconasia.csis.org/azerbaijans-port-on-chinas-road/>, (Erişim tarihi: 20.04.2022).
- “Azerbaycan ve Çin Ticaret Ciroşunu %67'ye Çıkardı”, <https://report.az/biznes-xeberleri/azerbaycan-ve-cin-ticaret-dovriyyesini-67-e-qeder-artirib/>, (Erişim tarihi: 30.04.2022).
- “Azerbaycan ve Çin Şirketleri 821 Milyon Dolarlık Belgeye İmza Attı”, <https://report.az/biznes-xeberleri/azerbaycan-ve-cin-sirketleri-821-milyon-dollarliq-senedler-izmalayib/>, (Erişim tarihi: 28.04.2022).
- “Azerbaijan and Belt and Road Initiative: On the Way of Becoming a Regional Transport Center”, <https://politicon.co/en/analytics/33/azerbaijan-and-belt-and-road-initiative-on-the-way-of-becoming-a-regional-transport-center>, (Erişim tarihi: 15.04.2022).
- “Azerbaydzhan Dopolnitelno İvestiruyet v Proyekt Dorogi Baku - Tbilisi – Kars”, <https://tass.ru/ekonomika/16140843> (Erişim tarihi: 23.12.2022).
- Babayev, Bahruz, and İsmailzade, Fariz, (2020), “**Azerbaijan’s Contribution to the Chinese Belt and Road Initiative**”, GCRF Compass Policy Brief, Baku, pp.2-6.
- Bilalzade, Parvin, (2021), “**Opportunities to Increase the Capacity of Azerbaijan’s Logistics Infrastructure and Existing Problems in the Silk Road Project**”, Research Document of Institute for Democratic Initiatives, Baku, Issue:2, pp. 1-31.
- Bittner, Victoria Ariel, and İbrahimli, Minavvar, (2018), “**Baku-Tbilisi-Kars: Regional Implications and Perspectives**”, CESD Report, Baku, pp. 1-24.
- “Bakü-Tiflis-Kars”, <https://corp.ady.az/infrastruktur/istifadeye-verilmis-xetler/baki-tbilisi-qars-xetti>, (Erişim tarihi: 20.04.2022).
- “Bilateral Relations”, <https://beijing.mfa.gov.az/en/content/3/bilateral-relations>, (Erişim tarihi: 02.05.2022).
- “China’s Growing Influence in the South Caucasus”, <https://www.fpri.org/article/2021/11/chinas-growing-influence-in-the-south-caucasus/>, (Erişim tarihi: 30.04.2022).
- Dirmozer, Dietmar, (2018), “**Shelkovyy Put, Yevraziya i Drevniy Mir**”, Friedrich Ebert Stiftung, İssledovaniye, ss. 3-29.
- Hajizadeh, Elshan Mahmud, (2015), “**Great Silk Road and the Baku-Tbilisi-Kars Project**”, Scientific Journal of Academic Research Conference Newsletter, Tbilisi, Issue: 6, pp. 1-17.
- “Hu Jintao Holds Talks with Azerbaijani President Aliyev”, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/dozys_664276/gjlb_664280/3135_664292/3137_664296/200503/t20050318_555477.html, (Erişim tarihi: 01.05.2022).

Araştırma Makalesi

DOI: 10.47147/ksuiibf.1112760

Makale Geliş- Kabul Tarihi: 05.05.2022- 27.12.2022

- “İlham Aliyev, Bakü Uluslararası Deniz Ticaret Limanının Açılışına Katıldı”, <https://president.az/az/articles/view/28547>, (Erişim tarihi: 20.04.2022).
- “İlham Aliyev, Pekin’deki Bir Kuşak Bir Yol Uluslararası İşbirliği Forumu’na Katıldı”, <https://president.az/az/articles/view/32895>, (Erişim tarihi: 30.04.2022).
- “Is the Baku-Tbilisi-Kars Railway worth the Fuss?”, <https://www.opendemocracy.net/en/odr/is-baku-tbilisi-kars-railway-worth-fuss/>, (Erişim tarihi: 15.04.2022).
- “Obzornoye İssledovaniye Portov i Logistiki v Stranakh TSARES”** (2021), Porty i Perevozki, Cilt: 2, ss.64-67.
- “Otnosheniya mezhdü Kitayem i Azerbaydzhanom (posledneye obnovleniye: oktyabr 2020 g.)”, <http://az.china-embassy.gov.cn/rus/sbjw/>, (Erişim tarihi: 22.12.2022).
- “Trade Turnover between Azerbaijan and China increases”, <https://www.azernews.az/business/180628.html>, (Erişim tarihi: 28.04.2022).
- “The Alat Free Economic Zone’s Role in Azerbaijan’s Long-Term Geo-Economic Strategy”, <https://aze.media/the-alat-port-free/>, (Erişim tarihi: 20.04.2022).
- “Zheleznaya Doroga Baku-Tbilisi-Kars Budet Bezopasnoy v Mezhdunarodnykh Ekonomicheskikh Proyektakh”, <https://ru.rayhaber.com/2018/>, (Erişim tarihi: 22.12.2022).
- “8 Yıldır İnşa Edilen Bakü Uluslararası Deniz Ticaret Limanı Açıldı”, <https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-44105731>, (Erişim tarihi: 20.04.2022).

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİN SURİYELİ SİĞINMACILARA BAKIŞ AÇISINA YANSIMASI: TÜRKİYE ÖZELİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ¹

Sadegül DURGUN

Arş. Gör. Dr., KSÜ, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü,
Orcid: 0000-0003-4652-7804

İbrahim Ethem TAŞ

Prof. Dr., KSÜ, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü,
Orcid:0000-0003-0958-7306

Öz

Çalışmanın amacı demografik özelliklerin göçe ve sonuçlarına ilişkin bakış açısı ve tutumlar üzerinde etkili olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışma Suriyeli sığınmacılar özelinde gerçekleştirilmiş ve yerel halkın çeşitli özelliklerinin sığınmacılara ilişkin tutumdaki etkisi ortaya konulmuştur. Çalışma sığınmacıların en çok bulunduğu iller arasında yer alan İstanbul, İzmir, Konya, Gaziantep, Hatay ve Kahramanmaraş'ta 1515 kişiye anket uygulanması ile yapılmıştır. Anket yapılan kişiler kamu sektörü, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşları temsil edecek şekilde seçilmiştir. Çalışmada SPSS paket programı vasıtasıyla demografik verilere ilişkin frekans tablosu oluşturulmuştur. Ardından faktör analizleri ile ölçeğin boyutları tespit edilip bu doğrultuda demografik veriler ve boyutların karşılaştırılması için bağımsız t testi, tek yönlü varyans analizi ve post hoc analizlerden Bonferoni uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda demografik özelliklere ait verilerin sığınmacılara ilişkin tutum ve bakış açısında etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriyeli Sığınmacılar, Türkiye

THE REFLECTION OF DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS ON PERSPECTIVES TOWARDS SYRIAN ASYLUM SEEKERS: A COMPARATIVE ANALYSIS SPECIFIC TO TURKEY

Abstract

This study aims to reveal whether demographic characteristics affect perspectives and attitudes towards migration and its consequences. Accordingly, the study was carried out specifically on Syrian asylum seekers and the effect of

¹ Bu çalışmada 2022 yılı Temmuz ayında tamamlanan "Türkiye'nin Göç Politika ve Uygulamalarında Yönetişim Yaklaşımının Önemi: Suriyeli Sığınmacılar Örneği" başlıklı doktora tezinin alan araştırmasından elde edilen verilerden faydalanılmıştır.

various characteristics of the local people on the attitude towards refugees was revealed. The study was conducted by applying a questionnaire to 1515 people in Istanbul, Izmir, Konya, Gaziantep, Hatay and Kahramanmaraş which are among the provinces with the highest number of asylum seekers. The people surveyed were chosen to represent the public sector, the private sector, non-governmental organizations, and citizens. In the study, frequency tables related to demographic data were created through the SPSS program. Then, the dimensions of the scale were determined by factor analysis, and in this direction, to compare demographic data and dimensions, Student's t-test was used to analyze the difference between the two groups, and ANOVA with the Bonferroni post hoc test was used to analyze the difference among multiple groups. As a result of the analysis, it has been found that demographic data is effective in attitudes and perspectives towards asylum seekers.

Key Words: Migration, Syrian Asylum Seeker, Türkiye

1. GİRİŞ

Göç en temelde coğrafi bir hareketliliklerdir. Ancak sadece bundan ibaret değildir. Göç çok boyutlu, çok aktörlü, çok etkili bir olgu olarak dünya tarihinde önemli bir yere sahiptir. Etkilemediği ülke, topluluk yok gibidir. İçinde bulunduğumuz dönem ise göçün çok daha fazla önem taşıdığı, sıklıkla tartışıldığı, ortaya çıkan sorunlar için çözüm yollarının arandığı bir dönemdir.

İfade edildiği üzere göç olgusu pek çok hususu etkilemektedir. Bununla birlikte bu etkiler farklı özelliklere sahip bireylerde farklı tutumlar yaratabilmekte ve farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve yaşanan yer gibi hususlar göçün etkilerinin de farklılaşmasına yol açabilmektedir. Diğer bir ifade ile göçün ortaya çıkardığı aynı durumlar farklı sonuçlara neden olabilmektedir. Belirtilen özelliklere göre tepkiler ya da tutumlar olumlu, ılımlı olabileceği gibi, olumsuz da olabilmektedir.

Bu çalışmada demografik özelliklerin göçe ve sonuçlarına ilişkin tutumlara etkisi araştırılmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin tarihi boyunca karşılaşmış olduğu en büyük göç hareketliliği olan Suriyeli göçü sonucu ülkeye yerleşen sığınmacılara ilişkin bakış açısı ve tutumlar yerel halkın demografik özellikleri bağlamında ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle kısaca göç olgusundan ardından ülkedeki sığınmacılardan ve etkilerinden bahsedilmiştir. Alan araştırması kısmında öncelikle katılımcılara ilişkin demografik veriler, ardından faktör analizleri ve demografik verilerle ölçek boyutlarının karşılaştırılmasına yönelik analizlere ve sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışmanın sonucunda cinsiyet dışındaki demografik özelliklerin sığınmacılara yönelik bakış açısı üzerinde etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

2. GÖÇ OLGUSU VE SURİYELİ SİĞINMACILAR

Göç bireyler, toplumlar ve devletler üzerinde çok yönlü etkileri olan, geçmişte olduğu gibi bugün de devam eden ve gelecekte de devam edecek olan çok önemli bir olgudur. Özellikle günümüz koşullarında kişiler sürekli şekilde bir göç metaforunda savrulmakta, göçün öznesi ya da sonucu olmaktadır. Suriyeli sığınmacılar da ülkelerinde yaşanan iç savaş neticesinde göç olgusunun hem öznesi hem de sonucu olmuşlardır.

2.1.Genel Olarak Göç Olgusu

Göç temelde bir yer değiştirme hareketidir. Bireylerin, çeşitli nedenlerle ve çeşitli şekillerde, kalıcı veya geçici biçimde, kendileriyle birlikte yaşam şekillerini, kültürlerini, dillerini, dinlerini de taşıdıkları bu hareketlilik göç olarak ifade edilmektedir. Günlük hayatta çatışma ve uyum içerisinde harmanlanan göç aynı zamanda kültürü de yeniden yorumlayan ve üreten bir sosyal hareketliliklerdir. Buradan anlaşılacağı üzere göç sadece coğrafi bir yer değiştirmeden ibaret değildir. Bireyler terk ettikleri yer ile geldikleri yer arasında düşünsel olarak sürekli savrulmakta ve bir gel-git olayı yaşamaktadırlar. Göçle sabitlik fikrinden uzaklaşmakta ve bunun yerini kaçma, kurtulma, ayrılma ya da uzaklaşma fikirleri ve eylemleri almaktadır. Göç eden kişiler kendi milliyetlerinin, değerlerinin, çıkarlarının, alışkanlıklarının ve önceliklerinin daha önce olmadığı kadar farkına varmaktadırlar (Doğan, 2018:15; Bartram vd, 2017:14).

Göç hareketleri kalıcı veya geçici olabilen bununla birlikte bireysel ve kitlesel olarak yaşanabilen bir durumu ifade etmektedir. Yaşanan bu durum sosyolojik, psikolojik, kültürel birtakım değişikliklere neden olmaktadır. Bu değişiklikler hem göç eden kişiler ve terk edilen yer açısından hem de varılan yer ve buradaki kişiler açısından söz konusu olmaktadır. Bunlarla birlikte değerlendirildiğinde göç, sürekli ya da belirli zamanlarda bireysel ya da kitlesel olarak, daha iyi yaşam standartlarına ulaşma ya da yaşam kaygıları nedeni ile bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine ulaşmayı ifade etmektedir (Tümtaş, 2022:341).

Göçlerin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi vb. nedenleri söz konusudur. Bireyler daha iyi yaşam koşulları elde etmek için göç edebilecekleri gibi, hayatta kalabilmek için de göç edebilirler (Sezik, 2022:147). Bulunulan yerdeki eğitim ve sağlık imkanları, sosyal imkanlar, istihdam koşulları, yaşanan savaşlar, çatışmalar, meydana gelen doğal afetler gibi hususlar bireylerin göç etmelerine neden olabilmektedirler.

Göçlerin nedenleri gibi türleri de çeşitlidir. Örneğin kişilerin kendi istekleri ile ve buldukları yerde kalma imkanları var olmasına rağmen göç etmeyi tercih etmeleri gönüllü göçü oluştururken; baskılar, çatışmalar, savaşlar gibi nedenlerle kişilerin göç etmek zorunda kalması ise zorunlu göçü ifade etmektedir. Bir göç ülke sınırları içerisinde gerçekleştiriliyorsa iç göçü oluştururken, ülke sınırları dışına yöneliyorsa dış göç ya da uluslararası göçü oluşturacaktır. Eğer kişiler göç ettikleri yerde sürekli kalma amacı taşıyorlarsa kalıcı göç, belirli bir süreliğine göç ediliyorsa geçici göç söz konusu olacaktır. Ülkelerin belirlemiş oldukları yasal sınırlar içerisinde ve bunlara uyularak göç ediliyorsa yasal göç, bu kurallar göz ardı edilerek göç ediliyorsa yasa dışı göçten bahsedilecektir (Taş ve Durgun, 2021:87; Adıgüzel, 2018:19; Öner, 2016:17; Aydın ve Durgun, 2018:504). Daha farklı göç türlerinin varlığı da söz konusu olabilecektir.

Göç tüm ülkeleri bir şekilde etkileyen küresel bir olgudur. Ülkelerin sosyal yapıları, demografik özellikleri, siyasal yapıları, nüfus dağılımları, ekonomik yapıları göçten bir şekilde olumlu veya olumsuz olarak etkilenebilmektedir. Türkiye de bu ülkelerden biridir. Tarihi boyunca sürekli göç

olgusuyla karşı karşıya kalan Türkiye'nin yaşamış olduğu en büyük göç dalgası ise Suriye'de yaşanan iç savaş sonrası ülkesini terk etmek ve başka ülkelere göç etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacıların oluşturduğu göçtür.

2.2. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar

Arap Baharı olarak ifade edilen ve Orta Doğu'da çok önemli olayların meydana gelmesine neden olan tepkiler silsilesi Suriye'yi de etkilemiş ve buradaki olayların iç savaşa dönüşmesi ile Suriye'deki insanlar zorunlu bir şekilde göç etmek durumunda kalmışlardır. Göç eden bu insanlar öncelikle mesafe engelini göz önünde bulundurarak komşu ülkelere doğru harekete geçmişlerdir. Bu ülkelerden biri ve belki de en önemlisi Türkiye'dir.

Türkiye bugün üç buçuk milyonun üzerinde Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır. Ülkede bulunan bu kişiler bütün illerde ikamet etmektedirler. Göç eden bu kişiler için oluşturulan kamplarda yaşayan Suriyeli sayısı yaklaşık 50.000'dir. Geri kalan kişiler kendi kiradadıkları ya da satın aldıkları evlerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Sığınmacıların en çok buldukları iller ise İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya ve Ankara'dır (<https://www.goc.gov.tr/>, 09.09.2022).

Yaşanan göçler hem terk edilen hem de gelinen yer üzerinde sosyal, ekonomik, siyasal vb. açılardan önemli etkiler meydana getirmektedir. Bu etkiler hem olumlu hem de olumsuz olabilmektedir. Yani göçler hem fırsat hem de risk unsuru olarak ele alınabilmektedir. Suriyeli sığınmacıların da Türkiye'ye pek çok açıdan etkileri olmuştur. Öncelikle gelen kişiler farklı dil, din, kültür ve alışkanlıklara sahiptirler ve üzerinden 11 yıl geçmesine rağmen entegrasyon tam olarak sağlanamamıştır. Sığınmacılar içerisinde genç ve okul çağındaki nüfus oranı bir hayli fazladır. Bu durum eğitim konusunda birtakım etkilere neden olmaktadır. Bu kişilerin kayıp bir nesil oluşturmaması adına eğitim sistemine dahil edilmesi gerekmektedir. Ancak gerek dil sorunu ve bundan kaynaklı iletişim eksikliği gerekse okul binalarının yetersiz fiziki kapasiteleri bazı sorunlara ve yerel halkta hoşnutsuzluğa neden olmaktadır. Aynı husus sağlık hizmetlerinde de söz konusudur. Sağlık personelinin sayısının yetersizliği, hastanelerin fiziki yetersizliği, ücretsiz sağlık hizmeti sunulması gibi durumlar birtakım rahatsızlıklara yol açmaktadır. Ancak gelen kişi sayısı göz önüne alındığında hizmet sunumunda yoğunluğun ve hizmet kalitesinde düşüşün yaşanabileceğinin önceden dikkate alınması gerektiği de bir gerçektir. Ekonomik etkiler ciddi derecede önem arz eden bir diğer husustur. Suriyeli sığınmacıların gelişle kiraların ve ev fiyatlarının yükselmesi, asgari ücretin altında ve sigortasız bir şekilde çalışmaları ve çalıştırılmaları gibi hususlar söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte gelen kişilerin Türkiye'de iş yerleri açmaları, alışveriş yapmaları gibi durumlar da söz konusudur ki buradan hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu etkilerle birlikte demografik etkiler de diğer önemli bir husustur. Bu hususta özellikle sığınmacı kadınların doğum oranının fazlalığı etkili olabilecektir. Ayrıca gelen kişilerin kendi kültürlerini, gelenek ve göreneklerini, alışkanlıklarını, yaşam tarzlarını da beraberlerinde getirdikleri göz önüne alındığında kültürel etkilerinin olduğu veya olacağı da aşikardır. Siyasal etkiler diğer önemli bir etki alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada da özellikle vatandaşlık verilmesi ve bunun ortaya çıkarabileceği sonuçlar dikkate değerdir. İfade edilenlerle birlikte

sığınmacılarla yerel halk arasında yaşanabilecek gerginlikler, sığınmacıların çeşitli suçlara bulaşmaları ve bazı suçların özellikle sığınmacılara isnat edilmesi gibi durumlar da güvenlik açısından etkileri ortaya koymaktadır (Durgun ve Aydın, 2017:423-425; Öztürk ve Çoltu, 2018:197; Karasu, 2018:34-35).

İfade edildiği gibi ortaya çıkan özellikle olumsuz etkiler yerel halkta çeşitli rahatsızlıklara, hoşnutsuzluklara ve tepkilere neden olabilmektedir. Tüm bunlar sığınmacılara karşı olan tutumu da haliyle olumsuz yönden etkileyebilmektedir. Tabii bu etkilenme ve bakış açısı demografik özelliklere göre de farklılık arz edebilmektedir. Bazı kesimlerin olumsuz ya da olumlu düşünceleri daha fazla ya da daha az olabilmektedir.

3.DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİN SİĞINMACILARA YÖNELİK BAKIŞ AÇISINA ETKİSİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Bu çalışmada sığınmacılara ilişkin tutum ve bakış açısında demografik özelliklerin bir etkisinin olup olmadığı ortaya konulmaktadır. Bu doğrultuda Temmuz 2022’de tamamlanan Türkiye’nin Göç Politika ve Uygulamalarında Yönetişim Yaklaşımının Önemi: Suriyeli Sığınmacılar Örneği başlıklı ve KSÜ BAP destekli doktora tezinin verilerinden faydalanılmıştır. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniği kullanılmıştır. Kullanılan anket formu daha önce yapılan çalışmalarla geçerliliği ve güvenilirliği bulgulanmış olan bir formdur ve anketi geliştiren yazarlarından gerekli izinler alınmıştır (Ersoy Quadir ve Kabaklı Çimen, 2018). Anket kamu sektörü, özel sektör, STK’lar ve vatandaş katılımcılarından oluşan 1515 kişiye uygulanmıştır. Kamu sektörünü temsilen İl Göç İdaresi Müdürlüklerine, özel sektörü temsilen ISO 500 ve ikinci 500’deki firmalara, STK’ları temsilen özellikle sığınmacılara yönelik faaliyetleri olan 87 STK’ya anketler uygulanmıştır. Anketler İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde müdür, müdür yardımcı/ları ile uzman ve uzman yardımcıları ile diğer memurlara, ISO 500 ve ikinci 500’deki firmalarda yönetim kurullarına, STK’larda yönetim kurullarına uygulanmıştır. Çalışma İstanbul, İzmir, Gaziantep, Hatay, Konya ve Kahramanmaraş illerinde yapılmıştır. Bu iller Göç Başkanlığı’nın web sayfasında yer alan en çok sığınmacının bulunduğu iller arasında yer almakta ve Kahramanmaraş dışındaki iller, içinde buldukları coğrafi bölge içinde de en çok sığınmacıya ev sahipliği yapan illerdir. Kahramanmaraş ise verilerin alındığı doktora tezinin yürütüldüğü il olması ve önemli sayıda sığınmacıya ev sahipliği yapmasından dolayı çalışmaya dahil edilmiştir.

Ankete katılan katılımcıların demografik özellikleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 3.1: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

<i>Değişkenler</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	
Anketin yapıldığı kişi/kurum	İl Göç Müdürlüğü	194	12.8
	ISO 500 ve ikinci 500’deki Firmalar	212	14.0
	STK	151	10.0
	Vatandaş	958	63.2
Cinsiyet	Kadın	703	46.4
	Erkek	812	53.6
Yaş	0-18	89	5.9
	19-25	268	17.7

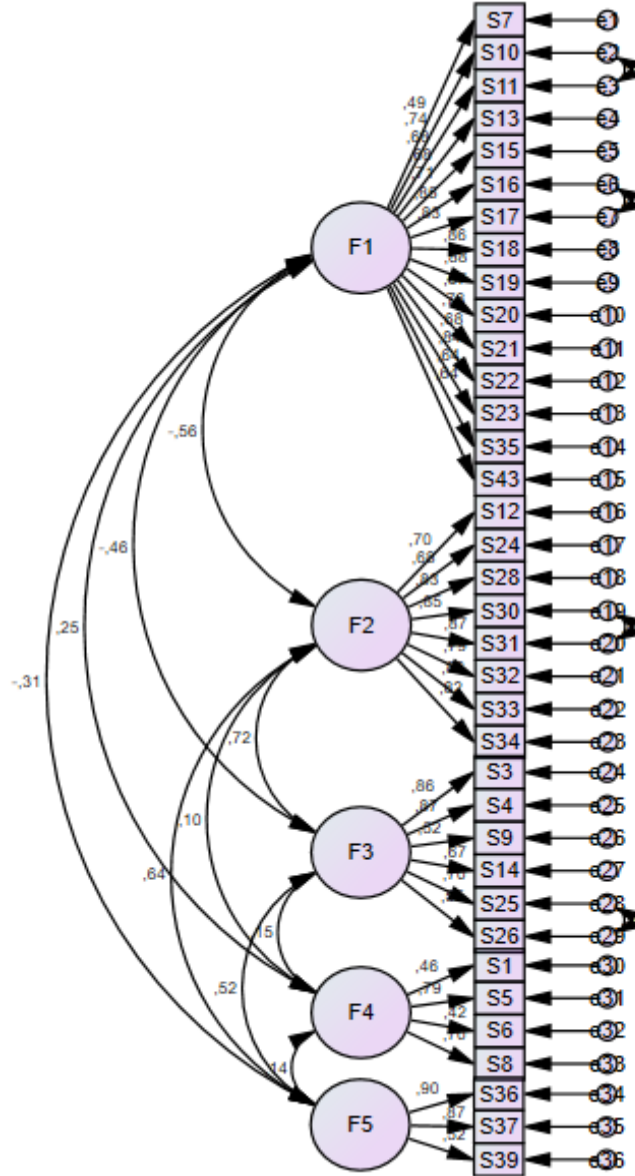
	26-30	258	17.0
	31-35	282	18.6
	36-40	204	13.5
	41-45	175	11.5
	46 yaş ve üzeri	239	15.8
Eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor	16	1.1
	İlkokul	97	6.4
	Ortaokul	131	8.6
	Lise	406	26.8
	Üniversite	715	47.2
	Yüksek lisans/doktora	150	9.9
İş gücüne katkı durumu	Çalışan	945	62.4
	Öğrenci	216	14.3
	Çalışmıyor	196	12.9
	Emekli	92	6.1
	İşveren	66	4.4
Gelir düzeyi	0-1000	287	18.9
	1001-2000	96	6.3
	2001-3000	186	12.3
	3001-4000	185	12.2
	4001-5000	166	11.0
	5001+	595	39.3
İkamet edilen şehir	İstanbul	815	53.8
	İzmir	314	20.7
	Konya	106	7.0
	Gaziantep	122	8.0
	Hatay	75	5.0
	Kahramanmaraş	83	5.5
Toplam		1515	100.0

Tablodan anlaşılacağı üzere katılımcıların büyük bir çoğunluğunu vatandaşlar oluşturmaktadır. Vatandaşların oranı %63,2'dir. İl Göç Müdürlükleri, İSO 500 ve ikinci 500'deki firmalar ve STK'lardan olan katılımcıların oranlarının ise birbirine yakın oldukları ve %10 ve üzerinde oldukları görülmektedir. Katılımcıların cinsiyet dağılımlarının dengeli olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunu 35 yaş ve altı yaş grubundakiler oluşturmakla beraber, eğitim durumunda da lise ve üstü eğitim düzeyinde olanların baskın olduğu dikkat çekmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu çalışmaktadır. Gelir düzeyinde ise 5000 üzeri ile 0-1000 arası gelir düzeylerinin fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun İstanbul'da ikamet ettikleri de verilerden anlaşılmaktadır.

Çalışmada kullanılan ölçek 43 sorudan oluşmaktadır. Ölçeğin boyutlarını ortaya koyabilmek adına faktör analizi yapılmıştır. Yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin boyutları;

- Suriyeli sığınmacılar hakkında olumsuz fikre sahip olma
- Suriyeli sığınmacılarla ilgili olumlu görüş belirtme ve ılımlı çözüm üretme
- Suriyeli sığınmacıların haklarını savunma
- Hükümetin uyguladığı politikayı ve halkın yaklaşımını takdir etme
- Suriyeli sığınmacılara yardımda bulunma şeklindedir.

Açıklayıcı faktör analizi ardından boyutlar ile soruların ve boyutların kendi aralarındaki ilişkileri ve bunların gücünü ortaya koymak adına doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin faktör desenini ortaya koymak amacıyla faktörleştirme yöntemi olarak temel bileşenler analizi, döndürme olarak da dik döndürme yöntemlerinden varimax seçilmiştir. Ölçeğin faktör desenini ortaya koymak amacıyla yapılan açıklayıcı faktör analizinde, 7 madde faktör yükünün düşük olmasından dolayı ölçekten çıkarılmış (S2, S27, S29, S38, S40, S41, S42) ve geriye kalan 36 madde 5 alt boyutta toplanmıştır. Bu faktörler toplam varyansın %63.682'sini açıklamaktadır.

Şekil 3.1: Sığnmacı ölçeğinin birinci düzey çok faktörlü doğrulayıcı faktör analizine ilişkin model

Modele bakıldığında gizil faktörler ile gözlenen maddeler arasındaki ilişkiler açık bir şekilde görülmektedir. Bununla birlikte her bir gizil faktörün diğerleri ile de ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.2: Sığınmacı Ölçeğinin Yapısal Modelin Uyum İyiliği Değerleri

	<i>Yapısal Modeli Değerleri</i>	<i>Tavsiye Edilen Değerler</i>
CMIN/DF	7.513	≤5
RMSEA	0.066	≤0.08
GFI	0.848	≥0.80
AGFI	0.825	≥0.80
CFI	0.898	≥0.80
TLI	0.889	≥0.80
IFI	0.898	≥0.80
SRMR	0.095	≤0.10

Doğrulayıcı faktör analizine göre ölçeğin yapısal eşitlik model sonucunun (Structural Equation Modeling Results) $p=0.000$ düzeyinde anlamlı olduğu, ölçeği oluşturan 36 madde ve 5 alt boyutun ölçek yapısıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Modelde iyileştirme yapılmaktadır. İyileştirme yapılırken uyumu azaltan değişkenler belirlenmiş, artık değerler arasında kovaryansı yüksek olanlar için yeni kovaryans oluşturulmuştur. Sonrasında yenilenen uyum indisi hesaplamalarında uyum indisleri için kabul edilen değerlerin sağlandığı tabloda gösterilmiştir. Örneklem sayısı 700 üzeri olduğunda, cmin/df değeri kabul edilebilir düzeye çekilememektedir.

Doğrulayıcı faktör analizi ve yapısal eşitlik model sonuçlarına bakıldığında sığınmacı ölçeğindeki tüm soruların ve faktörlerin birbirleriyle ilişkili olduğu, birbirini etkilediği görülmektedir.

Faktör analizlerinin ardından demografik özelliklerin ölçek boyutlarıyla ilişkisini ortaya koymak adına analizler yapılmıştır. Ölçeklerin boyutlarına ilişkin veriler doğrultusunda bağımsız t testi, tek yönlü varyans analizi ve Bonferroni testleri uygulanmıştır. Tüm boyutlar için ayrı ayrı olmak üzere iki bağımsız grup karşılaştırılmasında bağımsız t testi, ikiden fazla bağımsız grup karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Fark yaratan grubu bulmak için de post hoc analizlerden Bonferroni uygulanmıştır.

İlk olarak araştırmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre Suriyeli sığınmacılar hakkında *olumsuz fikre sahip olma boyutu* puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 3.3: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Suriyeli Sığınmacılar Hakkında Olumsuz Fikre Sahip Olma Boyutu Puanlarının Karşılaştırılması

	<i>Değişkenler</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>Test Değeri</i>	<i>P</i>	<i>Bonferroni</i>
Anketin yapıldığı kişi/kurum	İl Göç Müdürlüğü (1)	55.74	10.01	34.273***	0.000*	1>3, 2>3, 4>3
	İSO 500 ve ikinci 500'deki firmalar (2)	57.37	11.54			
	STK (3)	45.52	17.10			
	Vatandaş (4)	56.91	13.26			
Cinsiyet	Kadın	56.41	12.90	1.933**	0.053	
	Erkek	55.07	14.03			
Yaş	0-18 (1)	61.06	11.16	9.751***	0.000*	1>6, 1>7, 2>6, 2>7, 3>6, 3>7
	19-25 (2)	57.63	12.34			
	26-30 (3)	56.72	12.92			
	31-35 (4)	56.55	12.11			
	36-40 (5)	56.07	12.36			
	41-45 (6)	52.67	14.53			
	46 yaş ve üzeri (7)	51.27	16.31			
Eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor (1)	61.63	10.11	3.205***	0.007*	4>2, 5>2
	İlkokul (2)	50.95	18.06			
	Ortaokul (3)	55.87	14.38			
	Lise (4)	56.30	12.83			
	Üniversite (5)	55.78	13.01			
	Yüksek lisans/doktora (6)	55.89	13.45			
İş gücüne katkı durumu	Çalışan (1)	55.82	13.00	12.512***	0.000*	2>1, 4>1, 5>1, 2>4, 2>5
	Öğrenci (2)	59.22	11.36			
	Çalışmıyor (3)	56.14	14.62			
	Emekli (4)	48.70	16.77			
	İşveren (5)	50.70	14.43			
Gelir düzeyi	0-1000 (1)	58.45	12.33	6.329***	0.000*	1>4, 1>5
	1001-2000 (2)	57.58	13.76			
	2001-3000 (3)	55.57	14.53			
	3001-4000 (4)	54.07	15.70			
	4001-5000 (5)	51.68	15.00			
	5001+ (6)	55.71	12.20			
İkamet edilen şehir	İstanbul	55.08	12.89	1.277***	0.271	
	İzmir	55.54	16.21			
	Konya	57.87	11.30			
	Gaziantep	56.70	11.98			
	Hatay	57.15	13.99			
	Kahramanmaraş	56.63	12.74			

* p<0.05, ** Bağımsız t testi, *** Tek yönlü varyans analizi

Tabloya göre sığınmacılara ilişkin olumsuz fikre sahip olma puanları karşılaştırıldığında kişi ve kurumlar arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir. Olumsuz fikir puanı en düşük olan STK'lardır. İl Göç

Müdürlüklerinin, ISO500 ve ikinci 500'deki firmaların ve vatandaşların olumsuz fikir boyutu puanı STK'lara göre daha yüksektir. STK'ların kuruluş amaçlarının insani yardım olduğu düşünüldüğünde bu sonucun çok da şaşırtıcı olmadığı söylenebilecektir. Bununla birlikte özellikle ülkeye olumsuz etkileri dikkate alındığında diğer kurum/kişilerin olumsuz fikre sahip olmalarının çeşitli nedenleri olabilecektir. İş kaygısı, haksız rekabet, güvenlik riskleri gibi hususlar bu tutumda etkili olan nedenlerden bazıları olarak değerlendirilebilir.

Yaş konusunda bir karşılaştırma yapıldığında, yaşı 0-18, 19-25 ve 26-30 yaş aralığında olan katılımcıların yani genç nüfus olarak nitelendirilebilecek kesimin Suriyeli sığınmacılar hakkında olumsuz fikre sahip olma boyutu puanlarının, yaşı 41 yaş ve üzeri olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Genç yaş grubu göz önünde bulundurulduğunda burada öğrencilerin, yeni mezunların, iş arayanların ya da işe yeni girenlerin çoğunlukta olduğu yönünde bir çıkarım yapılabilecektir. Bu gruptaki olumsuz bakış açısında özellikle ekonomik kaygıların etkili olduğu söylenebilecektir. Bununla birlikte sınavsız üniversiteye giriş gibi yanlış bilgilerin yaygınlığı da bu hususta etkili olabilecektir.

Eğitim düzeyine bakıldığında lise ve üstü eğitim düzeylerinin olumsuz fikirlerinin özellikle ilkokul mezunu olan kişilerden fazla olduğu anlaşılmaktadır. Sığınmacıların daha önce ifade edilen etkileri de göz önüne alındığında lise ve üstü eğitim derecesine sahip olanların mevcut durumu daha iyi analiz ettikleri ve bu nedenle olumsuz tutum sergiledikleri çıkarımı yapılabileceği gibi, bu kişilerin olumsuz durumlardan etkilenme olasılıklarının fazlalığı ya da sığınmacılar konusunda daha duyarsız olma durumundan kaynaklı da olumsuz fikir puanları yüksek olabilir.

İşgücüne katılım durumuna göre öğrenci, emekli ve işveren olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılar hakkında olumsuz fikre sahip olma boyutu puanlarının, çalışan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Öğrenci olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılar hakkında olumsuz fikre sahip olma boyutu puanlarının, emekli ve işveren katılımcılara göre daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Burada da esasında yine ekonomik kaygıların etkili olabileceği ifade edilebilir. Çalışanlar mevcut bir işleri olduğundan kendilerini daha güvende hissedip daha az olumsuz tutum sergilerken özellikle öğrencilerin gelecek kaygıları olumsuz tutumlarının fazla olmasının nedeni olarak değerlendirilebilir. İşverenler açısından ise özellikle haksız rekabet hususu önem arz edebilir.

Gelir düzeyine bakıldığında gelir düzeyi en düşük seviyede olanların olumsuz puanlarının yüksek seviyedeki gelir düzeyi sahiplerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Kiraların, tüketim maddelerinin fiyatlarının artması, sığınmacıların ucuz iş gücü olarak görülmeleri gibi nedenler ve bu kişilerin yerel halkın işlerini elinden aldığı yönündeki algılar nedeniyle düşük ücret seviyesindeki kişilerin olumsuz tavırlarının daha yüksek olması anlaşılabilir bir durum olarak değerlendirilebilir.

Araştırmaya katılan kişilerin sosyo-demografik özelliklerine göre Suriyeli sığınmacılarla ilgili *olumlu görüş belirtme ve ılımlı çözüm üretme boyutu* puanlarına bakıldığında da çeşitli farklılıkların olduğu görülmekle birlikte bu

boyut ile olumsuz tavır sergileme boyutu arasında bir tutarlılık olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 3.4: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Olumlu Görüş Belirtme ve İlimli Çözüm Üretme Boyutu Puanlarının Karşılaştırılması

	<i>Değişkenler</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>Test Değeri</i>	<i>P</i>	<i>Bonferroni</i>
Anketin yapıldığı kişi/kurum	İl Göç Müdürlüğü (1)	19.06	7.70	51.680***	0.000*	1>2, 3>2, 4>2, 3>1, 3>4
	İSO 500 ve ikinci 500'deki firmalar (2)	14.95	7.37			
	STK (3)	26.09	8.62			
	Vatandaş (4)	17.60	9.37			
Cinsiyet	Kadın	18.19	9.16	-0.279**	0.780	
	Erkek	18.32	9.37			
Yaş	0-18 (1)	17.38	9.95	4.620***	0.000*	7>2, 7>3
	19-25 (2)	16.63	8.50			
	26-30 (3)	17.21	8.84			
	31-35 (4)	18.56	9.07			
	36-40 (5)	18.40	9.28			
	41-45 (6)	19.21	9.30			
	46 yaş ve üzeri (7)	20.40	10.07			
Eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor (1)	25.25	12.15	17.136***	0.000*	1>4, 1>5, 1>6, 2>4, 2>5, 2>6, 3>4, 3>5, 3>6
	İlkokul (2)	24.04	10.72			
	Ortaokul (3)	21.44	10.65			
	Lise (4)	18.34	9.31			
	Üniversite (5)	17.19	8.36			
	Yüksek lisans/doktora (6)	15.92	8.28			
İş gücüne katkı durumu	Çalışan (1)	18.04	8.93	10.217***	0.000*	1>2, 3>2, 4>2, 5>2
	Öğrenci (2)	15.83	8.29			
	Çalışmıyor (3)	19.38	10.55			
	Emekli (4)	22.39	10.45			
	İşveren (5)	20.38	8.85			
Gelir düzeyi	0-1000 (1)	16.96	9.28	5.942***	0.000*	3>1, 3>6
	1001-2000 (2)	18.46	9.91			
	2001-3000 (3)	21.04	10.55			
	3001-4000 (4)	19.20	10.04			
	4001-5000 (5)	18.96	9.19			
	5001+ (6)	17.50	8.27			
İkamet edilen şehir	İstanbul (1)	17.35	8.67	6.525***	0.000*	2>1, 2>3
	İzmir (2)	20.52	10.39			
	Konya (3)	17.01	8.49			
	Gaziantep (4)	19.20	9.66			
	Hatay (5)	17.44	9.71			
	Kahramanmaraş (6)	19.65	9.01			

* p<0.05, ** Bağımsız t testi, *** Tek yönlü varyans analizi

Tabloya bakıldığında anketin yapıldığı kişi/kuruma göre Suriyeli sığınmacılarla ilgili olumlu görüş belirtme ve ılımlı çözüm üretme boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. İl Göç Müdürlükleri, STK'lar ve vatandaşların sığınmacılarla ilgili olumlu görüş belirtme ve ılımlı çözüm üretme boyutu puanlarının, İSO 500 ve ikinci 500'deki firmalara göre daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. STK'ların ise diğer iki gruba nazaran puanlarının yüksek olduğu görülmektedir. Esasında olumsuz tavır sergileme ile benzeşen bir sonucun ortaya çıktığı görülmektedir. Burada STK'ların kendi vizyon ve misyonları doğrultusunda hareket ettiklerinde zaten olumlu görüşler ortaya koyacakları aşikardır. Bununla birlikte hem ortaya çıkan sorunların giderilebilmesi hem de sığınmacıların çok çeşitli sıkıntılarının ve ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda da önemli işler gerçekleştirmekte, çözümler sunmaktadırlar. İkinci yüksek puanın İl Göç Müdürlüklerinde olması da gayet anlaşılır bir durumdur çünkü bu kurumlar ülkede göç konusunda başlıca sorumludurlar. Bu nedenle ortaya konulan politikalar ve bunların uygulanması ile sorunların çözümü noktasında adımlar atılmaktadır. İSO 500 ve ikinci 500'deki firmaların puanlarının düşük olmasında hem ekonomik hususlar hem de bu firmaların belirli bir standartlarının olması hususunun etkili olduğu değerlendirilebilir.

Yaşa göre bir değerlendirme yapıldığında 46 yaş ve üzeri olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılarla ilgili olumlu görüş belirtme ve ılımlı çözüm üretme boyutu puanlarının, yaşı 19-25 ve 26-30 yaş aralığında olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu da ilk tabloyla uyumludur. Aynı gerekçelerle kişilerin olumlu düşüncelerinin düşük olduğu ifade edilebilir. Yaşı daha ileri olan kişilerde misafir, ensar-muhacir, zulümden kaçan insanlar şeklindeki düşüncelerin olumlu düşünmede etkisinin daha fazla olduğu söylenebilir.

Eğitim durumuna göre yapılan karşılaştırmada eğitim durumu orta okul ve altı olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılarla ilgili olumlu görüş belirtme ve ılımlı çözüm üretme boyutu puanlarının, lise, üniversite ve yüksek lisans/doktora olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Burada da yine bir tutarlılık söz konusudur. Bu kişilerin hem ekonomik kaygılar hem daha rasyonel değerlendirme yapabilme hem de gelecek kaygıları gibi nedenlerle puanlarının daha düşük olduğu ifade edilebilir.

İş gücüne katılım durumuna göre bir değerlendirme yapıldığında çalışan, çalışmayan, emekli ve işveren olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılarla ilgili olumlu görüş belirtme ve ılımlı çözüm üretme boyutu puanlarının, öğrenci olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Öğrencilerin öncelikle eğitim ile ilgili bilgi kirliliği nedeniyle olumlu görüşlerinin düşük olduğu söylenebilecektir. Bununla birlikte eğitim politikaları geliştirilmiş olsa da dil engelinin henüz tam olarak aşılabilmesi ve kişilerin birbirlerini anlamamaları, bu nedenle de anlayışlı olamamaları hususu da etkili olabilecektir. Tabi gelecek kaygısı ve ekonomik gerekçeler de önemli olabilecektir. Öğrencilerin toplumsal olaylara daha az duyarlı olabilecekleri ve bu nedenle olumlu tavır ve çözüm üretme puanlarının daha düşük olabileceği de ifade edilebilir.

Gelir durumu karşılaştırıldığında 2001-3000 arası geliri olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılarla ilgili olumlu görüş belirtme ve ılımlı çözüm üretme boyutu puanlarının, 0-1000 arası ve 5001 ve üzeri olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Burada en yüksek ve en düşük gelir grubundakilerin olumlu puanlarının düşük olduğu görülmektedir. En düşük gelir grubunda bulunanların özellikle ekonomik kaygılardan dolayı puanlarının düşük olduğu ifade edilebilir. Bu kişiler kendi geçimlerini sağlama peşinde olduklarından olumlu çözüm üretme gibi bir durumlarının olması da çok beklenemeyecektir. Gelir durumu yüksek olan kişilerin de çalıştıkları kurum bazı değerlendirme yapılabileceği gibi işveren olup olmamaları da bu hususta etkili olabilecektir.

İkamet edilen şehre bakıldığında olumsuz tavrından farklı olarak ikamet ettiği şehir İzmir olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılarla ilgili olumlu puanlarının, İstanbul ve Konya olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Burada sığınmacıların görünürlükleri, belirli alanlarda toplanıp toplanmadıkları, yerel halkla temasları önemli olabileceği gibi İzmir halkının daha anlayışlı olması gibi bir husus da etkili olabilecektir.

Tablo 3.5: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Suriyeli Sığınmacıların Haklarını Savunma Boyutu Puanlarının Karşılaştırılması

	<i>Değişkenler</i>	\bar{X}	SS	<i>Test Değeri</i>	<i>P</i>	<i>Bonferroni</i>
Anketin yapıldığı kişi/kurum	İl Göç Müdürlüğü (1)	21.07	5.11	37.621***	0.000*	3>1, 3>2, 3>4, 1>2, 1>4
	İSO 500 ve ikinci 500'deki firmalar (2)	18.00	5.78			
	STK (3)	23.04	4.74			
	Vatandaş (4)	18.06	6.69			
Cinsiyet	Kadın	19.11	6.30	0.995**	0.320	
	Erkek	18.78	6.54			
Yaş	0-18 (1)	17.01	6.62	2.530***	0.019*	7>1
	19-25 (2)	18.29	6.45			
	26-30 (3)	19.10	6.59			
	31-35 (4)	18.88	6.35			
	36-40 (5)	19.21	6.20			
	41-45 (6)	19.45	6.18			
	46 yaş ve üzeri (7)	19.62	6.52			
Eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor	20.81	7.82	1.222***	0.296	
	İlkokul	20.00	7.27			
	Ortaokul	19.21	7.02			
	Lise	18.54	6.58			
	Üniversite	18.86	6.25			
	Yüksek lisans/doktora	19.19	5.55			
İş gücüne katkı durumu	Çalışan (1)	19.20	6.18	4.742***	0.001*	1>2
	Öğrenci (2)	17.84	6.62			
	Çalışmıyor (3)	17.87	7.21			

	Emekli (4)	20.07	6.67			
	İşveren (5)	20.23	5.77			
Gelir düzeyi	0-1000 (1)	17.45	6.66	6.732***	0.000*	3>1, 5>1, 6>1
	1001-2000 (2)	17.50	7.34			
	2001-3000 (3)	20.25	6.82			
	3001-4000 (4)	18.65	6.85			
	4001-5000 (5)	19.72	6.25			
	5001+ (6)	19.33	5.77			
İkamet edilen şehir	İstanbul (1)	18.30	6.39	6.707***	0.000*	2>1, 2>3
	İzmir (2)	20.52	6.42			
	Konya (3)	18.05	6.45			
	Gaziantep (4)	18.97	5.88			
	Hatay (5)	18.75	6.80			
	Kahramanmaraş (6)	20.33	6.22			

* $p < 0.05$, ** Bağımsız t testi, *** Tek yönlü varyans analizi

Yukarıdaki tabloda yer alan anketin yapıldığı kişi/kuruma göre Suriyeli sığınmacıların haklarını savunma boyutu puanlarına bakıldığında kurumu STK olan katılımcıların Suriyeli sığınmacıların haklarını savunma boyutu puanlarının, İl Göç Müdürlüğü, İSO 500 ve ikinci 500'deki firmalar ve vatandaşa göre daha fazla olduğu görülmektedir. İkinci yüksek puan ise İl Göç Müdürlüklerine aittir. Burada olumlu görüş belirtme ve ılımlı çözüm üretme boyutu ile aynı gerekçelerin mevcut olduğu söylenebilecektir. STK'lar sığınmacıların ihtiyaçlarına yönelik faaliyetler yapmakla kalmamakta neler yapılabileceği hususunda da çalışmalar yapmaktadırlar. Ayrıca hukuksal destek de sunmaktadırlar. Bununla birlikte İl Göç Müdürlükleri de sığınmacıların hakları konusunda geliştirilen politikaların kendi illeri içerisinde uygulanmasını sağlamakta ve başkaca yapılabilecek faaliyetleri de tespit edebilmektedir.

Yaşa göre bir değerlendirme yapıldığında yaşı 46 yaş ve üzeri olan katılımcıların Suriyeli sığınmacıların haklarını savunma boyutu puanlarının, yaşı 0-18 yaş aralığında olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Burada yine önceki gerekçelerin hâkim olduğu söylenebilecektir.

İşgücüne katılım hususuna göre değerlendirme yapıldığında olumlu görüş belirtme ve ılımlı çözüm üretme boyutu ile tutarlılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Çalışan katılımcıların Suriyeli sığınmacıların haklarını savunma boyutu puanlarının, öğrenci olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Öğrencilerin eğitimlerine, işgücüne katılım durumlarına ilişkin beklenti ve kaygılarının buradaki puanları da etkilediği ifade edilebilir.

Gelir durumuna göre değerlendirme yapıldığında geliri 2001-3000, 4001-5000 arası ve 5001 ve üzeri olan katılımcıların sığınmacıların haklarını savunma boyutu puanlarının, 0-1000 arası olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Kişilerin öncelikle kendilerine yeterli hale gelmeleri, kendi yaşam standartlarını yükseltmeleri, haklarını savunmaları gerekir ki sonrasında başka kişi ve gruplar için aynı şeyi düşünebilsin. Ayrıca kişilerin bu düşük gelir düzeyini sığınmacılarla bağdaştırıp onlara yönelik olumsuz tavır almaları da muhtemeldir.

Katılımcıların ikamet ettikleri şehirlere göre bir karşılaştırma yapıldığında ikamet ettiği şehir İzmir olan katılımcıların Suriyeli sığınmacıların haklarını savunma boyutu puanlarının, İstanbul ve Konya olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu hususun ılımlı görüş belirtme ile tutarlı olduğu ve muhtemelen aynı gerekçelerin söz konusu olduğu ifade edilebilecektir.

Aşağıdaki tabloda araştırmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre *hükümetin uyguladığı politikayı ve halkın yaklaşımını takdir etme boyutu* puanları karşılaştırıldığında diğer boyutlarda olduğu gibi burada da çeşitli farklılıkların olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tablodan anlaşıldığı üzere anketin yapıldığı kişi/kuruma göre hükümetin uyguladığı politikayı ve halkın yaklaşımını takdir etme boyutu puanlarında kurumu İl Göç Müdürlüğü olan katılımcıların puanlarının, STK, İSO 500 ve ikinci 500'deki firmalar ve vatandaşa göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu çok anlaşılır bir durumdur. Çünkü Müdürlükler göç hususuna ilişkin temel politika belirleyici niteliğinde olan kurumun taşra birimleridir. Bu haliyle belirlenen politikaların takdir edilmemesi çok olası görünmemektedir.

Gelir durumuna göre bir değerlendirme yapıldığında geliri 2001-3000, 3001-4000 ve 4001-5000 arası olan katılımcıların hükümetin uyguladığı politikayı ve halkın yaklaşımını takdir etme boyutu puanlarının, 0-1000 arası olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Gelir düzeyi insanların yaşamlarındaki pek çok hususu etkilediği gibi yaşam standardını da belirleyen en önemli etkidir. Düşük gelir grubuna sahip olan kişiler bu durumdan sığınmacıları sorumlu tutuyor olabilirler. Bununla birlikte hükümetçe yapılan yardımların fazla olduğuna, kendilerine yapılmayan yardımların sığınmacılara yapıldığına, vergilerinin sığınmacılara harcandığına inanabilirler. Ayrıca sığınmacıların gelişyle birlikte sağlık, eğitim harcamalarının artması da önemli bir gerekçe olarak değerlendirilebilir. Bu hususların uygulanan politikaların desteklenmemesine neden olduğu çıkarımı yapılabilir.

Tablo 3.6: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Hükümetin Uyguladığı Politikayı ve Halkın Yaklaşımını Takdir Etme Boyutu Puanlarının Karşılaştırılması

	<i>Değişkenler</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>Test Değeri</i>	<i>p</i>	<i>Bonferroni</i>
Anketin yapıldığı kişi/kurum	İl Göç Müdürlüğü (1)	15.85	2.52	12.573***	0.000*	1>2, 1>3, 1>4
	İSO 500 ve ikinci 500'deki firmalar (2)	14.58	2.56			
	STK (3)	14.89	2.94			
	Vatandaş (4)	14.52	2.85			
Cinsiyet	Kadın	14.80	2.80	0.871**	0.384	
	Erkek	14.68	2.82			
Yaş	0-18	14.35	3.08	1.446***	0.194	
	19-25	14.59	2.82			
	26-30	14.98	2.81			
	31-35	14.76	2.86			
	36-40	15.03	2.46			
	41-45	14.44	2.91			

	46 yaş ve üzeri	14.71	2.86			
	Okuma yazma bilmiyor	16.19	3.15			
Eğitim durumu	İlkokul	15.19	3.26	1.810***	0.108	
	Ortaokul	14.82	2.96			
	Lise	14.77	2.77			
	Üniversite	14.59	2.78			
	Yüksek lisans/doktora	14.83	2.58			
İş gücüne katkı durumu	Çalışan	14.84	2.81	1.270***	0.280	
	Öğrenci	14.39	2.88			
	Çalışmıyor	14.62	2.92			
	Emekli	14.74	2.68			
Gelir düzeyi	İşveren	14.67	2.55	4.584***	0.000*	3>1, 3>4, 3>5
	0-1000 (1)	14.58	2.79			
	1001-2000 (2)	14.40	3.32			
	2001-3000 (3)	15.42	3.06			
	3001-4000 (4)	14.26	2.58			
	4001-5000 (5)	14.42	2.67			
İkamet edilen şehir	5001+ (6)	14.89	2.72	6.250***	0.000*	2>1
	İstanbul (1)	14.40	2.71			
	İzmir (2)	15.16	3.02			
	Konya (3)	14.82	2.77			
	Gaziantep (4)	14.83	2.36			
	Hatay (5)	15.27	2.97			
Kahramanmaraş (6)	15.69	3.11				

* p<0.05, ** Bağımsız t testi, *** Tek yönlü varyans analizi

İkamet edilen ile göre yapılan değerlendirmede İzmir'in puanının yine yüksek olduğu görülmektedir. İkamet ettiği şehir İzmir olan katılımcıların ikameti İstanbul olanlara göre politikaları ve yaklaşımı takdir etme boyutu puanları daha fazladır.

Tablo 3.7: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Suriyeli Sığınmacılara Yardımda Bulunma Boyutu Puanlarının Karşılaştırılması

	<i>Değişkenler</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>Test Değeri</i>	<i>p</i>	<i>Bonferroni</i>
Anketin yapıldığı kişi/kurum	İl Göç Müdürlüğü (1)	8.61	3.47	15.481***	0.000*	3>1, 3>2, 3>4
	İSO 500 ve ikinci 500'deki firmalar (2)	7.31	3.68			
	STK (3)	9.72	3.22			
	Vatandaş (4)	7.76	3.99			
Cinsiyet	Kadın	7.96	3.90	-0.413**	0.680	
	Erkek	8.04	3.84			
Yaş	0-18 (1)	6.71	3.94	3.601***	0.002*	4>1, 5>1, 6>1, 7>1
	19-25 (2)	7.43	4.00			
	26-30 (3)	8.03	3.87			
	31-35 (4)	8.21	3.84			

	36-40 (5)	8.26	3.80					
	41-45 (6)	8.45	3.82					
	46 yaş ve üzeri (7)	8.30	3.68					
	Okuma yazma bilmiyor (1)	9.63	4.79					
Eğitim durumu	İlkokul (2)	9.22	4.04					
	Ortaokul (3)	8.53	4.13	3.662***	0.003*	2>4, 2>5		
	Lise (4)	7.92	3.88					
	Üniversite (5)	7.74	3.76					
	Yüksek lisans/doktora (6)	8.01	3.71					
	Çalışan (1)	8.04	3.79					
İş gücüne katkı durumu	Öğrenci (2)	6.71	3.81				9.087***	0.000*
	Çalışmıyor (3)	8.67	4.20					
	Emekli (4)	8.59	3.36					
	İşveren (5)	8.88	3.90					
	0-1000	7.51	4.04					
Gelir düzeyi	1001-2000	7.91	4.03	1.951***	0.083			
	2001-3000	8.59	4.23					
	3001-4000	7.86	3.92					
	4001-5000	8.07	3.56					
	5001+	8.09	3.68					
	İstanbul (1)	7.56	3.71					
İkamet edilen şehir	İzmir (2)	8.28	4.11	7.742***	0.000*	4>1, 6>1, 6>2		
	Konya (3)	7.87	3.70					
	Gaziantep (4)	8.96	3.98					
	Hatay (5)	8.31	4.14					
	Kahramanmaraş (6)	9.77	3.42					

* p<0.05, ** Bağımsız t testi, *** Tek yönlü varyans analizi

Araştırmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre Suriyeli sığınmacılara *yardımda bulunma boyutu* puanları karşılaştırıldığında kurumu STK olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yardımda bulunma boyutu puanlarının, İl Göç Müdürlüğü, İSO 500 ve ikinci 500 firmalara ve vatandaşa göre daha fazla olduğu görülmektedir. Genel amacı yardım faaliyeti olan STK'ların puanlarının yüksek çıkması doğaldır ve olması gerektir. Diğer kurumlardaki kişilerin ve vatandaşların yardımda bulunma puanlarının düşüklüğü ise daha önce ifade edilen nedenlerden kaynaklı olabilir.

Yaşa ilişkin bir değerlendirme yapıldığında 0-18 arası yaş grubunda bulunanların puanlarının diğer tüm yaş gruplarından düşük olduğu anlaşılmaktadır. Yaş konusunda neredeyse tüm boyutlarda bir tutarlılık olduğu görülmektedir. Olumsuz yöndeki boyutlarda gençlerin puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu olumsuz tavır yardım etme ihtimalini de düşürmektedir. Bununla birlikte yardım konusunda 0-18 yaş arası grubun puanının düşük olması normal karşılanabilir. Özellikle maddi anlamda yardımda bulunmak için kişilerin kendi gelirlerinin olması gerektiği söylenebilir. Bu yaş grubunun çoğunluğu öğrencidir ve çalışmamaktadır. Bu nedenle herhangi bir maddi yardım yapılamayabilir.

Eğitim durumuna göre yapılan değerlendirmede eğitim durumu ilkökullük olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yardımda bulunma boyutu puanlarının, lise ve üniversite olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. İşgücüne katılım durumu değerlendirildiğinde ise çalışan, çalışmayan, emekli ve işveren olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yardımda bulunma boyutu puanlarının, öğrenci olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Buralarda da önceki boyutlarla bir tutarlılık söz konusudur.

İkamet edilen yere göre yapılan değerlendirmede ikamet ettiği şehir İzmir ve Kahramanmaraş olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yardımda bulunma boyutu puanlarının, İstanbul olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. İkamet ettiği şehir Kahramanmaraş olan katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yardımda bulunma boyutu puanlarının, İzmir olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Son olarak araştırmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre sığınmacı tutumu ölçeği puanlarının karşılaştırılması yapılmıştır ve veriler aşağıdaki tablodaki gibidir. Yapılan karşılaştırmada kurumu İl Göç Müdürlüğü ve STK olan katılımcıların sığınmacı tutumu ölçeği puanlarının, İSO 500 ve ikinci 500 firmalar olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Kurumu STK olan katılımcıların sığınmacı tutumu ölçeği puanlarının, vatandaşa göre daha fazla olduğu görülmektedir. Doğrudan sığınmacılar konusunda çalışan ve bu konuda sorumlu olan kesimlerin puanları yüksek çıkmaktadır.

Eğitim durumuna göre yapılan karşılaştırmada okuma yazma bilmeyen katılımcıların sığınmacı tutumu ölçeği puanlarının, lise, üniversite ve yüksek lisans/doktora olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Eğitim durumu ortaokul olan katılımcıların sığınmacı tutumu ölçeği puanlarının, üniversite olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Gelir düzeyine göre bir değerlendirme yapıldığında gelir düzeyi 2001-3000 arası olan katılımcıların sığınmacı tutumu ölçeği puanlarının, 3001-4000, 4001-5000 arası ve 5001 ve üzeri olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. İkamet edilen ile göre yapılan karşılaştırmada da ikamet ettiği il İzmir, Gaziantep ve Kahramanmaraş olan katılımcıların sığınmacı tutumu ölçeği puanlarının, İstanbul olan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 3.8: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Sığınmacı Tutumu Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	<i>Değişkenler</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>Test Değeri</i>	<i>P</i>	<i>Bonferroni</i>
Anketin yapıldığı kişi/kurum	İl Göç Müdürlüğü (1)	120.33	15.31	9.508***	0.000*	1>2, 3>2, 3>4
	İSO 500 ve ikinci 500'deki firmalar (2)	112.21	15.75			
	STK (3)	119.25	24.72			
	Vatandaş (4)	114.84	17.86			
Cinsiyet	Kadın	116.47	18.09	1.689**	0.091	
	Erkek	114.88	18.35			
Yaş	0-18	116.51	20.93	1.033***	0.402	
	19-25	114.56	18.35			

	26-30	116.04	18.99			
	31-35	116.96	18.14			
	36-40	116.98	16.30			
	41-45	114.21	17.78			
	46 yaş ve üzeri	114.30	18.23			
Eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor (1)	133.50	31.51	6.665***	0.000*	1>4, 1>5, 1>6, 3>5
	İlkokul (2)	119.39	27.43			
	Ortaokul (3)	119.86	23.31			
	Lise (4)	115.87	18.80			
	Üniversite (5)	114.16	15.36			
	Yüksek lisans/doktora (6)	113.85	12.55			
İş gücüne katkı durumu	Çalışan	115.94	16.95	0.787***	0.534	
	Öğrenci	113.99	17.43			
	Çalışmıyor	116.67	24.94			
	Emekli	114.48	17.27			
	İşveren	114.85	16.43			
Gelir düzeyi	0-1000 (1)	114.94	19.90	4.270***	0.001*	3>4, 3>5, 3>6
	1001-2000 (2)	115.84	26.43			
	2001-3000 (3)	120.88	23.16			
	3001-4000 (4)	114.05	17.47			
	4001-5000 (5)	112.84	13.89			
	5001+ (6)	115.52	14.79			
İkamet edilen şehir	İstanbul (1)	112.70	13.64	10.994***	0.000*	2>1, 4>1, 6>1
	İzmir (2)	120.01	26.45			
	Konya (3)	115.61	15.82			
	Gaziantep (4)	118.66	14.97			
	Hatay (5)	116.91	17.80			
	Kahramanmaraş (6)	122.06	21.70			

* p<0.05, ** Bağımsız t testi, *** Tek yönlü varyans analizi

Genel olarak demografik özelliklerin sığınmacı ölçeği ve boyutlarındaki etki ve farklılıkları ele alındığında hem bir bütün olarak ölçekle hem de tek tek boyutlarla ilgili bir tutarlılığın olduğu anlaşılmaktadır. Kurum bazında bir değerlendirme yapıldığında olumlu fikirde olmada, yardımda bulunmada, politikaları takdir etmede, hakları savunmada ve ılımlı çözüm üretmede STK'lar ve İl Göç Müdürlüklerinin puanlarının yüksek olduğu görülmektedir. Buradaki durum anlaşılabilir. Çünkü kuruluş amaçlarına uygunluk ve göç konusunda yetkili birim olma hususları bu sonuçlarda etkili olabilmektedir. Yaşa yönelik değerlendirmede ifade edilen tüm boyutlarda ve ölçeğin tamamında gençlerin puanlarının düşük çıktığı görülmektedir. Bu hususta özellikle ekonomik kaygıların ön plana çıktığı ifade edilebileceği gibi, toplumsal durumlara duyarlılık konusunun da önem arz ettiği belirtilebilir. Aynı hususlar çalışma hayatına katılımı da ilgilidir. Gelir düzeyine ilişkin sonuçlara bakıldığında da tüm boyutlarda bir tutarlılık olduğu görülmektedir. Gelir düzeyi düşük olan katılımcıların boyutlara ilişkin puanları da düşüktür. Burada yukarıda belirtilen ve sığınmacı kaynaklı olan ya da öyle olduğu düşünülen olumsuz hususların etkili olduğu çıkarımı yapılabilecektir. Aynı husus yani düşük puan değerleri eğitim durumunda da görülmektedir. İkamet edilen şehir bazlı değerlendirmede de sonuçların tutarlı olduğu görülmektedir. Cinsiyete ilişkin anlamlı bir farklılık bulunmaması sığınmacılara ilişkin algıda kadın ya da erkek olma durumlarının fark etmediğini göstermektedir. Bu sonuçlar dikkate alındığında sığınmacılara ilişkin ölçek boyutlarının hepsinin bir diğerleriyle ilgili olduğu ortaya

çıkılmaktadır. Yapılan işlerin, oluşturulan politikaların birbiriyle bağlantılı olduğu, bir alanda yapılan bir uygulamanın diğer alanları da etkilediği anlaşılmaktadır.

4.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Göç olgusu göç edenleri ve terk edilen yeri olduğu kadar gelinen yeri ve buradaki yerel halkı da çeşitli açılardan etkileyen çok önemli bir olgudur. Türkiye tarihi boyunca göç olgusu ile karşı karşıya kalmıştır ve günümüzde de kalmaktadır. Türkiye'nin yaşadığı en büyük göç dalgası olan Suriyeli göçü ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. açılardan ülkeyi ve toplumu etkilemiştir. Bu etkilenme doğrultusundaki fikir ve tutumlar demografik özelliklere göre de farklılık arz etmiştir.

Yapılan çalışmadan da anlaşıldığı üzere göç çeşitli yönleri ve etkileri olan ancak bunların hepsinin birbirleriyle bir şekilde etkileşim içinde olduğu bir olgudur. Bu nedenle bir alanda meydana gelen bir değişiklik diğerlerini de etkileyebilmektedir. Sığınmacıların gelişiyile birlikte temel tüketim maddelerinin fiyatları, kiralar ve ev fiyatları artmıştır. Sığınmacıların düşük ücretle ve sigortasız çalışmaları yerel halkta iş kaygısına yol açmıştır. Ücretsiz sağlık hizmeti almaları yerel halkta hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Özellikle sınavsız geçiş gibi yanlış bilgiler eğitim politikalarının eleştirilmesine yol açmıştır. Vatandaşlık verilmesi pek çok hususu da etkilediğinden bu durumdan şikâyet edenler söz konusu olmuştur. Bunlarla birlikte güvenliğe ilişkin kaygılar da söz konusudur. Bu güvenlik içerisinde sadece suç işlenmesine yönelik kaygı değil aynı zamanda demografik, kültürel güvenlik meseleleri de söz konusu olmaktadır. İfade edilen tüm hususlar bir şekilde birbirini etkilemekte ve olumsuz tutum ve düşüncelere neden olmaktadır. Bununla birlikte bu etkiler ve olumsuz düşünceye ilişkin durumlar demografik özelliklere göre de farklılık arz edebilmektedir. Örneğin gençler daha fazla olumsuz düşünceye sahip olabilirken, yaşı daha ilerlemiş olan kişilerin olumlu düşünceleri daha baskın olabilmektedir. Ya da kurum bazlı olarak özellikle göç hususu ile ilgilenen kurumların olumlu düşünceleri fazla iken vatandaş ve özel sektörün bu yönde nispeten olumsuz bir tavır takındığı görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus yapılan politikalar ve gerçekleştirilen faaliyetlerde yerel halk ve bu halkın her kesiminin göz önünde bulundurulması, öncelikleri, sorunları, şikâyetlerinin dikkate alınmasıdır. Ülkenin karşı karşıya kaldığı ve gelecekte de kalabileceği böylesi ağır durumlarda kaçınılmaz olarak üstlenilen sorumlulukların bir gereği olarak geliştirilen politikaların muhataplara onların demografik özelliklerini de dikkate alarak anlatmanın daha etkili olacağı ve destek sağlayacağı anlaşılmaktadır. Tabi ki yapılan faaliyetlerde tüm kesimlerin tamamen memnun olması çok mümkün görünmemektedir. Ancak göç olgusu bir bütün olarak tüm kesimleri ilgilendirdiği ve etkilediği için mümkün mertebe her kesimin fikir ve düşüncelerinin dikkate alınması, ortak bir karar mekanizmasının oluşturulması önem arz etmektedir.

Göç geçmişten ve geçmişin tecrübesinden faydalanılarak iyi bir gelecek inşa etmenin bir aracı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle yaşanan her göç olayından, etkilerinden ve sonuçlarından dikkatlice dersler çıkarılmalı ve gelecekte göçe ilişkin yapılacak faaliyetlerde de bunlara dikkat edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Yusuf (2018), **Göç Sosyolojisi**, 2. Baskı, Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Aydın, Ahmet Hamdi & Durgun, Sadegül (2018), "**Kahramanmaraş'taki Suriyeli Sığınmacıların Yerel Halk Tarafından Sosyo-Ekonomik ve Politik Açından Değerlendirilmesi**", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:15, Sayı:2, ss.501-526.
- Bartram, David, Poros, Maritsa V., Monforte, Pierre (2017), **Göç Meselesinde Temel Kavramlar**, (I. A., Tuncay Çev.), Hece Yayınları: Ankara.
- Doğan, İsmail (2018). **Göç ve Kültür**, Bilge Kültür-Sanat: İstanbul.
- Durgun, Sadegül, & Aydın, Ahmet Hamdi (2017), "**Sığınmacıların Türkiye'ye Olumsuz Etkileri**", In 3rd International Conference on Social Sciences & Education Research, pp. 419-426.
- Ersoy-Quadir Seher, & Kabaklı Çimen Latife (2018), "**Türk Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Görüşleri (Konya İli Örneği)**", Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, Cilt:53, Sayı:2, ss.327-345.
- Karasu, Mithat Arman (2018), "**Türkiye'ye Yönelik Dış Göçler, Suriyeli Sığınmacı Göçü ve Etkileri**", Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, ss.21-41.
- Öner, N. Aslı Şirin (2016). **Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar**, Küreselleşme Çağında Göç, (S. G. Ihlamur-Öner, N. A. Ş. Öner), İletişim Yayınları: İstanbul, ss. 13-29.
- Öztürk, Salih & Çoltu, Selen (2018), "**Suriyeli Mültecilerin Türkiye Ekonomisine Etkileri**", Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı:13, ss.188-198.
- Sezik, Murat (2022). **Güneş Batıdan Mı Doğacak? Son Göç Dalgasının Dünya Üzerindeki Etkileri**, Uluslararası Akademik Birikim Dergisi, Cilt:5, Sayı:3, ss. 145-155.
- Taş, İbrahim Ethem & Durgun, Sadegül (2021), "**The Reasons Of Irregular Migration And Fighting Methods İn Turkey**", Journal Of Institute Of Economic Development And Social Researches, Cilt:9, Sayı:29, pp. 87-97.
- Tümtaş, Mim Sertaç (2022). **Türkiye'ye Düzensiz Afgan Göçü: Zorunlu Göç Mü "İstila" Mı?** Gaziantep University Journal of Social Sciences, Cilt:21, Sayı:1, ss. 338-353.
- <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 09.09.2022.

TÜRKİYE'DEKİ GÖÇ HAREKETLERİ VE LOJİSTİK İLİŞKİSİ

Hayrettin KESGİNGÖZ

Doç. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF Uluslararası Ticaret ve
Lojistik Bölümü Öğretim Üyesi
ORCID: 0000-0002- 5143-4891

Murat BURAK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF Uluslararası Ticaret ve Lojistik
Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID: 0000-0002-5136-7238

Öz

İnsanların farklı özelliklere bağlı olarak yer değiştirmek zorunda kalması ve bu yer değiştirme sürecinde ihtiyaç duyduğu ve kendi başına yönettiği bir süreç olarak lojistik ve göç ilişkisinin boyutu incelenmiştir. Çalışmada Türkiye'nin mevcut konumuna göre 2021 yılına ait veriler kullanılarak ülkeye gelen ve ülkeden giden göçmenlerin tercih ettiği taşıma alternatifleri değerlendirilmiştir. Taşıma alternatiflerinin kullanılması, o alternatif taşıma yönteminin gelişmesini sağlamaktadır. Ayrıca tercih edilen şehirlerde altyapı, ekonomik yapı, sosyal yapı ve demografik olarak gelişmesine katkı sağlamaktadır. Değerlendirme sonucunda ise Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden göçmen sayılarının artmasına bağlı olarak ülkede ulaşım ve lojistik altyapısının geliştiği ve farklı taşıma araçlarının tercih edildiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Göç, Göç Hareketleri, Lojistik, Gelişme, Entegrasyon, Türkiye

MIGRATION MOVEMENTS AND LOGISTICS RELATIONSHIP IN TURKEY

Abstract

The dimension of the relationship between logistics and migration as a process that people have to relocate due to different characteristics and that they need and manage on their own in this relocation process has been examined. In the study, the transportation alternatives preferred by the immigrants coming to and leaving the country were evaluated by using the data of 2021 according to the current position of Turkey. The use of transportation alternatives provides the development of that alternative transportation method. In addition, it contributes to the development of infrastructure, economic structure, social structure and demographics in preferred cities. As a result of the evaluation, it was found that the transportation and logistics infrastructure in the country developed and different transportation vehicles were preferred due to the increase in the number of immigrants coming to and leaving Turkey.

Keywords: Migration, Migration Movements, Logistics, Development, Integration, Turkey

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze doğru geline süreç içerisinde ulusal ve uluslararası alanda sosyal ve kültürel değerlerin yaygınlaşması ve ekonomik anlamda ülkelerin daha çok gelişerek refah düzeyini artırma ihtiyacı farklı strajilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri olarak da küreselleşme hareketleri ülkeler arasındaki engelleri esneterek karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu anlamda küreselleşme ile birlikte ortadan kalkmaya başlayan engeller ülkelerin ve toplumların ekonomik, ticari, kültürel ve sosyal anlamda birbirlerine daha çok yakınlaşmasına neden olmuştur. Bu durumdan ötürü ülkelerin kendi içerisinde yaşadığı olumsuz politikalar ve insanların artan refah düzeyi ülkeler ve bölgeler arasında göç hareketlerine neden olmaktadır. Toplumlar yaşanan olumsuzluklardan (yoksulluk, savaş, ihtilal, hastalık vb.) uzaklaşmak ve hayatını devam ettirebilmek amacıyla tarihi süreç boyunca farklı alanlara doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Nitekim eski dönemlerdeki koşullar ile günümüzdeki hayat koşullarının farklı olmasına rağmen insanların en temel ihtiyacı değişmemiştir. İnsanların sonsuz ihtiyaçlarına rağmen hayatta kalmasını sağlayacak olan temel ihtiyaçlar (yeme-içme, barınma, giyinme vb.) değişmemiştir. Söz konusu ihtiyaçları gidermek ve uzun dönemde hayatta kalmanın planlamasını yapmak zorunda kalan toplumlar bugün lojistik yönetimi olarak nitelendirdiğimiz süreçten yararlandığını göstermektedir. İlk olarak askeri alanda tedarik ve malzeme yönetimi ile askeri birliklerin devamlılığını ve sürekliliğini sağlamak için kullanılan süreç sivil hayatta da insanların hayatını idame ettirme sürecinde kullanılmaktadır. Buna göre göç ve lojistik arasındaki çift yönlü ilişkinin Türkiye özelinde 2021 yılı verilerinin kullanılarak ortaya konulmaya çalışılması, çalışmanın temel amacını ortaya koymaktadır. Nitekim Türkiye geçmiş dönemlerde birçok kavim ve uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Çünkü ülkenin mevcut jeopolitik konumu farklı toplumların geçiş güzergahı üzerinde olması Türkiye için önemli bir avantaj yaratmıştır. Bu nedenle eski dönemlerden beri sürekli bir hareketlenmeye şahit olan Türkiye günümüzde de artan yabancı uyruklu ziyaretçi sayısı ulaşım ve altyapı anlamında ülkenin gelişmesini sağlamıştır. Lojistik yönetiminin en önemli unsuru olarak ulaştırma hizmetleri artan göç hareketlerine bağlı olarak ülkemizde gelişmeye başlamıştır. Alternatif yollar ile farklı taşıma araçlarının tercih ediliyor olması ulaşım ve altyapı alanında ilerlemeye başladığının önemli bir göstergesidir. Bu anlamda göç hareketleri ile lojistik yönetimi arasında olumlu bir ilişkinin olduğunu savunan bu çalışma 5 farklı başlık ile değerlendirilmiştir. İlk olarak göç ve lojistik yönetiminin kavramsal çerçevesi hakkında bilgiler verilmiş ve sonrasında göç ve lojistik arasındaki ilişkiden bahsedilmiştir. Devamında ise Türkiye özelinde 2021 yılına ait veriler kullanılarak değerlendirme yapılmış ve ilgili literatür bilgisi ile çalışma sonuca ulaştırılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE OLARAK GÖÇ

İnsanlık tarihinin başlangıcı ile birlikte ortaya çıkan göç olgusu, 18.yy ile 19.yy'dan sonra ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda meydana gelen değişiklikler ile küreselleşme kavramı ortaya çıkmış ve literatürde önemle vurgulanan bir konu haline gelmiştir. Bu denli önemli olmasının nedeni ulusal ve uluslararası alanda gerçekleşen göç hareketleri ekonomik, siyasi, sosyal,

psikolojik, antropolojik vb. birçok disiplini etkilemesi nedeni ile çok yönlülük göstermektedir. Bu bağlamda göç olgusu, ortaya çıkış nedenine göre kendi içerisinde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmaya göre; Göç, genel anlamıyla mekânsal değişikliğe karşılık gelen göç kavramı kişileri ve toplumları kendi içerisindeki nedenlere göre hem psikolojik hem de demografik ve sosyal bir takım olaylarla etkileyerek insanların kitleler halinde yaşanabilir refah alanlarına hareketini sağlayan davranış biçimleri olarak da tanımlanabilir (Güvenç,1996;21). Göç hareketlerini gerçekleştiren göçmen (Muhacir) ise çeşitli nedenlerden kaynaklı olarak ikamet ettiği bölgeyi veya ülkeyi bırakarak başka bir bölgeye yerleşen insan topluluğunu ifade eder (TDK, 2022). Göçmen olarak nitelendirilen büyük insan toplulukları göç alan ve göç veren iki ülke arasında bağlantı unsuru oluşturmaktadır. Göç edilen bölge göçmenler için yeni yaşam alanı olarak çeşitli alternatif sektörler ile kültürel farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Göç olgusunu kendi içerisindeki nedenlere göre sınıflandıracak olursak; beyin göçü, iyi eğitim almış kalifiye elemanların çeşitli fırsatları değerlendirmek amacıyla gittikleri bölgelerde uzun vadede kalıcı kararlar alıp geri dönmeyip gittikleri bölgeye yerleşme durumunu ifade eder (Bakırtaş ve Kandemir, 2010;963). Bir başka neden olarak; zorunlu göç, göç olgusu insanlar tarafından çeşitli nedenlerden dolayı karar alıp yer değiştirmeyi ifade eder. İnsanlık tarihi boyunca bazı durumlar karar vermenin de ötesine geçerek göç olgusunu zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda mücbir sebeplerden dolayı farklı bölgelere göç eden insan topluluğu zorunlu göçü ifade etmektedir (Çakı, 2018;18). Göç edenlerin kısa ve uzun vadede aldığı kararlar ve yurtiçi dolaşımına yönelik bir sınıflandırma yapacak olursak; gönüllü göç, gönüllü göç diğer türlerden farklı olarak insanların kendi isteği ile yer değiştirmesini ifade eder. Bu bağlamda gönüllü göç hareketleri için birçok neden sıralanabilir. Bunlardan bazıları yaşam standartları yüksek ve iş istihdamı fazla olan alanlar ilgi çekici alanlardır (Özyakışır, 2013;15). Kalıcı göç ise göç edilen bölgede yasal gereksinimlerin sağlanması şartıyla kalıcı olarak oturma ve çalışma izni olan göçmenleri ifade eder. Göç alan ülkede artan kalıcı göçmenlerin nedeni sınır alanlarında yaşanan güvenlik sorunları ve yaşanabilir hayat sahasının sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır (Nakhoul, 2004:11). Göç hareketlerinin özelliklerine göre sınıflandıracak olursak; düzenli ve düzensiz göç, Uluslararası alanda gerçekleşen hareketlenmeler yasal gereksinimleri zorunlu hale getirmiş ve göç olgusunu kendi içerisinde sınıflandırmaya çalışmıştır. Bu sınıflandırmaya göre, yasal gereksinimler göz önünde bulundurularak yapılan göç hareketleri düzenli göç kavramını ifade ederken, ülkenin yasal gereksinimlerini ve kurallarını ihlal ederek yapılan göç hareketleri ise düzensiz göç kavramını ifade etmektedir. Ayrıca bir ülkeden başka bir ülkeye günü birlik olsun, aylık olsun, yıllık olsun bu sürelerde tatil, savaş, istihdam vb. nedenlerle ülkeye gelip tekrar dönen kişilere de biz bu çalışmada göçmen veya mülteci olarak tanımlayacağız (TİM, 2022).

Geçmişten günümüze doğru geçen süreç içerisinde küreselleşmenin de etkisiyle çoğu ülke göç hareketlerine maruz kalmıştır. Hem ulusların kendi içerisinde yaşadıkları göç hem de uluslararası anlamda yaptıkları göç hareketleri bölgeleri ve toplumları işsizlik, işgücü, yabancı yatırımlar, üretim ve istihdam gibi ekonomik değerleri etkileyen faktörlerin etkileri önemli bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda ulusal ve uluslararası boyutta yaşanan göç hareketlerinin ekonomik ve sosyal etkileri ülkelerin ve toplumların gelişmesi ve kültürel anlamda kaynaşması bakımından önem arz etmektedir.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE OLARAK LOJİSTİK

Lojistik sözcüğü geniş bir zaman dilimi boyunca etimolojik kökenlerinin de bağlantılı olduğu askeri alanda kullanılan bir terim olmuştur. II. Dünya Savaşına kadar askeri alanda kullanılan lojistik, 1960'larda pazarlama ve ticaret anlayışıyla birlikte işletme alanında da kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemlerde nakliye, depolama ve tedarik gibi lojistik faaliyetleri işletmeler tarafından ayrı ayrı değerlendirilmekte ve birçok işletme bu ihtiyaçlarını imkanları doğrultusunda kendi bünyesinde gidermeye çalışmaktaydı. Bu durum da bağımsız bir lojistik sektörünün ortaya çıkmasına engel olmaktaydı. Ancak ABD dahil gelişmiş ülkelerde meydana gelen taşımacılık liberalizasyonu Dünya savaşları ile birlikte olumsuz etkilenen devletlerin bağımsızlık mücadelesi ve hayatta kalma arzusu ihtiyaç fazlalığını ortaya çıkarmış ve ulaşım hareketleri ile başlayan yönetim süreci 1970 ve 1980'li yıllarda ayrı bir sektör olarak konuşulmaya başlanmıştır. 1980'li yılları takiben ülke ekonomilerinin dışa açılma politikası izlemeleri ve küreselleşme hareketleri 2000'li yıllara kadar birçok değişikliğe neden olmuştur. Küreselleşme hareketleri ile birlikte değişen Dünya düzeni müşteri istek ve ihtiyaçlarını da etkilemiş ve buna bağlı olarak mal ve hizmet üretimi yapan işletmelerin yönetim süreci değişmeye başlamıştır. Müşteri ihtiyaçlarını zamanında ve eksiksiz bir şekilde yerine getirerek üretim işletmelerinin temel amacı olmuştur (Bowersox, Closs ve Cooper, 2002;328). Değişen işletme yapısına göre lojistik yönetimine bilimsel bir tanım getirecek olursak; yasal gereksinimler göz önünde bulundurularak üretim sürecinden nihai ürün çıktısına kadar ki her türlü bilgi, belge, para, ve yönetim sürecinin işletme ve müşteri arasındaki çift yönlü hareketin planlanması ve organize edilmesi sürecine lojistik yönetimi denilmektedir. Bu tanıma göre lojistik yönetimi hem işletmelerin faaliyetlerini yerine getirmek hem de bitmiş ürünü doğru müşteriye iletmek ve onların ihtiyaçlarını zamanında karşılayabilmek açısından önem arz etmektedir. Buna göre 2000'li yıllardan sonra bilinirliği artan lojistik yönetiminin uluslararası boyutta da kullanılabilir hale gelmesi insanların arz ve talep ölçeğini daha da geliştirmiştir. İnsanların artan istek ve ihtiyaçlarına cevap verebilmek için çeşitli yönetim süreci ve uygulamalar kullanılmaya başlanmıştır. Lojistik faaliyetlerinin farklı alanlarda kullanılabilir hale gelmesi bu yönetim sürecine bilimsel yöntemlerinde katılmasını gerekli hale gelmiştir. Nitekim askeri faaliyetlerle başlayan süreç normal hayatta da insan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik önemli bir süreç haline gelmiştir. Buna göre lojistik faaliyetlerin ve hizmetlerin değer yaratması için uygun ürünün uygun miktarda, uygun zamanda, uygun fiyatla ve doğru yerlerde bulundurulması gerekmektedir. Bilimsel olarak lojistik yönetimi hakkında yazılan kaynaklarda temel lojistik prensiplerin yönetim sürecinde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Lojistik prensipler, genel olarak lojistik faaliyetlerde kılavuz olarak görülmesi gereken temel ilkeleri ifade etmektedir. Bu prensipler Standartlık, Ekonomiklik, Yeterlilik, Elastikiyet, Yalınlık, İzlenebilirlik, Uyum ve Koordinasyon ile Planlama ve Önceliklendirme olarak 8 farklı şekilde sınıflandırılabilir. İşletmelerin farklı örgütsel yapısına bağlı olarak değişen bu prensipler lojistik faaliyetlerin karmaşık bir hale gelmemesi için mutlaka göz önünde bulundurulması gereken özelliklerdir.

Lojistik ile benzer anlamda kullanılan, literatürde bazı farklılıkları ortaya konan Tedarik Zinciri Yönetimi kavramıda benzer şekilde, tedarikçilerden müşterilere kadar ürün, bilgi ve finansal akışı düzenleyen yeni bir yönetim

sürecidir. Bu yönetim sürecinin ortaya çıkmasının nedeni işletmelerin yönetim sürecinde meydana gelen değişimlerden kaynaklanmaktadır. Temelde insan ihtiyaçlarını yerine getirmek amacıyla kurulan ve kendi içerisinde farklı birimlere ve türlere ayrılan işletmeler geçmiş dönemlerde yapılan işe önem verirken günümüzde bu anlayış değişmiş ve işletmelerin yönetim süreci müşteri istek ve ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Bu durumda günümüzde artan ihtiyaçlara bağlı olarak alternatif sektörlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Piyasada alternatif sektörlerin çoğalması ile daha sistemli hale gelmeye başlayan lojistik yönetimi günümüzde Tedarik Zinciri Yönetimi'nin bir halkası olarak işlev göstermektedir. Tedarikçi, üretici, toptancı, perakendeci ve müşterinin bulunduğu sistemde lojistik yönetimi fiziksel bir öneme sahiptir (Mayer, 2001).

İşletmelerin örgütsel yapısı ve müşteri portföyüne göre farklılık gösteren Tedarik Zinciri Yönetimi sürecinde lojistik faaliyetler 4 farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlar Üretim Lojistiği, Tedarik Lojistiği, Geri Dönüşüm Lojistiği ve Dağıtım Lojistiği olarak sıralanabilir. Bu sınıflandırmaya göre üretim lojistiği söz konusu mal ve hizmeti üretecek olana firma veya işletmenin gerekli hammadde ve yardımcı işçiliğın üretim sürecine dahil edilmesine kadar ki faaliyetlerini ifade etmektedir. Üretim sürecine dahil edilen hammadde veya yarı işlenmiş mamüllerin ilgili tedarikçilerden alınıp üretim tesisine ve üretim tesisindeki dolaşımından sonrada nihai ürün olarak müşteriye ulaşımını sağlayan faaliyetler ise dağıtım lojistiğini ifade etmektedir. Söz konusu ürün ve hizmet üretim sürecinden sonra müşteri isteklerini karşılamıyor veya teknik bir sorun mevcut ise tekrardan müşteriden alınıp üretim sistemine dahil edilmesi de geri dönüşüm lojistiğini ifade etmektedir. Tedarik lojistiği ise diğer lojistik türlerinin ve tedarik zinciri yönetim sürecinin tam zamanlı ve etkin bir şekilde çalışmasına yardımcı olabilecek alternatif tedarici ağlarını ifade etmektedir. Nitekim farklı sektörlerde farklı süreçleri gerektirebilen bu faaliyetler insanların hayatta kalmasını sağlayan alanlarda olduğu gibi insanların sosyal ve kültürel aktivitelerinde de yer almaktadır. Örneğın savaş, sel, deprem gibi mücbir sebeplerden dolayı yardıma muhtaç olan insanlara tam zamanlı lojistik desteği ifade eden acil ve afet lojistik yönetimine ihtiyaç duyulurken; karnaval, etkinlik ve sergi gibi sosyal ve kültürel aktiviteleri destekleyen organizasyonlarda fuar ve etkinlik lojistiğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yönü ile değerlendirdiğimizde lojistik faaliyetler insanların yerleşim yerine ve kültürel özelliklerine göre ayırım yapmadan istenilen ve ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin zamanında ve doğru bir şekilde yerine getirilmesinden sorumlu bir yönetim süreci olarak günümüzde önemli bir yere sahiptir.

4. GÖÇ VE LOJİSTİK İLİŞKİSİ

İhtiyaçlar insanoğlunun yaratıldığı günden beri var olan çok eski bir kavramdır. Tarihi çağlar ve süreçler boyunca insanlar sürekli olarak bir yerden başka bir yere göç etmeye ihtiyaç duymuşlardır. Toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte mevcut coğrafi koşullar, politik yapı, ekonomik politikalar, savaş veya doğal afetler gibi nedenlerden dolayı insanlar farklı coğrafyalara hareket etmek zorunda kalmışlardır. Farklı özelliklere göre yerini değiştiren toplumlar gittikleri yerlerde yeni aletler ve yollar keşfederek hayatta kalmanın ve ihtiyaçlarını gidermenin alternatiflerini bulmuşlardır. Toplumların bir yerden başka bir yere göç etmesinin temel nedeni olarak hayatta kalma mücadelesi beraberinde farklı ihtiyaçları ortaya çıkarmıştır. Nitekim en önemli unsur olarak

hayatta kalmak için gerekli yiyecek, içecek, elbise ve savunma eşyalarının tedariki ve taşınması bugün lojistik olarak nitelendirdiğimiz faaliyetlerin insanların var olduğu günden beri yaptığını göstermektedir. İlk olarak ABD ordusunda askeri yönetim sürecinin bir parçası olarak ortaya çıkan lojistik yönetimi yalnızca askerlerin değil bütün askerlerin bulunduğu birliğin aylık ve yıllık ihtiyaçlarının tedariki, hesaplanması, planlanması ve taşınmasına yönelik işlemlerinin tamamı olarak kabul edilmektedir. Ancak eski dönemlerde lojistik kelimesi ile ifade edilmeyen askeri birliklerin dışında gelişen ihtiyaçların içerisinde kullanılan bir yönetim süreci olarak lojistik göç olgusu üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Tarihi süreç içerisinde meydana gelen mücbir olaylardan dolayı insanların farklı alanlara yönelmesi lojistik faaliyetlerinin gelişmesine neden olmuştur. Sümerler tarafından tekerleğin icat edilip at arabalarının kullanılmasından önce insan gücüne dayalı bir işleyiş mevcuttu. Ancak zaman içerisinde meydana gelen tarihi olaylar ve değişimler insan ihtiyaçlarını da değiştirmiş ve farklı alternatiflerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Toplumların hızlı bir şekilde ilerlemesini sağlayan en önemli unsur olarak taşıma araçları ve alternatif yollar insanların hayatta kalmasına olanak sağlamıştır. Tarihi süreç içerisinde birçok askeri başarının nedeni olarak kabul edilen lojistik yönetimi farklı alternatiflerle farklı yolların istenilen amaçlar doğrultusunda kullanılabilmesi bakımından etkinliğini ve verimliliğini sağlamaktadır. Kartaca Kralı Hannibal ile Büyük İskenderin çok güçlü ordulara karşı uyguladığı lojistik taktikler az sayıdaki asker ve mühimmat ile nasıl başarılı olunabileceğinin bir kanıtı niteliindedir. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde lojistik faaliyetleri insanların olduğu her yerde var olan bir yönetim süreci olarak toplumların ve ülkelerin görünmeyen bir stratejik gücü olarak ifade edilebilir (Çakıcı, 1978).

Geçmişten günümüze doğru geline süreçte birçok alanda ihtiyaç duyulan ve kullanılan bir yönetim süreci olan lojistik gelişen altyapı ve teknolojik faaliyetler ile daha hızlı ve sistemli bir şekilde yapılır hale gelmiştir. Ancak Küreselleşme olgusunun etkisi ile ortaya çıkan savaş, hastalık ve politik nedenlerden dolayı değişen uluslararası dengeler lojistik faaliyetlerinin uluslararasılaşmasına neden olmuştur. Ülkeler ve bölgeler arasındaki sınırların esnetilip karşılıklı ticari ilişkileri geliştirip aynı zamanda turizm amaçlı gelir sağlamak amacıyla ulusal ve uluslararası göç hareketlerinin olması farklı taşıma modlarının etkili bir şekilde kullanılmasına neden olmuştur. Bu anlamda Türkiye mevcut jeopolitik konumu ile Asya, Avrupa ve Orta Doğu ülkelerinin bağlantısı olarak önemli bir coğrafyaya sahiptir. Geçmiş dönemlerde de birçok uygarlığa ve kavime ev sahipliği yapan Türkiye komşu olduğu bütün ülkelere sınır bağlantısı mevcuttur. Jeopolitik konumundan dolayı kara, hava, deniz ve demir yolu taşımacılığa imkan sağlaması bakımından önemli bir lojistik merkez konumundadır.

Verilen bu bilgiler ışığında göç ve lojistik ilişkisinin boyutunu saptamak için farklı özelliklere yönelik tabloların değerlendirilmesi çalışmanın açıklayıcı olması bakımından önem arz edecektir. Buna göre Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden göçmenlerin yıllara göre dağılımı Tablo.1'de belirtilmiştir.

Tablo.1. Yıllara Göre Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Çıkan Yabancıların Dağılımı (2012-2021)

Türkiye'ye Giriş Yapan Yabancılar (Kişi)		Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancılar (Kişi)	
Yıllar	Dağılım	Yıllar	Dağılım
2012	29.704.394	2012	29.573.892
2013	32.865.309	2013	32.639.760
2014	35.115.789	2014	34.760.393
2015	34.633.391	2015	34.235.711
2016	24.666.471	2016	24.718.273
2017	32.058.216	2017	32.033.516
2018	39.486.492	2018	39.315.104
2019	44.527.358	2019	44.579.083
2020	12.678.664	2020	13.036.926
2021	24.630.685	2021	24.150.633

Kaynak: (<https://aybu.edu.tr>)

Tablo.1'de yer alan bilgilere göre 2012 ile 2021 yıllarına ait göçmenlerin dağılımı verilmiştir. Tabloya göre Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden yabancıların yıllara göre dalgalı bir seyir izlediğini söyleyebiliriz. 2012 yılı ile 2018 yılları arasında Türkiye'ye giriş yapan vatandaş sayısı dalgalı bir hal alırken 2019 yılında ciddi bir artışla rekor kırıp 2020 yılında en düşük skoru kaydetmiştir. 2021 yılı itibari ile de normal düzeyde bir dağılım söz konusudur. Ancak Türkiye'ye gelen vatandaşların Türkiye'den çıkış tarihlerine göre kıyasladığımızda neredeyse gelen yabancı sayısı kadar ülkeden çıkış yapan yabancı sayısı mevcuttur. Buna göre değerlendirdiğimizde Türkiye'ye gelen yabancıların neredeyse tamamı kısa süreli olarak ülkede kaldıktan sonra geri çıkış yaparak ülkesine dönmektedir. Bu durumun nedeni olarak ise üretime ve istihdama bağlı olarak mevsimsel işçi göçleri ile turizm amaçlı düzenlenen kısa süreli gezilerin çoğunlukta olduğunu söyleyebiliriz.

Jeopolitik olarak geçiş güzergahında olan Türkiye birden fazla giriş ve çıkış özelliğine sahiptir. Bu yönü ile değerlendirdiğimizde Ülkelere göre Türkiye'ye giriş yapan yabancıların dağılımı Tablo.2'de belirtilmiştir.

Tablo.2. Hudut Kapılarından Türkiye'ye Giriş ve Çıkış Yapan İlk 10 Ülkenin Dağılımı (2021)

Hudut Kapılarından Türkiye'ye Giriş Yapan Göçmenler (Kişi)		Hudut Kapılarından Türkiyeden Çıkış Yapan Göçmenler (Kişi)	
Ülkeler	Dağılım	Ülkeler	Dağılım
Rusya	4.683.864	Rusya	4.648.110
Almanya	3.083.030	Almanya	3.012.498
Uyrayna	2.049.834	Uyrayna	2.045.829
Bulgaristan	1.402.098	Bulgaristan	1.380.516
İran	1.153.098	İran	1.090.466
Irak	836.648	Irak	819.844
Hollanda	645.049	Hollanda	632.146
Fransa	620.334	Fransa	616.224
Polonya	585.013	Polonya	583.673
Romanya	495.401	Romanya	488.735
Diğer	9.076.316	Diğer	8.832.592
Toplam	24.630.685	Toplam	24.150.633

Kaynak: (<https://aybu.edu.tr>; Gelir idaresi başkanlığı resmi sitesinden yararlanılmıştır.)

Tablo.2'de verilen bilgilere göre Türkiye'ye en çok gelen ilk on ülkenin dağılımı belirtilmiştir. Tabloya göre değerlendirdiğimizde Türkiye'ye en çok giriş ve çıkış yapan ülkelerin Balkan ve Avrupa ülkesi olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Türkiye jeopolitik olarak geçiş bölgesinde yer aldığı için hem karayoluna, hem deniz yoluna ve hemde havayolu taşımacılığına imkan sağlaması ile birden fazla hudut kapısının yapılmasına neden olmuştur. Buna göre yapılan mevcut hudut kapılarına göre ülkeye giriş ve çıkış yapan ülkeleri incelediğimizde ilk on sırada iran ve irak hariç Türkiye'nin batı kısmında yer alan hudut kapıları işlem göstermektedir. Türkiye'nin batı kısmı 3 farklı taşıma moduna (karayolu, havayolu, deniz yolu) imkan sağlamasının bu değerler üzerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim farklı özelliklere göre ülkeye giriş ve çıkış yapan yabancılar hem ulusal hem de uluslararası geçiş sürecinde lojistik faaliyetlere ihtiyaç duymaktadır. Bu yönü ile lojistik altyapısını güçlendirmeye yönelik girişimlerde bulunan Türkiye 30 tane karayolu, 8 tane demiryolu, 10 tane deniz yolu ve 64 tanede havayolu hudut kapısına ve sahasına sahiptir. Bu durum artan göç hareketleri ile birlikte artan lojistik faaliyetlerin karşılıklı olumlu ilişkisine dikkat çekmektedir. Jeopolitik konumundan dolayı farklı ülkelerin uğrak yeri olan Türkiye'ye gelen yabancı uyruklu kişilerin değişim oranları Tablo.3'de belirtilmiştir.

Tablo.3. Türkiyeye gelen yabancıların ilk 10 uyuğa göre değişim oranları (2020-2021)

Uyruklar	Yıllar		Değişim Oranı (%)	Uyruk Payı (%)	
	2020	2021		2020/2021	2020
Almanya	1.118.932	3.085.215	175,73	8,79	12,48
Bulgaristan	1.242.961	1.402.795	12,86	9,76	5,68
Fransa	311.708	621.493	99,38	2,45	2,51
Hollanda	271.526	645.601	137,77	2,13	2,61
Irak	387.587	836.624	115,85	3,04	3,39
İran	385.762	1.153.092	198,91	3,03	4,67
Polonya	145.908	585.076	300,99	1,15	2,37
Romanya	269.076	496.178	84,40	2,11	2,01
Rusya	2.128.758	4.694.422	120,52	16,72	19,00
Ukrayna	997.653	2.060.008	106,49	7,83	8,34
Diğer	5.474.343	9.131.762	166,81	42,99	36,94
Toplam	12.734.213	24.712.266	94,06	100,00	100,00

Kaynak: (<https://aybu.edu.tr>; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın resmi sitesinden yararlanılmıştır.)

Tablo.3'de verilen bilgilere göre Türkiye'ye en çok gelen yabancı uyruklu kişilerin Avrupa, Balkan ve Orta Doğu kökenli olduğunu söyleyebiliriz. Giriş ve çıkış oranına göre ilk sıralarda yer alan Almanya ve Bulgaristan aynı zamanda Türkiye'nin en çok ithalat ve ihracat yaptığı ülkeler arasında yer almaktadır. 2020 ve 2021 yıllarına göre değişim oranları farklılık göstermekle birlikte önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Tabloda yer alan değerlere göre bütün ülkelerde 2021 yılına ait değerler 2020 yılına göre artış göstermiştir. Özellikle Rusya, Ukrayna, İran ve Almanya'dan gelen yabancıların 2020 yılına göre önemli

derecede bir artış kaydettiğini söyleyebiliriz. Değişim oranına göre değerlendirdiğimizde ise bir önceki yıla göre en yüksek değişim %300,99 oranında Polonya uyruklu yabancılarda tespit edilmiştir. Ziyaretçi sayısına göre en az değişimin olduğu uyruk ise %12,86 oranı ile Bulgaristan olmuştur. Diğer taraftan uyrukların tüm ziyaretçiler içerisindeki payı göz önünde bulundurulduğunda Rusya uyruklu ziyaretçilerin tüm ziyaretçiler içerisindeki payı 2021 yılında %19 ile ilk uyruk içerisinde en çok, Romanya uyruklu ziyaretçilerin ise %2,01 ile en azdır. Türkiye'ye gelen Bulgaristan uyruklu ziyaretçilerin sayısı 2020 yılına göre yaklaşık 150 bin kişi artmasına rağmen, tüm uyruklar içerisindeki payı yaklaşık %4 oranında azalarak %5,68'e; Romanya uyruklu ziyaretçilerin ise 200 binden fazla artan ziyaretçi sayısına rağmen uyruklar içerisindeki payı %2,01'e gerilemiştir. Buna göre verilen bu bilgiler ışığında genel olarak Türkiye'ye gelen yabancı uyruklu göçmenlerin sayısının arttığını söyleyebiliriz. Bir önceki yıla göre artan değerler ve uluslararası hareketlenmelerden ulaşım imkanları olmak başta üzere diğer katma değerli lojistik faaliyetlerinin gelişimini olumlu etkileyecektir. Buna göre farklı taşıma modlarına göre Türkiye'ye giriş ve çıkış yapan ülkelerin dağılımı Tablo.4'den başlayarak sırası ile gösterilmiştir.

Tablo.4. Deniz Yolu Taşıma Araçlarıyla Türkiye'ye Gelen ve Giden Yabancı Ziyaretçilerin Dağılımı (2021)

Türkiye'ye Gelen Yabancılar (Kişi)		Türkiye'den Giden Yabancılar (Kişi)	
Ülkeler/Uyruklar	Dağılım	Ülkeler/Uyruklar	Dağılım
Ukrayna	32.114	Ukrayna	31.821
Filipinler	27.541	Filipinler	28.616
Rusya	24.333	Rusya	25.135
ABD	20.923	ABD	20.303
KKTC	10.508	Azerbaycan	10.978
Azerbaycan	10.189	KKTC	10.295
Hindistan	9.344	Hindistan	10.173
İngiltere	7.855	İngiltere	7.943
Gürcistan	6.915	Gürcistan	7.179
Yunanistan	4.267	Endonezya	4.287
Diğer	53.617	Diğer	52.233
Toplam	207.606	Toplam	209.074

Kaynak: (<https://aybu.edu.tr>; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın resmi sitesinden yararlanılmıştır.)

Tablo.4'de verilen bilgilere göre Türkiye'ye deniz yoluyla en çok gelen yabancı uyruklu göçmenlerin (vatandaşların) dağılımı gösterilmiştir. Tabloya göre 32.114 kişi ile en çok Ukrayna uyruklu kişilerin denizyolunu tercih ettiğini söyleyebiliriz. Ardından sırasıyla Filipinler (32.114) ve Rusya (24.333) denizyolu taşıma aracıyla Türkiye'ye ulaşım sağlayan yabancı ülkeler olmuşlardır. Ülkelerin sıralamasına ve giriş, çıkış yapan yabancı uyruklu kişilerin dağılımına göre değerlendirdiğimizde Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den çıkış yapan yabancıların sayısal olarak birbirine denk geldiğini söyleyebiliriz. Ancak ülke dağılımına göre değerlendirdiğimizde ilk 5 içerisinde yer alan Filipinlerin Denizyolu taşıma aracıyla ulaşım sağlayan kişi sayısının diğer gelişmiş ve denizcilik alanında ilerlemiş ülkelere göre daha çok tercih edilmiş olması Filipinlerin ulaşım ve lojistik altyapısı bakımından farklı bir strateji izlediğini göstermektedir. Filipinlerin özellikle İstanbul veya büyük şehirlere istihdam amaçlı geldiğini

söyleyebiliriz. Buna göre toplam olarak belirtilen değerler Türkiye'ye gelen ve giden yabancıların yoğunluğunun ülkenin ulaşım ve lojistik altyapısının farklı alternatiflerle de kullanıldığını göstermektedir. Diğer taraftan tabloda yer alan ülkelerin denize kıyısı olması ve Türkiye ile hem ticari hem de turizm anlamında işbirliği halinde olmaları bu ülkelerin Türkiye'ye denizyolu taşıma aracı ile giriş ve çıkış yapmasına avantaj sağlamıştır. Çocuk bakıcısı olarak en çok Ukrayna, Filipinler ve Rusya'nın tercih edilmesi bu göç hareketlerinin açıklayıcısıdır. Buna göre temel taşıma modları içerisinde yer alan alternatiflerden bir diğeri ise havayolu taşıma araçlarıdır. Havayolu taşıma araçlarını kullanarak Türkiye'yi ziyarete gelen yabancıların dağılımı Tablo.5'de ifade edilmiştir.

Tablo.5. Hava Yolu Taşıma Araçlarıyla Türkiye'ye Gelen ve Giden Yabancı Ziyaretçilerin Dağılımı (2021)

Türkiye'ye Gelen Yabancılar (Kişi)		Türkiye'den Giden Yabancılar (Kişi)	
Ülkeler/Uyruklar	Dağılım	Ülkeler/Uyruklar	Dağılım
Rusya	4.640.139	Rusya	4.602.714
Almanya	2.769.344	Almanya	2.718.087
Ukrayna	1.960.946	Ukrayna	1.959.025
İran	943.206	İran	867.348
Polonya	569.093	Polonya	568.077
Hollanda	561.039	Hollanda	553.653
Fransa	515.153	Fransa	514.012
Irak	424.292	Irak	414.669
İngiltere	362.471	İngiltere	349.425
Kazakistan	359.108	ABD	346.974
Diğer	7.222.063	Diğer	6.984.769
Toplam	20.326.854	Toplam	19.878.753

Kaynak: (<https://aybu.edu.tr>)

Tablo.5'de verilen bilgilere göre 2021 yılı itibari ile toplam 20.326.854 kişi Türkiye'ye havayolu taşıma aracı ile giriş yaparken, 19.878.753 kişi yine havayolu taşıma aracı ile Türkiye'den çıkış yapmıştır. Bu değerler içerisinde Rusya (4.640.139), Almanya (2.769.344) ve Ukrayna(1.960.946) uyruklu ziyaretçiler hava yolu taşıma aracıyla en çok Türkiye'ye gelen ve çıkan ülkeler olmuştur. Ülkeden çıkış yapan ülkelerin dağılımını değerlendirdiğimizde ise yine aynı şekilde Rusya, Almanya ve Ukrayna uyruklu kişilerin havayolu araçları ile çıkış yaptığını söyleyebiliriz. Buna göre ülkeye giriş ve çıkış yapan yabancı uyruklu ziyaretçilerin toplam değerlerine göre 448.101 kişi Türkiye'den çıkış yapmamıştır. Bu durum çeşitli nedenlere bağlı olarak değişmekle birlikte Avrupalı gelen ziyaretçilerin Türkiye'de kalıcı göçe neden olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim verilere göre en çok Avrupa ülkelerinin Türkiye'yi ziyarete gelmesi bu durumu destekler niteliktedir. Ayrıca taşıma aracı olarak havayolunun kullanılması Türkiye'de Avrupa standartlarına uygun tesis ve altyapıların oluşumuna da katkı sağlamaktadır. Buna göre en çok tercih edilen taşıma türü olarak karayolu taşıma araçlarında ülkelere göre dağılımı Tablo.6'da belirtilmiştir.

Tablo.6. Kara Yolu Taşıma Araçlarıyla Türkiye'ye Gelen ve Giden Yabancı Ziyaretçilerin Dağılımı (2021)

Türkiye'ye Gelen Yabancılar		Türkiye'den Giden Yabancılar	
Ülkeler/Uyruklar	Dağılım	Ülkeler/Uyruklar	Dağılım
Bulgaristan	1.319.874	Bulgaristan	1319874
Irak	412.187	Irak	412.187
Almanya	312.222	Almanya	312.222
Romanya	230.136	Romanya	230.136
Gürcistan	219.795	Gürcistan	219.795
İran	208.293	İran	208.293
Azerbaycan	144.733	Azerbaycan	144.733
Kuzey Makedonya	120.479	Kuzey Makedonya	120.479
Sırbistan	119.037	Sırbistan	119.037
Yunanistan	114.313	Yunanistan	114.313
Diğer	975.150	Diğer	975.150
Toplam	4.179.219	Toplam	4.179.219

Kaynak: (<https://aybu.edu.tr>)

Tablo.6'da verilen bilgilere göre karayolu taşıma aracıyla Türkiye'ye giriş yapan ziyaretçilerin havayolu ve denizyolu taşıma araçlarına göre daha çok tercih edildiğini söyleyebiliriz. Tabloya göre karayolunu tercih eden ülkeler genellikle Balkan, Avrupa ve Orta Doğu ülkeleri olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Türkiye'nin mevcut konumu 3 kıtaya (Asya, Avrupa ve Orta Doğu) bir bağlantı noktası niteliğindedir. Buna göre verilen bilgiler ışığında karayolu taşıma aracını tercih ederek Türkiye'ye gelen yabancı uyruklular arasında en çok Bulgaristan (1.319.874) yer almaktadır. Balkan ülkesi olarak Bulgaristan Türkiye'nin aynı zamanda önemli sınır ticaret komşusudur. Türkiye tarafından Edirne Kapıkule hudut kapısı ile sınır oluşturan Bulgaristan aynı zamanda Balkanlardan Avrupa'ya geçisi sağlayan ortak bir koridor üzerinde yer almaktadır. Kapıkule sınır kapısından sonra en işlek karayolu hudut kapısı olarak kabul edilen Habur sınır kapısı ise Irak ile Türkiye ilişkilerini geliştirmektedir. Nitekim Türkiye'nin coğrafi olarak bir geçiş bölgesi olmasının gereği olarak en çok yatırım yapılan ulaşım altyapısı karayolu olmaktadır. Bu nedenle Avrupa ve Orta Doğu ülkelerinde de karayoluna yapılan yatırım ve taleplerin yüksek olması Türkiye ile ikili ilişkilerin güçlenmesine ve altyapı eksikliklerinin giderilmesini sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin karayolu altyapısının diğer taşıma türlerine göre daha gelişmiş olması da ziyaret için gelen yabancıların yurt içi illere de dağılımını sağlamaktadır. Bu anlamda taşıma türlerine göre gelen yabancıların yurt içi dağılımını gösteren veriler Tablo.7'den başlamak üzere sırasıyla belirtilmiştir.

Tablo.7. Türkiye'ye Gelen Yabancıların İlk 10'da Yer Alan İllere ve Taşıma Türüne Göre Dağılımı (2021)

İller	Taşıma Türlerine Göre Taşıtlar				Toplam	Oran(%)
	Deniz	Hava	Kara	Tren		
Ankara	-	399.165	-	-	399.165	1,62
Antalya	1.963	8.735.205	-	-	8.737.168	35,36
Artvin	367	339	270.231	-	270.937	1,10
Edirne	-	-	2.598.285	1.324	2.599.609	10,52
Iğdır	-	-	143.605	-	143.605	0,58
İstanbul	37.100	8.987.904	-	-	9.025.004	36,52
İzmir	6.491	631.083	-	-	637.574	2,58
Kırklareli	-	-	277.999	-	277.999	1,12
Muğla	53.480	974.159	-	-	1.027.639	4,16
Şırnak	-	-	423.526	-	423.526	1,71
Diğer	108.205	598.999	462.573	263	1.170.040	4,73
Toplam	207.606	20.326.854	4.176.219	1.587	24.712.266	100,00
Oran (%)	0,84	82,25	16,90	0,01	100	--

Kaynak: (<https://aybu.edu.tr>)

Tablo.7'de verilen bilgilere göre 2021 yılında Türkiye'ye gelen yabancıların %36,52'si İstanbul, %35,36'sı ise Antalya'ya büyük çoğunluğu havayolu aracını tercih ederek giriş yapmıştır. Karayolu araçları ile Türkiye'ye giriş yapan yabancı ziyaretçiler 2.599.609 oranında Edirne'deki kara sınır kapısını kullanmıştır. Diğer taraftan deniz araçlarıyla Türkiye'ye gelenler en çok 53.480 kişiyle Muğla, 37.100 kişiyle İstanbul'dan giriş yapmayı tercih etmiştir. Trenle Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin en çok 1.324 kişiyle Edirne'den giriş yapması ise dikkat çekicidir. Bu durum Edirne sınır kapısının karayoluna alternatif bir taşıma alternatifinide faaliyete geçirmeye başladığının bir göstergesidir. Buna göre değerlendirdiğimizde Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin ilk olarak gelişmiş şehirleri tercih ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü ulaşım, altyapı, hizmet ve coğrafi özelliklerinden dolayı avantajlı olan bu şehirler Türkiye'ye ilk defa gelen ziyaretçilerin ilk tercihi oluşturmaktadır. Ayrıca ilk onda yer alan illerin coğrafi konumunu değerlendirdiğimizde mevcut illerin kara, hava ve deniz sahaları ile birlikte büyük çoğunluğu Türkiye'nin sınır şehirleridir. Buna göre karayolu ile Iğdır'a gelen yabancıların dikkat çekici olması Iğdır'ın Türkiye'de üç ülkeye komşu olan tek şehir olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu duruma karşın Türkiye'den çıkış yapan yabancıların tercih ettiği taşıma araçlarının değerleri Tablo.8'de belirtilmiştir.

Tablo.8. Türkiye’den Giden Yabancıların İlk 10’da Yer Alan İllere ve Taşıma Türüne Göre Dağılımı (2021)

İller	Taşıma Türlerine Göre Taşıtlar				Toplam	Oran(%)
	Deniz	Hava	Kara	Tren		
Ankara	-	381.116	-	-	381.116	1,57
Antalya	1.618	8.649.438	-	-	8.651.056	35,70
Artvin	368	297	286.110	-	286.775	1,18
Edirne	-	-	2.515.985	2.283	2.518.268	10,39
Hatay	4.110	3.348	131.810	-	139.268	0,57
İstanbul	39.209	8.690.084	-	-	8.729.293	36,02
İzmir	5.401	627.882	-	-	633.283	2,61
Kırklarel i	-	-	278.349	-	278.349	1,15
Muğla	53.862	961.987	-	-	1.015.849	4,19
Şırnak	-	-	420.181	-	420.181	1,73
Diğer	104.506	564.601	510.487	224	1.179.818	4,89
Toplam	209.074	19.878.753	4.142.922	2.507	24.233.256	100,00
Oran (%)	0,86	82,03	17,10	0,01	100	--

Kaynak: (<https://aybu.edu.tr>)

Tablo.8’de verilen bilgilere göre Türkiye’den çıkış yapan yabancı uyrukluların giriş yapan yabancılara benzer şekilde İstanbul (36,02) ve Antalya (35,70) illerinden havayolu taşıma aracı ile dönüş yaptığını söyleyebiliriz. Türkiye’ye giriş-çıkış yapan yabancıların araç türlerine göre dağılımı, karşılaştırıldığında hava araçlarını kullananların yaklaşık 450 bini, kara araçlarını kullananların yaklaşık 30 bini 2021 yıl sonunda Türkiye’den henüz çıkış yapmamışken; deniz araçlarını kullananlardan yaklaşık 1.500 kişi ve tren aracını kullananlardan yaklaşık bin kişi ise giriş yapanlardan daha fazla olarak Türkiye’den çıkış yapmıştır. Buna göre ülkeye gelirken kullanılan taşıma türleri ülkeden çıkarken kullanılan taşıma türlerine göre farklılık göstermektedir. 2021 yılı verilerine göre değerlendirdiğimizde hem ülkeye girişte hem de ülkeden çıkışta en çok kullanılan taşıma türünün havayolu taşıma aracı olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumun nedeni olarak ise 2020 yılında meydana gelen küresel pandemiden ötürü değişen arz ve talep dengesinin etkili olduğu savunulabilir.

5. LİTERATÜR TARAMASI

Göç hareketleri ile lojistik arasındaki ilişkinin boyutunu değerlendirmek amacıyla oluşturulan bu çalışma hakkında literatür bilgisinin sınırlı olmasından dolayı çalışma literatüre bir katkı niteliğindedir. Buna göre lojistik yönetimine atfen yapılan göç olgusuna dair ilgili literatür aşağıda verilmiştir.

(Yılmaz, 2017)’ nin yaptığı çalışmada Ege Denizinde yaşanan yasadışı göç hareketleri ile ortaya çıkabilecek olumsuzlukları yönetebilmek ve o bölgeye gelen göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulacak olan lojistik tesisi yer seçimi AHS ve MULTİMOORA yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada analizi desteleyecek literatür tarandıktan sonra oluşturulan çok kriterli karar

verme matrisleri ile alternatif bir güzergah ve yer seçimine yönelik bir tespit yapılarak çözüm önerisi getirilmiştir. Sonuç olarak yapılan çalışmada yasadışı bir şekilde ülkeye gelen göçmenlerin çevreye ve bölge halkına zarar vermeyecek şekilde olabildiğince şehir merkezine uzak alanlarda lojistik destek merkezlerinin kurulması ile etkili olacağı sonucuna varılmıştır.

(Kılıç ve Turğut, 2019)' nın yaptığı çalışmada kentsel lojistik bağlamında İstanbul ve Atatürk Havalimanlarının performansları değerlendirilerek çözüm önerileri sunulmuştur. Son yıllarda artan göç hareketleri kent yaşamının daha kalabalık bir hale getirmeye başlamıştır. Bu nedenden dolayı köyden kente doğru artan göç hareketleri şehirlerde trafik, hava kirliliği, çevre kirliliği ve ulaşım yetersizliği gibi sorunlara yol açmaya başlamıştır. Bu anlamda yapılan çalışmada alternatif bir taşıma modu olarak havoyolu seçilmiş ve İstanbul Havalimanı ile Atatürk Havalimanı çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Söz konusu şehire ve ülkeye gelen göçlerle birlikte artan nüfus oranları çevresel sorunları da beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu sorunlara karşı bir çözüm bulmak ve yaşanan trafik sorununu azaltmak amacıyla Havalimanlarının yapılmış olması günümüzde kentleşme sorunları ile lojistik faaliyetlerin birlikte değerlendirilmesi bir ihtiyaç haline gelmiştir. İstanbuldaki havalimanları bağlamında yapılan çalışmada sonuç olarak çevresel faktörlerin ulaştırma alanında etkili olduğunu ve bu faktörlerin etkilerini azaltabilmek için şehrin ulaştırma altyapısına uygun alternatif çözüm yollarının belirlenerek faaliyete geçmesini sağlamak şehrin kentsel lojistik anlamında ilerleme kaydedebileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

(Şişman ve Balun, 2020)' nın yaptığı çalışmada coğrafi konumu ile önemli bir avantaja sahip olan Türkiye'nin farklı ülkeler olan ilişkisi ulusal ve uluslararası göç olgusu bağlamında değerlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda ele alınan çalışmada Türkiye coğrafi konumundan dolayı ülkeye giriş ve çıkış yapan yabancılar ile herhangi bir sınır ülkesine geçiş yapacak olan göçmenlere bir transit geçiş olanağı sunmaktadır. Günümüz koşullarına göre değerlendirildiğinde Asya, Avrupa ve Afrika ülkelerinin önemli bir transit geçiş üssü olmuştur. Söz konusu farklı disiplinleri etkileyebilen göç olgusu Türkiye'de de önemli değişikliklere neden olabilmektedir. Çünkü farklı kültüre sahip toplumların yeni bir ülke üzerinden farklı bir bölgeye geçişi demek ekonomik, sosyal ve politik alanlar doğrudan etkilenebilmektedir. Buna göre göç olgusunun farklı yönlerinin değerlendirildiği çalışmada sonuç olarak göç olaylarının ev sahibi ülkeye ve bir köprü görevi gören üçüncü ülkeye olumlu ve olumsuz katkılarının olabileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

Göç ve lojistik alanında literatürde pek fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma bu yönü ile hem literatüre katkı niteliğinde hem de lojistik ve göç ilişkisini destekleyici bir çalışmadır.

6. SONUÇ

Dünya konjonktüründe meydana gelen değişim ve gelişmeler beraberinde farklı alternatif alanların gerekliliğini ortaya koymuştur. Tarihi olaylar, ihtilaller, doğal etkenler veya kültürel özelliklerin farklılığı gibi nedenlerden dolayı sürekli bir değişim yaşanmış ve bu değişimler toplumları bir yerden başka bir yere yönlendirmeye başlamıştır. Her toplumun, ülkenin veya bölgenin farklı özelliklerine göre değişen ulusal ve uluslararası hareketlenmeler bazı alanların

kullanımını zorunlu kılmıştır. Bu alanların içerisinde önemli yönetim süreçlerinden birisi de lojistik yönetimidir. İnsanların hayatta kalma mücadelesi ile ortaya çıkan bu yönetim süreci eski çağlardan beri insanların ihtiyaç duyduğu bir alandır. Önce yaşamını devam ettirebilecek gıda ihtiyacı ile başlayan sonra barınma ve giyinme ihtiyacıyla devam eden süreç geçimini sağlayacak bir yer seçimi ile daha da gelişmeye başlamıştır. İnsanların ihtiyaçları üzerine farklı arayışlarda bulunması tarihi süreç içerisinde birçok keşiflerin yapılmasına neden olmuştur. Bu keşifler arasında tekerleğin icat edilmesi lojistik destek anlamında atılan önemli bir adım olmuştur. Çünkü hangi nedenden ötürü olursa olsun insanlar bir yerden bir yere taşınırken alternatif yollara ve taşıma faaliyetlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda göç ve lojistik destek ilişkisinin boyutu çalışmanın dinamiğini oluşturmaktadır. Türkiye özelinde değerlendirdiğimizde mevcut jeopolitik konumu ve çevre ülkelere olan bağlantısı Türkiye'nin göçmen sayısını etkilemiştir. Özellikle de 2012 ve 2013 yıllarından sonra artmaya başlayan göçmen sayısı Türkiye içi farklı ekonomik ve politik kararların alınmasına neden olmuştur. Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden göçmen veya ziyaretçilerin en çok ihtiyaç duyduğu alternatiflerden biri de ulaşım kanalları ve alternatifleridir. 2021 verileri çerçevesinde oluşturulan bu çalışma da Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden yabancıların başta ulaşım ve altyapı olmak üzere ekonomik anlamda Türkiye'ye katkı sağladığını söyleyebiliriz. Nitekim 2020 yılında yaşanan küresel pandeminin etkisi ile değişen koşullar 2021 yılı ile kıyaslandığında aradaki farkın olumlu ölçüde bir etki yarattığını söyleyebiliriz. Bu olumlu etkilerin en önemlisi olarak alternatif taşıma türleri arasındaki rekabetin artmaya başlamış olmasıdır. Çünkü 2020 yılından beri artmaya başlayan havayolu taşıma aracı en çok kullanılan ve tercih edilen taşıma türü olan karayoluna göre daha çok tercih edilir hale gelmiştir. Meydana gelen bu değişim Türkiye'nin Avrupa tarzı tesislerin ve alanların oluşturulmasına bir olanak sağlamaktadır. En çok Avrupa ve Balkan ülkelerinden gelen yabancı göçmenlerin yurt içinde sıklıkla tercih edilen hava alanlarına iniş yapmaları ve bu illerin ulaşım ve altyapısı ile yurtiçi dolaşımının sağlanması göç ile lojistik faaliyetleri arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu nedenden dolayı artan göçmen ve ziyaretçi sayısına bağlı olarak alternatif taşıma türlerinin tercih edilmesi Türkiye'nin lojistik altyapısının gelişimi açısından önem arz etmektedir. Buna göre bu çalışma göç ve lojistik ilişkisini bir bütün olarak ele alması açısından ve Türkiye'ye gelen yerli ve yabancı uyruklu kişilerin şehirlerdeki dağılımı göz önünde bulundurulduğunda o şehirlerin ekonomik olarak gelişmişliğine ve sosyo kültürel alanına da katma değer sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Türkiye'nin lojistik ağlarının kara, hava ve denizyolu bakımından oldukça gelişmiş olduğu ve ülkelerin göç hareketlerine olumlu cevap verildiği görülmektedir. Ayrıca bu gelişmiş lojistik ağına sahip olan ülkeler için her zaman yapılabilecek bir faaliyet olmaktadır. Bu sayede ülkelere bu özelliklerinden dolayı önemli gelirler elde etmektedirler. Ülkelerin katma değer kazanması ile etkin lojistik ağlar tasarlaması ve geliştirmesi lojistik faaliyetlerin etkinliğini sağlayacaktır. Bundan kaynaklı olarak da ulusal ve uluslararası göç hareketlerine bağlı olarak lojistik faaliyetlerin daha da gelişmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışma ile birlikte literatüre kazandırılmak amacıyla yapılacak olan diğer araştırmalara bir yol gösterici niteliğinde olması çalışmanın önemli bir katma değeridir.

KAYNAKÇA

- Anonim. <https://aybu.edu.tr/GetFile?id=1c168fe4-c95c-447f-b3eb-8ab7d312794c.pdf>. Erişim Tarihi:29/11/2022
- Anonim. <https://www.turkiye.gov.tr/gelir-idaresi-baskanligi>. Erişim Tarihi:30/11/2022
- Anonim. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>. Erişim Tarihi:30/11/2022
- Bakırtaş, T., ve Kandemir, O. (2010), “**Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği**”. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 961-974.
- Bowersox,D.J.,Closs, D.J. ve Cooper , M.B.(2002), “**Supply Chain Logistics Managament**”, Nex York :The McGraw-Hill/Irwin Series.
- Çakı, Aslı (2018), “**Geçmişten Bugüne Türkiye’ nin Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler Bağlamında Göç Yönetişimi**”,(Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karaman.).ss.120.
- Çakıcı, L. (1978), Taşıma Kapları ve Zincirleme Taşımacılık, *AÜ SBF Yayın*, (421).
- Engin, C., ve Konuk, T. (2020), “**Türkiye Ekonomisinde Uluslararası Göçün İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz**”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 103-123.
- Güvenç, B. (1996), “Göç olgusu ve Türk toplumu. II. *Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*”, *Mersin: Sosyoloji Derneği Yayınları*, ss.21.
- J. Mayer, A. (2001). ‘Precise Definition Of The Supply Chain’ . [http://www.stanford.edu/jlmayer/Article - Webpage,2001, html](http://www.stanford.edu/jlmayer/Article-Webpage,2001.html), s,1-2.
- Nakhoul, T. E (2014), “**Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye**”, **Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı**, Uzmanlık Tezi, Ankara, 135-136.s.
- Özyakışır, D. (2013), Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.ss.232.
- Türk Dil Kurumu:<https://www.tdk.gov.tr/yayinlar/yeni-yayinlar/yeni-yayinlar/>: Erişim Tarihi;27/03/2022.
- TürkiyeİhracatçılarMeclisi:https://www.tim.org.tr/files/downloads/mevzuat/ihracat_mevzuati.pdf/:Erişim Tarihi; 27/03/2
- Yılmaz, L. (2017). *Ege Denizi’nde Yasadışı Göç Sorununa Yönelik Lojistik Yer Seçimi Problemi* (Master's thesis, Çankaya Üniversitesi).
- Kılıç, D., ve Turğut, M. (2019), “**Kentsel Lojistik Açısından İstanbul Havalimanı ve Atatürk Havalimanı’nın Değerlendirilmesi**”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Aralık, 21(2), 148-157.
- Şişman, Y., ve Balun, B. (2020), “**Transit Göç ve Türkiye**”, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 61-79.

YAZIM VE YAYIN KURALLARI

1. Makaleler metin, tablo, şekil ve kaynak kısımları ile birlikte toplam 2.500 kelimedenden az, 7.500 kelimedenden fazla olmaması (derginin sayfa düzenine göre yaklaşık 8-20 sayfa aralığından olması) incelemeye alınmasının ön koşuludur. Makaleler; Microsoft Word programında, kenarlardan (alt, üst, sağ, sol) 4,5 cm. boşluk bırakılarak, Cambria yazı tipinde, 10 punto ve 1 satır aralık ölçüsü kullanılarak yazılmalıdır.
2. Makalenin ilk sayfasında; makalenin başlığı büyük harfle, sayfa ortalanarak ve koyu olarak verilmelidir. Bunun altına ise yazarların isimleri ve adresleri başlıkla aynı şekilde verilmeli ve yazarların unvanları ve kurumları, isimlerin yanına konulacak yıldız işareti ile ilk sayfanın altında yer alacak not ile belirtilmelidir. İsimlerden sonra makale hangi dilde yazılmışsa (Türkçe veya İngilizce) önce o dilde en fazla 100 kelimedenden oluşan öz (abstract), altında ise diğer dilde (İngilizce veya Türkçe) yazılan en fazla 100 kelimedenden oluşan ikinci bir abstract (öz) verilmelidir. Türkçe ve İngilizce dilde hazırlanacak özler makalenin amacını, uygulanan metotları, bulguları ve sonuçları açıklamalıdır. Özlerin altında yer alan anahtar kelimeler ise Türkçe ve İngilizce olarak makalenin içeriğini en iyi anlatan; en az 3, en fazla 9 kelime (key words) olarak verilmelidir.
3. Makalenin ikinci sayfasından başlayacak metnin içerisindeki her paragraftan sonra 1 satır boşluk bırakılmalı ve paragraflar içeriden başlamalıdır. Metin içinde yer alacak ana başlıklar ve alt başlıklar 1., 1.1., 1.1.2. şeklinde numaralandırılmalı, koyu ve sola bitişik olarak yazılmalıdır.
4. Tablo, grafik ve şekiller metnin içerisinde yer almalı ve bunlara sola yanaşık başlık ve sıra numarası verilmelidir. Başlıklar tabloların ve şekillerin üzerinde yer almalıdır. Tablo ve şekiller sayfa içerisinde dikey olarak verilmelidir. Tam sayfa olan tablo ve şekiller sayfaya yatay olarak yerleştirilebilir. Denklemler sayfaya ortalı olarak verilmeli ve denklemlere verilecek sıra numaraları parantez içinde ve denklemin sağına yerleştirilmelidir.
5. Kaynaklara yapılan göndermeler, dipnotlar yerine metin içinde parantez arasında gösterilmeli ve sırasıyla yazarın soyadı ve tarih yazılarak verilmelidir. Örneğin; tek yazar olması durumunda (Jarvick, 1996:98), iki yazar olması durumunda (Frantzich ve Sullivan, 1996:87), yazarlar ikiden fazlaysa (Caroline, Pauwels, v.d., 2000). yazarın aynı yıl içinde yayımlanmış birden fazla eserine gönderme yapılıyorsa (Noam, 1991a:65) kullanılmalıdır. Birden fazla kaynağa yapılan göndermeler birbirlerinden noktalı virgülle ayrılmalıdır. (Jarvick, 1996:54; Noam, 1991:43; Dörr, 2000:32).
6. Açıklama gerektiren durumlar için hazırlanan dipnotlar metnin içinde numaralandırılmalı ve atıf yapılan sayfada yer almalıdır. Dipnotlar 10 punto ile satır aralıksız Cambria yazı tipinde yazılmalıdır.
7. Atıf yapılan bütün kaynaklar, çalışmanın sonunda "Kaynakça" başlığı altında gösterilmelidir. Kaynaklar alfabetik sırada ve aşağıdaki örnekler dikkate alınarak verilmelidir.

YAZIM VE YAYIN KURALLARI

i. Kitap

Çolak, Ö. F. (2001). *Finansal Piyasalar ve Para Politikası*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Frantzich, S. ve John, S.. (1996). *The C-Span Revolution*. Oklohama:Oklahoma University Press.

ii. Derleme

Arıcı, K. (2003). Sosyal Yardım Hakkı. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri-Seçme Yazılar, (Ed.) E. Tuncay Kaplan ve Bülent Bayat. Ankara: Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını.

iii. Dergi

Aydoğmuş, O. ve Çatık, N.. (2006). Türkiye'de Para ikamesi Altında Para Talebi:1986-2005. *Tisk Akademi*, 1(1): 58-74.

iv. Çalışma Tebliği

Shirley, M. M. ve Walsh, P.. (2000). Public versus Private Ownership. *World Bank Policy Research Working Paper*, No:2420.

v. İnternet

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, (2007) Aylık Bülten Şubat 2011, www.tcmb.gov.tr

MANUSCRIPT STYLE AND FORMAT

1. Articles including text, tables, figures and bibliography should not exceed 7500 words and should be minimum 2500 words (depending on the page format, should be between 8-20 pages). Papers should be written in Microsoft Word, manuscript should be single spaced, in Cambria font, and font size 10, page layout is 4.5 cm at left, right, up and bottom.
2. Paper title should be in the center of the first page in capital letters, bold and centered. The author name(s) and address(es) should be centered under the title. Name(s) and address(es) of the author(s) should be in the same format as the paper title. There should be a "*" sign next to the name of each author, referring the academic title and institution of the author, located in footnote. Abstract should be both in Turkish and english, maximum 100 words, containing the purpose of the study and minimum 3 maximum 9 keywords should be given both in Turkish and English under the abstract.
3. Each paragraph of text is begin with a blank line. Sections and sub-sections should be numbered as 1., 1.1., 1.1.2. and should be written bold and left justified.
4. Tables, figures and graphics should be numbered consecutively. The titles should be placed and left justified at the top of tables and figures. Mathematical equations in the text should be centered. Equation numbers should numerate in parentheses and this numbers should be placed at the equation's right size.
5. Reference to a publication should be made in the text by citing the surname of the author, the year of publication, and the page number. Reference for publications with single author (Jarvick,1996:98), reference for publications with two authors (Frantzich and Sullivan, 1996:87), reference for publications with three or more authors (Caroline, Pauwels, v.d., 2000:76), reference for more than one publications by author published in the same year (Noam, 1991a:65), reference for more than one sources: (Jarvick, 1996:54; Noam, 1991:43; Dörr, 2000:32).
6. Footnotes should only be used if absolutely necessary. They should be numbered and should be typed on a separate page under the heading "Notes", Cambria font and font size 10 points.
7. All the sources used in the article should be listed at the end of the article under the title "Bibliography" on a separate page. Examples illustrating general guidelines for bibliography are shown below.

MANUSCRIPT STYLE AND FORMAT

i. Book

Çolak, Ö. F.. (2001). Finansal Piyasalar ve Para Politikası. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Frantzich, S. ve John, S.. (1996). The C-Span Revolution. Oklohama: Oklahoma University Press.

ii. Edited Book

Arıcı, K.. (2003). Sosyal Yardım Hakkı. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri-Seçme Yazılar, (Ed.) E. Tuncay Kaplan ve Bülent Bayat. Ankara: Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını.

iii. Journal

Aydoğmuş, O. ve Çatık, N.. (2006). Türkiye'de Para ikamesi Altında Para Tale-bi:1986-2005. Tisk Akademi, 1(1): 58-74.

iv. Working Paper

Shirley, M. M. ve Walsh, P.. (2000). Public versus Private Ownership. World Bank Policy Research Working Paper, No:2420.

v. Internet

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, (2007) Aylık Bülten Şubat 2011, www.tcmb.gov.tr